

NİZAMİ GƏNCƏVİ

“LİDER NƏŞRİYYAT”
BAKİ-2004

*Bu əsər “Nizami Gəncəvi. Leyli və Məcnun” (Bakı, Yazıçı, 1982)
kitabı əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərcümə edəni:

Səməd Vurğun

İzahların müəllifi:

Mübariz Əlizadə

filologiya elmləri doktoru, professor

Ön sözün müəllifi

və elmi redaktor:

Xəlil Yusifli

filologiya elmləri doktoru, professor

894.361'1 - dc 21

AZE

Nizami Gəncəvi. Leyli və Məcnun. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2004,
288 səh.

“Leyli və Məcnun” “Xəmsə”nin üçüncü poemasıdır. Nizami Gəncəvi bu qədim məhəbbət əfsanəsinə ustad qələmilə bəzək vurmuş, onu bədii yüksəkliyə qaldırmışdır. Şairin yaratdığı bu məhəbbət dastanı dünya ədəbiyyatı xəzinəsinin ən qiymətli incisinə çevrilmişdir.

ISBN 9952-417-04-5

© “LİDER NƏŞRİYYAT”, 2004.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

İNSAN DÜHASININ ƏLÇATMAZLIQ NÜMUNƏSİ

Böyük Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi dünya ədəbiyyatının nadir ədəbi simalarından biridir. Onun poeziyasında hər bir mövzu və hadisə mütəfəkkir şair qəlbindən keçərək, dərin ictimai və fəlsəfi məzmun almışdır. “Sirlər xəzinəsi”, “Xosrov və Şirin” poemalarından sonra “Leyli və Məcnun” mövzusunda əsər yazan şair bu mövzudan istifadə edərək, insan və zaman, təbiət və cəmiyyət hadisələri ətrafında rəngarəng düşüncələrini əks etdirmişdir. Belə bir mövzuda əsər yazmağı ondan Şirvan şahı Axsitan xahiş etmişsə də, Nizami heç də ancaq dövrün şahlarını təmin edəcək əsər yaratmamış, daha çox öz narahat düşüncələrini qələmə almışdır.

Nizami Gəncəvi 1188-ci ildə dörd ay müddətinə yazıb başa çatdırdığı “Leyli və Məcnun” poemasını işləyərkən bu mövzu ətrafında ciddi axtarışlar aparmış, mənbələrlə tanış olmuşdur. Axsitan ondan bu “gəlini” fars və ərəb bəzəyi ilə bəzəməyi tələb edərkən də məhz Leyli və Məcnun mövzusu ilə əlaqədar farslar, ərəblər arasında geniş yayılan əfsanə və rəvayətləri nəzərdə tutmuşdur. Əfsanələr, rəvayətlər isə hər hansı bir hadisə, fakt əsasında yaradılmış bədii sözdür.

Nizami Axsitanı düzgün başa düşərək, mənbələri diqqətlə öyrənir. Öyrəndiklərini sədaqətlə ümumi poetik axına yönəldir, yeni qəlibə, yeni formaya salır. Şair “o farsdan doğulan əfsanə yaradan ərəbin halından belə xəbər verir” və başqa bu kimi qeydlərlə Axsitanın “ərəb və fars bəzəyi” tələbinə riayət etdiyini nəzərə çatdırır. Burada ərəblərə və farslara məxsus baxışlar, görüşlər, poetik zövq, şairanə deyimlər də nəzərə alın bilərdi. Nizaminin “fars və ərəb bəzəyi” anlayışını məhz göstərilən mənada anladığını onun poeması və ərəb mənbələrinin bu əfsanə ilə əlaqədar qeydlərinin müqayisəsi də təsdiq edir.

İbn Kütəybə, Əbülfərəc İsfahani, Əl-Valibi kimi müəlliflərin əsərləri ilə Nizami poemasını müqayisə edən alimlər bu qənaətdədirlər ki, Nizami bu ölməz əsərini yazarkən həmin müəlliflərin əsərlərindən faydalanmışdır. Şair İran və Azərbaycanda da geniş yayılan əfsanələrdən bəhrələnməmiş deyildir. XI əsr Azərbaycan şairi Qətran Təbrizinin tez-tez sadıq, nakam sevgililər kimi Leyli və Məcnunu xatırlaması göstərir ki, Leyli və Məcnun haqqındakı əfsanə ədəbi dairələrdə

Nizami əsəri yazılıandan çox-çox əvvəl məlum və məşhur imiş. Qətranın özünün də Məcnun haqqında ərəb mənbələrindən məlumat alması mümkündür. Onun bu məsələdə sərbəst hərəkət etməsi, oxucuya məlum, məşhur hadisə kimi Leyli və Məcnunu xatırlaması isə əfsanənin ərəb mənbələrindən əlavə ədəbi ictimaiyyət arasında da geniş yayıldığını təsdiq edir. XI əsr İran şair və nasiri Nasir Xosrov da bu əfsanənin maraqlı olduğunu qeyd edir, lakin onu daha çox bədəvi ərəblərin mühiti ilə əlaqələndirir, Taifdə Leylinin yaşadığı qəsrin xərəbələrini göstərdiklərini, maraqlı hekayələr danışdıqlarını yazır.

Nizaminin poemasında mövzunun bəlli, məşhur olması dəqiq göstərilir. Onu Axsitan da, Nizaminin oğlu Məhəmməd də yaxşı bilir, anlayırlar. Axsitan Məcnunun böyük eşqini, bu mövzunun bütün sözlərin şahı olduğunu yazır. Şairin oğlu 14 yaşlı Məhəmmədin qeydi daha maraqlıdır. Onun fikrincə, “bu gözəl mövzuda böyük sənət var”. Nizami özü isə onu “aləmə bəlli bir ayə” sayır, başqa sözlə, əfsanənin yazılı və şifahi şəkildə çox geniş yayıldığını etiraf edir. Nizami gah oğlu Məhəmmədin dililə, gah öz sözləri ilə bu məşhur əfsanənin bədii əsər kimi işlənmədiyini, çılpaq qaldığını da yazır:

Harda ki eşq əli bir süfrə açar,
Bu gözəl hekayə ona duz saçar.
Bu qədər nazəndə, incə bir dilbər,
Nədən çılpaq qalsın bu vaxta qədər?
Onu bəzəməmiş arif əlləri,
Odur ki, çılpaqdır o gözəl pəri.

Maraqlıdır ki, həm Axsitan, həm də şairin oğlu Məhəmməd bu mövzunu Nizaminin hünərinə layiq, ona məhrəm hesab edirlər. Belə çıxır ki, Axsitanın bu mövzuda Nizamidən əsər xahiş etməsi özü də Nizami yaradıcılığına bələd olmağından, dahi şairin ruhən bu mövzuya yaxınlığından irəli gəlir. Sözüün sərrafı olan Axsitan Nizami irsi ilə “Leyli və Məcnun” mövzusu arasında yaxınlıq, doğmalılıq hiss etdiyindən ondan məhz bu mövzuda əsər yazmağı istəyir. Anlaşılır ki, poema sifarişlə yazılsa da, onun məşhurluğu və məhz Nizami dühasına yaxınlığı belə bir əsərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur.

Nizaminin bu mövzunu işləkən yerli folklor mənbələrdən başqa, yazılı qaynaqlardan da geniş istifadə etməsi əsər boyu özünü aydın hiss etdirir. Poemanı ərəb mənbələri ilə müqayisə etdikdə görürük ki,

Nizami Leyli və Məcnun haqqındakı xırda və pərakəndə, quru və bədii cəhətdən sönük olan müxtəlif rəvayətləri böyük ustalılıqla birləşdirmiş, demək olar ki, heç nəyi atmamış, lakin sənətin sərt qanunu əsasında onu sistemə salıb, kədərli və əzəmətli bir söz abidəsi yaratmışdır. Böyük söz ustası mövzunun imkanlarından istifadə edərək həyat, insanlar, onların əxlaqı, rəftarı, əməlləri barədə narahat düşüncələrini qələmə almışdır.

Nizami insan və zaman probleminə, bu problemin ayrı-ayrı cəhətlərinə poemada dönə-dönə toxunur. Dahi şair doğru qeyd edir ki, insanda hələ nöqsanlar vardır. Bununla bərabər, o, insanı yaxşılığa, gözəlliyə səsləyir. **Yaxşı sözü yaman sözdən üstün tutan şair zamanın eyiblərini də çəkinmədən romantik bir pafosla dilə gətirir.**

Bir çox sifətlər var insanda hələ,
Almasan yaxşıdır onları dilə.
Pis sözü ağzına alınca insan,
Qarında öldürsə yaxşıdır, inan.
Bu dünya dolanıb döndükcə ruzgar,
Qoy səndən yaxşı söz qalsın yadigar.

Nizaminin poeması bu həqiqəti sübut edir ki, zaman insana ziddir. Lakin insan zamana qalib gələcək. Qurbanlar, faciələr hesabına olsa da, insan dünyanı insaniləşdirəcək, zamanı dəyişdirəcək, zaman özü də dəyişəcəkdir. Həyatın və təbiətin öz dialektikası var; xərəbə olan abad olacaq, pis olan yaxşılaşacaq.

Daim xaraba da olsa bir diyar,
Bil ki, abadlıqdan onda nişan var.
İstər xarab olsun, istərsə abad,
Daimi bünövrə qoymamış həyat.

Bu dialektik düşüncələr göstərir ki, Nizami insanın zaman üzərində qələbəsinə, indi ağa olanın sabah məhv olacağına, bu gün faciə qurbanı olanın sabah vüsala və sevincə yetişəcəyinə inanmışdır.

“Leyli və Məcnun” poeması insan və zaman mövzusu ətrafında şairin düşüncələrindən ibarət möhtəşəm bir poeziya ümmanıdır. Nizaminin “Leyli və Məcnun” poeması ancaq nakam bir eşq macərəsinin nəzmə çəkilməsi deyil, bəlkə daha çox bu mövzudan istifadə edərək

dünya və insan haqqında yaradılmış bədii- fəlsəfi bir əsərdir. İnsan düşünə bilər ki, bütün bu söhbətlərin “Leyli və Məcnun” mövzusu ilə nə əlaqəsi var. Ancaq şairin əsərini diqqətlə oxusaq, anlayırıq ki, bu rəngarəng düşüncələr birbaşa “Leyli və Məcnun” mövzusu ilə bağlıdır. Şair əsərin həm əvvəlində, həm də əsər boyu müxtəlif yerlərdə müxtəlif üsullarla həyat, dünya, dövrün insanları, onların amalları, səviyyələri, əməlləri haqqında söhbət açır, bu söhbətləri də mövzuya yad, kənar bilmir.

Ey varlıq nəqşinin naziri olan,
Qaldır əngəlləri idrak yolundan.
Boş təbli döyərək hay-haray salma,
Heç kəsin səsini biganə qalma.
Bir toz görünə də hər zərrə əgər,
Dünya pərdəsində o da iş görür.

İdrak yolundakı əngəllər deyilmi Leylinin, Məcnunun faciəsinin səbəbi? Dünya pərdəsində hər zərrənin bir iş gördüyünə biganəlik deyilmi bu faciəni törədən? Şair bu fikirdədir ki, qəflət, nadanlıq, biganəlik, insanın öz vəzifəsini bilməməsi onun həyatını zəhərləyir, onu düzgün hərəkət etməyə qoymur. Nizamiyə görə, insan dünyaya dünyanın mahiyyətini anlamaq, öyrənmək üçün gəlmişdir.

Qısa söz; dünyada nə sən, nə də mən
Oyuncaq deyilik xilqətimizdən.
Nə şəhvət, nə yuxu, nə də ki yemək
Həyatın mənası olmasın gərək.
Yatmağı, yeməyi bu aləmdə sən
Eşşək, öküzdə də görə bilərsən.
Təbiət quranda xilqətimizi,
Başqa səhifədə yazmışdır bizi.

Nizami insandan ayıq olmağı, öz insanlıq vəzifəsini yaxşı başa düşməyi, yerlərin, göylərin sirlərini öyrənməyi tələb edir; İnsan dünyaya nə üçün gəlmişdir? Onun burada vəzifəsi nədən ibarətdir? Peyğəmbərə müraciətlə deyilən aşağıdakı iki misra bəlkə də poemada qaldırılan mətləblərin ana xəttini təşkil edir:

Biz kimik, nəçiyik, aç göstər artıq,
Büt qayıranmıyq, büt qıranmıyq.

Allaha yalvarışlarında da şair dünya və insan haqqındakı düşüncələrindən ayrılı bilmir. Dövründən, bu dövrün mətləblərindən danışan zaman alov püskürür.

İlahi, dar gündə sən ol həmdəmin,
İstədiyın yerə çatsın qədəmin,
Söylə nə vaxtadək bir tikə üçün
Şaha və gədəya yalvarım hər gün...
Vəfasız yaranmış bütün qapılar,
Bir sənin qapında vəfa tapılar.

Bu sətirlər təkcə Allaha məhəbbətin ifadəsi deyil, həmçinin də şairin dövrü, onu əhatə edən mühit, insanlar haqqında narazılıq dolu narahət düşüncələridir. Məcnunu, Leylini, onları əhatə edən adamları da bədbəxt edən, kədər və göz yaşları ilə üzleşdirən məhz həmin mühit və insanlardır. Həyat elə qurulmuşdur ki, insanların içi dərdlə, kədərlə doludur. Burda isə həm də bir ixtiyarsızlıq vardır. Məcnunun atasına verdiyi cavablardan aşağıdakı misralara diqqət edək:

Daşları ərider çəkdiyim kədər,
Kim öz ürəyinə sıxıntı istər?!
Məni pis taleyim təqib edir, bil,
Heç kəs bədbəxtlikdən qurtaran deyil.

Yaxud:

Məzlum mən deyiləm yalnız bu yerdə,
Yüzləri düşmüşdür mən düşən dərdə.
Filin vücudundan milçəyə qədər,
Bu zülmü çəkməyən varmıdır mægər?

“Leyli və Məcnun” poemasında Nizami əsərdəki hadisələrlə bağlı iki müstəqil hekayə də vermişdir ki, bu hekayələr poemanın əsas ideyası ilə birbaşa bağlıdır. Bunlardan ən məşhuru “İt saxlayan padşah” hekayəsidir. Çox vaxt bu hekayə əsərin əsas mövzusu ilə o qədər də bağlı olmayan bir əlavə kimi şərh olunur. Əslində isə həmin hekayə əsərin ideyası ilə birbaşa əlaqəlidir və ancaq dövrün şahlarının zülmkarlığını tənqid etmək üçün qələmə alınmış bir hekayə deyil; on il şaha sədaqətə xidmət eləyən, ancaq sonra şah tərəfindən quduz və yırtıcı itlərə atdırı-

lan gənc əslində Məcnundur. Çöldə Məcnunla dost olan, ona toxunmayan, əksinə, onu qoruyan vəhşilər isə həmin quduz itlərdir.

Nizami bu fikirdədir ki, mövcud cəmiyyət, onun insanları həmin yırtıcı itlər saxlayan və xoşu gəlməyən adamları o itlərə atıb parçaladan padşaha bənzəyir, nəinki bənzəyir, elə onun özüdür. Bu baxımdan hekayənin sonunda Nizaminin dediyi aşağıdakı sözlər təsadüfi deyildir:

Bunu söyləməkdə bir məqsədim var,
Səxavət qələdir, o, can qoruyar.
Məcnun bəslədikcə o heyvanları,
Çəkdi dövrəsinə bir can hasarı.
Hasar ətrafında gəzən hər heyvan
Məcnunun işinə yaradı hər an.
Məcnuna bənzəsən insanlıqda sən,
Dünyada nə qüssə, nə qəm çəkərsən.

Nizaminin təsvirində zülmkar şahın yırtıcı itlərə atdığı gəncə nisbətən Məcnun daha yüksək insani sifətlərə malik olduğu kimi onu dəli, Məcnun adlandırılıb çöllərə salan, məhvini səbəb olan cəmiyyət də həmin zalım padşahdan daha zalım, daha eybəcərdir. Quduz itlər saxlayan padşah tərəfindən itlərə atılan gənc şahın xasiyyətini bildiyinə görə itlərə baxanla dost olur, çünki şahın bir gün onu da itlərə atacağına şübhə eləmir.

Ancaq Məcnunun heyvanlara qayğı göstərməsində, onlara yem verməsində, ya da ahu və maralı ovçuların torundan xilas etməsində heç bir təmənnə və məqsəd yoxdur. Onun bu hərəkətləri böyük sevginin, insanlığın təzahürüdür. Nofəlin Leylini almaq üçün apardığı müharibə uğursuzluqla qurtarandan sonra yenə çöllərə üz tutan Məcnun ovçuların toruna düşən ahu və maralı azad eləyir, onlarla dərdləşir:

Ata öz oğlunu əzizləyən tək
Məcnun da maralı əzizləyərək,
Tutub sıgalladı o dildarını,
Bağladı heyvanın yaralarını...
Dedi: "Həsret çəkən dağlar maralı,
Sən də mi yarından düşdün aralı?
Ey çöl qoşununun gözəl sarbanı,
Dağlar döşündəki çadırın hanı?
Xoş ətrinə canandan gətirir xəbər,
Gözün sevgilimin gözünə bənzər.

Nizami Məcnundakı insanlığın, idrakın, sevginin nə qədər güclü, fədakar, təmənnəsiz olduğunu, onun “idrak yolundakı əngəlləri” necə qətiyyət və cəsərlə qaldıraraq kənara atdığını öz ecazkar sənətinin əlvan boyalarıyla açıb göstərir.

Orta əsrlər şəraitində qadınların oyanması, insanlığını dərk etməsi və faciəsi Leyli surətində əks etdirilmişdir. Məcnun kimi sevən, yanan, duyan, onun kimi şəhid olan Leyli Məcnunun qadın tayıdır. Leylinin də faciəsi köhnəliyin öz yerini yeniliyə könüllü vermək istəməməsi üzündən, onun yeniliyə qarşı qəddar və amansız olmasından yaranır. Orta əsr feodalının mütləq hakimiyyətinin hələ güclü olduğu, lakin sarsılmağa başladığı bir dövrdə Leylinin faciəsi təbii idi. Zaman onun insanlığını, hisslərini, mənəvi sərbəstliyini hələ qəbul etmir, bu bərdə eşitmək belə istəmirdi: hələ ona əşya kimi baxır, onu bazara çıxarır, kim çox qızıl versə, ona da satırdı. Zaman belə qanun qoymuşdu ki, qadının düşünməyə, duymağa, sevməyə, seçməyə ixtiyarı yoxdur, əgər o, müstəqil düşüncəyə malik olsa, namussuz hesab edilər, başı kəsilib itə atırdı, ancaq qanundan kənar istəyinə çatmağa imkan verilməzdi. O, əbədi dustaq – əbədi zindanda kədər və göz yaşları içində boğulan, dərdlərindən danışmağa, hisslərini söyləməyə ixtiyarı olmayan bir kölə idi. Leyli zahirən zamanəsinin tələblərinə baş əyən, əslində isə ona məğrur bir sükutla meydan oxuyan, onun istədiyi, dediyi kimi olmayan, şərrin zülmət gecəsində günəş kimi parlayan, içində insanlığın əbədi məşəlini gəzdiren bir insan kimi yaşayır. Hamıdan, hər kəsdən eşqini gizlətməyə çalışan Leyli hisslərin güclü tufanını özündən gizlətməyə, onu tamam susdurmağa, öldürməyə qadir deyildi və bunu Leyli özü də istəmirdi. Leyli istəmirdi ki, kölə vəziyyəti ilə bəzi başqa qadınlar kimi olsun, düşmən dünyanın oyuncağına çevrilsin. O, zahirən belə yolla getsə də, həqiqətdə əsrinin qadınlarından seçilir.

Əgər Məcnun mühittə bəzişmədiyini bildirərək çöllərə düşür, heyvanlar arasında yaşayarsa, düşməndən Məcnun, divanə adı almaqdan çəkinmirsə, Leyli də İbn Səlama həqiqi arvad olmamaqla, öz eşqinə sədaqətini qorumaqla özünü təsdiq edir. Poemanın ilk səhifələrindən başlamış ölümünə qədər Leyli sonsuz bir həsrətlə Məcnunu axtarır, onu görmək, onun şeirlərini eşitmək istəyir. Dərya-dərya qəmli göz yaşları tökən Leylinin daim gözü yollarda, qulağı səsdədir. Dam üstə çıxıb oğrun-oğrun yollara baxması, düşmən tənəsindən qorxub gecələr odlu ahlara çəkməsi, şam kimi yanması, acı-acı ağlaması, tüs-

tüsüz ocaq kimi alovlanması onun məhəbbətinin güclü olmasından xəbər verir. Məcnunla bərabər Leylinin də adı dillərə düşür, bazardan gələn uşaqlar belə Leyli ilə Məcnunun məhəbbət qəzəllərini oxuyur, onları şeirlərini bir-birinə çatdırırlar.

Leyli şeir yazmaqda, odlı, səmimi duyğularını sənətkarlıqla ifadə etməkdə də Məcnundan geri qalmır. Leyli Məcnunu öləndən qədər bir an belə unutmur. Yaz vaxtı qızlarla gəzməyə çıxan Leyli bir küncə çəkilib Məcnun üçün göz yaş tökür. Leyli Məcnuna nisbətən eşqini dəlicəsinə, coşğun bürüzə vermir, o bəzən özünü Məcnundan daha artıq Məcnun adlandırsa, qadın olduğunu da etiraf edir. O, dərdlərini ürəkdə çəkməyi, zahirdə isə özünü başqa qadınlar kimi aparmağı bacarır.

Məcnun başqa qızla evlənmək təklifini qəbul eləmir, bu təklifi edənlərə acığı, qəzəbi tutur. Lakin Leyli belə deyil. O özünü o dərəcədə toxtaq, təmkinli aparır ki, başqasını sevdiyini ata-anasına demir, onu İbn Sələmə ərə verəndə etiraz etmir. Leylinin arxasınca bir çox adamlar düşüb var-dövlət hesabına onu satın almağa can atırdılar. Nizami Leylini bu şəkildə almağa çalışanları dəllal adlandırır. Belə dəllallardan biri də qızılı qum kimi səpən İbn Sələmə idi. Leyli İbn Sələmə getməyə ona görə etiraz etmir ki, qadın ismətinə, adını qoruya bilsin. Qadına münasibət orta əsrlərdə o qədər ciddi, sərt, o qədər ağır idi ki, Məcnuna layiq bir qız olmaq üçün də Leylinin əsas çıxış yolu bu idi. Leyli özünü Məcnundan artıq divanə saysa da, zaman onun qanadlarını daha qısa kəsmişdir:

Bəxtinin ulduzu batan aşiqdən
Mən dəfə şiddətli divanəyəm mən.
O hədəf oldusa bu dərdə, yasa,
Bir qadın deyildir o heç olmasa.
Sevda yollarında göstərir hünər,
Kimsədən nə qorxar, nə də çəkinər.
Zavallı mənəm ki, ürəyimdə qəm,
Dərdimi heç kəsə açə bilmirəm.
Qorxuram əhvalım pərişan ola,
Yaxşı adım belə çox yaman ola.

Bu parçada Leylinin eşqi də, faciəsi də çox dəqiq şərh edilmişdir. Qadın olmaq, qorxub çəkinmək, yaman ad qeydinə qalmaq, dərdi heç kəsə açə bilməmək onu Məcnunla ayaqlaşmağa qoymur.

Bəzən Leyli qadını min illərdir köləyə, hüquqsuz əşyaya çevirən qanunlar zəncirini qırıb parçalamaq, daha azad nəfəs almaq haqqında düşünürsə, bunlar ilk düşüncələr olaraq qalır. Ata və ər qorxusu onu qanad açmağa qoymur.

Eşq ürək verir ki, sən də qanad aç,
Bu qarğa–quzğundan kəklik kimi qaç.
Ad ilə namussa: “tərpənmə”– deyər,
Tək uçan kəkliyi qızılquş yeyər.
Bir qadın nə qədər cəsur olsa da,
Yenə də qadındır adı dünyada.

Leyli üçün bu ilk düşüncələrin özü də böyük nailiyyətdir. Leyli düşdüyü vəziyyətlə barışıb qəmlərə boyun əysə belə, düşməyə təslim olmur.

Nizami bu poemada yaratdığı surətlər, təsvir və təhlil etdiyi hadisələr, mətləblər vasitəsilə dövrünün zəngin mənəviyyatlı insan obrazını, fikir, düşüncə və əxlaq mənzərəsini yaratmışdır. Hətta hər bir zərərin müəyyən bir iş gördüyünü söyləyən ölməz sənətkarın bu əsərində də ən epizodik surət belə mühüm ideya yükü daşıyır, dövrün insan xarakterlərini daha dolğun göstərməyə xidmət edir. Şairin əvvəlki əsərləri kimi bu poema da həyatın özündən gələn zəngin fikir xəzinəsidir.

Dahi şairin “Leyli və Məcnun” poemasını böyük sənətkarımız Səməd Vurğun tərcümə etmişdir. Bu tərcümə haqlı olaraq Nizami əsərlərinin tərcümələri arasında ən yaxşılarından biri, bəlkə də birincisi sayılır. Tərcümənin dilindəki təbiilik, yüksək bədiilik və axıcılıq onu oxuculara sevirən əsas keyfiyyətlərdir. Nizami əsərindəki ən rəngarəng poetik fikirlər Vurğun tərəfindən o qədər məharətlə tərcümə olunmuşdur ki, oxucu bir tərcümə əsəri oxuduğunu əsla hiss etmir.

Xəlil Yusifli

Ey adı ən gözəl başlanğıc olan,
Adınla başlanır yazdığım dastan.
Sən, ey xatirəsi könlümə həmdəm,
Adın düşməmişdir bir an dilimdən.
Bütün varlıqları özün yaratdın,
Bağlı qapılara açardır adın.
Adının qərarı olmadan əvvəl
Qələm tutmamışdır dünyada bir əl.
Ey bütün varlığın həyat təməli,
Yetməz dərgahına bir insan əli.
Sənin tərifindir “təbarəkallah”¹,
Alqış cəlalına, feyzinə, Allah!
Yeddi qız, doqquz taxt qapında sənin
Olmuşdur daima pərdə çəkənin².
Ey öz varlığı da bilinməz hikmət,
Zahirə, batınə bir sənə bələd.
Bütün bu canlılar, cansızlar ki var,
“Yaran!” deməyinlə yarandı onlar.
Hökmünlə ruh alır, əql alır bədən,
Yaradan da sənə, öldürən də sən.
Ey sirr aləminin ulu məhrəmi,
Dolduran, boşaldan sənə aləmi.
Sənin sifətində öz tərifin var,
Yox sözün yox olur, var sözün də var.
Əmri mütləq olan, ey böyük hünər,
Kainat əmrinlə iki bölünər.
Sən, ey möhtacların ürək dirəyi,
Böyük vicdanların sənə diləyi.
Ən iti gözlərə sən sürmə çəkdin,
Bağlı qapılara özün baş çəkdin.
Ey ustad, göstərir yazdığın əsər,
Zamanı əvvəldən axıra qədər.
Ağasan, qulundur hər şey dünyada,
Sultan sən özünsən, başqası gəda.

Yolun – işığıdır əbədiyyətin,
Şəriksiz yaranmış bütün niyyətin.
Saysız yaratdığın nemətlər durur,
Bu sirri tapmağa acizdir şüur.
Lütfünlə hər şeyin qeydinə qaldın,
Dünyanı ən yarar bir şəklə saldın.
Axşamın qapqara, səhərin ala
Atına göyləri yaratdın tovla³.
Yeddi düyün vurdun göylərə, birdən
Yetmiş açıldı bu qüdrətindən⁴.
Bir gül qaldıraraq torpaqdan həməni
Onunla yüz ayna təmizlədin sən.
Hansı bir varığı yazdınsa əgər,
İkicə hərf ilə dedin müxtəsər.
Bir dağ çapmadısa bu “kaf” ilə “nun”,
Göy adlı bir böyük Bisütun qurdun⁵.
Hardasa dünyanın dövləti, varı,
Bu iki hərfdir onun açarı.
Yanlıq bir hərf də yazmadın yenə,
Qoydun hər nöqtəni sən öz yerinə.
Sənin sənətinlə yarandı aləm,
Yoxdur bu sənətdə başqa bir qələm.
Lütf et mən yazığa, sığındım sənə,
Bir söz xəzinəsi bağışla mənə.
Xəzinən bu payla heç də azalmaz,
Başqa xəzinədə bu kərəm olmaz.
Şahlığın, qulluğun öz qismətindən
Hər kəsə bir dövlət, nemət verirsen.
Hər zülmün alovu, məzlumun ahi
Bir sənə məlumdur, böyük İlahi!
Hələ yazılmamış kitabları sən
Oxuyub aləmə xəbər verirsen.
Əql büdrəmədə, kuyinsə – zülmət,
Yol da ki tük kimi nazikdir, heyhat!
Köməyim olmasan, ya Pərvərdigar,
Bu düyün ağılla necə açılar?
Ağıl işıq alır sənin qapından,

Yanar dərğahına girdiyi zaman...
Ey mənim əqlimə mənalar verən,
Mən axtarışçıyam, sən yol göstərən.
Yollarım qorxulu olsa da bu dəm,
Sən ki rəhbərimсэн, qorxan deyiləm.
Yüküm çox ağırdır, düşmüşəm gücdən,
Tükənmiş taqətim, de, neyləyim mən?
Nə qorxu, yoxsa da canımda qüdrət,
Sənin köməyinlə işlərəm, əlbət.
Lütfün ki qəhrindən ayrı deyildir,
Yanında şərbət də, zəhər də birdir.
Əsirəm, şübhəsiz, hüzurunda mən,
Lütfünlə yaşaram, ölləm qəhrindən.
Qoy içim mərhəmət şərbətlərindən,
Qəzəb badəsini mənə vermə sən.
Qəzəbin layiqsə əzəldən bizə,
Rəhmin də düşmüşdür qismətimizə.
Nə qədər nəfəsim çıxmamış candan,
Əlim ətəyində gəzirəm hər an.
Bir gün can evimdən çıxsə nəfəsim,
Dualar deyəcək adına səsim.
Ölüm səfərinə qoyarsam ayaq,
Adın vücuduma hənüt olacaq⁶.
Tozlara dönsə də bu aciz bədən,
Hər yerdə, hər zaman məbədim sənsən.
İlahi, nə qədər dünyada sağam,
Sənin xatirənlə yaşayacağam.
Böyük dərğahına girdiyim zaman,
Neylər bu dərğahdan qovulmuş şeytan?
Boynuma asdımsə tilsimini mən,
Qorxmuram divlərin böyüklüyündən.
Mənəm dərğahında bir dilsiz ehram,
Sənin sorağında ləbbeyk vuraram⁷.
Ehram sındıranlar çoxdur dünyada,
Bu şərdən məni, gəl, saxla, ey Xuda!
Bəlalar gizlidir, bikəsəm, Allah!
Varmı səndən özgə mənə bir pənah?!

Bir sənsən dünyada əlimdən tutan,
Nə versən qailəm, böyük Yaradan!
O saf cövhərindən alsa bədənim,
Misim qızıl olar dünyada mənim.
Lütfündən bir işıq göstərsən, əgər,
Torpaq qızıl olar, su dürrə dönər.
Bir gövhər də olsam, bir saxsı da mən,
Hüsnüm bəzənmişdir sənin hüsnündən.
Libasım ətrinlə süslənər müdam,
Buyam ya dirəmnə, ya da ud olsam⁸.
Qarşında nə dinim, nə tətim var,
Qapında boş əlim şəfaət umar.
Gədim qərq olmamış qanlı sulara,
Rəhm et, əlimdən tut, qalmayım darda.
Qaldır yıxılmışı bu qara yerdən,
Məni cəhl atından özün düşür sən,
İlahi, dar gündə sən ol həmdənim,
İstədiyin yerə çatsın qədəmim.
Aç mənim üzümə nur xəzinəni,
Zülmətlər içindən xilas et məni!
Qorxuyla, ümidlə baxıb dünyaya,
Bir pərvanə olum Günəşə, Aya.
Söylə, nə vaxtdək bir tikə üçün
Şaha və gədaya yalvarım hər gün.
Süfrəndən nemətli bir şey olarmı?
Səndən səxavətli dünyada varmı?
Öz xırmanından ver zəkətımı sən,
Qəbzirlə gəzməyim qapı-qapı mən.
Bir əkin yeriyəm – hər yanı bərbad,
Bu, suyla, torpaqla olacaq abad.
Mənə öz qapından ver torpaqla su,
Axıtsın yolumda olan kol-kosu.
Məni mənlüyimdən ayıran zaman
Sən öz cövhərini alma canımdan.
Məni qaytaranda özümə, dərhal
Mərhəmət kölgəni, gəl, üstümə sal.
Bu sayən olmasın çıraqdan uzaq,

Gün kimi parləsın işıq saçaraq.
Ta ki işıqla həmdəm olum mən,
Nur kimi kənarda durum kölgədən.
Başqa həmdəmləri almayım dilə,
Unudum nə varsa bu gündən belə.
Vəfasız yaranmış bütün qapılar,
Bir sənin qapında vəfa tapılar.
Ancaq həyatdadır vəfa, etibar,
Ölümlə dağılıb məhv olur onlar.
Yalnız sənin əhdin əbədi qalır,
Ölüm də, dirim də səndən əhd alır.
Qiyamət gününü görmədikcə mən
Ayrılan deyiləm sənin əhdindən.
Bir səni çağırır cahanda səsim,
Xatirən olmasa, batar nəfəsim.
Əzəl yer üzünə mən gəlməmişdən
Qurduğun nizamı görməmişdim mən.
Torpaqdan yaratdın mayəmi mənim,
Torpaqdan yem aldı bütün bədənim.
Tanrı! Varlığının gözəlliyindən
Bütün kainata zinət vermişən.
Lütfün ki, olmuşdur mənə müyəssər,
Varlığım çürüyüb gedənə qədər
Harda “otur” desən, oturacağam,
Qarşında qul kimi lal duracağam.
Gördüyün bu yoldan çox keçmişəm mən,
Gah quyu dibindən, gah taxt üstündən.
İstər qoca olum, istərsə cavan,
Yollar müxtəlifdir, mən isə haman.
Bir haldan bir hala keçsəm də dəm-dəm,
Yenə ilk şəklimlə hərəkətdəyəm.
Möhtac yaratmadın heç kəsi əzəl,
Dünyada məni də mətəl qoyma gəl!
Zərrəcə qorxmuram gələn əcəldən,
Bu yol dərğahına gedir əzəldən.
Bağ, bostan yoludur ölümün izi,
Dostlar sarayına aparır bizi.

Ölüm ki, səndəndir, nə qüssə, nə qəm,
Qoy ölüm, ölümdən mən dad çəkmərəm.
Hərçəndi dünyada ölüm gerçəkdir,
Ölüm – ölmək deyil, yer dəyişməkdir.
O, yemək yerindən yataq yerinə,
Ordan şah yanına bir yoldur yenə.
Sənin məclisinə gedən bu yoldan, –
Əbədi yuxudan qaçmaram, inan.
Sənin şövqün ki var, mən bəxtiyaram,
Şad yatıb, hər zaman şad da qalxaram.
Əgər dərd üzündən qulun Nizami,
Sənə yalvardısa, tut ilticami.
Deryandan yüksələn bulud bil məni,
Yağsam da, boşaltma bu xəzinəni.
Yüz lügət yaradıb, yazsa yüz əsər,
Hər sözün başında səni təriflər.
O, yüz min üzr ilə qapında durar,
Bilir ki, boynunda min günahı var.
O, bütün dərđini danışmaz ki, sən
Lalların dilini yaxşı bilənsən.
Xəmirəm qarasa, sən yoğurmusan,
Xəttim qarışıqsa, özün qurmusan.
Sən öz xətlərini büsbütün yusan,
Ömürlük bağlaram ağzımı, inan.
Bir daha versən də mənə ixtiyar,
Hakimlər hakimi, ixtiyarın var.
Ölüm pəncəsiylə döyüşməmiş mən,
Ruzgarın cilovu çıxmamış əldən,
Sən mənə rəhm edib, yol göstər yenə
Peyğəmbər qəbrinin ziyarətinə.

SONUNCU PEYĞƏMBƏRİN TƏRİFİ

Ey varlıq mülkünə böyük şahsüvar,
Əqlin sultanısan, zəkavətin var.
Sonusan o mürsəl peyğəmbərlərin,
Sonun halvasısan, duzu əvvəlin.
Varlıq bağçasının ilk gülü sənsən,
Zamanın sonuncu sərkərdəsisən.
Kifayət mülkünə sənsən hökmdar,
Vilayət hökmüdür verdiyin qərar.
Hər kəs lovğalıqla çıxsa qarşına,
Bir ədəb qılıncı enər başına.
Gözlər işıq alır ayaq tozundan,
Aləm işıqlanır daima ondan.
Səndən işığı almayan bir şam
Sönər öz yeliylə, qaralar müdam.
Ey qəbilələrlə aydın dil tapan,
Vazeh dəlillərlə zərbə vuransan.
Allahın höccəti bütün səndədir,
Səhərin sirri də o sinəndədir.
Ey iki dünyanın saray ağası,
O qabü qövseyinin mahir ustası⁹,
Ey sonsuz göyləri gəzib bac alan,
Yetmiş min pərdənin üstə ucalan,
Ey əqlin və canın fəvqündə duran,
Sənə səcdə qılır yerlə asiman.
Yer göyə dönmüşdür dininlə, gerçək,
Yox, yox, döşəməndir bu sonsuz fələk.
Ey altı cəhəti heyrətləndirən,
Atını çapırsan yeddi göyə sən.
Altı-yeddi min il keçir o andan
Ki, bu dəbdəbəni eşitmiş cahan¹⁰.
Hər əqlə süfrəndə bir nemətin var,
Qapında qul kimi dayanar ruhlar.
Ağıl sənsiz olsa, nə çıxar ondan?
Sənsiz yaşayarsa ölüdür hər can.

Öz adın oğlunun adıyla birdir,
Aləm “Əbülqasım Məhəmməd” deyir.
Ağıl ki görünməz bir xəlifədir,
Qüvvəti, qüdrəti sözlərindədir.
Məhəmməd eşqiylə yanmasa ürək,
Eşqin çəmənində açılmaz çiçək.
Tanrı dostlarına sənsən şahsüvar,
Yeddi göy üstündə bir məclisin var.
Səxavət mülkünün sənsən ağası,
Dünya məqsədisən, məqsəd dünyası.
Mənalar mülkünün ilk qaynağısan,
Dirilik suyunun baş bulağısan.
Sənin torpağınla bəzəndi Adəm,
Nurunla parladı hər iki aləm.
Sən ki öz “atını” sürdün dövrəyə,
O, yeddi atıyla çatmadı sana.
Günəş can atırdı səcdənə, gerçək,
Ona bəhanəydi Məğribə getmək.
Ulduzlar başına dolanır dəm-dəm,
Yalnız bu arzuyla fırlanır aləm.
Varlıq büsətində varmı bir insan,
Qarşında olmasın yer ilə yeksan?
Sənin iksirinlə rəngləndi torpaq,
Bu dünya səninçün yaranmış ançaq.
Böyüksən, qarşında kiçikdir hamı,
Bütün möhtacların sənsən ilhamı.
Kainat taxtının padişahısan,
Həyat ölkəsinin şahlar şahısan.
Mavi göy səninçin bir ordugahdır,
Qəmzən bir fərmandır, hörüyün çadır.
Bu beş vaxt namazdır əsli tövbənin,
Beş növbə təblidir qapında sənin¹¹.
Quruldu dininin beş bünövrəsi,
Yüz min zülm evinin kəsildi səsi.
Bu evə yeddi səqf yaratdın yenə,
Tapşırдың onu da dörd xəlifənə¹².
Siddiq sədaqətə olmuşdur rəhbər,

Faruqi fərqdən uzaq bildilər¹³.
O, Allahdan qorxan həyalı qoca¹⁴,
Tanrının şiriyə həmdərs olunca
Dördü də bir yolun sarbanı oldu,
Dördü də bir ləkin reyhanı oldu.
Bu dörd xəlifəylə güldü məmləkət,
Hər ev dörd divarla qurular, əlbət.
Bu dördlük birləşdi qoca dünyada,
Bu dördbucaq evi gətirdi dada.
Sən dinin evinə dörd dirək vurdun,
Ona bu qaydayla dörd çatma qurdun.
Sənin qaşın kimi haman dörd nəfər
Gah ayrı düşdülər, gah birləşdilər.
Yerin əl bağlayan bu halqasından
Bircə sıçrayışla ərşə qalxırsan.

PEYĞƏMBƏRİN MERACI

Sən, ey mənaların meracı olan,
Sənin meracındır sonsuz asiman.
Yeddi xəzinəni açaraq bir dəm,
Dörd gövhər üstünə basmısan qədəm¹⁵.
Sığmadın zamanın dar sinəsinə,
Ucaldın göylərin son zirvəsinə.
Gecə qara bayraq tutduğu zaman
Oldu qara atın mənzilə rəvan.
O vaxt qanad açdı sənin ayağın,
Göyün xəlvət yeri oldu dayağın.
Bu fani dünyada sən yüksələndə,
Sən Ümmi Haniyə qonaq gələndə¹⁶,
Cəbrayıl gətirdi sənə şad xəbər,
Dedi: – Qulluğuna hazırdır göylər,
Göylərdə mələklər səf-səf düzülmüş,
Bütün göy aləmi seyrinə gəlmiş.
Oyan, yuxu vaxtı deyildir, haray,

Sənintək Günəşə müntəzirdir Ay.
Yerini Ütarid bilməyəcəkdir¹⁷,
Düşərgən həp yerdən daha yüksəkdir.
Şabaş sinəsini qaldırmış Zöhrə¹⁸,
Deyir: “Şərq batacaq al şəfəqlərə”.
Günəş də incəlib olmuşdur hilal,
Yolundan çəkilməmiş sanki bir xəyal.
Mərrix qulluqçudur yataq evinə¹⁹,
Üzəngidən tutan uşaqdır sənə.
Müştəri yoluna doğandan bəri²⁰
Yanıb qamaşdırır yaman gözləri.
Keyvan qulağına halqa taxaraq²¹,
Qul kimi qaldırmış bir qara bayraq.
Bu cürə qulların köməyilə sən,
Getdiyin yolları xoş keçəcəksən.
Qədr gecəsidir bu gecə, tələs²²,
Onun qədrini bil, gecikmə əbəs.
Bu gecə hüsnüdür əbədiyyətin,
Merac gecəsidir bu Məhəmmədin.
O gecə nə qədər xoşbəxtidi, bilsən,
Gündüztək parladi ilk qədəmindən.
Bu qara torpağa qoyub da pərgar,
Gəzdin göy üzünü sən diyar-diyar.
İldırım Buraqı mindin dünyada²³,
Sənin gedişindən yumşaldı o da.
O bakir yaranan taxt üstündə sən
Bir səadət kimi açmışdın yelkən.
Minib bu tək ata göylərdə çaxdın,
Cüt atlı ruzgarı dalda buraxdın.
Fələklər bağına girən zaman sən,
Ağlı, qırmızılı xoş meyvələrdən
Qapına minlərcə salxım yollandı,
Sənin gözündəydi eşqin son andı.
Qalxanda göylərin yeddi qatına,
Nə pərçəm, nə də bir tac qurdun ona²⁴,
Yırıldı göylərin bulud qabağı,
Sınıb parçalandı Ayın tabağı.

Tovuz qanadlılar çıxıb göylərdən
Qarşında qol-qanad tökdülər birdən.
Cəbrayıl səninlə gedə bilmədi²⁵,
Allaha tapşırıb, yaxşı yol, – dedi.
Mikayıl yer verdi sənə başında²⁶,
İsrafil qul kimi durub qarşında²⁷,
Özünü kölgətək ayağa saldı,
O da yarı yolda yorulub qaldı.
Bir Rəfrəf səninlə mənzilə vardı²⁸,
O, Sidrə taxtına səni apardı²⁹.
Sidrənin üstündən keçən zaman sən
Hədis dəftərini yazdın əlinlə.
Yeddi qat göylərdən keçib yüksəldin,
Yüksəlib ən uca zirvəyə gəldin.
“Sübbuh” söylədilər göy sakinləri³⁰,
Kölgənin nurunda çimdi min pəri.
Ərşin çadırından uçdun yenə sən,
Üzünü göstərdin yetmiş pərdədən.
Çıxdın tərəflərin zülmətlərindən,
Yüksəyin, alçağın zəhmətlərindən.
Qurtardın paltarın ağırlığından,
Tacı da, taxtı da atdın o zaman,
Xeyməni götürüb iki aləmdən,
Tanrı gərdəyini eylədin məskən.
Həm böyük Allahu ziyarət etdin,
Həm də Haqq sözünün sirrinə yetdin.
Sənin eşitməyin, bir də görməyin
Ağıldan, idrakdan uzaqdır, yəqin.
Açdın ürəyini sən sərən-sərin,
Adına layıqdır istədiklərin.
Verdi istəyini böyük Yaradan,
Sən razı qayıtdın Tanrı yanından.
Alnın nar gülütək açıldı yenə,
Kərəm fərmanını aldın əlinə.
Sənin xatirinə o böyük Tanrı
Əfv etdi biz kimi günahkarları.
Şahımız, kölgəndə tutmuşuq qərar,

Bizim bu dünyada nə dərdimiz var!
Sən bizə ruh verən Günəşsən artıq,
Daima parlasan, biz də solmarıq.
Vıdananın mürüvvət dənizidir, bil,
Nübüvvət göyləri sənın yerındır³¹.
Sənsız mürüvvət də, göylər hakımı,
Xalqa görünməzdi nübüvvət kimi.
Səndən uzaq düşən hər kəs, hər nəfər
Səadət üstündən bir qələm çəkər.
Vəfa kəmərinı belə bağlayan
Düşməz əbədiyyət taxtından bir an.
Baxıb İrəm bağı bu vüqarına,
Ətir xərac verir ruzigarına.
Göylər baratını yazıb göylərə,
Bir xəzinə kimi qayıtdın yerə.
Göyləri keçdiyin o sürətlə sən,
Nolar, Nizamiyə bir söz söyləsən.
Çoxmu qalacaqsan sən bu niqabda?
Çoxmu yatacaqsan o rəxti-xabda?
Bir oyan, üzündən bu örtünü at,
Şahını şahmatın taxtında oynat!
O yük dalındakı süfrəni göstər,
Xəyalım aləmi pərdəsiz istər.
Ağ ilə qaranın rəngini sil sən,
Qaldır ziddiyyəti dörd təbiətdən.
İki vəfasızın əhdini bir et,
Bu dörd ayaqlını özün əlbir et³².
Həyatı kəməla verəndən bəri,
Həll etdin aləmdə çətinlikləri.
Nafəndən küləyə bir ətir versən³³,
Bizə də pay düşər bu nemətindən.
Əzəl lövhəsini bilirsən əzbər,
Ondan bir ayə də bizimçün göndər.
Zəhmətsiz tapdığın elmdən bir az
Bizim də dəftərə öz əlinlə yaz.
Biz kimik, nəçiyik, aç göstər artıq,
Büt qayıranmıyıq, büt qıranmıyıq?³⁴

Ey mənim işimi düzəldən qüdrət,
Sənsən Nizaminin qəlbinə qüvvət.
Könül, gəl, bununla qənaət elə!
O böyük Tanrıdan şəfaət dilə!
Ta ki bu pərdəni almasın bizdən,
Bu pərdə qalxmasın heç üzümüzdən.

HİKMƏT VƏ MOİZƏ HAQQINDA

Ellik məclisinə verəndə ehsan,
Şəhərdə badəsiz qalmasın insan.
Səxavət buludu yağsın aləmə,
Bütün vücudları gətirsin dəmə.
Mey kimi tökülsün müzayiqəsiz,
Gül kimi açılıb, gülsün pərdəsiz.
Parlasın aləmdə bir Günəş qədər,
Ondan işıq alsın sonsuz üfüqlər.
Hər şeyi əlliyə bağışla, gerçək,
El borclu qalsa da, bu borcdan əl çək.
Bütün insanlara sual ver bu döm:
Nə yolla yarandı boşluqdan aləm?
Bir söz lazımdır ki, bağlı sirlər
Açılsın qönçətək, şadlansın səhər.
Baxın, əlimdəki şirin şəkərə,
Onu paylaşırıam nazəninlərə.
Dünyaya səpirəm bu şirniyəni mən,
Oğlum qulaq assın buna ürəkdən.
Mən bütün bədənə yem verən zaman
Öz ciyərdə param da pay alar ondan³⁵.
Ey varlıq nəqşinin naziri olan,
Qaldır əngəlləri idrak yolundan.
Yolunda nə qədər canlılar vardır,
Sənin varlığına pərəstişkardır.
Boş təbil döyərək hay-haray salma,
Heç kəsin səsinə biganə qalma.
Bir toz görünsə də hər zərrə əgər,

Dünya pərdəsində o da iş görər.
Göylərə yüksələn bu yeddi hasar
Zarafat deyildir, öz mənası var.
Pərdə altındakı bu yeddi rəvaq
Lovğalıq deyildir, hikmətə bir bax.
Qısa söz, dünyada nə sən, nə də mən
Oyuncaq deyilik xilqətimizdən.
Nə şəhvət, nə yuxu, nə də ki yemək
Həyatın mənası olmasın gərək.
Yatmağı, yeməyi bu aləmdə sən
Eşşəkdə, öküzdə görə bilərsən.
Təbiət quranda xilqətimizi,
Başqa səhifədə yazmışdır bizi.
Anlayıb, düşünək hər şeyi gərək,
Hər sirri açmaqla hünər göstərək.
Yerləri, göyləri öyrənək bir-bir,
Qalmasın bizimçün açılmamış sirr.
Görək, kim yaratmış bu təbiəti,
O kimdir, işinin nədir hikməti?
Bu varaq üstündə çəkilən hər xətt
Sənətkar əliylə yaranmış, əlbət.
Qurğusu düz olan bu şeylər bir-bir
Mahir bir ustada canlı şahiddir.
Səni, öz adıyla düz yol göstərən,
O böyük Allaha and verirəm mən,
De, görüm, dünyada bir aynamı var
Ki, seyqəl verməsin ona sənətkar?
Seyqəlsiz bir ayna olmaz dünyada,
Hər sənət bir ustad gətirir yada.
Həqiqət gözüylə xəyala varsan,
Hər şeydə qüdrətdən nişan taparsan.
Baxma ki, nə yolla yaranmış onlar,
Sənin gözlərində bu qüdrətmi var?!
Hər şey öz-özünə necə düzəldi,
Bax, nə cür kainat əmələ gəldi?
Qoy, sənə şübhəsiz olsun aşikar,
Onun başqasına ehtiyacı var.

Rəsm işi rəssama düşdüyü zaman
Mən qaxıncdan çıxdım, sən avamlıqdan.
Dünyada gördüyün hər incə sənət
Allah əsəridir, ondadır qüdrət.
Bax, bu ipək rəngli yeddi pərdədən
Üzsən ayağını, daş yeyəcəksən.
Bu pərdə dalında o sirlər ki var,
Zənn etmə, çalışsan məlumun olar.
Xilqətin sirrini az ara, az gəz,
O, adi gözlərlə görünə bilməz.
Elə toxunmamış bu ip əzəldən
Ki, onun ucunu tapa biləsən.
Tanrı qüdrətiylə düyün bağlayan
Bu ipi açmamış, açmmaz insan.
Bu Tanrı dastanı necə dastandır?
Ağıl sahibləri ona heyrandır.
Xilqətin sirrini bilsə bir nəfər,
Bu qoca dünyanı o da xəlq edər.
Acizlik aləmi yaratmağa biz,
Onun əslini də tapmaz əqlimiz.
Göyün sirr pərdəsi ki, bərqəradır,
Gözə görünməyən bir sirri vardır.
Nə qədər oraya at çapsam da mən,
Bir xəbər öyrənmək gəlmir əlimdən.
Göyün lövhəsində yanır rəqəmlər,
O saf ulduzları mən birər-birər
Nə qədər oxuyub öyrəndim, heyhat,
Yenə də qəlbimi görmədim rahat.
Bilirəm, yaranmış hər böyük əsər
Onun qüdrətiylə açıla bilər.
O şey ki, bizlərə lap aşikardır,
Orda da gizli bir xəzinə vardır.
Çalış, xəzinənin böyük açarı
Şüşə yox, poladdan qayrılısın barı.
Ta ki xəzinəyə çatdığın zaman
Sən orda zəhər yox, şərbət tapasan.
Bilirsən, harda ki bir xəzinə var,

Qoynunda zəhər də, dərman da saxlar.
Musa gövhər tapdı xəzinələrdə,
Qarun da boğuldu ləli-gövhərdə³⁶.
Arada ixtilaf, dava oldusa,
Yenə Qarun öldü, qazandı Musa.
Varlıq cədvəlini quran sənətkar
Bilinməz şeylərə çəkmişdir hasar.
Ən uca nöqtəni aşarsa bir xətt,
Öz əski halına meyl edər fəqət.
Fikir nə zaman ki, son xəttə çatar,
Dayana bilməyib geri qayıdar.
Pərgar dolansa da öz dövrəsinə,
Birinci nöqtəyə qayıdar yenə.
Dünya dövrəsində bu həlqə ki var,
Onu bu məqsədlə bağlamışdırlar
Ki, hər kəs başını çıxartsa ondan,
Qapı həlqəsitək qala sərgərdan.
Əl vurma fələyin bu zəncirinə,
Bil ki, bu zəncirin sonu var yenə.
Baxma ki, nə höküm vermiş təbiət,
Onun da bir sonu olacaq, əlbət.
Bundan xaricdə də bir dərğah durur,
Ağlayıb-sızılamaq onun yoludur.
Elə bir pərdədən nəfəs al ki, sən,
Hər şey düz qurulmuş haman pərdədən.
Bu yeddi fələyə nəzər yetir bir,
Xəyalın rəqsinə pərdə düzəldir.
Olmaz o pərdəylə səsləşmək bir az,
Onu öz-özünə tanımaq olmaz.
Sən haman pərdəni axtarsan əgər,
Bil ki, öz pərdən də yadından gedər.
Çalıb-oxumaqda Barbəd olsan da³⁷,
Pərdəsiz bu saza toxunma əsla.
Pərdəsi yırtılmış xudbinlə yəqin,
Dalında durma sən heç bir pərdənin.
Sən də Nizamitək bir pərdə axtar,
O vaxt yaxşılıqla şöhrətin artar.

Yenəmi alçalaq biz torpaq kimi,
Ruzgara baş əyək bir yarpaq kimi?
Yenəmi yel olub torpaq sovuraq,
Xəzəllə, tikanla oynayıb duraq?
Torpaqdan nə qədər xərc olsa ruzgar,
Aldığı torpaqla çuxur doldurar.
Bundan aldığına ona verərək,
Aldığı mayanı qaytarır külək.
Bu qat-qat yerlərə diqqətlə bir bax,
Torpaqdan qurulmuş bu yerlər ancaq.
Gah zəlzələ qopar, gah sellər axar,
Torpaq tuta bilməz bir yerdə qərar.
Zəlzələ batırır, su yuyar onu,
Sonra düzəngaha çevrilər sonu.
O vadi zamanın hökümləriylə
Dönüb qışlaq olur obaya, elə.
Bu fani torpaqdan hər arxı bir su,
Bir də külək qazmış, sözün doğrusu.
Yerin hüdundan o tərəfdə də
Buludlar, fələklər qaçışır yenə.
Onlar bir-birinə sarılmış bərk-bərk,
Həmsi top kimidir, gəzir kürətək.
Bu kürə şəklində yalnız Yer deyil,
Hər xətt ki, hər lənir yuvarlaqdır, bil,
Tüstü bu dərədən qalxar yuxarı,
İki-üç cidalıq gəzər ruzgarı,
Sonra əyilərək geriyə dönər,
Bu Yer kürəsinin başına enər.
Pərgar xətti kimi dolanan fələk
Yalnız bu qaydayla dövr edir, gerçək.
Səhradan bir bulud qalxarsa əgər,
Ucalar müəyyən nöqtəyə qədər.
Uçar ucalığın son zirvəsinə,
Lakin o sərhəddi aşammaz yenə.
O da dairədə dolanıb qalar,
O da bir dairə şəklini alar.
Çadırtək çataraq bulud qaşını,

Yerin üfünə qoymuş başını.
Onun qoşununa yetirsən nəzər,
Dairə olmağa o da meyl edər.
Hər sadə damcının əsil cövhəri
Dəryaya meyl edir əzəldən bəri³⁸.
Bax, yeddi dalğalı bu çərxi-fələk
Getdikcə yüksəlir hey yüksələrək.
Üfüqdə də olsa, göydə də olsa,
Həmişə yüksəlmək adətdir ona.
Onun bu uçuşu bənzər xəyala,
O da ucaldıqca yetər kamala.
Fələkdən yuxarı dolaşma artıq,
Ondan da yuxarı yoxdur ucalıq.
Hələ açılmamış elm ilə göylər,
Lakin hər elmdə gülür bir səhər.
Bir qara pul olsun, bir arpa əgər,
Onda dörd gövhərdən tapılar əsər³⁹.
Toxum göyərə də torpaqdan, sudan,
Bu sirri axtarıb tapmamış insan.
Toxumu bəsləyən torpaqdır, ancaq
Ona şəkildəmi verir bu torpaq?
Nizamsız olsaydı yer altı bir an.
Salxım olardımı, deyin, toxumdan?
Tutaq salxım olur bir dəninin sonu,
Şəkil qalıbına kim salır onu?
Fikri dolaşdıran bu pərdədə bir
Halları dəyişən səbəb gizlənidir.
O səbəb nədir sənənin yanında,
Aç, söylə, gizləmə onu yanında.
Bir səbəb gördükdə arif olanlar
Anlar ki, yaratmış onu səbəbkar.
Nizami, uzaqlaş bu fikirlərdən,
Düşmə bu dünyanın tələsinə sən.

KİTABIN YAZILMASININ SƏBƏBİ

Bir gün nəşəliydim, aləm şad kimi,
Dəmlər içindəydım Keyqubad kimi⁴⁰.
Qaşlarım açıqdı, sanki bir kaman,
Qarşımda dururdu yazdığım divan.
Üzümə tutmuşdu güzgüsünü baxt,
Səadət saçımı darardı o vaxt,
Dəstə bağlamışdı güllərdən səhər,
Səhəri oxşardı yaqut şəfəqlər.
Könül pərvanəsi əlində çıraq,
Mən bülbül olmuşdum, məst olmuşdu bağ.
Bayraq qaldırmışdım söz zirvəsinə,
Hünər lövhəsini yazırdım yenə.
Qələm dimdik olub deşirdi ləli,
Turaca dönmüşdü təbimin dili.
Qəlbim deyirdi ki, söz əməyimdər,
Səadət yoldaşım, bəxt köməyimdər.
Yenəmi dünyada boş nəfəs alım?
Yenəmi aləmdən kənarda qalım?
Dövrən şadlıq bəzmi qurandan bəri,
Qovdu məclisindən boş gəzənləri.
Mədəsi ac olan işsiz bir köpək
Boş-boş oturmaqla taparmı çörək?
Bu dünya, səsiylə səsləşənindir,
Dövrənla düz gəlsən, dövrən sənindir.
Başımı yuxarı tutmaq istəsən,
Havatək hamıyla sazişə gir sən.
Güzgü tək hər yerə qoyulsa əgər,
Yalandan özündən bir şey göstərər.
Sənətin ziddinə söz danışanlar
Əyri pərdə kimi yanlış çalarlar⁴¹.
Sən ey padişahım, böyüksən əgər,
İltimas edərsən məndən bir hünər.
Bu fala mən qürə atdığım anda,
Ulduzlar keçirmiş eyni zamanda⁴².

Hər zəhmət sonunda bir səadət var,
Bəxti olanlar da xəzinə tapar.
Bu zaman bir elçi gəldi eyvana,
Şahın məktubunu gətirdi mana.
On-on beş sətirdi şahın bu sözü,
Gözəl xətti ilə yazmışdı özü.
Hər hərfi bağ kimi güllər açmışdı,
Bir şəbçirəq kimi şəfəq saçmışdı:
“Ey söz dünyasına hakim Nizami,
Qulluğa möhrəmsən, tut ilticamı.
Səhər yuxusunun pərdəsini at,
Yenə söz oynadıb bir sehr yarat.
Əqli heyran qoyan söz meydanında,
Mın şirinlik göstər hər dastanında.
İstərəm Məcnunun böyük eşqinə
Bir söz xəzinəsi açasan yenə.
Bakirə Leylitək, ey böyük ustad!
Şeirdə iki-üç bakir söz yarat.
Deyim: bu şəkərdir, deyildir acı,
Deyim ki, bu sözdür başımın tacı.
Mın eşq kitabından yüksək və təzə,
Sən öz qələminlə bir dastan bəzə.
Bu mövzu şahıdır bütün sözlərin,
Layiqdir bu sözə sənün hünərin.
Bu təzə gəlinə, çəkəndə zəhmət,
Fars, ərəb diliylə vur ona ziynət.
Sözün sərrafiyam, sən ki bilirsən,
Təzəni köhnədən tez seçərəm mən.
Qüdrətin böyükdür, ona-on yarat,
Onda beş verməyi birdəfəlik at!⁴³
Kamal cövhərinin xəzinəsindən,
Gör, kimin sapına inci düzürsən.
Türk dili yaramaz şah nəslimizə,
Əskiklik gətirər türk dili bizə.
Yüksək olmalıdır bizim dilimiz,
Yüksək yaranmışdır bizim nəslimiz”.
Qulluq halqasına düşdü qulağım,

Qan vurdu beynimə, əsdi dodağım.
Nə cürətim vardı əmrdən qaçam,
Nə də gözüm vardı, xəzinə açam.
Ömrüm viran oldu, solub-saraldım,
Bu əmrin önündə cavabsız qaldım.
Sırrımı deməyə bir məhrəm hanı?
Ona söyləyəydim bu macəranı.
Qəlbimdə can kimi əzizim olan
Məhəmməd Nizami oğlum bu zaman
Bu gözəl mövzuya könül verərək,
Oturdu yanımda o bir kölgətək.
Öpdü ayağımı xeyli mehriban,
Dedi: “Ey göylərə meydan oxuyan,
“Xosrov və Şirin”i yazıb yaratdın,
Hər duyan könüldə bir zövq oyatdın.
Leyli-Məcnundan da yarat bir əsər,
Cüt olsun yazdığın qiymətli gövhər.
Bu gözəl mövzuda böyük sənət var,
Xoşdur qoşa gəzsə cavan tovuzlar.
Bir də ki Şirvanşah, o baş hökmüdar
Şirvana, İrana olmuş səhriyar.
O, rütbə verəndir, nemət verəndir,
Şərə, sənətə də qiymət verəndir.
O səndən bir əsər edir iltimas,
Sən də hünər göstər, o əsəri yaz”.
Dedim: “Aynaüzlüm, sözündə möhkəm,
Sözün yerindədir, haqlısan bu dəm.
Lakin iki səmtə əsir bu ruzgar,
Fikir çox genişdir, könül mülkü dar.
Əfsanə dəhlizi dar olsa əgər,
Sənətin sözü də yolda ləngiyər.
Gərək söz meydanı gen olsun müdam,
Atını dördnalə səyirtsin ilham.
Bu ayə olsa da aləmə bəlli,
Qəlbə gətirməyir şadlıq, təsəlli.
Şadlıqdır, eyhamdır sözün arğacı,
Bunlarla düzəlir söz ehtiyacı.

Kədərlə, zəncirlə bağlansa dastan,
Sözlər çılpaq olar, can sıxar, inan.
Onu həddən artıq bəzəsən əgər,
Dastanın üzünə ləkələr düşər.
Yoxsa çıxış yolu bu vəziyyətdən,
Mütləq bir neçə söz deməliyəm mən.
Bu dastanda nə bağ, nə ucalıq var,
Nə çalğı, nə şərab, nə xoşbəxtlik var.
Qumsala, daşlığa ilham gedərmi?
Getsə də, torpağa təsir edərmi?
Hər şeir şadlıqla gəlsə nəfəsə,
Beyti hadisəylə başlayar rəqsə.
Odur ki, dünyada əzəl zamandan
Kədərdən, qussədən qaçmışdır insan.
Dərd yazan şairlər qanad salmışdır,
“Leyli və Məcnun”sa sözsüz qalmışdır...
İndi şah dil tökür bu təmtəraqda,
Deyir: “Bu kitabı adıma bağla”.
Mənzil dar olsa da, bu gündən belə
Mən Leyli Məcnunu incəliyilə
Bəzəyib bir zinət vurum ki, ona,
Gövhərlər səpilsin şahın yoluna.
Oxucu pərişan olsa da bundan,
Qoy eşqə can versin onda varsa can.
Yenə də öz oğlum dinlədi məni,
O açdı üzümə bu xəzinəni.
Ömrümün ilk gülü – o təkə balam,
O ağız ləzzətim, o son piyalam
Dedi: “Ey kəlamı əkizim ata⁴⁴,
Əsəri qardaşım, əzizim ata,
Yarat bu dastanı rəngli, boyalı,
Qoyma ki, süstləşə nəzmin xəyalı.
Harda ki eşq əli bir süfrə açar,
Bu gözəl hekayə ona duz saçar.
Bütövse, parçasa hələ bu duzlar,
Süfrədə bişməmiş çiy kabab da var.
Sənin qüdrətinlə duz əziləcək,

Kabab da səyinlə bişə biləcək.
Bu qədər nazəndə, incə bir dilbər
Nədən çılpaq qalsın bu vaxta qədər?
Onu bəzəməmiş arif əlləri,
Odur ki, çılpaqdır o gözəl pəri.
O, candır, can üçün çalışmayanlar
Həmişə borc geyər əyninə paltar.
Can bəzənməlidir can bəzəyilə,
Canından keçməmiş bir insan hələ.
Nəfəsin can verir xalqa cahanda,
Sənin məhrəmindir bu gözəl can da.
Səndən söz yaratmaq gözlənsin gərək,
Məndən dua etmək, bəxtdən də kömək”.
Danışıb qurtardı o ciyərparam,
Onun xatirinə söz aldı ilham.
Gövhər axtarmağa başladım yenə,
Kimyalar açaraq girdim mədənə.
Təbim də ən qısa bir yol axtardı,
Yol uzunluğundan qorxum da vardı.
Nə bundan qısaca yol var hələlik,
Nə də bundan qıvraq, iti bir minik.
Bəhrin suyu yüngül, özü axardır,
Canlı, nəfəs alan balığı vardır⁴⁵.
Çox bu şirinlikdə söz deyən olar,
Sanma ki, onlarda bu təzəlik var.
Hələ üzücülər qəlb dənizindən
Belə saf bir inci tapmamış, bilsən.
Hər beyti sapdakı incilər kimi,
Parlayır eybsiz bir hünər kimi.
Mən bu inciləri gəzəndə bir-bir
Ayağım tük qədər sürüşməmişdir.
Qəlb cavab verirdi mənə ürəkdən,
Bulaq su verirdi yer qazdıqca mən.
Əqildən aldığım bu gəlir, dövlət,
Yalnız əsərimə vururdu zinət.
Dörd min beytdən da çoxdur bu dastan,
Dörd aydan az vaxta yazmışam, inan!

Əgər başqa işlər olsaydı haram,
Bu, on dörd gecəyə olardı tamam.
Bu azad gəlini görən şad olsun,
Ona abad deyən, qoy abad olsun.
S.F.D. ili idi, rəcəbin sonu⁴⁶,
Çox gözəl şəkildə bəzədim onu.
Əgər tarixini söyləsəm əyan,
Dörd il keçmiş idi beş yüz həştaddan.
Sənətin əlilə tutdum bəzəyə,
Gətirib oturdum bu kəcavəyə,
Şahımın mübarək gözündən başqa
Kimsənin nəzəri dəyməsin ona.

AXSİTANIN TƏRİFİ

Sən şahlıq taxtının şahsüvarısan,
Qaranın və ağın hökmdarısan.
Tac sahiblərinin başçısısan sən,
Şahlar ordusunun sərkərdəsisən.
Ey şahlar içində mütləq olan şah!
Ey dünya xaqanı, böyük padişah!
Şöhrətin tutmuşdur bütün mahalı,
Dinin və dövlətin sənsən calalı.
Şahlığın taxtını sənsən saxlayan,
Hökmünə baş əyir bu Yer, bu ümman.
Şahların tacısan, Əbülüzəffər,
Yeddi məmləkətə sən oldun zivər.
Kölgən bir günəşdir, sən alov kimi,
Keyqubad rütbəli Keyxosrov kimi.
Adın Axsitandır, özün söz bilən,
Göydəki Günəşin ağasısan sən.
Sən ki padişahsan, açıq, aşikar,
Gizli xəlifəsən, böyük hökmdar.
Bu Bəhram nəşəbli, Ülkər üzli sən⁴⁷
Məlik Mənuçöhrün sədəf dürrüsən.
Bu tayfa şahlığı nəsil-dən-nəslə

Gəlib keçə-keçə oldu silsilə.
Onun şah əcdadı aransa əgər,
Şahdan-şaha gedir Adəmə qədər.
İstərəm, bu böyük şahda daima
Qılınc uzun olsun, qələmsə qısa.
Daimi bir taxtda o bərqəradır,
Ağıltək nöqsansız bir hökmüdadır.
O, yeddi göylərə boyun əyməyən
Yeddi ərənlərə qıblədir, bilsən.
Ruzi verən deyil, ruzi göyüdür,
Dünyanın sərdarı, həm böyüyüdür.
Mənalar çeşməsi gözündə qaynar,
Qəlbində göylərin gizli sirri var.
On iki elmin də sirləri bütün
Əlində mum kimi yumşalır hər gün.
Bu yeddi örtüklü, altı barmaqlı,
Bir gözlü, dörd əlli, doqquz ayaqlı⁴⁸,
Onun çənbərindən çıxmasın deyər,
Qalıb çənbərində dönmüş həlqəyə.
Adı şirin sulu bir kainatdır,
Varlığı aləmə abi-həyatdır.
Dağılmış mədənlər onun əliylə,
Artmış kərəmindən dənizlər belə.
Bir yandan dünyanı tutur zəfəri,
Bir yandan əfv edir kərəm əlləri.
Cövhərli qılıncdan tutaraq çapar,
Yaxından ötəni vurur, qamçılar.
Bəxtinin burnunda kövsər suyu var,
Onun toppuzundan alovlar qalxar.
O, dünya mülkünə böyük işıqdır,
Məclisə, meydana bir yaraşıqdır.
Mərrixdə bir qılınc, Zöhrədə bir cam,
Sağında, solunda durmuşlar müdam.
Zöhrə şərab verir cam ilə ona,
Mərrix silah alıb düşür ardına.
Qılıncı qaldırır bir ləl dağı,
Camından tökülür ləl bulağı.

Bu iki qan rəngli lələ baxanda,
Ləlin rəngindədir şərab da, qan da.
Sübhün saqisidir onun kərəmi,
Lütfü çox yaşasın, tutsun aləmi.
Düşməni qəhr edən zərbələri var,
Ondan uzaq olsun yaman baxışlar.
Lütfü – səhər yeli, əsər hər yerə,
Əsər, nəfəs verər ağciyərlərə.
Elə bil zərbəsi odlu şimşəkdir,
Toxunsa hər kəsə qəhr edəcəkdir.
Sabah yeli kimi lütfü can verər,
Hicran axşamı tək zərbi öldürər.
Gəlsə hərəkətə şahlıq sancağı,
Deşər polad kimi döşündən dağı.
Bayraq qotazları titrəməyə, əgər,
Zəlzələ görünər bir arpa qədər.
Belə bir qanun da vardır dünyada:
Od yüksəkdə durur, su aşağıda.
Atı oda bənzər, özü suya, bax,
Bulud od üstündə qərar tutaraq.
Onun qapısında mehtərdir Qeysər,
Fəğfur o qapıda gəlib dilənər⁴⁹.
Nə qədər parlansa Günəşin üzü,
Şahın məclisində sönməkdir, düzü.
Ay ki bədirlənib, nura bürünər,
O da qapısında solğun görünər.
Uçarmış Arəşin oxu, deyirlər,
Ad qəbiləsinin nizəsi qədər⁵⁰.
O, ox şahımızla yarışsa əgər,
Kamandan çıxmamış torpağa düşər.
Deyirlər, Pərvizin hüsnü, camalı
Baxdıqca oxşarmış qəlbi, xəyalı,
Atının tozuyla tutuşsa Pərviz,
Qalmaz camalından zərrə qədər iz.
Kimə şah qılıncı dəydisə bir əl,
Qurtuluş yolunu bağladı əcəl.
Hansı bir zirehə dəydi nizəsi,

Parça-parça oldu bütün həlqəsi.
Atdığı zubinin hər nişanından⁵¹
İkiyə bölündü bu iki cahan.
Lütfü parlaq olan bir günəş kimi,
Qəhr edər tufantək qəzəbi, kini,
Qılığı bir səhər yelidir, gerçək,
Qəzəbi şir tutur göydə günəştək.
Altı hərfi olan adıyla, bilsən,
Dünyanı bağlamış altı tərəfdən⁵².
Bu altı hərflər ki, şeş atdı yenə,
Düşdü nərd oyunu şahın xeyrinə.
Düşməni milçəktək qaynasa belə,
Tab etməz qəhrindən əsən bir yelə.
Günəşin ordusu boy versə əgər,
Xəlvətə çəkilər, qaçar kölgələr.
Atının dırnağı dəyən yerlərdə
Pələnglər, aslanlar görünməz bir də.
Ölümün baratı yağsa oxundan,
Həyat naməsinə olmaz oxuyan.
Qınından qılıncı çıxarsa bir əl,
Daşların bağrında qana dönər ləl.
Ağzını açarsa qılıncı bir an,
On-on baş itirər önündə düşman.
Düşmən qarşısında Əfrasiyabdır,
Təkbətək döyüşdə Günəşə bəbdır.
Qoşun kəmərinə bağlamamışdan,
Düşməni məhv edər bu mərd Axsitan.
Qoşunu arxadan gələndə qədər
Düşmən ordusundan qoymaz bir nəfər.
Onun rıqabında yüz Rüstəm durar,
Yenər qarşısında böyük ordular.
Şahlıq məclisini açıb quranda
İlk bahar buludu görünər onda.
Nə qədər çox olsa orda simü zər,
Bağışlar hamsını sonuna qədər.
Bir günlük xərcinə qoyduğu maya,
Uzun illər boyu alınmaz saya.

Bu şah çanaq-çanaq pullar bağışlar,
Bir də dəstə-dəstə qullar bağışlar.
O camdan ki, Cəmsid qıymaz özünə,
Bəxş edər qullardan hər gün yüzünə.
Hələ yer üzündə yoxdur bir insan,
Onun xələtindən geyməsin nişan.
O, müşkü qır kimi paylar hər yana,
Çini bir hədiyyə verər mərdana.
O, bircə fərmanla bir qala alar,
Bircə qəsidəyə ölkə bağışlar.
Hesabsız, ölçüsüz nemətləri var,
Dərya qucağına sığışmaz onlar.
Qəlbi çox genişdir, ora nəzər qıl,
Çınqıllar kimidir əlində qızıl.
Kimin xəzinəsi artsa dünyada,
Şirvanşah puluyla çoxalır o da.
Milçəyi doydursa bizim hökmdar,
Mahmudun filindən qüvvətli olar⁵³.
Fil boyda təxtinin sayəsində, bil,
İçilən qədəhi götürməz bir fil.
Şahımız dənizdir, Fəratdır, lakin,
Dəryası axandır, Fəratı sakın.
O gün ki, bar verər böyük hökmdar,
Ən böyük bir Novruz bayramı olar.
Səyindən, bəxtindən yazdım görmədən,
Nə yazım təxtdəki əzəmətindən?
O, dağ arxasından çıxan bir aydır,
Yanında ulduzlar alay-alaydır.
Günəş çeşməsidir böyük hökmdar,
Onunla canlanır bizim çəmənzar.
Göyün yerə enmiş bir səhəridir,
Allahın mərhəmət şəfəqləridir.
Hər göz ki, o nuru görər cahanda,
O yaman gözlərdən olar amanda.
Yarəb, mən ki Üveys adını aldım,
Məhəmməd eşqinə mən sadıq qaldım⁵⁴.
Məhəmməd sifətli o şah həzrəti
Versin xəyalımda olan neməti.

PADŞAHA XİTAB

Sən, ey can aləmi, ey aləmə can!
Ey insan qəlbini güldürən insan!
Günəşin taxtından tacın ucadır,
Cəmşidin taxtından taxtın qocadır.
Sənin idrakinla dünya abaddır,
Sənə qul olmaqla insan azaddır.
Sənin fərmanınla bütün ölkələr
Azad nəfəs alır, düzdür bu xəbər.
Bir sən əzizlədin bütün dünyanı,
Sənindir dünyanın hökmü, fərmanı.
İslamın bəzəyi olmuşdur xütbən,
Xəlifə puludur sənin bu sikkən.
Biz sənin duanla öpsək torpağı,
Qızıl-güllər açar qanqal yarpağı.
Bir sənin sikkəni vursalar daşa,
Qızıl gümüş olar yer başdan-başa.
Nədir o səndəki şanlı özəmət?
Keşikçin olmuşdur sənin səadət.
Mehtərin olmuşdur fələk, hər zaman
Arpa-saman alır o anbarından.
Nədir mən dediyim bu arpa-saman?
Bu arpa – sünböldür, saman – kəhkəşan.
Sən səhər yelinin ətrini çaldın,
Bu xoş təbiəti havadan aldın.
Həyat çəsməsidir bu səxavətin,
Dünyanı doydurur sənin dövlətin.
Bu əlvan çiçəkli nazənin bahar
Sənin ayağını öpmək arzular.
Məşriqi, Məğribi alan könuələr
Sənin hüzurunda qul olmaq dilər.
Zəfər əli kimi tac bağışlarsan,
Günahı, Tanrıtek, sən bağışlarsan.
Bu dünya səninlə olmuş bərqərar,
Sənə bütün aləm keşikçi durar.

Sən qabaqda getsən, yol çıraqısan,
Arxada qalanda el dayağısan.
İşıqsan yollara məşəllər kimi,
Şəfəqin aydındır son səhər kimi.
Səndədir işlərin hökmü, divanı,
Hökmün dolandırır bütün dünyanı.
Kimsə bu dünyada ən baş hökmüran,
Özünü qul sayır qarşında, inan.
Ağlın, iradənin gücü var səndə,
Onlar iş aparır sənin ölkəndə.
Məqsəd nişanəsi yaranmışsa baxt,
Bir sənə inanıb, sığınar hər vaxt.
Qələbəm düşməni qaçıra bilir,
Bu, sənin sayəndə əldə edilir.
Səndəki göz nuru sayılan sancaq
Dövlətdən, nüsrətdən yaranmış ancaq.
Hər kimlə döyüşsən, onu dağlarsan,
Min igid belinə qurşaq bağlarsan.
Onun vücudundan tökülməmiş qan,
Başını qarşında yerə salarsan.
Cahanda hər kimə yetirsən nəzər,
Səadət taxtında gəlib əyləşər.
Onun taleyini sən şad edərsən,
Xarab ölkəsini abad edərsən.
Böyüklük, ucalıq səndədir deyər,
Xoşbəxtlik gətirdin bu Nizamiyə.
O da sarayının keşikçisidir,
Sayəndə özünü bəxtiyar bilir.
Gör, hüma quşunun gülür varlığı,
Sonsuzdur bu quşun bəxtiyarlığı.
Bu quş ki eşqinlə qidalanır, bil,
Sənin kölgəndədir, pərişan deyil.
Səba quşları ki ötür hər səhər,
Şahın duasıdır dilində əzbər.
Böyükdür cahanda şöhrətin, namın,
Zəfərdir, fəthdir yalnız məqamın.
Ucalsın cəlalın, ağ olsun baxtın,

Zəfərlə bəzənsin sarayın, taxtın.
İl boyu şadlanır sayəndə aləm,
Aləm ayrılmasın sayəndən bir dəm.
Səadət daima sənə yar olsun,
Səninlə bir yerdə o da var olsun.
Verirəm dostlara şad xəbəri mən,
Şahın, şahzadənin mərhəmətindən.

ŞAHZADƏNİN TƏRİFİ VƏ OĞLUMUN ONA TAPŞIRILMASI

Səhərin qırmızı gövhəri erkən
Zülmətdən bir işıq zahir edərkən,
Mənim xəzinəmin gövhəri olan,
O belimdən gələn, qəlbimə sultan
Öz ata tacına gövhərlər saçdı,
Şirvanşah oğlundan mənə söz açdı.
Dedi: – “Adamsızam, qırılmaz bağla
Məni şah oğlunun lütfünə bağla.
Qoy onun əhdinə bağlanım bu dəm,
O gənc bir ustaddır, mən öyrənənəm.
Kərəmi kamala yetişən zaman
Dərs alsın o, sənin kəlamlarından.
O, az yaşlıdırsa, bir hökmüdədir,
Onda yenilməyən iradə vardır.
Vətən göylərinin ulduzudur bu,
Şahın vücududur – ölkənin ruhu.
Yerlərin, göylərin Yusifdir tək,
Zaman vəliəhdə bir odur, gerçək.
Məçlisi, büsatı, sevdası yeni,
Padşah Mənuçöhrün bəlkə də eyni.
Bu iki dünyanın o can sirdaşı,
Ağılda, idrakda şahların başı.
Bu yeddi ölkəyə varis qəhrəman,
Bu dörd gövhərin də sirrini açan.
Böyük insanların gözlərinə nur,

Şahlar namazının qibləsi odur.
O, taca fəxrdir, taxta da zinət,
Üzünə möhtacdır onun səadət.
Şahzadə, güldükcə şərəfin, şanın,
Açıldı gövhəri şah Axsitanın.
Sübhün iki çalan rəngidir rəngin,
Səndə şah qanı var iki ölkənin.
Şahlığın bağında əkilən budur,
Keyqubad nəslinin bir toxumudur.
Şirvan bəzənmişdir özəmətinlə,
Xozan abadlaşmış ədalətinlə.
Yeddi dairənin mərkəzində tək,
Durub əyləşirsən sən bir nöqtədə.
Tanrı sayəsində yaşayırsan sən,
O, səni saxlasın yaman gözlərdən.
Mənim ümidim var böyük Allaha,
Öz zehnin, ağılnla səni bir daha.
Göylərə qaldırsın o gülə-gülə,
Çatasan dünyada hər təkamülə.
Şah kitablarını öyrən dərinlə,
Dərs al aqillərin dediklərindən.
Sandıqda gizlənmiş xəzinəni sən
Göydə on dörd günlük Aytək görəsən.
Bil ki, bu gəlinə yoxdur bir əvəz,
Bu canı heç bir əhd yarada bilməz.
Onun atasını görə bilməsən,
Barı qardaşına hörmət saxla sən⁵⁵.
Mən bir nəvazişlə gətir yadına,
Əbədi bir hörmət bəslə adına.
Qoy oğlum heç kəsə möhtac olmasın,
Heç kəsin əlində gözü qalmasın.
Bununla qurtardım bu hekayəti,
Olsun səadətin şahın dövləti.
O göz bu işıqla parlansın ancaq,
Bu sərv o çəməndən düşməsin uzaq.
Şaha arxalanmış sənin surətin,
Düşmənin belini qırmış qüvvətin.

Həyat bulağıyla Xızır yaşadı,
Səninlə yaşasın şahlığın adı.
Göydə nə qədər ki, səyyarələr var,
Bu iki vücutdan işıq alsınlar.

MƏNİ İNKAR EDƏNLƏRDƏN ŞİKAYƏT

Coşmaq zamanıdır, coş, ey könül, sən,
Dünyaya dil verən dinməyir nədən?
Gəldi söz meydanı, mənəm sənətkar,
Bu gün məndən gözəl söz deyənmi var?
Əlimin muzduyla dolanıram mən,
Cəlalım yaranır söz xəzinəmdən.
Bu səhər sehrini yaradan zaman
Bütün yeddi fəsli dedim Qurandan.
Bu halal, bu açıq sehrə baxın siz,
Günahdır bu sehri danmaq, şübhəsiz.
Bu söz sənətində elə kamiləm
Ki, qeyb ayinəsi adımdır bu dəm.
Mənim dil qılıncım itidir yaman,
İsa möcüzündən onda var nişan.
Nəzimdə nə qədər mənim əsər var,
Lal gər eşidərsə onu, dil açar.
Alışar göz kimi sözümlə qızanda,
Barmaq toxundurma, alov var onda.
Arxımdan su içdi şeirlə sənət,
Mənlə şöhrət tapdı sözdəki qüvvət.
Bu qarınotaran duzsuz şairlər
Sayəmdə dünyanı basıb yedilər.
Şıkarı tutmağa aslan gərəkdir,
Tülkünün işi də müftə yeməkdir.
Mənim öz nəfsimə yeməyimdənsə,
Qoy məndən yesinlər verib səs-səsə.
Paxıl! Göz yumaraq açıq nemətə,
Saqqız çeynəyirsən girib xəlvətə.
Ey mənim yazımın oğrusu insan,

Qarşımda kölgətək çox alçalırsan.
Mən qəzəl deməyi edəndə peşə,
O da zurnasını çalar həmişə.
Mən hər gün düzəndə xoş qəsidələr,
O da quraşdırır boş qəlidələr.
Hətərən-pəterən dilinə bax bir,
Yenə də nəzm ilə hekayə deyir.
Mən yaxşı qalıda sikkə vururam,
O da döyəcəyir, qəlp çıxır müdam.
Meymun da yamsılar, bu deyil hünər,
Bulanlıq suda da ulduz görünər.
Gözlər işıqlanır hər əsərimdən,
Lakin o incikdir kölgələrimdən.
Bəllidir, insanı kölgə yamsılar,
Kölgədən də betər kölgələrim var.
Yamsılar, yamsılar, utanmaz bir az,
Çünki gözü görməz, üzü utanmaz.
Kölgəsi olmayan peyğəmbər belə,
Təqib edilmişdir bu kölgələrlə.
Mühit dənizində paktır sular,
İtin seliyindən nə qorxusu var.
Sarı qulaqları düşündükcə mən
Coşub qızırımsa bəzən hirsimdən,
Sahili yusam da, sanki bir dəniz,
Bunu acığımdan zənn etməyiniz.
Çıraqtək aldığım sərt bir zərbədən
Şamtək gülümseyib sönürəm bəzən,
Mən ki ayna kimi dəmir deyiləm⁵⁶,
Ürəyi daşlara olmaram həmdəm.
Xəzinə qazsam da, bir kişiyəm mən,
Düşmən can çəkişir mənim dərdimdən.
Sənətimi danan bir də sağalmaz,
Çərşənbə cinlisi ağıllı olmaz⁵⁷.
Qapımın oğrusu haqq əvəzinə
Mənim qeybətini danışır yenə.
Evin sahibini görənlər oğrular
Haray qopardaraq deyir: “Oğru var”.

Malım doyursa da ac oğruları,
Pis söz deməsinlər haqqımda barı.
Hünəri görsə də, etiraf etməz,
Pis yolu buraxıb yaxşıya getməz.
O, gözsüz yaşasın gözsüzsə əgər,
Korsa, açılmasın bir də o gözlər.
Oğurlayan odur, utanansa mən,
Oğurluq şöhrətdir ona əzəldən.
Yox, yox, alçaqlığa qurşandı murdar,
Qapını aç, ona de ki: “Gəl, apar”.
Onun ki qazancı oğurluqdur tək,
Neylərdim, olsaydım mən də onun tək.
Bu iki aləmin xəznəsi məndə,
Nə olar müflisə bir pay verəndə.
Borcumdur gədaya sadağa vermək,
Açıq almayanda o çalsın gərək.
Xəzinəm yer altı, dürrümsə ümman,
Nə üçün inciyim lağım atandan?
Xəzinə sandıqda saxlana bilər,
Gözəl üzərliklə bəslənib gülər⁵⁸.
Mənə anam verdi bu xəzinəni,
Üzərlik üstündə mərd doğdu məni.
Baxsan Nizaminin cizgisinə sən,
Min bir ad sayını orda görərsən⁵⁹.
İlyasın “əlf”ini “lam”ından kəssən,
Yenə doxsan doqquz tamı görərsən.
Dayanmış dövrəmdə bu minbir hasar,
Yüzdən də bir əskik qaravulçum var.
Zəhmətə düşməkdən azadam hər an,
Qorxmayır xəzinəm heç bir oğrudan.
Bir xəzinənin ki, bu hasarı var,
Ona neyləyəcək lağım atanlar?
Lakin, xəzinələr olmaz ilansız,
Yoxdur bu dünyada bir gül tikansız.
Kim ki ad qoymuşdur qoca dünyada,
Onu öz dostları vermişdir bada.
Ay üzlü Yusifi yad edin barı,

Ona quyu qazdı öz qardaşları.
İsa ki insanlıq elmində təkdi,
Hər bir yəhudidən cəfalar çəkdi.
Əhməd ki rəhbəri oldu ərəbin,
Gördü cəfasını Əbüləhəbin⁶⁰.
Əzəldən dünyanın bir qaydası var:
Bal tutan barmağı arılar sancar.

ŞİKAYƏTİN ÜZRÜ

Mən, mən olan gündən, şahiddir aləm,
Bir qarışqanı da inçitməmişəm.
Dürrümü çəkmədim özgə suyuna⁶¹,
Pislik yaratmadım, düşmənəm buna.
Təmizdir vicdanım, ucadır adım,
İtin də haqqında pis danışmadım.
Şir kimi qızdırsa məni köpəklər,
“Eyb etməz” deyərəm, basılmaz hünər.
Yaxşıydı hirsimi gizləsəydim mən,
Bu dediklərimi deməsəydim mən.
Lakin, ariflərin zəndinə bax bir,
Dilsizlik dünyada qeyrətsizlikdir.
Bir insan şəhərdən olsa xəbərdar,
Bilər ki, hardandır bizim mətəhlar.
Kim ki mənə qarşı bir əl qaldırar,
Onun məndən başqa düşməni də var.
Ey könül! Bu kəskin sözlərdən əl çək,
Qəm piyaləsini öz başına çək!
Gül kimi, köçməyin təblini vur sən,
Kim qoparsa səni, öp əllərindən.
Qanını çörəynə yavanlıq elə,
Papağı dik saxla, baş getsə belə.
Zülmə döz, incitmə heç də özgəni,
Ellər qəm çəkincə, dərd alsın səni.

OĞLUM MƏHƏMMƏDƏ NƏSİHƏT

Sən, ey on dörd yaşlım, hər elmə yetkin!
Gözündə əksi var iki aləmin!
Yeddi yaşar oldun o zaman ki sən,
Açıldın gül kimi, güləndə çəmən.
İndi ki, çatmışdır yaşın on dördə,
Başın sərv kimi durur göylərdə.
Qəflətdə oynama, qeyrət vaxtıdır,
İndi hünər vaxtı, şöhrət vaxtıdır.
Ucalmaq istəsən, bir kamala çat,
Kamala ehtiram göstərər həyat.
Uşaqkən əslini sorsalar bir az,
Ağac bar verəndə cinsi sorulmaz!
Elə ki, böyüdün, belədir qayda,
Atanın adından sənə nə fayda?
Sən aslanlar kimi keç cəbhələrdən,
Yalnız hünərinin balası ol sən!
Səadət kamalla yetişir başa,
Xalqa hörmət elə, ədəblə yaşa.
Başına əfsanə düşdüyü zaman
Allah qorxusunu unutma bir an.
Öz adına layiq işlər gör ki, sən,
Axırda utanma xəcalətindən.
Oğul, sözlərimə yaxşı qulaq as!
Ata nəsihəti faydasız olmaz.
Görürəm, şöhrətdə ləyaqətin var,
Şeirdə, sənətdə məharətin var.
Şairlik eləmə! Dövrə bax ki, bir,
Tərif əvəzinə pislənir şeir.
Şeirdən ucalıq umma dünyada,
Çünki Nizamiylə qurtardı o da.
Hərçəndi sənətin çox rütbəsi var,
Həyata faydalı bir elmi axtar.
Bu əyri cizgilər cədvəlində sən
Özünü şərh edib, özünü öyrən!

Ol öz vicdanının sirrinə açar,
Çünki bu mərifət qəlbə nur saçar.
Elmlər elmidir demiş peyğəmbər
Din elmi, təbabət elmi, müxtəsər.
Göbəkdeki ətri bu iki elmin,
Fəqihlə təbibdir, bunu bil yəqin.
Fəqih olsan əgər, itaətkar ol,
Hiylədən, riyadan daim kənar ol.
İsa mərifətli həkim ol, amma,
İnsanı öldürən bir həkim olma.
Həm həkim, həm fəqih olsan sən əgər,
Hamının yanında adın yüksələr.
Həyat da, ölüm də qul olar sana,
Səadət və şöhrət düşər payına.
Bir elmi öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
Kamil bir palançı olsa da insan,
Yaxşıdır yarımçıq papaqçılıqdan.
Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

AZ DANIŞMAĞIN GÖZƏLLİYİ

Sözün də su kimi lətafəti var,
Hər sözü az demək daha xoş olar.
Bir inci saflığı varsa da suda,
Artıq içiləndə dərd verir su da.
İncitək sözlər seç, az danış, az din,
Qoy az sözlərinlə dünya bəzənsin.
Az sözün incitək mənası solmaz,
Çox sözün kərpictək qiyməti olmaz.
Əsli təmiz olan saf mirvarılar
Suya və torpağa min bəzək vurur.
Mədənlə dolsa da hər bir xəzinə,
Hər kiçik zərrəsi dərmandır yenə.
Ürəyi oxşayan bir dəstə çiçək

Yüz xırman otundan yaxşıdır, gerçək!
Yüz ulduz yansa da göylərdə, inan,
Bir Günə baş əymək xoşdur onlardan.
Göydə parlasa da nə qədər ulduz,
Günəşdir nur verən aləmə yalnız.

ÖLƏN QOHUMLARIMDAN XATİRƏLƏR

Saqi, harda qaldın? Mən meyrəstəm!
Doldur piyaləni, onsuz da məstəm!
O, göz yaşım kimi saf olan şərab
Aşiq məzhəbində sayılır səvab!
Onu bu ümidlə içirəm ki, mən,
Qurtara könlümü dərdədən, ələmdən.
Yolumun üstündə duran şirə bax,
O şir – qəm şiridir, onu azdırmaq.
Əzəllər həmdənim olardı şadlıq,
O adam deyiləm, deyiləm artıq.
Bu gün də əlimdən çıxsa o dildar,
Daha da pıs günlər qismətim olar.
Saqi, ver şərabı, dərdimə bir qal!
Söz mənim oduma nal atmışdır, nal!⁶²
Ver o şərabı ki, açardır işə,
Ruh ilə ruh kimi girir sazişə!

ATAMIN XATİRƏSİ

Atam Yusif ibn Zəki Müəyyid,
Babamtək dünyanı tərək edib getdi.
Dövrünün işidir, nə etməliyəm,
Nə üçün ağlayım, deyildir sitəm.
Atalar yolunu çox gördüyümdən,
Öz ata qəlbimi qopardım ki, mən,
Ölüm tikanından süzülən zəhər
Canıma yerisin, ərisin qəmlər.

Saqi! Şərab ver ki, şirindir candan,
Xıltı təmizləsin, çıxarsın qandan.
Bir şərab gətir ki, onu içsə lal,
O da nitqə gəlsin, dil açsın dərhal.

ANAM RƏİSƏNİN XATİRƏSİ

Kürd qızı anam da bizi tərək etdi,
Bir ana qəlbiylə dünyadan getdi.
Nə qədər ağlayıb, yansa da ürək,
Anama dil verən varmıdır, görək?
Çəkməklə qurtarmaz bu dərdi insan,
Bu girdab dəridir insan boyundan.
Daşmışdır ələmin, qəmin kasası,
Bu qəm min nəfəsə içilər azı.
Bu ucsuz-bucaqsız dərd ölkəsinə,
Dərdi unutmaqdır bir əlac yenə.
Saqi! Şərab ver ki, mənzil uzaqdır,
Xəyalım bu yolda yorulacaqdır.
Bir şərab gətir ki, başa şur gəlsin,
Hər addım başında min baş yüksəlsin.

DAYIM XACƏ ÖMƏRİN XATİRƏSİ

Xaçə Ömər dayım ölüb gedəndə
Düşdüm müsibətə, bəlaya mən də.
Bu acı tikənin acılığından
Ahım boğazımda qurudu, inan.
Ağlamam, fələkdən qorxum var, deyə,
Qorxuram dayımın ruhu inciyə.
Saqi! Meyxananın şərab küpündən
Nargilə rəngində şərab ver ki, sən,
Onda dəniz boyda səxavət olsun,
Behişt şərbətitek bir şərbət olsun.

KEÇMİŞ MÜSAHİBLƏRİN XATİRƏSİ VƏ BAŞQALARI İLƏ MÜSAHİBLİK

Yetməzmi dostlardan vurduğum dəmlər?
Hanı o mən deyən dostlar, həmdəmlər?
Xurmanın şirəylə şadlanmağı var,
Xurma yoldaşlıqla şirə yaradar⁶³.
Bir də ipək taclı barama qurdu,
Tacını yoldaşlıq əliylə qurdu.
Qarışqa birliklə göstərər hünər,
Özündən çox böyük şeylər sürüyər.
Dostluqda hər kimlə səsləşə bilsən,
Onun pərdəsində nəğməni çal sən.
Bu dar nəğməciyin öz pərdəsi var,
Ahəngi bilməsən, dolaşiq çalar.
Yalnız ipək deyil Çində toxunan,
Gah qumaş, gah həsir toxuyur insan.
İşə kömək etsə təmkinlik əgər,
Sonunda daima işlər düzələr.
Bir çalğı tutmasa nəğməyə ahəng,
Nəğmə çalınsa da tez kəsiləcək.
Saqi! Ətir iyli şərab gətir sən,
Gəl, aç bu zənciri mən çarəsizdən.
Bir şərab gətir ki, can şirəsidir,
Gənclik kuzəsinin yetirməsidir.

VÜCUDU UNUTMAQ

Torpaqla örtülən bir ev üçün sən
Çoxmu qan udaraq, ah çəkəcəksən?
Hörümçək torudur o açıq-aşkar,
Gah yara bağlayar, gah da qanadar⁶⁴.
Bəzən bir milçəyin yolunu kəsər,
Bəzən də bir əlin qanını kəsər.
Bağlasan bu evi baramalartək,

Rahatca yatarsan yatağında tək.
Günahla doludur bu can evi, bil,
Onun da dövrünü çox sürən deyil...
Saqi! Nə şərabdən, nə kefdən əl çək!
Bu acı şərəblə şirin kef çəkək!
Bir şərab gətir ki, içəndə dərhal
Bilinsin kimdədir idrakla kamal!

ŞÖHRƏTİ UNUTMAQ

İlantək dikbaşlı gəzmə, ey insan!
Aşacaq dünyanın seli başından.
Yeddi başın olsa əjdəhalartək,
Onun yeddisi də yerə düşəcək.
Çox da yüksəkliyə ucalma ki, sən
Torpağa düşəndə inciməyəsən.
Nə qədər alçaqdan yığılsa adam,
O qədər ağrısı az olur müdam.
Dünyada yer kimi ağır dolansan,
Üç gövhər arxanda qalacaq, inan!
Bütün gövhərlərin rəngi parlaqdır,
Hamsından xoş gələn yenə torpaqdır.
Torpaqda gizlidir o üç yoldaş da,
Yenə də torpaq var o üç yoldaşda.
Saqi, lələ pəngli bir şərab yetir!
Qarşıma çənk ilə bir bədə gətir!
Onunla sabahın üzünü şad olur,
Onunla ruh evi tez abad olur.

KEÇƏN ÖMRÜ UNUTMAQ

Yenəmi dərd çəkim sabahkı qəmədən?
Görüb bildiyimi danışmayım mən?
Keçən günlərin də adını az tut,
Yaxşısı budur ki, bir dəfə unut!

Bir qəlyanaltıydı keçən ömürlər,
İndi o keçmişdən qalmamış əsər.
Onları köhnə bir səhifə düşün,
Dünən yazılmışlar yazılmaz bu gün.
Tutaq ki, yeddi göy, yeddi yeri sən,
Yeddi min il qalıb, bildin əzbərdən.
Axıra çatsa da bu yeddi min il,
Dünyanın axırı görünən deyil.
Uzun da, qısa da olsa qəddimiz,
Yenə də ölməyə yaranmışıq biz.
Saqi, piyaləni ver səhər-səhər!
İçməmiş məst olum mən üzügülər.
O şərab gün kimi şölələr salsın,
Qurumuş çeşmələr ondan su alsın.

ALÇAQLIĞI VƏ YALTAQLIĞI RƏDD ETMƏK

Buz kimi donmaqdan, gəl, sən götür əl,
Ölü siçan kimi suda axma gəl.
Gül kimi yumşaqlıq göstərmə, gerçək,
Olma ikiüzlü bənövşəliyə.
Tikan olmağın da öz məqamı var,
Yerli dəlilik də işə yarar.
Bir kürdün eşşəyi Kəbədə itdi,
Kürd haray qoparıb bir sual etdi:
“Bura ki insansız boş səhralardır,
Eşşək yoxa çıxdı, nə hikmət vardır?”
Deyib, arxasına baxdığı zaman,
Gördü eşşəyini, güldü şadlıqdan,
Dedi: “Ortalıqda itmişdi eşşək,
Mənim hay-küyümdən tapıldı, bişəkk!”
Kürd qoparmasaydı hay-haray əgər,
Nə eşşək qalardı, nə yükdən əsər.
Huşsuzlar qalası dünyaya bax bir,
Daima zalıma mükafat verir.

Ömrü başa vurur şir ürəklilər,
Öküz ürəkliyə olmaz bir hünər.
Saqi, şərəbı ver, sən ol köməyim!
Bir su tök, od tutub yansın ürəyim!
Ver o şərəbı ki, yuduqca daşı,
Parladıb eyləsin bir yaqut qaşısı.

ZÜLMƏ QATLAŞMAMAQ

Neçin alçaqlara boyun əyirsən?
Oyuncaq olursan namərdlərə sən?
Nə üçün boynuna min yük alırsan?
Zalımın zülmündən razı qalırsan?
Qəlbi yumşaqlığı bir dəfə unut,
Çiyinini dağ kimi ucalıqda tut!
Sən də süsən kimi ipəkdən olsan,
Səni saf torpaq da yaralar, inan.
Zəlillik ürəyə ağrılar salar,
Zülmə dözənlərin sonu xar olar.
Tikantək çiyində tut yarağını,
O vaxt qucaqlarsan gül budağını.
İnsanı sarsıdar göz yaşı, nalə,
Ah çəkib, of deyən yetməz kəmalə!
Saqi, zaman keçir, durma, qardaşım!
Şərəb ver, doludur fikirlə başım!
O, bir çıraq olsun yolçu keçəndə,
Gəncələşsin qocalar onu içəndə.

PADŞAHLARIN QULLUĞUNU TƏRK ETMƏK

Bir-iki rind ilə get müsahib ol,
Axtar bu dünyada qürursuz bir yol.
Zərrəylə dur, otur gün işığitək,
Cəmsid sarayının fikrindən əl çək!
Padişah puluna dikmə gözünü,

Qanun kəməndinə salma  z n !
Şahlar məclisindən kənar ol, kənar!
Pambiq od g r nd  alıŖıb-yanar.
O od doludursa iŖıqla  g r,
Ondan uzaq olan asudə gəzər.
İŖıq alırdısa pərvanə Ŗamdan,
Yandı məclisinə d Ŗd y  zaman.
Saqi! Ŗ rab gətir, könüldə q m var,
Ŗ rabla qəmləri dađıtmaq olar.
Ver o Ŗ rabı ki, safdır g m Ŗt k,
Onunla qəmlərdən qurtarır ürək.

İNSANLARIN İŖİN  V  RUZİSİN   L UZATMAMAQ

Razı qal cahanda  z qism tind n,
Özgənin haqqını çeynəmə g l sən.
Bir də ayađını  z yorđanından,
Artıq uzadanlar b db xtir, inan.
Bir quŖ ki həddindən artıq ucalar,
 z n  fəlakət yoluna salar.
İlan d z getm s  yoluyla əgər,
 z n  sarılıb, dolaŖıq d Ŗ r.
Silaha sarılısa bir zahid axmaq,
Onun qazandıđı sillə olacaq.
Aslanla d y Ŗ   ıxsax t lk l r,
Bilin r kimdədir qılıncla hünər.
Saqi! BaŖ qızdıran Ŗ rab ver g r k,
Piyal n hər z vq  oxŖasın g r k!
Bir Ŗ rab gətir ki, qəlb açsın yenə,
Can versin Keyqubad xəzinəsinə.

ŞADLIQ VƏ QƏNAƏT

Şadlığı bir yaşat təbiətinlə,
Şad ol öz qismətin, öz nemətinlə.
İnsanlardan başqa bütün canlılar
Qənaət evində tutmuşdur qərar.
Ruzi arxasınca onlar da qoşar,
Nə tapsa, onunla keçinib yaşar.
Ruzi olmasa da kifayət qədər,
Nə küsər, nə də ki şikayət edər.
Yalnız insan oğlu doymayan zaman,
Şikayət sədası ucalar ondan.
Əlindən tikəsi itsə bir kərə,
Naləsi, fəryadı çıxar göylərə.
Düşəndə damına bir damcı yağış,
Buludu töhmətlər, dilində qarğış.
İnsan daşa tutar Günəşi yerdən,
Ona arpa boyda daş dəysə birdən.
Çalış, işiq kimi apağ olasan!
Pisdən və yaxşıdan uzaq olasan!
Su kimi aləmə həyat ver, can ver,
Hər rəngə uyğunlaş, dərddə dərman ver!
Saqi! Bəhanəni ortadan götür,
Zərdüştü, şərabi məclisə gətir.
O mey ki məclisə işrət bəxş edər,
Döyüşdə silaha qüvvət bəxş edər.

ŞADLIQLA XALQA XİDMƏT ETMƏK

Bir daş deyilsənsə, donub qalma sən,
Çolaq deyilsənsə, diribaş tərپən,
Keçənin üstünə vur ayağını,
Təmizlə keçənin toz-torpağını!
Daş-kəsək olsa da keçdiyin bu yol,
Rəqsində oynayan fələk kimi ol!

Bağışla atını, sən get piyada,
Sillələr yesən də, mərd ol dünyada.
Bacarsan hamının yükünü sən çək,
İnsana ən böyük şərəfdir kömək.
Sən də əldən düşüb yorulsan əgər,
Sənin də yükünü bütün el çəkər.
Saqi, tünd-qırmızı şərabdən gətir!
Mənə həyat verib, murada yetir!
Bir şərab gətir ki, canıma sinsin,
Ömür təzələnsin, könül bəzənsin!

TƏVAZÖKAR OL

Şikayət torundan çıx bundan belə,
Öz acizliyini etiraf elə!
Çıxılmaz bir dağdır yoldakı əngəl,
Çox da öz gücünə arxalanma gəl!
Qalxanı deşilmiş bir gül ilə sən
Çoxmu bülbül kimi öyünəcəksən?
Yol qanad qırandır, neyləsin qanad?
Qılınc qüvvəlidir, qalxanını at,
Ta ki yüklü atın uçsun küləktək,
Qoy sənin payını artırsın fələk.
Yaxşısı budur ki, atı da tərək et,
Doğru bir yol tapıb, o yol ilə get.
Bax ki, Ay hilala döndüyü zaman
Canını qurtarır parçalanmaqdan.
Saqi, can boğaza dayandı, tez çat!
Şərab qətrəsiylə ağzımı islat!
Bir şərab gətir ki, içməmiş candır,
İçəndən sonrasa cana dərmandır.

XƏLVƏTƏ ÇƏKİLİB SÖZ YARATMAQ

Arxayın oturma, köç vaxtıdır, qalx!
Sən bu çaş gözünlə özünə az bax!
Mənzilin çətindir, ayağın qabar,
Bəs bu iş nə olsun, de, ey sənətkar?
Ya çıx birdəfəlik söz meydanından,
Ya bağla qapını, gəlməsin zaman!
Söhbət ki qılıncı qınında saxlar,
Sən də xəlvətə tut qınında qərar.
Boş səhifələrimi oldu həmdəmin?
Çoxmu susuz yerdə üzəcək gəmin?
Nizami, bu yolda Xızır kimi dur!
Hər bulaq başında söz çadırı qur!
Məcnun sevdasının sərçəsməsindən,
İç, doy sədəfdəki inci kimi sən.

DASTANIN BAŞLANGICI

Bu söz incisini düzən zaman mən,
Belə danışmışdı bu nəqli deyən:
Ərəb torpağında bir kişi varmış,
Şöhrəti, hörməti aşıb-daşarmış.
O imiş başçısı Amirilərin,
Abadmış torpağı olduğu yerin.
Yel kimi əsdikcə şöhrəti, şanı,
Ətirlə yuyarmış Ərəbistanı.
İnsanlıq elmində bolmuş hünəri,
Heyrətə salarmış o, dünyaləri.
Ondaymış ərəbin hər ixtiyarı,
Qaruna bənzərmiş dövləti, varı.
Fəqirlər, qonaqlar razıydı ondan,
Bəxti çıxmamışdı öz qabığından.
O, bir xəlifətək məşhur olsa da,
Övladsız, işıqsız bir şamdı o da.

Sədəfdən daha çox oğul arardı,
Dənsiz sünbül kimi dən arzulardı.
Deyərdi, bəxt gəlib imdada çatsın,
Onun da ağacı bir budaq atsın.
Özü sərv kimi qopsa kökündən,
Başqa sərv boy atsın onun mülkündən.
Laçın qanad çalib gəlsə çəmənə,
O sərvın yerində sərv görsün yenə.
Köhnə olmasa da, qoy sevə-sevə
Otursun bu təzə, kölgəli sərvə.
İnsan bu dünyada daimi yaşar,
Yurdunda bir övlad qalsa yadigar.
Məcnunun atası bu xoş diləklə
Aclar doydurardı min bir köməklə.
Nəzirlə bir oğul istərdi tez-gec,
Əkdiyi yasəmən göyərməzdı heç.
Gəzdiyi incidən tapmazdı əsər,
Yenə yaşadırdı onu ümidlər.
Bilməzdı bu nədir, bu nə hikmətdir?
Bu gec yaranmaq da bir məsləhətdir.
Cahanda məqsədə nail olmasan,
Bunda da sirr var, mənə var, inan!
Qarşıya çıxsan da hər yaxşı, hər pis,
İşin xeyrinədir, diqqət etsəniz.
Tapmaq istədiyin çox şeylər də var,
Onları tapmasan daha xoş olar!
Ürəkdən arzular keçsə də bir-bir,
Çoxunu gizləmək daha gözəldir.
“Olsun!”, “Olsun!” deyir dünyada hər kəs,
Yoxdur məsləhəti bilən bir nəfəs.
Bu sirrın nə ilki, nə sonu vardır,
Qıfıl zənn etdiyın özü açardır.
Bədbəxt yaratmışdır insanı fələk,
Onu torpaq kimi sovurar külək.
Belə bir aləmi şadlıqla yaşat,
Ömrün arzusunu torpaqlara qat!
Övlad arzusuyla yanırıd qəlbi,

Ləl üçün sıxılan bir mədən kimi.
Onun naləsini eşitdi Allah,
Ona da bir oğul verdi bir sabah.
O, nar kimi gülər, çiçək kimi şən,
Min dəfə gözəldi nardan və güldən.
Onda gövhər üzlü bir sifət vardı,
Gecə, o sifətdən gündüz olardı.
Ata baxan kimi oğlun üzünə,
Açdı xəzinəni ellər üzünə.
Belindən gələni görüb dünyada,
Gül kimi xəzinə payladı o da⁶⁵.
Bir müddət dayələr göz oldu buna,
Süd verdi ərəbin bu ilk oğluna.
Zəmanə mehriban dayələr kimi,
Məhəbbət südüylə onu bəslədi.
Onun dodağına hər damla süddən
Bir vəfa kəlməsi yazıldı bilsən!
Verilən mayədən körpəcik doydu,
Köksünə bir dostluq ürəyi qoydu.
Üzünə nil alıb çəkdi onun,
Oxundu ona bir könüldən əfsun.
Lalətək ağzını südlə islatdı,
Səmən yarpağıtək südlə boy atdı.
O, süd içindəki bala dönürdü,
Sanasan beşikdə Ay görünürdü.
Boy atıb, ikicə həftəyə doldu,
Lap on dörd gecəlik Ay kimi oldu.
Bilindi ondakı hünərlə vüqar,
Adını hünərli Qeys qoydular.
Güldü bir yaşında gözəl camalı,
Camala can verdi onun kamalı.
Suvarı körpəni eşqin əlləri,
Üzündə parladı sevda gövhəri.
Şadlıqla iki-üç yaşına çatdı,
Öz könül bağında azad boy atdı.
O, yetişən kimi yeddi yaşına
Düzüldü bənövşə, lalə başına⁶⁶.

Böyüyüb on yaşa çatandan bəri
Oldu gözəlliyi dillər əzbəri.
Kim onun üzünü görsə uzaqdan,
Ona can sağlığı dilərdi Haqdan.
Atası gördükdə gülüb sevindi,
Məktəbə yolladı oğlunu indi.
Bilikli alimdən istədi kömək,
Ona gecə-gündüz sərf etsin əmək.
Ona yoldaş oldu bir bölük uşaq,
Sən bir onlardakı səadətə bax!
Hər uşaqda qorxu və ümid vardı,
Dərsinə, elminə can yandırardı.
Xırda oğlanlarla qızlar yanaşı,
Hamısı olmuşdu sıra yoldaşı.
Hərəsi bir yerdən, bir qəbilədən,
Bu ədəb evində öyrənirdi fənn.
Qeysin elm işində vardı hünəri,
Dodağı saçardı söz inciləri.
Orada bakirə bir inci vardı,
Sırada Qeys ilə bir oturardı.
Hələ saf qalmışdı o gözəl dilbər,
Kamalı olmuşdu dillərdə əzbər.
Camalı Ay kimi, süd işıqlıydı,
Boyu sərv kimi yaraşıqlıydı.
Qəməzə xəncərini çəksəydi əgər,
Mın sına deşərdi o nazlı dilbər.
Ahu gözlərini süzsəydi bir an,
Yanıb məhv olardı bütün bir cahan.
Ərəb Ayı kimi sifəti vardı,
Əcəm türkü kimi könül ovlardı.
Saçları gecəydi, camalı bir bağ,
Sanki qara qarğa tutmuşdu çıraq⁶⁷.
Lələ bəzənmişdi püstəcik ağzı,
Şəkər dodaqlıydı o ellər qızı.
Nə qədər istəsən şəkər qıradı,
Yalnız şəkər deyil, ləşkər qıradı.
Qoynunda bəslərdi qızı gözəllər,

Sevərdi, oxşardı onu ağ əllər.
Dünyanın həyalı bir dilbəriydi,
Gənclik dastanının şah əsəriydi.
Onun mirvarisi – alın təriydi,
Boyun həmayili – hörükləriydi.
Ənliyi anadan gəlmə qırmızı,
Sürməni neylərdi o ellər qızı?
Öpərdi xalını qara telləri,
Zülfünə bağlıydı camal gövhəri.
Bir ona düşmüşdü hamının meyli,
Zülfü də “leyl” idi, adı da Leyli⁶⁸.
Qeys onu gördükdə heyrətdə qaldı,
Ona könül verdi, könlünü aldı.
Qeysin bu sevgisi qızı oynatdı,
Könüldən-könülə sevgi boy atdı.
İçdilər ilk eşqin pıyaləsini,
İki can bir qəlbin duydu səsini.
Birinci bədənin yaman zəhmi var,
İlk dəfə yığılan çox bərk yığılar.
Onları məst etdi ilk eşqin dadı,
Onları bir yerə sevda bağladı.
Bu ona can verib meylini saldı,
Qəlbini ovladı, can isə qaldı.
O, bunun üzünə nəzər salaraq,
Quruca könlünü vermişdi ancaq.
Yoldaşlar elm alıb, dərs oxuyurdu,
Onlar da eşq adlı elmi duyurdu.
Yoldaşlar lüğətdən söz axtarardı,
Onların başqa bir lüğəti vardı.
Yoldaşlar deyirdi addan, sifətdən,
Onlar da eşq adlı bir sərgüzəştən.
Yoldaşlar elm üçün kitab açardı,
Onlar da eşqdən söhbət açardı.
Hesab öyrəndikcə hər oğlan, hər qız,
Onlar özlərini sayırdı yalnız.

LEYLİ İLƏ MƏCNUNUN SEVİŞMƏSİ

Hər gün parladiqca sübhün güzgüsü,
Doğardı şərqi də Yusif üzüsü⁶⁹.
Öz reyhan köksünə turuncu fələk
Qızıl bir turuncu verirdi bəzək.
Leyli də bəhs edib turunc fələklə,
Turunc çənəsini alardı ələ.
Turuncu gördükcə xalq o nigarı,
Açıldı eşqinin yetişmiş narı.
O təzə turunca baxdığı zaman
Turunctək əlini kəsərdi insan.
Qeys onun turunca bənzər üzündən
Sarılab narınca dönmüşdü bilsən.
Narıncı turuncun ətri dünyada
Dostlar damağını gətirdi dada.
Beləcə bir müddət gəlib dolandı,
Bu iki nazənin odlara yandı.
Çəkib qılıncını zalım məhəbbət,
Bu gənc ürəkləri eylədi qarət.
Ürək əvəzində qəm verdi yalnız,
Ürəklə səbri də apardı vaxtsız.
Onlar bir-birinə könül verdilər,
Tezəcə dildən-dilə düşdü bu xəbər.
Hər yandan yırtıldı bu gizli pərdə,
Bu sirr əzbər oldu bütün dillərdə.
Bu qəmli dastanın sərgüzəştindən
Hər ağız bir parça deyirdi bəzən.
Aşıqlər çalışıb, çox əlləşdilər
Ki, aləm tutmasın bu sirdən xəbər.
Lakin bağlansa da ətir şüşəsi,
Yenə duyulacaq xoş rayihəsi.
Eşqə məhrəm olan ruzgar qəflətən,
Götürdü pərdəni eşqin üzündən.
Xeyli səy elədi oğlan da, qız da,
Bu sirr dolaşmasın dildə, ağızda.

Bu səyin olmadı faydası bir az,
Günəşi palçıqla qapamaq olmaz.
Göz qəmə oxunu atsa, aşikar,
Bu sirri pərdəylə örtməkmi olar?
Zülfü min halqalı zəncirsə əgər,
Könül vurulmaqdan başqa nə edər?
Sonra gələcəkçin sözləşirdilər,
Bəzən oğrun-oğrun gözləşirdilər.
Aşiqlik olalı Qeysin niyazi,
Eşqin kəməndinə keçdi boğazı.
Bir qəlb ovçusuydu Qeysin nigarı,
Uçub dağılmışdı səbri, qərarı.
Bəzən ortalıqda olsa da söhbət,
Yaxırdı qəlbini yenə də möhnət.
Bir gün dərd əlindən yoruldu ürək,
Tuluqlar yırtıldı, yığıldı eşşək⁷⁰.
Eşqdən xəbərsiz adamlar ki, var,
Onu “Məcnun” deyə çağırırdılar.
Bicarə Qeys də ələcsiz qaldı,
Bu “Məcnun” sözünü üstünə aldı.
O qədər artdı ki, tənə yarası,
Gizləndi dəlidən o ay parası.
O qədər it kimi hürdü avamlar,
Çəməndən ayrıldı o ahu nigar.
Hicrana dözmədi Leylinin qəlbi,
Axdı göz yaşları incilər kimi.
Məcnun görmədikdə Leylini bəzən,
Bir sel axıdardı hər kirpiyindən.
Gözündə qəm yaşı, ürəyində qəm,
Küçəni, bazarı gəzərdi sərsəm.
Ürək parçalardı onun nəğməsi,
Aşıqlər səsiydi Məcnunun səsi.
Gəzəndə, ardınca bağırdılar,
– Məcnun! Məcnun! – deyə çağırırdılar.
O da bu tənədən qəmlər yeyərək
Pərişan gəzərdi divanələrtək.
O, eşşək sürürdü zəif boyunla,

Eşşəyi də getdi, ip də onunla.
Öz qəlbini bölüb, bənzətədi nara
Ki, Leyli söyləsin: “Ey qəlbə para”.
Çalışdı sirrini bilməsin ellər,
Lakin qəlb oduna kim dözə bilər?
Beyninə sıçradı qəlbinin qanı,
Aşiqin dərini üzündən tanı.
O, yar dərindəydi, ondan yar uzaq,
O, qəm içindəydi, qəmküsar uzaq.
Gözünə şam kimi yuxu gəlməzdi,
Gecə də, gündüz də o dincəlməzdi.
Üzürdü canını bu bəla, bu qəm,
Nə bir can dərmanı, nə də bir məlhəm!
Umudla qəsd edir o, öz canına,
Başını çırpardı yar eyvanına.
Səhər ayaqyalın, başaçıq, yalnız,
Çöllərə qaçardı o vaxtlı-vaxtsiz.
O, yarın quluydu, yarsa zindanda,
Bir qəlb döyünürdü o iki canda.
Dilində hər gecə hicran qəzəli,
Pünhan axtarardı nazlı gözəli.
Onun qapısını öpüb hər gecə,
Yenə qayıdardı ordan gizlicə.
Gedəndə yel kimi əsərdi o, bil,
Geri qayıtması çəkərdi bir il.
Gedən baş quşu da vurub ötərdi,
Gələn baş yolunda tikan bitərdi.
Gedən baş sellərə bənzəri vardı,
Gələn baş yolları çuxur olardı.
Gəzərdi cananı ayağı qabar,
Elə bil altında yorğa bir at var.
Evinə dönəndə deyirdi ürək:
– Qarşımda quyu var, arxamda külək.
Bəxt əl uzatsaydı ona bir yerdə,
O, öz yuvasına dönməzdi bir də.

MƏCNUNUN EŞQİ HAQQINDA

Yuxusuz gözlərin taxtına sultan,
Matəm ordusuna sərkərdə olan.
Sevda yollarının o yalnız səsi,
Aşıqlər mülkünün qəm divanəsi,
Fəryada, naləyə, bəlayə məftun,
Bağdad ellərinin qanunu – Məcnun⁷¹,
O qəm dovulunun təbil sahibi,
Hicran kilsəsinin sevda rahibi.
O aşkar gəzən div, o gizli cadu,
Şeyda aşıqlərin şeyda Harutu,
Bir Keyxosrov olan o tacsız-taxtsiz,
O yüz min bədbəxti düşünən baxtsiz,
Qarışqa selinə köməkçi duran,
Taxtını ahular belində quran,
Sirlı qələləri fəth edən hünər,
Sahibsiz yerlərə o keşikçi ər.
Qəlbi dəniz kimi daima daşqın,
O Məcnun könüllü, sevdalı şaşqın
İki-üç aşıqə olmuşdu həmdəm,
Onların qəlbində, bir bəla, bir qəm.
Sevda yuxusundan qalxıb hər səhər
Leylini görməyə bir gədərdilər.
Məcnunun dilində əzbərdi Leyli,
Başqa heç bir sözə düşməzdi meyli.
Yanında özgə bir ad çəkən olsa,
Onu dinləməzdi, dinməzdi əsla.
Gedib Leyligilin qəbiləsinə
Yurd olan Nəcd adlı dağ sinəsinə,
Məcnun ah çəkərdi, ağlardı zar-zar,
O dağda tutardı daima qərar.
Yıxılıb durardı sərxoşlar kimi,
Əl çalıb oynardı dərdi var kimi.
Ürək yandırardı zəngülələri,
Qaçardı gah geri, gah da irəli.

Birdən ağlar gözdə coşardı dərdi,
O, səba yelinə xitab edərdi.
– Oyan, tezdən oyan, səba yeli, sən!
Get, asıl Leylinin ipək telindən!
Söylə ki: “Eşqindən məhv olan yazıq,
Sənin yollarına döşənmiş artıq.
Alır sorağını səba yelindən,
O, daşa, torpağa dərd açır bəzən.
Qoy əssin qapından bir elçi ruzgar,
Bir ovuc torpaq ver ona yadigar.
Səninçin yel kimi əsməyən bir kəs,
İnan ki, bir ovuc torpağa dəyməz.
Kim ki əsirgədi canını səndən,
Can versə yaxşıdır dərddən, qüssədən.
Sənin eşq oduna düşməsəydi can,
Məni aparardı qəm seli çoxdan.
Bir də gözlərimdən axmasaydı sel,
Qəlbim qəm odundan yanardı tel-tel.
Dünyalar gözəli Günəş də, inan,
Alışb odlanır mənim ahımdan.
Qəlbimin şamısan! Bir düşün məni,
Yaxma eşq oduna öz pərvanəni.
Dağıtmış yuxumu sehirli gözün
Ki, yansın ciyərim, kababa dönsün.
Dərindən, qəmindən zövq alıram mən,
Bil ki, dərmanım da, dərdim də sənsən!
Baldır dodaqların, bacarsan əgər,
Ondan aşıqə də bir az pay göndər.
Qoyma ki, ürəyim pərişan olsun,
O bal dərdlərimə bir dərman olsun!
Gözmü dəydi bizə? Nə oldu ki, mən
Düşdüm birdən-birə sənin gözündən?
Yəqin yaman gözə gəlmişəm ki, mən,
Çıxdı sənin kimi qismət əlimdən.
Dünyada çox ləziz, şirin meyvələr
Pis gözə uğrasa torpağa düşər.
Zəmanə barmaqla göstərdi bizi,

Bu yara öldürər hər ikimizi.
Yadlardan yetməsin deyə bədnəzər,
Üzün dövrəsinə nil də çəkərlər⁷².
Küsfun gözündən Günəş qorxaraq,
Üzünə salmışdır qara bir duvaq.
Xəzinə üstünü örtməse əgər,
Onu bu insanlar tez qarət edər”⁷³.

MƏCNUNUN LEYLİNİN TAMAŞASINA GETMƏSİ

İpək paltarını geydi asiman
Göy öz sırğasını taxdığı zaman.
Ulduzlar civətək səpələndilər,
Şəfəqdə qalmadı onlardan əsər.
Qəlbi civə kimi dağınıq Məcnun
İki-üç dostuyla yaralı, məhzun,
Şərqilər deyərək yola düzəldi,
Qaçaraq Leylinin yurduna gəldi.
Səbir köynəyini parçalayaraq,
Canan yollarında inlədi ancaq.
Könül xırmanını dolaşib yalnız,
Təsəlli gəzirdi o Məcnun baxtsiz.
Oxuya-oxuya o, sərxoşlartək
Döyürdü başına, üzünə bərk-bərk.
Qüvvədən düşmüşdü o taleyikəm,
Yarın çadırına yetişdi sərsəm...
Ərəb adətiylə oturub o qız
Çadırda yollara baxırdı yalnız.
Leyli bir ah çəkdi görüb Məcnunu,
Məcnun da fəryadla səslədi onu.
Leyli ulduz kimi çadırda təkdi,
Məcnun sanki pərdə tutan fələkdi.
Leyli duvağını üzündən açdı,
Məcnun gileylənib dərddən söz açdı.
Leyli çənk tutmuşdu bağıri başında,

Məcnun rübab kimi əli qaşında⁷⁴.
Leyli səhər kimi işıqlanırdı,
Məcnun da şam kimi qəmədən yanırıdı.
Leyli bağ içində gözəl bir bağıdı,
Məcnun dağ üstündə böyük bir dağıdı.
Leyli yaranmışdı Ay kimi parlaq,
Məcnun ipək kimi qarayıdı ancaq.
Leyli gül saçırıdı ağaclara, bax,
Məcnun dürr səpirdi şabaş olaraq⁷⁵.
Leylini sormayın, pəriydi o can,
Məcnun bir od idi, nə deyim ondan?
Leyli – qış görməmiş yasəmən kimi,
Məcnun – xəzan vurmuş bir çəmən kimi.
Leyli parlayırdı sübhün qızıtək,
Məcnun da sönüdü dan ulduzütək.
Leyli dağıtmışdı saçını nazla,
Məcnun qul olmuşdu min iltimasla.
Leyli can bəsləyən şərbət içirdi,
Məcnun yaxa yırtıb, candan keçirdi.
Leyli toxuyurdu qəlbində ipək,
Məcnun alışırdı bir üzərliktək.
Leyli boy atırdı qızıl gül kimi,
Məcnun ağlayırdı bir bülbül kimi.
Leyli keçirdikcə zülfü şənədən,
Məcnunun göz yaş axırdı dən-dən.
Leylinin əlində müşkin piyalə,
Məcnun mey ətriylə dalmış xəyalə.
Bunu öyləndirir canan səfası,
Ona xoş gəlirdi aşiq vəfası.
Onları görməsin, deyərək, əğyar,
Qəribtək uzaqdan baxışırdılar.
Bunu da çox gördü onlara zaman,
Quru bir baxış da çıxdı ortadan.

MƏCNUNUN ATASININ LEYLİYƏ ELÇİ GETMƏSİ

Elə ki, yar yolu bağlandı bir gün,
Arxın körpüsünü kəsdilər bütün.
Məcnun ağlayırdı qəlbində hicran,
Gözünü yummazdı gecələr bir an.
Başından aşdıqca ayrılıq dərdi,
Dilində nəğmələr Nəcdə gedərdi.
Dalınca qaçardı iki-üç nəfər,
Başaçıq gəzərdi o divanələr.
Sevda xəstəsiydi bu aşiq artıq,
Dillər dastanydı bu rüsvayçılıq.
Şikayət eylərdi qohumlar ondan,
Atası qalmışdı bu dərdə heyran.
Nəsihət verdilər, əməl etmədi,
Əfsanə dedilər, o eşitmədi.
Nəsihət versə də çoxlu mənəfət,
Eşqin meydanında nədir nəsihət?
Zavallı atası gətirməyib tab,
Oğlunun dərdiylə çəkirdi əzab.
Bütün nazlar ilə oynardı, yenə
Bir çarə tapmazdı onun dərdinə.
Bu sirri dostlardan o aldı xəbər,
Dostlar bu mətləbi şərh eylədilər:
“Bir qız həsrətidir bu dərd, bu nəva,
Eşqdən gəlmişdir başına hava”.
Ata bu sözlərdən çıxardı qərar,
Dedi: “Gul üzündən silinsin qubar.
O dünya gözəli, dürrü gətirək,
Başımın taçına nəqş edəm gərək.
O gözəl zinəti yüz calalla mən,
Alım öz oğluma o qəbilədən”.
Bütün ağsaqqallar danışdı bir-bir,
Bu oldu məsləhət, bu oldu tədbir:
“O gözəl tayfanın incisini biz

Bizim bu gövhərə tay etməliyiz”.
Bu oldu tayfanın verdiyi qərar:
Səfər paltarında yola çıxsınlar.
Razılıq əliylə kəsilsin kəbin,
Bəlkə bu divanə o Aya yetsin.
Elə ki, səsləndi bu şadlıq zəngi,
Açıldı gül kimi atanın rəngi,
Ata dinlədikcə bu məsləhəti
Dağıldı qəlbindən qəmi, möhnəti.
Böyük bir dəstəylə qalxıb o zaman,
Səfər tedarükü gördü hər yandan.
Tamam hazırlaşıb, düzəlişdilər,
Böyük bir calalla yola düşdülər.
Çatdı Leyligilə gedən elçilər,
Böyükdən-kiçiyə yetdi bu xəbər.
Hər elin, obanın öz adəti var,
Qonaq gəlir deyə, yola çıxdılar.
Hörmət ayağında durdular möhkəm,
Bütün hədiyyələr verildi o dem.
Baxıb başçısına amirilərin,
Dedilər: “Gəlməkdən nədir məqsədin?
Danış istəyini, hazırıq biz də
Canbaşla dayanaq xidmətinizdə!”
Dedi ki: “Məqsədim qohum olmaqdır,
İki gənc gözünə işıq salmaqdır.
Qızın atasına üz döndərərək:
– Qoy birləşsin, – dedi, – bu iki ürək.
Bil ki, məhəbbətlə, kəbinlə səndən,
Qızımı oğluma istəyirəm mən.
Qumlarda doğulmuş, ciyəri təşnə
Gözünü dikmişdir sənin çeşməyə.
Sərin bulaqlardan kim içsə bir az,
Bir də susuzluqdan ürəyi yanmaz.
Qapına gəlmişəm bu məqsədlə mən,
Xəcalət çəkmirəm dediklərimdən.
Sən özün bilirsən, bilir bu aləm,
Zamanın ən məşhur adamı mənəm.

Mənim xəzinəm də, calalım da var,
Dosta, düşməyə də qüdrətim çatar.
Ağlı başındasa, mətahını sat!
Almağa gəlmişəm, sən də əl uzat!
Nə qədər olsa da onun qiyməti,
Almağa hazıram mən o zinəti.
Sən onu satmağa vergilən qərar,
Dünyada hər şeyin öz bazarı var”.

Dinləyib, dinləyib bu iltiması,
Belə cavab verdi qızın atası:
“Baş tutan deyildir sənin diləyin,
Başqadır qərarı, hökmü fələyin.
Şirin bir dil ilə danışsan da sən,
Əyləşə bilmərəm o atəşlə mən.
Bir dostluq olsa da bu xeyir işdə,
Min ədavət olar bu tərpişdə.
Nə yaman ərköyün böyümüş oğlun,
Özbaşına gəzir, muğayat olun.
Dalınca “divanə” söyləyir hər kəs,
Bizə divanələr tay ola bilməz.
Əvvəl dua et ki, gəlsin ağıla,
Sonra məhəbbətdən başla nağıla.
Hələ düzilməmiş sizin o gövhər,
Bu sevda söhbəti verməz bir səmər.
İllətli gövhəri almaz ki, heç kəs,
Eyibli gövhərlər sapa düzilməz.
Gözdən kirpik çəkir bizim ərəblər,
Gülərlər üstümə, dil versəm əgər.
Bir də bu mətləbdən, gəl, danışma heç,
Söhbəti qurtaraq, bu işdən vaz keç!”

Onu amirilər sakit dinlədi,
Atanın qəlbində kaman inlədi...
Qayıtmaqdan başqa bir əlacmı var?
Pərişan olaraq çəkildi onlar.
O yol yorğunları, dil incikləri
Dərdin dəryasına batandan bəri,
“Bu dərdə bir dərman axtaraq” deyə,

Əlac gətirdilər o divanəyə.
Nəsihət dilinə keçdi hər nəfər,
Ancaq od üstünə tikan səpdilər.
“O ruh ovçusundan daha da xumar,
Burda ruh bəsləyən gözəlimiz var.
Bax, yaqut dodaqlı, inci buxaqlı,
Ruha ətir saçan, lalə yanaqlı
Gözəllər Aydan da çox işıqlıdır,
Onlar ilk bahardan yaraşıqlıdır.
Qarşında yüz tanış ola-ola, sən
Nədən yad qızına könül verirsen?
Gəl, bu gözəllərə, cananlara bax,
Səninçin nazəndə bir sənəm alağ.
Oxşasın könlünü o nazlı nigar,
Şəkərə süd kimi uyusun o yar.
Canından deyildir, unut Leylini,
Bir də o dilbərə salma meylini”.

LEYLİNİN EŞQİ İLƏ MƏCNUNUN AĞLAYIB SIZLAMASI

Məcnun qohumların yalvarışından
İnciyib daha da oldu pərişan.
Cırdı köynəyini, lüt qaldı bədən,
Dedi ki: “Ölmüşə nə lazım kəfən?
Bu iki aləmə sığmayan bir kəs
Bir can köynəyinə yerləşə bilməz”.
Əzraçün Vamiqtək düşmüşdü dərdə,
Gah dağda yaşardı, gah da çöllərdə.
O, evdən türk kimi çıxaraq yenə
Düşdü köçərilik düşərgəsinə.
Geymini yırtaraq tikdi bir kəfən,
Qırıb zəncirini çıxdı məhbəsdən.
Döşədək cırılmış halda ətəyi,
Uzaqda gəzirdi qəriblər kimi.
Canına qəsd etmək xəyalı vardı,

O, yalnız oturub, yalnız durardı.
Dəlîtək hər evə yaxın gedərdi,
“Leyli! Leyli!” deyib xitab edərdi.
Ah! O ayaqyalın, bir də başaçıq,
Mələmət yurduna düşmüşdü yazıq.
İstər pislilik olsun, istər yaxşılıq,
Yamanı yaxşıdan seçməzdi artıq.
Yəmən ulduzunun xəyalilə tək
Nəğmələr deyərdi inildəyərək.
Beytlər axdıqca onun dilindən,
Yadında saxları hər gəlib-gedən.
Hamı bu matəmə olmuşdu heyran,
Görənlər ağları bu hala candan.
O da xəbərsizdi görən gözlərdən,
Dalınca söylənən acı sözlərdən.
Həyat dəftərindən silmişdi eybi,
Yaşardı nə ölü, nə diri kimi.
Qəlbinin başında bir sevda daşı,
Olmuşdu xar kimi daşın sirdaşı.
Altı daş, üstü daş, o əzilərək,
Bədəni bir xıltə dönmüşdü, gerçək.
Şam kimi keçinib, o qaralmışdı,
Quş kimi tayından ayrı qalmışdı.
Qəlbinin başında çal-çarpaz dağlar,
Üzünü örtmüşdü tozlar, torpaqlar.
Ələmi, qüssəsi başdan aşaraq,
İnsan məclisindən uzaqlaşaraq,
Ah çəkib ağladı: “Əlacım nədir?”
Dedi: “Könül mülkü bir viranədir.
Avara düşmüşəm xanımanımdan,
Məskənim olmuşdur qumlu biyaban.
Nə öz qapımıza gedir bu yollar,
Nə də yar yurduna bir cığırım var.
Həyamın şüşəsi, adımın camı
Sındı daş üstündə, eşitdi hamı.
Ah, səadət təblim gedəli bada
Köç təbli çalırım artıq dünyada.

Gah mənə “bir sərxoş” deyir bu yerlər,
Gah da “bir bütperəst aşiq” deyirlər.
Elə zənn etmə ki, bir bütperəstəm,
Mən torpaqla deyil, gül ilə məstəm.
Olmuşam o türkə çolaq bir şikar,
Oxuna hədəfəm açıq, aşikar.
O yarın quludur bütün varlığım,
Ona can verməkdir bəxtiyarlığım.
Mənə sərxoş desə, neyləməliyəm?
Dəli də söyləsə, yəqin, dəliyəm!
Madam ki, dəliyəm, sərxoşluğum var,
Dəlidən, sərxoşdan ağıl ummazlar.
Elə bir divanə deyiləm ki, mən
Bir də azad olam zəncirlərimdən?
Suyum bərk bulanmış, bir də durulmaz,
Mənim viran könlüm heç abad olmaz.
Kaş ki dəli bir yel əssin bir kərə,
Sovursun gül kimi məni göylərə.
Yaxud da şiddətlə ildırım çaxsın,
Evimi, canımı yandırıb-yaxsın.
Odlara salsaydı məni bir insan,
Yanan varlığımdan qalmazdı nişan.
Bir nəhəng ağzına atılsaydım mən,
Dünya qurtarardı xəcalətimdən.
Bəd övlad yaratdı məni zəmanə,
Evdə div oluram, çöldə divanə.
Baxdıqca xar olur qohum-qardaşlar,
Adımdan utanır yaxın yoldaşlar.
Xəstəyəm, qanımı tökən o cəllad
Öz keyfində gəzir qisasdan azad.
Of! Salamat qalın, can sirdaşlarım!
Məclis yoldaşlarım, söz yoldaşlarım!
O şərab şüşəsi əlimdən düşdü,
Sınıb parçalandı, yadlar gülüşdü.
Yolumda şüşələr qırılsa da, bax,
Onları, göz yaşım seltək coşaraq,
Yudu ki, o şüşə qırıntıları

Dostlar ayağına batmasın barı.
Ey mənim dərdimi anlamayanlar,
Yolumdan çəkilin, nə işiniz var?
Özümdə deyiləm... Məni anmayın,
İtkin bir insanam, mənə yanmayın.
Bəsdir bu zülmünüz, halıma baxın,
Məni öz dərdimlə azad buraxın!
Qovmayın məni siz ana vətəndən,
Onsuz da qaçmağa atlanmışam mən.
Taqətdən düşmüşəm, əlacım nədir?
Canan! Əlimdən tut, can viranədir!
Sənə könül verən xəstəyəm, ey yar!
Uğrunda ölməyim daha xoş olar.
Bir salam lütf elə, durult suyumu,
Bircə sifarişlə oxşa ruhumu.
Divanə bir mənəm, gizli deyildir,
Bəs sənin boynunda nədir o zəncir?⁷⁶
Canan! O zənciri salma boynuna,
Qoy mən zəncirlənim, layiqəm buna.
Uçurdu könlümü zülfünün bağı,
Kim öyrətdi sənə bu ev yıxmağı?
Könül ovçusudur o qara saçlar,
Oğrudur saçların, kordur ruzigar...
Ey mənim diləyim, ağzımda dilim!
Əl ver, bu quyudan çıxım, sevgilim!
Ya əlimdən yapış, sevimli canan,
Ya da ki, qoy öpüm ayaqlarından.
Bir kömək əli ver, işsiz oturma!
Əllərin qoynunda bir küncdə durma!
Nədən mənə qarşı mərhəmətsizsən?
Bəs “İrhəm-türhəm”i oxumadın sən?⁷⁷
Dərdlərdən, qəmlərdən azad bir ürək,
Özgənin dərmini hardan biləcək?
Toxun ac olandan nə xəbəri var?
Verdiyi çörəyi xırdaca doğrar!
Əlini vurmasa oda bir nəfər,
Odun istisini necə hiss edər?

Sevgilim! İnsanıq ikimiz də, bax:
Mən tikan koluyam, sən şümşad budaq.
Qızılı zırmıxdan seçərək, tanı,
Onun bir misqalı, bunun batmanı.
Hardasan, ey mənim dərdimə dərman?
Nə üçün can almaq xəyalındasan?
Şikəstə könlümün nədir pənahı?
Səni sevməkmidir onun günahı?
Nolar bir gecəlik bizə gələndə?
Bir dəfə yanılib, savab et sən də.
Gəl, inad eyləmə, boyun ol buna,
Bu işin babalı mənim boynuma.
Bu dərqli aşiqin günahı çoxdur,
Sənin ki lütfün var, qorxusu yoxdur.
Qəzəbin yandırır qəlbi, ciyəri,
Yoxmu iltifatın, ey gözəl pəri?
Sənin qəzəb odun yandığı zaman
Ona göz yaşından su çilə, canan!
Ayımdır, Günümdür səndəki camal,
Onunçün seyr edir aləmi xəyal.
Yaxşı ki, görmürəm səndən nəvaziş,
Dəli təzə Ayla bağlamaz saziş.
Səni kölgəmdən də sormuram, ey yar,
Çünki kölgəmə də yoxdur etibar.
Mən ki öz kölgəmdə görürəm səni,
Başımdan kəsirsən sən öz kölgəni.
Apardın könlümü, aldın canımı,
Zalım cəllad olub, tökdün qanıma.
Eşqindən aldığım bu şöhrət, bu ad
Elədi ömrümü, eşqimi bərbad.
Sənin vüsalına yetməyir ünüm,
Lakin ümidinlə keçir hər günüm.
Evdə susuz qalıb yatsa bir uşaq,
Görsə yuxusunda sulu bir bardaq,
O şirin yuxudan qalxdığı zaman
Sorar barmağını susuzluğundan.
Qatlandı dizlərim qoşa, “lam” kimi,

“Yey” kimi bükmüşəm öz əllərimi⁷⁸.
Ah, adın məni də adıntək edir,
O da, bax, iki “lam”, iki də “yey”dir.
Eşqin çıxan deyil candan, ürəkdən,
Nə çıxar aləmə sirr söyləməkdən?
Süd ilə gəlmişdir canıma bu sirr,
Canımdan ölüncə çıxan deyildir”.
Bunu söyləyərək yıxıldı yerə,
Çökdü qəm buludu baxan gözlərə.
Mərhəmət üzündən kömək etdilər,
Onu evlərinə alıb getdilər.
Məhəbbət daimi olmasa əgər,
Gəncliyin bir şəhvət oynuna döner.
Məhəbbət odur ki, odu sönməsin,
İnsan yaşadıqca üzü dönməsin.
Həqiqi məhəbbət bir məhəbbətdir,
İlki də, sonu da əbədiyyətdir.
Məcnun məhəbbətlə yetdi kamala,
Yayıldı şöhrəti bütün mahala.
Məhəbbət yükünü çəkən o ürək
Sevda nəsimiyə açıldı gültək.
İndi onun gülü olmuşdur xarab,
Ondan xatirələr bir damcı gülab.
O gözəl gülabın xoş ətirindən
Arxımın suyunu durulduram mən.

ATASININ MƏCNUNU KƏBƏYƏ APARMASI

O sevda bayrağı qalxandan bəri
Leylinin hüsnütək tutdu göyləri.
Aləmdə Məcnunu bu rüsvay etdi,
Onun dəliliyi kamala yetdi.
Başa divanəlik gəlsə hicrandan,
Bütün zəncirlərdən qurtarır insan.
Taleyin ürəyi yanmırdı ona,

Atası baxdıqca yazıq oğluna,
Dua edirdi ki, Günəş görünsün,
O qaranlıq gecə gündüzə dönsün.
Duasız bir qapı, bir pir qoymadı,
Yazıq yalvarmaqdan çana doymadı.
Bütün qohumlar da pirə gedərdi,
Atayla birlikdə dua edərdi.
Gördülər bir əlac yoxdur bu dərdə,
Bir xeyir verməyir ziyarətlər də.
Bu oldu dostların verdiyi qərar:
Bu dərdə Kəbədən qapı açılar.
Bütün yer üzünün o pənahıdır,
Yerin də, göyün də qıbləgahıdır.
Dedilər: “Həcc vaxtı gələndə yenə,
Gedərik Məkkənin ziyarətinə...”
Ata bu səfərə çıxdığı gündə
Kəcavə bəzədi dəvə üstündə.
Oğluna yalvardı: “Gəl, əyləş”, – deyə,
Oturtdu Ay kimi onu beşiyə.
Çatınca Kəbəyə o dərd atası,
Taxdı qulağına qulluq sırğası.
Gövhəri qızıla qatıb yüz kərə,
Qum kimi səpdi o qum rənglilərə.
O qədər xəzinə payladı ki, tək,
Qaldı xəzinəsi boş bir daxma tək.
Kəbənin üzünü görüncə ata,
İstədi mətəbi yetsin murada.
Öpüb qucaqladı yazıq oğlunu,
Kəbə kölgəsində saxladı onu.
Dedi: “Oyun yeri deyil bu, oğlum,
Əlaca gəlmişik, qurbanın olum.
Kəbə zəncirindən yapışsan bu an,
Qəmlər zəncirindən azad olarsan.
De ki: “böyük Tanrı, bu hərzəlikdən,
Canımı bir dəfə azad eylə sən.
Rəhm elə, məni öz himayənə al,
Gəl, bu divanəni doğru yola sal.

Bu dərdi canımdan irəğa göndər,
Bir də bu eşqdən qəlbimi döndər.
Mən eşq əsiriyəm, bir məni yad et,
Eşqin bəlasından məni azad et”.
Məcnun eşq sözünü eşidən zaman
Əvvəlcə ağlayıb, güldü sonradan.
İlantək qıvrılıb, sıçradı yerdən,
Kəbə halqasına əl atdı birdən.
Halqanı öpərək, dedi: “Ey Allah!
Mən də bir qarının halqasıyam, ah!
Eşqin halqasında inildəsin can,
Bir gün də düşməsin o qulağımdan.
Mənə deyirlər ki, gəl eşqi burax,
Bu, dost məsləhəti deyildir ancaq.
Eşq ilə yaşayır aləmdə səsim,
Eşqsiz aləmdə batır nəfəsim.
Eşqdən yoğrulmuş ruhum, bədənim,
Eşqsiz bir günüm olmasın mənim.
Eşqsiz bir ürək heçliyə varsın,
Onu qəm selləri yuyub aparsın.
İlahi, birliyin xatirəsinə,
Yenə yalvarıram ürəkdən sənə.
Qoy eşqim uçalıb, namidar olsun,
Mən özüm ölsəm də, eşqim var olsun.
Eşqin günəşindən ayırma məni,
Silmə gözlərimdən sən bu sürməni.
Könül bu sevdadan sərxoş olsa da,
Qoy bundan da betər olum dünyada.
Deyirlər: eşqi tut özündən kənar,
Leylini sevməyi qəlbindən çıxar.
İlahi, sən saxla mənim Leylimi,
Çoxalt hər dəqiqə ona meylimi!
İlahi, ömrümdən kəs indən belə
Leylinin ömrünə cala əlinlə!
Mən tükə dönsəm də onun qəmindən,
Başından bir tük də əskik etmə sən.
Qoyma ki, boş qala qulağım bir an

Yarın öyüd verən o halqasından.
Cananın meyilə dolsun piyaləm,
Sikkəsi düşməsin adımdan bir dəm.
Qoy alsın canımı yarın camalı,
Qanımı içsə də, olsun halalı.
Qəmindən şam kimi yansa bədənim,
Bir günüm olmasın o qəmsiz mənim.
Bu eşq aləmində ürək düz olsun,
Eşqim yaşadığıca birə yüz olsun”.
Ata dinlədikcə oğlunu, yenə
Dərin bir susqunluq çökdü qəlbinə.
O indi bildi ki, nədir məhəbbət,
Dərmansız, davasız yaranmış bu dərd.
Baş alıb qayıtdı öz evlərinə,
Bütün qohumlarla görüşdü yenə.
Dedi: “Bu zənciri qırılmış bədbəxt,
Kəbə halqasına əl atdığı vaxt
Qulağım titrədi zəməməsindən,
Mən də Zəməmə kimi coşdum səsindən⁸⁰.
Deyirdim, əl açar oğlum Kəbəyə,
Leylinin dərindən qurtarsın, deyə.
Osa öz canına qarğadı yalnız,
Dualar etdi ki, yaşasın o qız”.

MƏCNUNUN ATASININ LEYLİ QƏBİLƏSİNİN QƏSDİNDƏN XƏBƏR TUTMASI

Yayıldı aləmə bu acı xəbər,
Bu sirri yadlar da açıq bildilər.
Dedilər: “Can alan bir eşq ucundan
Divanə olmuşdur gözəl bir cavan”.
Ondan danışdıqca hər oba, hər kənd
Gah təəssüf etdi, gah da məzəmmət.
Leyliyə güldükcə istehzaçılar,
Girdi qəm evinə o dərqli nigar.
Leyligil tərəfdən bir-iki nəfər

Qəbilə şahına belə dedilər:
“Filan biyabandan çıxan bir sarsaq
Bizim qəbiləni rüsvay edir, bax.
Yanında it kimi bir sürü adam
Başaçıq buraya gəlir o müdam.
Gəzir sızıltıyla bizim yerləri,
Gah atılıb-düşür, gah öpür yeri.
Yaxşı şeir deyir, şeri gözəldir,
Dəqiqə başına qəzəl düzəldir.
Onun qəzəlləri oxunan yerdə
Yırtılıb dağlar yüzlərcə pərdə.
Bütün sözlərini el deyir əzbər,
Bizi də, səni də rüsvay edirlər.
Leyli də olmuşdur sinəsi dağ-dağ,
O yeldən sönəcək bizim bu çıraq.
Bir qulaqburması göstər ona sən,
Bizim ay qurtarsın onun şərindən”.
Oğru yorğun idi, darğa qantökən,
İşdən xəbər tutub qopdu yerindən.
Qılıncı çəkərək dedi müxtəsər:
“Onun cavabını bu qılınc vərər”.
O yerdə bir nəfər amiri vardı,
Öz qəbiləsinə xəbər apardı.
Dedi atasına Məcnunun dərhal:
“Gözlənən bələnin qarşısını al!
Yoxdur o darğanın qəlbi, duyğusu,
Alovlı bir oddur, sürətli bir su.
Məcnun xəbərsizdir, qorxuram ki, mən,
Bilsin, ayrılında başı bədəndən.
Onun qarşısında boş bir quyu var,
Quyuya düşməmiş edək xəbərdar”.
Sən yazıq atanın taleyinə bax!
Atalıq eşqiylə qəlbi yanaraq
Dostlara əmr edib, buyurdu qoca:
Yel kimi düşsünlər onun dalınca,
Nəsihət diliylə onu birtəhər
Təsəlli tapmağa dəvət etsinlər.

Axtarib gəzdidilər onu hər yandan,
Nə bir iz tapdılar, nə də bir nişan.
Dedilər: “Bəlkə də əcəl yetmişdir,
Vəhşilər əlində ölüb getmişdir”.
Hər dost ürəyindən qopdu bir nalə,
Qaranlıq çökmüşdü hissə, xəyalə.
Ondan nə iz vardı, nə də yadigar,
Bütün ailəsi qalmışdı ağlar.
Eşqin halqasını qulağa taxan,
Dünyanın işinə biganə baxan
Bir xəzinə kimi küncdə qalaraq,
Nə səs eşidirdi, nə də ki, soraq.
Belə bir ovlaqda o Məcnun yazıq
Yolun tozuna da qaneydi artıq.
Şir güclü olsa da, tox bir canavar,
Ondan qoçaq olar ovda çaqqallar.
Aclığı olmasa şahinin bir az,
Turacın üstünə uçub şığmaz.
Ac üçün kəpək də yağlı çörəkdir,
Tox üçün yağ-çörək sanki kəpəkdir.
İştah qızışanda baş alıb gedər,
Çovdar çörəyini mumtək əridər.
Halva çox şirindir, şəkər kimidir,
Kəkliyi azmışa zəhər kimidir,
Məcnun dolaşdıqca o baldan kənar,
Yediyi olmuşdu tamam zəhrimar.
Başından aşdıqca aşıqın dərdi,
Kasad mətahına rəvac verərdi.
Yox, yox, əridəcək bu sevdə onu,
Yoxdur bu qüssənin, bu dərдин sonu.
Məcnuna üz verən hər ölçsüz qəm
Olmuşdu dərđini dağıdan həmdəm.
Bir yol tapmasa da o xəzinəyə,
Axtarib gəzərdi xəzinə deyə.
Bəni-Səd adlanan yad bir tayfadan
Bir nəfər Məcnuna rast gəldi bu an.
O gördü aşıqi xərabəzarda,

Əhvalı pozğundur, xəyalı darda.
Qalmış öz beytitək tənha, giriftar,
Mənası genişdir, qafiyəsi dar.
Yəni ki məhrumam yardan, yoldaşdan,
Qafiyəsiz şeirdir kimsəsiz insan.
Öz taleyi kimi dönmüş kamana,
Vəfada ox kimi durur mərdana.
Onun duruşunda məna gəzərdi,
Kamanla birləşmiş oxa bənzərdi.
Bir nalədən başqa yoxdu həmdəmi,
Yalnız kölgəsiydi onun məhrəmi.
O yolçu ordaca gördü Məcnunu,
Nəcib bir insana bənzətədi onu.
Sonra əhval tutub, nə soruşdusa,
Məcnun cavab verib **dinmədi** əsla.
Ümidi kəsildi, onu **tərk etdi**,
Yolçu öz yoluna **düzəlib getdi**.
Gəldi Məcnungilin qəbiləsinə,
Qəbilə topladı onun səsinə.
Dedi: “Filan yerdə, xərəbəzarda
Məcnun ilan kimi qıvrılır darda.
Divanə dərldir, yorğundur, bilin,
Div kimi qaçmışdır gözündən elin.
Hər yetən tənədən bir yara almış,
Əriyib bir dəri, bir sümük qalmış”.
Atası oğlundan xəbər tutunca
Eldən üz döndərdi zavallı qoca.
Oğul sorağıyla o ixtiyar da
Dolaşdı div kimi mağaralarda.
O gəlib yetişdi bir viranəyə,
Daş üstə rast gəldi o divanəyə.
Məcnun sinəsindən söz bağlayırdı,
Gah oxşatma deyir, gah ağlayırdı.
Ciyərinin qanı gözədən axırdı,
Bəxtitək gah düşüb, gah da qalxırdı.
Elə məst etmişdi onu bu hicran,
Nə dünya bilirdi, nə də ki insan.

Ata salam verdi yazıq oğluna,
Şirin bir dil ilə yalvardı ona.
Məcnun atasının şəklini görcək
Onun ayağına düşdü kölgətək:
“Ey başımın tacı, könlümün taxtı,
Üzrüm var, gəl dinlə sən bu bədbaxtı,
Soruşma halımı, üzümə bir bax,
Gəl, qəzaya tapşır məni sən ancaq.
Arzu etməzdim ki, belə bir halda
Gözlərin görəydi məni, ey ata!
Doğrudur, qaradır yanında üzüm,
Ah, üzr istəməyə varmıdır sözüüm?
Mənim ki dərdimi özün bilirsən,
Çıxmış ipin ucu əllərimizdən...”.

ATASININ MƏCNUNA NƏSİHƏTİ

Ata eşitdikə onun səsini,
Alıb yerə vurdu əmmaməsini.
Bir səhər quşutək sızladı qəlbən,
Gündüzü gecətək qaraldı birdən.
Dedi: “Ey gözüümün qarası, ağı,
Dağılmaz bir gülün solğun varağı,
Xəyalın yenəmi bir divanədir?
Yanıb külə döndü, bu halın nədir?
Kimin gözü dəydi gül camalına?
De, kimlər qarğadı sənin halına?
Kimlər öz qanını boynuna atdı?
De, kimin tikanı əlinə batdı?
Sənə nə oldu ki, qaldın işindən?
Düşdü gözlərinə, de, hansı tikən?
Heç aşiq sən kimi bədbəxt olmamış,
Bu qədər dərd çəkib darda qalmamış.
Neçin yorulmadın, usanmadın sən
Düşmənlər tənəsindən, qəm qəfəsindən?
Qəlbin doymadımı bu məzəmmətdən?

Neçin dirilmədin bu qiyamətdən?
Oğul, bu sevdanı bir dəfə unut,
Özünə rəhm elə, hörmətimi tut.
Nədir bir eşq üçün bu rüsvayçılıq?
Aləmə göstərmə bu eybi açıq.
Çox gözəl olsa da eybi gizləmək,
Dost dostun eybini örtməsin gerek.
Bu dostluq aynası göstərir ki, sən
Özündən bu eybi kənar edəsən.
Aynanın nə pisi, nə yaxşısı var,
Bu cür xasiyyətlər insanda olar.
Bu dərdi qəlbindən çıxar bir kərə,
Soyuq bir dəmiri döymə boş yerə.
Tutaq ki, ağırdır canan həsrəti,
Qalmamış könlünün səbri, taqəti,
Barı bu həsrəti arabir unut,
Gəl, biz tərəfin də əhvalını tut.
Xəyal havasına atçapan olar,
Qaçmaq ayağında piyada qalar.
Bəsdir bu şərabsız, içkisiz məstlik,
Bəsdir bu arzusuz arzu-pərəstlik.
Oğul, sən xırmanı yelə vermişən,
Bu zalım düşməyə kam olmuşam mən.
Sən adlı, sikkəli istərsən məni,
Boşla dəliliyi, bu pis sikkəni.
Sən sazı döyürsən, mən də dizimi,
Sən paltar cırırsan, mən də üzümü.
Eşqin odlarına yansan belə sən,
Mənim ciyərimdir küllərə dönən.
Ümiddən əl üzmə, gəl, çarə qılaq,
Göyermək deyildir danədən uzaq.
Ümitsiz bir işdən, səbr etsən əgər,
Bir ümid işığı parlama bilər.
Hər ümitsiz işdə bir çox ümid var,
Qaranlıq gecədən ağ səhər doğar.
Oğul, səadətin qapısını aç,
Ayağı sürüşkən taleyindən qaç.

Çalış, əllərindən çıxmasın dövlət,
Dövlətlə yaranır bütün səadət.
Dövlət, düyünləri açandır bir-bir,
Şahlıq üzüyünün firuzəsidir.
Dünya qapısının açarı hər an
Dövlətin cibində saxlanır, inan!
Sən də səbr eləsən, dayansan əgər,
Tale yavaş-yavaş üzünə gülər.
Dərinlik, sonsuzluq varsa dəryada,
Arxların suyundan yaranmış o da.
Başında buludlar oynayan hər dağ
Torpaq zərrəsindən qurulmuş ancaq.
Sənin də səbrində qoy olsun qərar,
Gövhəri səbr ilə qazanmaq olar.
İradəsiz olma, iradəsizlər
Ayaqsız qurd kimi yerdə sürünər,
Tülkü canavarı edirsə məğmun,
Ondan iradəsi böyükdür bunun.
Səni illər boyu yad etməyə
Nə üçün könlünü verirsen yenə?
O, şaddır, gül kimi, sən gözü yaşlı,
O, daş ürəklidir, sən başı daşlı.
Kim ki söhbət açır o qızdan sana,
Səni rüsvay edir, bir ayılsana!
Əqrəb çalmışlara verilsə gərfəs⁸¹,
Zəhərlə məhv olub kəsilər nəfəs.
Can oğul, başqa bir iş ucundan tut,
Bu sevda işini bilmərrə unut!
Hindli fil başına döyər hər yerdə
Ki, fil Hindistanı anmasın bir də⁸².
Canımsan, canımdan daha əzizsən,
Evə dön, evimin işığısan sən.
Bu dağda yurd salıb otursan, əgər,
Yalnız üzümünün suyu tökülər.
Bu yolda daşlıq var, quyu var ancaq,
Bir aç gözlərini, ona yaxşı bax.
Darğa pusqudadır, inad olma bir,

Zəncirə əl vurma, o dəmirdəndir.
Sən yol uşağısan, fitnə yolkəsən,
Qılıncdır başının üstündə əsən.
Sən şadlan, kor olsun buna düşmənin,
Gəlsin məclisinə dostların sənin”.

MƏCNUNUN ATASINA CAVABI

O şəkərdillini Məcnun eşitcək,
Ağzından söz tökdü o da şəkertək:
“Sən, ey böyüklüyü göylər cəlallı,
Uca göylərdən də uca xəyalı,
Viranə yerlərə sənsən şəhriyar,
Ərəblər üzündə, ənbər xalın var.
Sənin dərgahındır ilk qıbləgahım,
Canım canındandır, sənsən pənahım.
Ömrün uzun olsun, daima yaşa,
Səninlə bir vuraq dünyanı başa.
Böyük xəzinədir bu nəsihətin,
Yaramı bağladı mehrin, ülfətin.
Ancaq, neyləyim ki, mən bəxtiqara
Xoşla düşməmişəm vəhşi dağlara.
Doğrudur, dağılmış səbrim, qərarım,
Özümdə deyildir öz ixtiyarım.
Bağlanıb qalmışam, zəncirim dəmir,
Görünür mənəm də bəxtim belədir.
Zənciri açmağa gücsüzəm bu dəm,
Bu yükü üstümdən ata bilmərəm.
Dedim ki, dönməsin ciyərin qana,
Xəyal pərişandır, könül virana.
Başımda partlayan bu ildırımdan
Minlərcə xırmanlar yanmışdır, inan!
Məzlum mən deyiləm yalnız bu yerdə,
Yüzləri düşmüşdür mən düşən dərddə.
Kölgə özbaşına düşməz quyuya,
Göydə dayanmamış Ay duya-duya⁸³.

Filin vücudundan milçəyə qədər,
Bu zülmü çəkməyən varmıdır məgər?
Xalqın istəyincə olsaydı hər iş,
Bir iş qalardımı xalq istəməmiş.
Daşları əridir çəkdiyim kədər,
Kim öz ürəyinə sıxıntı istər?
Məni pis taleyim təqib edir, bil,
Heç kəs bədbəxtlikdən qurtaran deyil.
Neyləyim, olsaydı əlimdən tutan,
Ya Günəş, ya da Ay olardım, inan.
Bizdən ixtiyarsız yaranmış hər iş,
İnsan iradəsi ona dəyməmiş.
Başım bəlalıdır, ürəyim xal-xal,
Dünyada varmıdır bir nəfər xoşhal?
Vətən tozu kimi mənəm sərgərdan,
Axır gözlərimdən yaş yerinə qan.
Bükdüm ildırımək dodağımı mən,
Qorxub gülmədim ki, od tutar bədən.
Deyirlər, nə üçün gülməyirəm bir?
Ağlamaq qəmginlik əlamətidir.
Ömrümdə şadlanıb gülsəm bircə gün,
Qorxuram ağzımdan alov püskürsün.
Kəklik qarışqanı dimdikləyərək
Onu dimdiyində sıxırdı bərk-bərk,
Qarışqa kəkliyə gülərək bu an,
Dedi ki: “Sən gülmək bacarmayırsan”.
Yazıq qarışqaya baxaraq dik-dik
“Bu mənim peşəmdir” söylədi kəklik.
Sonra qəhqəhəylə o güldü birdən,
Saldı qarışqanı öz dimdiyindən.
Hər kim bu dünyada gülərsə artıq,
Ondan uzaqlaşar mənə xoşbəxtlik.
Yersiz bir gülüşün nə mənası var?
Yerində ağlamaq daha xoş olar.
Mənim ki nəsibim oldu əziyyət,
Hansı bir günümlə mən olum rahat?
Belində yük olan qoca bir eşşə,

Nə qədər ömrü var, əzab çəkəcək,
Rahat olmayacaq o əziyyətdən,
Bir ölüm qurtarar onu bu dərddən.
Demə məhəbbətə qılncdan iti,
Ürəkdir yaradan bu məhəbbəti.
Qılnc oyunundan kim qaçsa, gerçək,
Başı bir qılncı vurulsun gərək.
Eşqin qılncından qorxmaz ki, heç kəs,
Aşiqin başından qılnc əksilməz.
Aşiq olan kimsə canından qorxmaz,
Cananını sevən cahandan qorxmaz.
Girdi buludlara o Ay sirdaşım,
Qoy qılnc altına qoyulsun başım.
Bir baş verilməsə canana qurban,
Qılncı və təstə layiqdir, inan.
Bu odlara düşən canım naxoşdur,
Bu naxoş canımın yanması xoşdur.
Mən ki söz olmuşam ağıza, dilə,
Sən də unut məni bu gündən belə”.
Ata dinlədikə yazıq oğlunu,
Ağladı, ağladı, yaş boğdu onu.
Bir yanda atası dayanmış gıryan,
Bir yanda balası yıxılmış üryan.
Sonra evlərinə onu apardı,
Təsəlli verərək öpdü, yalvardı.
O sinəsi dağlı, o bəxtiqara,
Qəfəsdə quş kimi düşmüşdü dara.
Evdə iki-üç gün qara bağladı,
Bu acı səhnəni görən ağladı.
O, pərdəni yırtıb, ah çəkdi yenə,
Baş alıb yollandı çölün düzünə.
Əzab içindəydi həyatı ancaq,
Ölümdən pis idi ona yaşamaq.
Məhəbbət coşdurdu onun ruhunu,
Yenə Nəcd dağına apardı onu.
Əli daş kimiydi, ayağı dəmir,
Dağı dolaşırdı o havalı şir.

Orda gurladıqca Məcnunun səsi,
Bir qəzəl deyirdi hər zümzüməsi.
Ellər, obalar da yığışıb səf-səf,
Gəlirdi heyrətlə o dağa tərəf.
Eşitdikdə ondan nadir bir inci,
Xatirə qələmə tutub birinci.
Töhfə apardılar diyarbadiyar,
Aşıqlər nəğmədən varlanırdılar.

LEYLİNİN ƏHVALI HAQQINDA

Murad dastanının ilk səhifəsi,
Gözəllik mülkünün baş sərkərdəsi,
Yeddi ulduz kimi gözəl camallı,
O göylər duruşlu, göylər calallı,
Gözəl camalına Ay həsəd çəkən,
Hüsnüylə sərvini də bağrını sökən,
Ümidi, qorxunu mat qoyan hünər,
O Aydan, Günəşdən irs alan gövhər,
O, büt-pərəstlərin səcdə mehrabı,
O, saray qəndili, gülşən güləbi,
Eşqin yatağına, nazına bir yar,
Həm xəzinə olan, həm xəzinədar,
Hüsnün, gözəlliyin zinət mayəsi,
Şəkər dillilərin naz sərmayəsi,
Özünə min aşiq qəlbi bağlayan,
Min Məcnun zənciri qırıb ağlayan
Leyli, parladıqca min təmtəraqqla,
Aləm göstərirdi onu barmaqqla.
Daradı saçını o təzə sünbül,
Yırtdı qönçəsini o növrəstə gül.
Boyu sərv kimi qalxıb, ucaldı,
Yaqut dodaqları nə canlar aldı!
O, könül bağında boy atan pəri
Qəmzə oxlarına tutdu elləri.
Ah, o baxışları nə sehirkardı!

Yüz könül mülkünü birdən talardı.
Qəmzəsi ox kimi süzüb gedərdi,
Ərəb, türk yurduna hücum edərdi.
Atdığı kəməndin bir sirri vardı,
Qəmzəsi ov tutar, zülfü bağlardı.
Müşkə bənzəyirdi ahu gözləri,
Ahular ovlardı o gözəl pəri.
Şikar zamanında şirləri belə
Tutub zəncirlərdi hörüklərilə.
Üzü gül, dodağı baldan da şirin,
Şəkər görüb onu, dedi afərin,
O gül yanaqlara, bal dodaqlara
Min nazənin baxıb, düşmüşdü tora.
Saçı öpüş üçün yol təmizlərdi,
Kirpiyi “qoy allah versin” deyərdi.
Zülfü kəmənd olub, aşiq ovlardı,
Kirpiyi ox kimi onu qovlardı.
Aydan gözəl olan o iki yanaq
Güldən iki addım düşmüşdü qabaq.
Bir sərv boyluydu o qızın özü,
Sərv üstə qırqovul kimiydi üzü.
Dodağı şəkərdən şirə çəkmişdi,
Xurmanın üstünə qələm çəkmişdi.
Öpüş yaraşırdı o gül dodağa,
Şəkərin tüngünü qoymuşdu lağa,
Açıq quyu kimi zənəxdanına
Yüz könül düşmüşdü, aldanıb ona.
Zülfünü ip kimi atmışdı canan,
Bəlkə, aşıqləri çəksin quyudan.
Aşıqlər halına o yana-yana,
Özünün qəlbi də dönmüşdü qana.
O, dustaq qalmışdı bir pərdədə tək,
Ürəyi sınımışdı onun pərdətək.
Bəzən oğrun-oğrun dam üstündə qız
Səhərdən axşama baxardı yalnız,
Bəlkə də Məcnunu görə birtəhər,
Barı bir dəqiqə deyib-gülələr.

Harda tapsın onu bu gözəl sona,
Dərdini, sirrini bir açsın ona?
Ah, rəqib hədəsi, ah, düşmən dərdi!
Qız gecə yarısı min ah çəkərdi.
Şam kimi dəlicə gülməyi vardı,
O, şirin gülsə də, acı ağlardı.
Göz yaşı gülünü islatdıqca hey,
Məcnun görünürdü gözünə hər şey,
Ayrılıq oduna yanırı pünhan,
Nə işiq, nə tüstü çıxırdı ondan.
Üzdə külək kimi coşsa da hər vaxt,
İçində qəlbini yeyirdi bədbaxt.
Öz dərd aynasına baxaraq yalnız,
Orda xəyalıyla danışdı qız,
Yalnız kölgəsiydi onun sirdaşı,
Bir də həmdəmiydi eşqin göz yaşı.
Kölgəyə dərdini açdıqca dilbər,
Qonşusu yatmırdı onun gecələr.
Odlu su arası olmuşdu yeri,
Bir pəri üzlüydü o gözəl pəri.
Qadının nəğməsi cəhrə səsidir,
Ox isə şahların ov həvəsidir.
Leyli iki başlı iyi ataraq,
Bir başlı ox aldı, ah çəkdi ancaq,
Sarsılıb atdığı bir başlı oxdan,
İki başlı iy də oldu sərgərdan.
Dərya-dərya yığıb dərd ilə qəmi,
Gözündən töküdü o, gəmi-gəmi.
O, pərdə dalında qəmlər yedikcə,
Qəmlər əridirdi qəlbini təkçə,
Qulağa bir qızıl halqa taxaraq,
Halqatək qapıya asırdı qulaq.
Eşqin halqasını öz qulağından
Başqa bir insana verməzdi bir an.
O, Ay çeşməsinə baxıb dalardı,
Gözləri çeşmə tək yolda qalardı.
Bəlkə bir sifariş gələ Məcnundan,

Ya quru bir salam eşidə ondan.
Arabir əsdikcə Nəcdin küləyi,
Bir vəfa duyurdu qızın ürəyi.
O yandan bir bulud gəlsə bu yana,
Ümid damlları verirdi ona.
Evin hər yerindən, hər bucağından
Yarın qəzəlini duyurdu canan.
Leyliyə bazardan gələn hər uşaq
Baxırdı, Məcnundan söz oxuyaraq.
Daminin altından keçdikcə hər kəs
Qəzəl söyləyərdi ona birnəfəs.
O dünya camallı nazəndə dilbər
Qəlbindən qoşardı gözəl şeirlər.
O bakirə gözəl bir sənətkardı,
Özütək bakirə sözləri vardı.
Məcnunun dilindən söz düzəldərək,
Cavab da yazardı o gözəl mələk.
Məcnunun şeiriylə yandıqca pəri,
Ona su səpərdi öz şeirləri.
Kağızı gizlində isladıb qanla
Ona söz yazardı min həyəcanla,
Sonra da atardı damın üstündən,
Salam göndərərdi sərvə yasəmən.
Kimə rast gəlsəydi o məktub, inan,
Oxuyub-oynardı o, şadlığından.
Aparıb Məcnuna verərdi ki, bir,
Desin cavabında gözəl bir şeir.
O da canan yazan söz əvəzinə
Axıçı bir qəzəl deyərdi yenə.
Demək, bu həsbhəl qəlbın səsiydi,
İki sevgilinin deyişməsiydi.
O aşiq bülüllər ötəndən bəri
Qırıldı dünyanın bütün qəmləri.
Dinib-danışdıqca o qoşa sazlar
Qopdu simlərindən gözəl avazlar.
Rudla çənk çalsa da iki nəğməkar,
Bir qəlbın səsini verirdi onlar.

Onlar ki hər dərdi şerə salardı,
Başqası çənkə, neydə çalardı.
Nəgmə düzəltmə iki nəgməkar,
Çalıb-oynayırdı evdə uşaqlar.
Tənə qapısını açıb yenidən
Böhtan uydurardı onlara düşmən.
Ağlamaq tutardı axır onları,
Göz yaşı yuyardı o böhtanları.
Tamam bir il keçdi bu minval ilə,
Onlar dolanırdı bir xəyal ilə.

BAHARIN TƏRİFİ VƏ LEYLİNİN XURMALIQ TAMAŞASINA GETMƏSİ

Sərdi xalısını səhraya min gül,
Bəzədi torpağı süsənlə sünbül.
Ağacda qönçələr baxdı göz-gözə,
Bənzədi qayğısız, gülər bir üzə.
Qırmızı lələdən, sarı çiçəkdən
Təbiət bir bayraq qaldırdı, bilsən.
Baxıb bostandakı, bağdakı hüsne
Bülbül rübabını basdı köksünə.
Üstünə şəh düşmüş yaşıllıqlar da
Zümrüdə bənzərdi o ilk baharda.
Çəmənlər başına bürümüşdü şal,
Lələnin yanağı olmuşdu xal-xal.
Hələ nəzər yetir bənövşələrə,
Zülfünü darayıb tökmüşdü yerə.
Qönçə kəmərinə bağlayıb bərk-bərk,
Tikandan ox tutub atırdı, gerçək.
Güllər ipək geyib bəzənən zaman
Külək yapışmışdı sırğalarından.
Gül pəngli Günəşdən açıb neylufər
Suyun qarşısında atmışdı sipər.
Şümşad tellərinə çəkib şənəni,
Nar gülü yığırdı nara danəni.

Ətrinin ağzını açdıqca sünbül,
Baxıb əl verirdi ona qızılgül.
Od tutub alışan nərgiz də bu an
Qızdırmalı kimi qalxdı yuxudan.
Şərab qətrələri qaynayıb haman
Yavaşca axıtdı damarında qan.
Axıtdı yasəmən can bulağını,
Nəstərən yıxadı gül yanağını.
Qızılgül qorxaraq açdı gözünü,
Nazlandı, misilsiz görcək özünü.
Beldəki qılınca bənzərdi süsən,
Yox, o sıyırmaydı, səhv elədim mən.
Quşlar dil açmışdı bağda hər yandan,
Baş açmaq olmazdı hərzə-hədyandan.
Turac ürəyindən kabab bişirir,
Qumru sinəsindən ona duz verir.
Çinar başındakı göyərçin səsi
Deyirdi aləmə yar zümzüməsi.
Ağacda bülbül də qan-yaş tökərdi,
O da Məcnun kimi nalə çəkərdi.
Gül də Leylidəki o vüqar kimi,
Çadırdan çıxmışdı tacidar kimi.
Baxıb gül fəslinin çəmənlərinə,
Leyli qədəm basdı onun seyrinə.
Sonra saçlarını hörərək yenə
Su səpdi gülünün yaqut rənginə⁸⁴.
Haman qəbilənin gözəl qızları
Aldı ortalığa bizim dildarı.
Ərəb torpağında türk idi onlar,
Xoşdur ərəbboylu türk olan nigar.
Sənəmlər içində gedir xuraman,
Yaman göz dəyməsin ona heç zaman.
Bağda bitkilərin seyrinə dalsın,
Gülün kölgəsində dincini alsın,
Piyalə uzatsın ona nərgizlər,
Lalədən öyrənsin təzə bir xəbər.
Bənövşə zülfündən aldıqca işıq

Camalı güllərə olsun yaraşıq.
Boy atmaq öyrətsin sərvə özündən,
Utansın yasəmən onun üzündən.
Qönçənin ətrindən min bac istəsin,
Çəmənlər mülkündən xərac istəsin.
Boyu kölgə salsın çəmən üzünə,
Gülsün o sərv ilə səmən üzünə.
Yox, yox, onun qəsdı bu deyil, bilsən,
Nə güldür, nə sərvdir, nə də nəstərən,
Onun məqsədi də, eşqi də təkdir,
Bir bucaq axtarıb, min ah çəkməkdir.
Bülbülə sirrini açmaq istərdi,
Bəlkə təzələnə yenidən dərdi.
Bəlkə gülüstanda əsən küləklər
O qərib aşiqdən verə bir xəbər.
Bəlkə də açıla qəlbinin bağı,
Qalxa sinəsindən ayrılıq dağı.
O yerdə bir gözəl xurmalıq vardı,
Çin nəqqaşlarından bir yadıgardı.
Onun cərgə-cərgə xurmalıqları
Sanki yol salmışdı behiştə sarı.
Bu xoş seyrangaha başdan, binadan
Ayaq basmamışdı canlı bir insan.
Leylinin yanında bir bölük nigar,
Gəlib o çəmənə yetişdi onlar.
Leyli yaşıllıqda oturdu gültək,
Otlardan belinə kəmər çəkərək.
Hayana dəydisə onun nəfəsi
Açıldı süsənin, gülün qönçəsi.
Hansı çəmənə ki əli çatardı,
Şümşad göyərərdi, sərv boy atardı.
O sərvboylular, o gülüzlülər
Şadlanıb güldülər orda bir qədər.
Bir an qoşuldusa şadlığa Leyli,
Çox da bağlanmadı məclisə meyli.
Tutuquşu kimi o sevdalı qız
Bir sərvın altında oturdu yalnız.

Gizlicə sızladı mehribanlıqla,
Sonra dilə gəldi bir xoş qılıqla:
“Sən, ey eşqə layiq, əziz dildarım,
Sən mənə layiqsən, mən sənə, yarım.
Ey sərvi qamətli, coşğun həvəsli,
Ey atəş ürəkli, sərin nəfəsli,
Nolar ki, görəsən sən də bu bağı!
Gəlib qaldırsan sinəmdən dağı,
Nolar, bir tapasan bu bağda məni!
Sən sərvi görəsən, mən də narvəni.
Tutaq ki, dözmürsən məni görməyə,
Mənim bu bağçamdan qaçırsan niyə?
Söylə, sifarişin gəlməyir nədən?
Layiq deyiləmmi bu vəfaya mən?”
Söz sona çatmamış eşitdi bir səs,
Elə bil bir anlıq kəsildi nəfəs.
Qəzəl oxuyurdu yolda bir nəfər,
Məcnunun şeriydi o gözəl əsər:
“Ey mənim pərdəmi açan cananım,
Qoy olsun ümidin pərdə tutanım.
Məcnunu boğmuşdur qan dalgaları,
Leyli o yazığı anırmı bari?
Məcnunun bağırını yandırır ələm,
Leyli hansı qəlbə su səpir bu dəm?
Məcnunun qəlbini dəlmiş ox, tikən,
Leyli nə naz ilə yatır, görəsən?
Məcnun min ah çəkib ağlayır burda,
Leyli necə şadlıq axtarır orda?
Məcnun dərd içində, dağ içindədir,
Leyli hansı bahar, bağ içindədir?
Məcnun qəm zənciri vurmuş özünə,
Leyli gülümsəyir kimin üzünə?
Məcnunun ürəyi ürkmüş hicrandan,
Leylinin xəyalı nədir bu zaman?”
Bunu dinlədikcə, qızın göz yaşı,
Tökülüb yumşaltdı torpağı, daşı.
Bağdakı qızlardan birisi bu an,

Leyliyə baxaraq gözünün altdan,
Gördü ki, dərd çəkir o gözəl pəri,
Eşqə mehribandır onun gözləri.
Sonra evlərinə qayıtdı qızlar,
Sədəfə dürr kimi girdi o nigar⁸⁵.
O qızın qəlbində qalmadı bu sirr,
Gedib anasına söylədi bir-bir.
Məqsədi buydu ki, anası yenə
Bir çarə axtarsın onun dərdinə.
Bu nakam gözəlin anasına bax,
Qəfəsdə quş kimi o çırpınaraq,
Dedi: “Özbaşına qalsa bu nigar,
O, Məcnun olmuşdur, bu da məst olar.
Onu səbr etməyə çağırısam əgər,
Qorxuram məhv olub əlimdən gedər”.
Onun həsrətiylə hey yana-yana
Səbr edib dözüdü yenə də ana.
Leyli dörd divarda bir xəzinətək,
Ay kimi çadırdə yaşayırdı tək.
Buluddan tutqundu çəkdiyi ahlər,
Qında qılinc kimi olmuşdu qəm xər.
Əzab içindəydi o nazlı mələk,
Varmı məhəbbətlə şad olan ürək?

İBN SƏLAMIN LEYLİNİ İSTƏMƏSİ

Bağın calalını yaradan usta,
Belə nəql edirdi dastan xüsusda:
O gün ki, o bağa girdi aypara,
Yaydı şəfəqini asimanlara,
Gül sərvin başında dəstə bağladı,
Gülün və gülabın alçaldı adı.
Zəncir halqası tək biri-birinə
Keçmişdi Leylinin saçları yenə.
Yolda Bəni-Əsəd qəbiləsindən,
Bir nəfər Leyliyə rast gəldi birdən.

Böyükdü ondakı vüqar və hünər,
Ehtiram saxlardı ona ərəblər.
Çoxdu qəbiləsi və qohumları,
Hörmətlə keçərdi bütün ruzgarı.
Xalq da baş əyərdi o gəncə müdam,
Ona ad vermişdi bəxt – İbn Səlam.
Gümüşlə, arxaydı ondakı hünər,
Onu barmaq ilə göstərərdilər.
O parlaq çıraq – Leylini görcək
Bir çarə tapmağa əsdi küləktək.
Lakin o baxmadı heç də gərmişə
Ki, ıraaq küləklə gəlməz sazişə.
Vətənə qayıdıb, cumdu xəyala,
Qəlbi can atırdı onun vüsala.
Ayı qucaqlaya bilməmiş heç kəs,
Bəlkə xəbərsizdi bu işdən o şəxs.
Başında gəzirdi vüsəlin dərdi,
O pəri qızına elçi göndərdi.
İstəyi buydu ki, getsin elçilər,
Versin öz könlünü ona bu dilbər.
Hiylələr düzəldib düşdü ayağa,
Qızılı kül kimi tökdü torpağa.
Mın xəzinə yığıb göstərdi elə,
Sürüsü, ilxısı səs saldı çölə.
Könül ovçusuydu o gözəl mələk,
Onun arxasınca elçi gedərək,
Ələ gətirməkçün haman gəlini
Ata, anasının öpdü əlini.
Ata da, ana da cüt öyləşdilər,
Onlara xoş gəldi bu xeyir xəbər.
Dedilər: “Başqa bir məsləhət olmaz,
Ancaq ki gözləmək lazımdır bir az.
Çünki pərişandır bizim novbahar,
Leylinin azacıq xəstəliyi var.
Qoyun yaxşılaşsın, şadlanaq biz də,
Kəbin kəsərsiniz o zaman siz də.
Bu kəbin, qəlbaçan bu xeyir xəbər

Allahın iznilə tez başa gələr.
Hələlik dayanıb bir az səbr edin,
Hələlik vədəylə şadlanıb gedin.
Ta ki gül qönçəsi açsın bu tağda,
Tikanlar çürüsün bu gözəl bağda.
Qızıl boyunbağı taxıb boynuna,
Verərik, sizinki olar bu sona”.
Bunu İbn Səlam eşidən zaman,
Bilmədi neyləsin o şadlığından.
Çapdı öz yurduna atını o dəm,
Silindi könlündən qüssə ilə qəm.

NOFƏLİN MƏCNUNLA TANIŞ OLMASI

Leyli çadırdıydı, o gizlənmiş Ay
Pərdədə qalmaqdan olmuşdu rüsvay.
Açılmışdı onun abır pərdəsi,
“Leyli” çağırırdı hər neyin səsi.
O, ağıza, dilə dastan olmuşdu,
Ətir çəkənlərə reyhan olmuşdu.
Aşıqlər zikriydi o gözəl dilbər,
Dəfində çalırdı onu mütrüblər.
Qıvrılıb qalmışdı öz zülfü kimi,
Nə yuxusu vardı, nə də həmdəmi.
Didərgin Məcnun da atıb elləri,
Sərgərdan gəzirdi vəhşi çölləri.
Vəhşilər yanınca yazıq qoşaraq,
Gəzərdi çölləri qayəsiz, çılpaq.
Güclə tərpenirdi zəif bədəni,
Min dərdlə oxurdu o bir nəğməni.
Vüqarı qılmadı yerlərə səcdə,
Yenə baş götürüb yollandı Nəcdə.
Eşqin tikanına ayaq döyərdi,
Torpaq sovrurardı ah olmuş dərdi.
Aşıqlər görəndə onun yasını,
Didib parçalardı öz libasını.

O yerdə mehriban, olduqca qoçaq,
Dəmir kimi möhkəm, mum kimi yumşaq
Nofəl adlanılan bir igid vardı,
Ərəblər önündə boyun burardı.
Qılıncda ordular basardı o ər,
Lütfü bir maraldı, hirsli şiri-nər.
Ordu sahibiydi, əzəmətliydi,
O çox xəzinəli, çox dövlətliydi.
Bir gün güvənərək öz qüvvətinə
Şikara çıxmışdı o yerdə yenə.
Qorxunc mağaralar arasında tək,
Nofəl dolaşırdı şikar gəzərək.
Ayağı qabarlı bir dərdli gördü,
Onun hər tükündən qəm tökülürdü.
O möhnət dustağı, o zəif çırağ
Düşməne kam idi, dostlardan uzaq.
İnsandan qaçmışdı o taleyikəm,
Vəhşilər olmuşdu Məcnuna həmdəm.
Əqli uçurardı hər bir nəğməsi,
Qəlbi parçalardı pərişan səsi.
Məcnunun halından o tutdu xəbər,
Başından keçəni tamam dedilər,
Dedilər: “Bir qızın divanəsidir,
Bir sevda şamının pərvanəsidir.
Beytlər, nəğmələr deyir ürəkdən,
Canan qoxusunu alır küləkdən.
Yarın sorağını gətirəndə yel
Yüz qəzəl oxuyur ürəyi tel-tel.
O yandan süzülüb gələn buluda
Baxıb sinəsindən söz deyir bu da.
Hər yerdən səfərə gəlib-gedənlər
Bu məzlum aşiqə baxıb bir qədər
Təam da, şərab da verirlər buna,
Deyirlər bir işıq düşsün ruhuna
Mən cəhddən sonra birtəhər keçir,
Yarın sağlığına bircə cam içir.
Bir budur dünyada fikri, diləyi,

Leyliyə bağlıdır onun ürəyi”.
Məcnunun dərđini Nofəl eşitcək
Dedi: “Bu məqamda kişilik gərək!
Əlimdən gələnı göstərməliyəm,
Yetsin muradına bu taleyikəm.
Mən ov arxasınca gəzirdim, ancaq,
Bəh, bəh, rast gəldiyim şikara bir bax!”
Bu sözlər çıxınca onun dilindən,
Düşdü yel qanadlı atın belindən,
Sonra öz yanına çağırđı onu,
Süfrəyə oturtdu eşqin oğlunu.
Şirin əfsanələr danışib əvvəl,
Məcnunu mum kimi yumşaltdı Nofəl.
Dostdan danışmayan bir söz dünyada
Onca mənasızdı hikmət olsa da...
Lakin o gördü ki, bu cavan mərddir,
Canansız yediyi, içdiyi dərddir.
Nə cürə söhbətlər olsaydı, inan,
Leyliydi aşiqin dilində hər an.
O yolsuz divanə, o qırılmış saz
Nofəli dinləyib yumşaldı bir az.
Azacıq şadlanıb, qüssəsi keçdi,
Onunla əyləndi, yedi və içdi.
Xoşsifət görüncə müsahibini,
Söhbətə girişib açdı qəlbini,
Beynitək qəlbi də qızıyıp coşdu,
Bal kimi dadlı bir qəsidə qoşdu.
Hər sözü, gülüşü canlı şeirdi,
Od kimi bədiyə, qəzəl deyirdi.
Nofəl o aşiqi çox şad əylədi,
Xərabə könlünü abad əylədi,
Dedi: “O çırağın həsrətiylə sən.
Şam kimi əriyib sönməyəcəksən.
Qızıl qüvvətinə, qol qüvvətinə
Səni çatdıraram öz niyyətinə.
Quş olub havaya uçsa da o qız,
Əlim boğazından tutacaq yalnız.

Daşlar gizləsə də o qığılıcı,
Daşlara çarpıram bu qılıncımı.
Sənə yar olmamış ayüzlü sənəm,
Ondan kəməndimi çəkməyəcəyəm”.
Ümidlə açıldı Məcnunun üzü,
Nofəlin önündə büküldü dizi.
Dedi: “Könül açan bu vədəni siz
Uydurub yalandan deməyirsiniz?
Mən bir divanəyəm, o, ev sonası,
Onu divanəyə verməz anası.
Küləyə verməzlər qızılgülü, bil,
Bir div balasına Ay layiq deyil.
O, bizim tərəfə endirib gəlməz,
O Ay divanəylə dost ola bilməz.
Nə qədər yudular bizim kömləyi,
Yenə də olmadı suyun köməyi.
Nə qədər ağ gümüş səpildi, ancaq
Bizim qara kilim ağarmadı, bax.
Xeyir iş gəlsə də sənin əlindən,
Qismətim deyildir, talesizəm mən.
Bir qorxum budur ki, sən də doyanan,
Sən də yarı yolda məni qoyasan.
Bu şikar hədəfə gəlməzdən əvvəl
Qorxuram, məni sən atasan, Nofəl!
Qorxuram verdiyin böyük vədlər
Axırda verməsin kiçik bir səmər.
Sözünün üstündə dursan mərdana,
Allah əvəzini yetirsin sana.
Yalan deyirsənsə bu sözləri sən,
Məni özbaşına burax indidən,
Ta ki öz peşəmi izləyim yenə,
Özüm öz dərdimi gözləyim yenə”.
Nofəl bu nalədən pozuldu o dəm,
Dedi: “Yox... Köməyi tez etməliyəm”.
Gördü ki, o gəncdir, özü də qərib,
Xəyalı azaddır, qəlbi müztərib.
Məcnuna bir yoldaş, bir qardaş oldu,

Hal bilib, hal duyan bir sirdaş oldu,
Əhd edib, əl açdı Nofəl dərgaha,
Ən əvvəl and içdi böyük Allaha,
Sonra da and içdi peyğəmbərlərə,
Əqli, iradəsi dedi bir kərə:
“Bu vəfa yolunda qılınc çəkərək,
Qurd deyil, aslantək döyüşəm gərək.
Bacarıb çatmasam bu xoş murada,
Rahat gün görməyim bir də dünyada.
Lakin xahişim var, bu sözümü tut,
Divanə qalma, gəl, bu dərdi unut!
Azacıq sakit ol, döymə köksünə,
Özünü toxtaq tut iki-üç günə.
Gəl, odlu qəlbini kənara qoy sən,
O dəmir qapını tez açaram mən”.
İçdi bu şərbəti bizim zavallı,
Qurtuluş gözlədi sevda xəyallı.
O artıq qaçmadı insandan bir də,
And içib, əhd etdi durduğu yerdə.
Səbr ilə bağlandı onun ayağı,
Sanki su səpildi, söndü ocağı.
Sığındı dostunun bu pənahına,
Kedib ayaq basdı qərargahına.
Hamama gedərək paltar dəyişdi,
Artıq aram olub şərab da içdi.
Ərəb qaydasınca əmmamə qoydu,
Musiqi dinlədi, şərabla doydı.
Yarın camalını saldı yadına,
Dediyi qəzəllər yetdi dadına.
Dostuna yandıqca Nofəlin qəlbi,
Başına dürr səpdi buludlar kimi.
O yedi, dincəldi, əynində libas,
Artıq gözəlləşdi siması bir az.
Saralmış rənginə qızartı gəlmiş,
Yay kimi bükülmüş qəddi düzəlmiş.
Yenə şövə kimi qaralmış xətti
Onun Ay üzünə bir dövrə çəkmiş.

O ətirli güldən şirə çəkərək,
Nə aparmışdısa, qaytardı külək.
Güldü dodaqları bir səhər kimi,
Parladı dişləri incilər kimi.
Artıq ağıllandı çöl divanəsi,
Kəsildi zəncirin pərişan səsi.
Yenə bağ içində boy atdı lalə,
Qızılgül əlinə aldı piyalə.
İndi Məcnundakı əzəmət, vüqar
Hikmət məclisinə oldu hökmdar...
O qonaqcıl Nofəl, o böyük adam
Məcnunu yüz nazla bəslərdi müdam.
Məclisi, şadlığı onsuz keçməzdi,
Üzünü görməsə bir mey içməzdi.
Onlar iki-üç ay şən keçirdilər,
Mehriban oturub şərab içdilər.

MƏCNUNUN NOFƏLƏ ACIQLANMASI

Bir gün ikilikdə oturmuşdular,
Yenə məclis açıb, keyf qurmuşdular.
Məcnun zəmanəyə nifrət deyirdi,
Şeirilər qoşaraq qəmlər yeyirdi:
“Ey mənim ahımdan xəbərsiz duran,
Aldadıb külümü göyə sovuran,
Yüz dostluq vədəsi verdinsə də sən,
Yarım dostluğa da vəfa etmirsən.
Gəl, öz başındakı xəyalı unut,
Sən mənim sözümü, ilticamı tut!
Məni ağ yalanlar fəlinə verdin,
Yenə kimsəsizlik əlinə verdin.
Söz verdik dostluğa, səmimiyyətə,
İndi göz yumursan sən bu niyyətə.
Səndən mən eşitdim yüz dil yarası,
Görmədim bir dərman, bir dərd çarası.
Səbrim tükənmişdir, şaşqınam bu dəm,

Dadıma yetməsən əldən gedərəm.
Əvvəl bir yazığın dərdinə qalmaq,
Sonra öz sözünün ziddinə olmaq,
Mərdlik, böyüklükdən uzaqdır, məncə,
Dostluğun vəfası budurmu, səncə?
Vəfasız bir vədi vermə insana,
Layiq görməyirəm mən bunu sana.
Köməksiz, arxasız, qərib bir quşam,
Dirilik suyundan uzaq uçmuşam.
Xərabə bir kəndə xəzinə vermək,
Susuz su vermək şərt olsun gərək.
Bil ki, müşkülümü tez düzəltməsən,
Yenidən divanə olacağam mən.
Gəlməsə sevgilim – bəxtiyarlığım,
Bil ki, məhv olacaq bütün varlığım”.

LEYLINİN QƏBİLƏSİ İLƏ NOFƏLİN MÜHARİBƏ ETMƏSİ

Nofəl bu xoş olan umu-küsüdən
Odlarda mum kimi yumşaldı, bilsən.
Qalxıb hazırlaşdı yol səfərinə,
Havada parladı qılıncı yenə.
Atlandı quş kimi o böyük hünər,
Toplandı başına sadıq igidlər.
Atının nalından odlar qoparaq,
Meydana şir kimi girdi çaparaq.
Elə ki, yetişdi o qəbiləyə,
Bir elçi çağırdı: “sözüm var” deyə,
Nofəl ismarladı: “Öz ordumla mən
Od kimi keçərəm üzərinizdən.
Bu saat Leylini gətirin mana,
Qılınc girəcəkdir yoxsa meydana.
Göstərin Leylini, hardadır o qız?
O, öz aşiqinə yetişsin yalnız.
Qoy, susuz can verən bir suya çatsın,

Ona su verən də savaba batsın”.
Çatdı qəbiləyə Nofəlin səsi,
Sındı ortalıqda eşqin şüşəsi.
Cavab verdilər ki: “Bu mümkün olmaz,
Leyli ayparadır, düşünün bir az.
Ona əl yetişməz, Aydır o dilbər,
Heç kəsin əlindən gəlməz bu hünər.
Qılınca qılınca qisas alarıq,
Qarurə atsan da daşa çalarıq”.
Qasid baş götürüb qayıtdı geri,
Nofələ söylədi haman sözləri.
Nofəl acıqlanıb, dedi qasidə:
“Bu saat piyada qayıdıb yenə,
De: dadmamışsınız qılıncımı siz,
Bu köhlən atımdan xəbərsizsiniz,
Dəniz dalğasıyam, qaçın qarşımdan,
Yoxsa tufan qopar hər bir daşımdan”.
Qasid yenə gedib cavab gətirdi,
Nofələ nalayiq sözlər yetirdi.
Nofəl acıqlandı qəzəblənərək,
Köksündə od tutub alışdı ürək.
Sonra qılıncını çəkdi dörd yana,
Qoşunla şir kimi girdi meydana.
Onlar da qabağa ordu tökdülər,
Dağ kimi tərənib nərə çəkdilər.
Nofəlgil tərəfə at oynatdılar,
Şirin qarşısına qılinc atdılar.
Coşdu dəniz kimi, qızıxdı meydan,
Havadan od yağdı, gölə döndü qan.
Qılıncın əlində qan piyaləsi,
Torpağı məst etdi bu qan laləsi.
Aslanlar gəldikcə pəncə-pəncəyə,
Toqquşdu nizələr “intiqa” deyə.
Tökülən o qanlar çatdıqca dizə,
Oxlar quzğun kimi töküldü düzə.
Qılınclar beyinlə şirələndikcə,
Bədəndən ayrılan başlar endikcə,

Qızmış ərəblərin o nərəsindən
Göylərin qulağı kar oldu, bilsən.
Əcəl ildırım şığıyan zaman
Alov püskürdü daşın ağzından.
Deyləmi tükünün ucları kimi
Qəhr edən zubinin ucu itiydi.
Günəş on cıqqalı bayrağa bənzər,
Sanki qızarmışdı yenə ilk səhər.
Daşlar dəşik-dəşik Sürəyya kimi,
Yer qana dönmüşdü bir dərya kimi.
Hər şirin baxışı alov saçmışdı,
Qara ilan kimi ağız açmışdı.
Yırtıb dağıtdıqca o qara şirlər,
Ağ atlar div kimi əlləşirdilər.
Hər kəs bu döyüşə atlanan zaman
Məcnun can verirdi ruhu pərişan.
Hamı at çapdıqca müharibəyə,
O dua edirdi “barışq” deyər.
Hər kəs çıxardıqca düşmən gözünü,
O həlak edirdi dərddən özünü.
Açıb öz qəlbində dua yelkəni,
Sülhə çağırırdı müharibəni.
O utanmasaydı, qalxıb durardı,
Bulud tək özünə qılınc vurardı.
El qınamasaydı bu dəmdə onu,
Qırıb qurtarardı öz qoşununu.
Olmasa düşmənin tənəsi əngəl,
Dostların başını kəsərdi əvvəl.
Təqdir kamanına çatsaydı əli,
Ox atıb dostları qırdı, bəli.
Onun dediyini desəydi ürək,
Öz yoldaşlarını qırdı, gerçək.
Bu qoşun içində coşurdu Məcnun,
İstərdi ki, bassın o biri qoşun.
Burda axtarışa at səyirdərdi,
Ordakı qoşuna dua edərdi.
Öz tərəflərindən ölsə bir nəfər,

Onu öldürənin əlindən öpər.
Leyligil tərəfdən məhv olanlara
Göz yaşı tökərdi bu bəxtiqara.
Bu yandan o yana nizə tutardı,
Düşmən nizəsinə duası vardı.
Bəzən öz qoşunu gələndə üstün,
Atardı kamanı, oxu büsbütün.
Elə ki, yar tərəf qalib gələrdi,
Şir kimi nərəsi dağlar dələrdi.
Bir nəfər soruşdu: “Niyə, ey cavan,
Döyüşdən çarx kimi kənar qaçırsan?
Biz sənin uğrunda can qoyuruq, bil,
Düşmənlə dostluğun heç insaf deyil”.
Dedi: “Sevgilimdir dediyin əgər,
Mənim qılınclarla nə işim aşar.
Düşməni qanına qərq etmək olar,
Dostla vuruşmağın mənasımı var?
Döyüşdən su kimi qanlar çağlayır,
Canansa o tayda yara bağlayır.
Məşuqə verdikcə aşiqə nəfəs,
Aşiq də verməli ona bir əvəz.
Yar sürmə göndərir ayaq tozundan,
Mən ona daş atsam, qıyarmı vicdan?
Mənə bal vədəsi vermişdir o yar,
Mən sirkə göndərsəm layiqmi olar?
Yarın əli varsa o yanda əgər,
Kim canan tərəfi zəlil istəyər?
Ordadır istəyim, qəlbim, həvəsim,
Qəlbim hardadırsa orda nəfəsim.
Canana can vermək xoşdur əzəldən,
Canımı əsirgəyim mən o gözəldən?
Mən ki öz çanımdan keçmişəm belə,
Yazığımı gələrmə sizlərə, söylə!”
Soruşan bir ona, bir yerə baxdı,
Göz yaşı torpağa sel kimi axdı.
Məcnunsa döyüşdən uzaq düşərək
Tozların içində oynayırdı tək.

Nofəl qılıncını çəkib dörd yana,
Bir sərxoş fil kimi girib meydana,
Hər oxda bir nəfəs, bir can alardı,
Hər bir həmləsində cahan alardı.
Qan arxı çəkirdi gəzdiyi yerdə,
Qan yeyib-ıçməkdən doymuşdu Yer də.
Qılınc oynadırdı şöhrət gəzənlər
Axşam qaranlığı çökənə qədər.
Canan zülfü kimi qaraldı göylər,
Gündüzün üzünə töküldü ənbər.
Siyah tellərini düzdükcə gürcü,
Qaraldı get-gedə göylərin bürcü.
Bu zaman ayrıldı düşmən qoşunlar,
Döyüş meydanında yatışdı onlar.
Elə ki, o qara ilan büküldü,
Ağ nəfəsli Zöhhak – Günəş də güldü.
Qalxdı hər pəhləvan, hər igid əsgər,
Zöhhak ilanına döndü nizələr.
Qoşunla dolmuşdu Leylinin yurdu,
O yerdə dağ kimi ordu dururdu.
Düşməni qarşıdan, arxadan səf-səf
Oxlara tutmuşdu Leyligil tərəf.
Nofəli qorxutdu o daşqın ordu,
O artıq sülh üçün dayanıb durdu.
Öz adamlarından tapıb bir nəfər,
Tapşırıdı: “Sülh üçün bir tədbir göstər.
De ki, qan tökməyə gəlməmişik biz,
Yalnız bir könüldür istədiyimiz.
Divanə bir gəncə söz vermişəm mən,
Yalnız bir gözəldir istəyim sizdən.
Öz dövlətimdən də keçirəm bu dəm,
Sizə xalvar-xalvar qızıl verirəm.
Məsləhət görsəniz bu sevdanı siz,
Qəlb açan bir cavab verməlisiniz.
Şəkər satmasanız bu yerdə bizə,
Sirkə də tökməyin istəyimizə.
Yaxşılıq gəlməsə əllərinizdən,

İntiqam almayın qılıncı bizdən...”
Elçi bu sözləri verincə xəbər,
Qızmış orduları geri çəkdiilər.
Hamıya xoş gəldi bu gözəl dilək,
Ordular döyüşdən geri dönərək,
Barışıq nəğməsi çaldıqca çənglər
O qanlı döyüşdən qalmaqda əsər.

MƏCNUNUN NOFƏLƏ ACIQLANMASI

Sülhün qoxusunu duyunca Məcnun
Kinlə qəzəbləndi ürəyi onun.
O, igid Nofələ acıqlanaraq,
Rişxəndlə dedi ki: “Qəhrəmana bax!
Sən, ey qucaq-qucaq vədlər verən,
Yaman başa vurdun öz vədini sən.
Buydumu sözündə möhkəm durmağın?
Bir də at oynadıb qılınc vurmağın?
Danış, qəribliyə salma sorğumu,
Vəhşini ram edən əfsunun bumu?
Buydumu meydanda at oynatmağın?
Havada ox tutub kəmənd atmağın?
Zidmiş iradəmə sənir iradəni,
Nə yaxşı bir hünər göstərmisən sən?
Salam düşməniydi o canan mənə,
İndi sən döndərdin tamam düşməne.
Vəfaya açılmış o qapıya sən
Min qıfıl vuraraq bağladın nədən?
Ey dost, köməyindən əlim üzüldü,
İşimi korladın, belim büküldü.
Bu dostluq telləri qırıldı nədən?
Çox şahlar yıxılmış bir süvaridən.
Qurda ox atdısa dağlarda çoban,
Gedib itə dəydi aldığı nişan.
Hünərin aləmə səs salan zaman,
Əfsus ki, əhdini ayaqlayırsan.

Bu acı sevdaya düşməmişkən mən
Sənə bel bağlardım bəlkə ürəkdən.
Bu yazıq aşığıdən niyə vaz keçdin?
Əkmədiyin yeri nə üçün biçdin?
Sən ki başlamışdın bu böyük işi,
Hünəri yarımçıq qoyarmı kişi?
Qaranlıq könlümə işiq verənsən,
Bu xəstə ömrümün dərmanı sənsən...”
Döyüş qalxanını ataraq, əvvəl
Şirin dilə tutdu Məcnunu Nofəl,
Dedi: “Qoşunsuzam, köməksizlikdən
Siyasət işlədib sülhə girdim mən.
Qayıdıb yurdumdan qüvvət alaram,
Yenə qılıncımı işə salaram.
Qoşun toplayaraq qəbilələrdən,
Daşdan keçirərəm poladımı mən.
Qılıncla basmasam o qudurğanı,
Kor olsun Nofəlin qəlbi, vicdanı”.
Sonra Mədinədən Bağdada qədər
Qoşun toplamağa getdi elçilər.
Nofəl hiddətindən yandı bir zaman,
Qoşun tələb etdi bir çox diyardan.
Nəhayət, topladı böyük bir ordu,
Dağlara döz gərib üz-üzə durdu.
Birinci hücumda sərhədi aşdı,
Düşmənlər kor olub qorxudan çaşdı.

NOFƏLİN İKİNCİ MÜHARİBƏSİ

Bu söz gövhərini tapıb kəşf edən
Dastan qapısını açır sinədən:
Nofəlin başına toplaşan ordu
Heyrətə salmışdı böyük bir yurdu.
Nərədən torpağın bağı söküldü,
Buqəbis zirvəsi yerə töküldü.
Onun nərəsindən titrəyən düşmən

Döyüş meydanında səf çəkdi həməən.
Qəbilə başçısı donuxub qaldı,
Nofəl ordusunun seyrinə daldı.
Gördü ki, nizələr almış hər yeri,
Ordu bulud kimi tutmuş göyləri.
Təbil nərələri gəldikcə bəzən
Ölünün qəlbi də qopur yerindən,
Nofəl ordusunu görəndə düşməən
Nə hərbə meyl etdi, nə qaçdı hərbdən.
Hücuma girişdi “bəxtəbəxt” deyə,
Atını səyirtirdi müharibəyə.
Ordular gəldikcə orda baş-başa,
Endi şimşək kimi qılınclar başa.
Qumları sel kimi apardıqca qan,
Əqiq göyərirdi sarı qumlardan,
Ürəklər yoruldu ciyər yarmaqdan,
Qılınclar utandı baş qoparmaqdan.
Nofəl qılinc çəkib, qalxan tutaraq,
Hər hücum başında yırırdı bir dağ.
Əjdahalar kimi qızıb meydanda
Bir nəfəs kəsirdi o, hər bir anda.
Şir kimi getdikcə Nofəl irəli,
Oxlara dönmüşdü sərt kirpikləri.
Hirsdən çatıldıqca qəzəbli qaşlar,
Toppuz zərbəsindən uçurdu başlar.
Gürzlü çomağını endirən zaman
Əlbürz dağı da uçardı, inan.
Hər kəsə bir qılinc vursaydı Nofəl,
Onu varaq kimi doğrardı əl-əl.
Məcnun da həvəslə hərbə gedirdi,
O həlak olmağa çox səy edirdi.
Döyüş meydanları qızıxdığı vaxt
Tabut taxtasına dönmüşdü hər taxt.
Bir olsa yoldaşın, dostun əməli,
Daşdan su çıxardar onların əli.
Nifaq olan yerdə fəlakət də var,
Səadət günəşi birlikdən doğar.

O gün nofəlçilər qalib gəldilər,
Onların bəxtinə açıldı səhər.
Düşmən cəbhəsini yarıb sökdülər,
Baş-başa, leş-leşə vurub tökdülər.
Can verib öldükcə yaralananlar,
Ah çəkib sönürdü darda qalanlar.
Əsib kükrədikcə ölüm ruzgarı,
Leyligil tərəfin ağsaqqalları
Aman istədilər igid Nofəldən,
Yalvarıb dedilər: “Düşmüşük əldən.
Çəkmə qılıncını, gəl, indən belə,
Hamını ölmüş bil, əsir zənn elə.
Bizi qırmağından bir fayda varmı?
İgid basdığını boğazlayarmı?
İki-üç nəfərik, olmuşu unut,
Əlinə ox alma, əlimizdən tut!
Gəl, bu qiyaməti əlindən burax,
Qiyamət günü var... O dünyaya bax.
Düşmən silahlansa qarşında əgər,
Sən də qılınc vurub qüvvəni göstər.
Lakin silah töksə qarşında düşmən,
O miskin düşmənlə, gəl, vuruşma sən.
Artıq tutmayırıq üzünə qalxan,
Gəl, bağışla bizi sən, ey qəhrəman!
Qılıncı, nizəylə dindirmə bizi,
Görürsən qalxansız əllərimizi”.
Nofəl bu naləni dinləyib o dəm,
Keçmiş günahlara çəkdi bir qələm.
Əmr etdi: “Gəlini götürün ki, mən
Xoşluqla əl çəkim bu qəbilədən”.
Leylinin atası ürəyi qəmli,
Torpağa üz qoydu gözləri nəmli.
Yalvardı Nofələ: “Ey böyük insan,
Güvənir tacına bu Ərəbistan.
Dərdli bir qocayam, ürəyimdə qəm,
Səndən uzaq olsun, yaman gündəyəm.
Qorxaraq ərəbin tənələrindən

Əcəm ləqəbini gəzdirirəm mən.
Başımın dərdinə, sevdasına bax,
Bəxtimdən görürəm mən bunu, ancaq,
Xəcalət çəkirəm bu günahımdan,
Civətək ərimək istərdim, inan.
Qızımı qarşına gətirsəm də, bil,
Quluna versəm də, əskiklik deyil,
Yenə fəxr edərəm, gəl, inan ki, sən,
Boyun qaçırمام sənin hökmündən.
Çöldə od yandırıb, ocaq da çatsan,
Qızımı ud kimi oda da atsan,
Ya quyu dibinə tullasan onu,
Ya da qılnc çəkib vursan boynunu,
Bil ki, ağ olmaram üzünə yenə,
Can-başla hazırım hər bir əmrinə.
Baharda bir təzə gül olsam da mən,
Boyun qaçırمام sənin əmrindən.
Ancaq o dəliyə layiq deyil qız,
Dəliyə bir zəncir yaraşır yalnız.
Ayüzlü bir qıza sərsəm yararmı?
Çör-çöpün yanında od qalaıarmı?
O, gicdir, mərd deyil, yoxdur sənəti,
Nə dünyası vardır, nə axirəti.
Dağları, daşları gəzir o sərsəm,
İnan, divanədir, dəlidir desəm.
Pis-pis adamlarla oturub-durur,
Mənim adıma da min ləkə vurur.
Mərdə təmiz bir ad candan əfzəldir,
Ləkəli qalmaıdan ölüm gözəldir.
Ərəb torpağında küləklər belə
Qızımı salmışdır ağıza, dilə.
Leylinin adını o, dilə saldı,
Balam bu dünyadan min töhmət aldı.
Məcnuna tapşırısan cilovumu sən,
Mənə güləcəkdir hər yoldan ötən.
Bir nəhəng ağızında qəhr olub ölmək
Alçaq bir ömürdən xoş olsun gərək.

Bədnam olmağımı qoyma, amandır!
Qiyamət günü var... O, imtahandır.
İndi bu naləmə, dərdimə çatsan,
Dünyada xoşbəxt ol, sevin hər zaman.
Yoxsa, and içirəm bir Allaha mən,
Əlimi çəkərəm ətəklərimdən.
Ayüzlü balamın vurub boynunu,
İtin qabağına ataram onu.
Ta ki bu qeyrəti çəkməyim bir də,
Ölüb-öldürməyim durduğum yerdə.
Qoy mənə yer üzü lənətlər desin,
Qızımı divdənsə köpəklər yesin.
İnsanı dişləsə azğın bir quduz,
Onun məlhəmi var, keçər, qorxusuz.
Lakin dil yarası ürəkdan getməz,
Ona min məlhəm də bir əsər etməz”.
Nofəl dinlədikcə rəngi saraldı,
Söz tapa bilməyib cavabsız qaldı.
Qoca danışdıqca açıq, mərdana,
Nofəl yumşalaraq: “Qalx, – dedi ona. –
Bu gün bir sərkərdə olsam belə mən
Xoşluqla istərdim qızını səndən.
İndi ki, vermirsən, canın sağ olsun,
Mən zalım deyiləm, üzün ağ olsun.
Quru bir çörəklə, şor bir halvadan
Pisdir zorla gələn bir arvad, inan.
Dualar ardınca dolaşırım mən,
Belə cəfalardan bezaram, bilsən”.
Nofələ dil açdı yaxın adamlar,
Dedilər: “Qocanın nə günahı var?
Məcnun xoş gəlməsin gözüne sənin,
Mənliyi alçaqdır o divanənin.
Bir qadın doğrudan sevsə də onu,
Fəlakət törəder bu eşqin sonu.
Havalı yaşayan sərsəm bir insan
Nə xeyrə, nə şərə yarayar, inan.
Ona neyləsən də ağıla gəlməz,

Yoxdur iradəəsi, durub dincəlməz.
Dünən biz onunçun döyüşən zaman,
Qələbə istərdi düşməyə hər an.
Oxlara gərmişdik biz sinəmizi,
O da oxlayırdı bir yandan bizi.
Bu iş ağıllının işi deyildir,
Ona ağlamaq da, gülmək də birdir.
Bu gün yetirsək də canana onu,
Açıq görünür ki, matəmdir sonu.
Düz ölçüb-biçmədən bu işi, ey mərd,
Biz zərər çəkərik, siz də xəcalət.
Adımız, sanımız bizə əfzəldir,
Bu işdən əl çəkmək daha gözəldir”.
Nofəlin qəzəbi soyuyub söndü,
Qoşuna əmr edib, geriye döndü.
Məcnun yaralandı bu bəd xəbərdən,
Mın tikan sancıldı qəlbinə birdən.
“Ah, – dedi, – çatmışdı vüsal üçün vaxt,
Öldü, oyanmadı, oyanmadı baxt.
Bəxtimin vəfası olsaydı mana,
Özümtək olardı dostum mərdana”.
Gözündə yaş seli, qəlbində vulkan,
Nofəlin yanına gəldi pərişan.
Dedi: “Ey dostluğa qadirəm deyən,
Söz verib, sonradan sözünü yeyən!
Mənim ki üzümə gülürdü səhər,
Rəvamı qəlbimdə sönsün ümidlər?
Nə üçün buraxdın ovumu əldən,
Biz ki əl vermişdik, unuttunmu sən?
Susuzdum, apardın sən “Fərat” deyə,
İçməmiş odlara tapşırıdın niyə?
Şəkərdən bir şirin şərbət qayırdın,
Ondan da içməmiş məni ayırdın.
Qarşıma açdınsa şirin süfrəni,
Sonra milçək kimi qovladın məni.
İpin ki ucunda bu düyün vardı,
Ona dəyməsəydin yaxşı olardı”.

Deyib bu sözləri getdi çaparaq,
Atının nalından odlar qoparaq.
Ona çox dedilər, çox yalvardılar
Ki: “Sənə bundan da yaxşı bir nigər –
Hörmətli, hünərli, dövlətli, mallı,
Bir gümüş sinəli, Günəş camallı,
İşinə yarayan bir qız taparıq,
Bu yeri axtarıb soraqlaşarıq,
Ta işin onunla tamam düzəlsin,
Dövlət də qapına qayıdıb gəlsin”.
Çox ümid verdilər aşiqə bir-bir,
Könlünün düyünü açılmadı bir.
O çıxdı ortadan iz azdıraraq,
Qəlbi bulud kimi tutuldu ancaq.
Göz yaşı töküdü o qəlbixəstə,
O, tiryək səpirdi zəhərin üstə...
Artıq öz mülkünə qayıtdı Nofəl,
Yetişçək yurduna, hər şeydən övvəl
Çağırdı o cəfa görmüş Məcnunu
Ki, ürək verərək dincəltsin onu.
Axtaran çox oldu, tapan olmadı,
Artıq siyahıdan silindi adı.
Bildilər nə imiş bu səssiz gediş,
Onun tənəsinə səbəb nə imiş...

MƏCNUNUN AHULARI AZAD ETMƏSİ

Dinləyin bu ötən sədəfli sazı,
Görün nələr deyir onun avazı:
Murada çatmamış o yaralı quş,
Qəlbi intizara, dərdə tutulmuş,
Nofəldən ayrılıb çapdı atını,
At açdı çöllərdə yel qanadını.
Nofəl öz əhdinə çıxdı vəfasız,
Məcnun oxuyurdu səhrada yalqız.
Hər kiçik təpəyə üz tutub bəzən,

Şikayət eylərdi öz taleyindən.
Göz yaşı tökərək o yüyürdü,
Uzaqdan qurulu bir tələ gördü.
Tələyə düşmüşdü bir neçə ceyran,
Yazıqlar bağlıydı əldən, ayaqdan.
Qəsdinə durmuşdu ovçu onların,
Qanını tökməyə o ceyranların.
Məcnun səyirdi ki, yetsin köməyə,
Ovçu da dayandı: “Gələn var”, – deyə.
Dedi: “Tələ üstə çıxmışam birdən,
Adət qonağıyam, özün bilirsən.
Ahular başından götür tələni,
Onları azad et, sevindir məni.
Yazıq heyvanlara nə qəsdin vardır?
Onlar həyat üçün yaranmışlardır.
Gözləri göyçəkdir, baxışları şad,
Onlar da əzəldən yaranmış azad.
Necə qıyrsan ki, bir həmlədə sən
İki-üç qan töküüb nəfəs kəsəsən.
Qurd olsa bir adam zatında əgər,
Bu qurd o ceyranın qanını tökər.
Yar gözü kimidir ahunun gözü,
İlk bahar gününə bənzəyir üzü.
Yar gözü eşqinə rəhm et ceyrana,
Bahar xətinə gəl qıyma ona.
Boynunu vurma gəl, bivəfa deyil,
O şümal gərdənə ip rəva deyil.
O xallı boynundan, gəl, indi vaz keç,
Ona polad qılınc yaraşır mı heç?
O qara gözlərin sürməsi də var,
Rəvamı torpaqla örtülə onlar?
Gümüş həsəd çəkir o saf sinəyə,
Yanıb kabab olsun, kül olsun niyə?
Nazla bəslənmişdir şümal sağrılar,
Danış layiqmidir ona ağrılar?
Ahu göbəyindən müşk alınar, bil,
Qanını tökməyin insafdan deyil.

O zərif ayaqlar bir xeyzürandır,
Onları incitmə, qıyma, amandır!
Yükə qatlaşmamış o incə kürək,
Yerə vursan onu, o inciyəcək.”
Ovçu bu öyüdü dinləyib daldı,
Donaraq barmağı ağzında qaldı.
Dedi: “Yoxsulluğa düşməsəydim mən,
Boyun qaçırmazdım bu sözlərindən.
İki ay içində şikarım budur,
Külfətim bir buna göz dikib durur.
Ehtiyac içində qalan bir ovçu
Ovunu öldürsə olarmı suçu?
İstəsən, onların, gəl, qeydinə qal,
Onların canını məndən satın al”.
Məcnun dinləyərək yoxsul ovçunu,
Atından tez düşüb çağırdı onu.
Ovçuya verərək ceyran atını,
Açdı ceyranların qol-qanadını.
Ovçu tez minərək atı yol aldı,
Məcnun ceyranlarla səhrada qaldı.
Mərhəmətlə deyil, sevgiyə qəlbən
Öpdü ceyranların qara gözündən.
Bu yar gözü deyil, ona oxşardı,
O qara gözlərdən bir yadigarı.
Onlara mərhəmət diləyib Haqdan,
Açıb xilas etdi qanlı duzaqdan.
Özü də çöllərdə fəryad çəkərək,
Ahular dalınca yüyürdü tək.
Düşməni yoxsa da, silahı vardı,
Gültək silahından yara alardı.
O isti qumların odlı qoynunda
Qazantək qaynayıb coşurdu o da.
Havalər qızırda çəkdiyi ahdan,
Əynini cırırdı çöldə hər tikan.
Gecənin üzünə zülmət gələndə,
Aydın pərdəsində gün gizlənəndə
Məcnun nalələrdən cana gəlmişdi,

İpək teli kimi çox incəlmişdi.
Yarın saçlarıtək qarayıdı gecə,
Yol aşiq canıtək olmuşdu incə.
Məcnun ilan vurmuş kərtənkələtək
Yanıb-qovrulurdu mağarada tək.
Yerdə qıvrılırdı bir ilan kimi,
Odlara qalanmış bir tikan kimi.
Sübhədək gözləri yuxusuz qaldı,
Ömrü gecə kimi ahla qaraldı.

MƏCNUNUN MARALI AZAD ETMƏSİ

Çəkdi bayrağını gülüzlü səhər,
Yenə al şəfəqə boyandı göylər.
Bax, Çinin aynası parladı Çindən,
Həbəşin qaşları çatıldı birdən⁸⁸.
Paslı ayna kimi ürəyi tutqun,
Xəyal aynasını gəzdirən Məcnun
Oddan tüstü kimi qalxdı bu zaman,
Ənbər saçılırdı gül varlığından.
O, aşiq qəlbiylə dalıb xəyalə,
Gedirdi dilində şeirlə nalə.
Pərişan gözləri yol süpürürdü,
Könlündən keçəni Allah görürdü...
O, birdən yetişdi şikar yerinə,
Qurulmuş tələyə rast gəldi yenə.
Gördü ki, tələyə düşmüş bir maral,
Boynunda zəncir var, alnında zaval.
Ovçu o gülüzlü maralı görcək,
Ona hücum çəkir qızmış aslantək.
İstədi axıtsın günahsız bir qan,
Nə çıxar günahsız tökülən qandan?
Məcnun tez ovçunun yanına qaçdı,
Ona neştər kimi dilini açdı:
“Ey zalım ititək yazığı tutan,
Aç qurduğun toru, zülmündən utan!

Qoy, bu tora düşmüş zavallı əsir
Gəzib, bir-iki gün şad yaşasın bir.
Gəl, onu sən salma tor havasına,
Getsin öz tayıyla öz yuvasına.
Onu sevgilisi tapmasa əgər,
Bu gecə arxanca nə sözlər deyər?
Deyər: – Səni məndən alan ovçular
Ayrılıq dərdinə olsunlar düçar.
Qoy səni ovlayan mən günə düşsün,
O da yar gözündən sürgünə düşsün.
Dərd duya bilirsə səndəki ürək,
Öz tamah dişini bu ovundan çək!
Neylərdin qəfəsdə özün qalsaydın,
Maral ovçu olub, sən ov olsaydın?
Söylə, taleyinə şükr edirmisən
Ki, ov maral olmuş, ovçusu da sən?”
Ovçu nəsihəti dinləyib bu dəm
Dedi ki: “Bu qandan mən əl çəkərəm,
Vurmaram maralın buruq boynunu,
Ancaq havayı da vermərəm onu.
Bu ovla dolanıb yaşayıram mən,
Satin al maralı məndən, istəsən”.
Alıb silahını, sazını Məcnun
Ovçuya uzadıb dedi: – Buyurun.
Ovçu silahı da, sazı da aldı,
Maral azad oldu, salamat qaldı.
Ata öz oğlunu əzizləyəntək
Məcnun da maralı əzizləyərək.
Tutub sıgalladı o dildarını,
Bağladı heyvanın yaralarını.
Onun gövdəsini çox tumarladı,
Maraldan daha tez özü ağladı.
Dedi: “Həs-rət çəkən dağlar maralı,
Səndəmi tayından düşdün aralı?
Ey çöl qoşununun gözəl sarbanı,
Dağlar döşündəki çadırın hanı?
Xoş ətrin canandan gətirib xəbər,

Gözün sevgilimin gözünə bənzər.
Bu tordan ayağın qoy azad olsun,
Yetiş öz tayına, o da şad olsun.
Səndən iraq olsun düşmənin fəndi,
Boynuna keçməsin şahlar kəməndi.
Dişlərin keçməsin qızıl qapağa,
Yaraşır səndəki sədəf dodağa.
Oxların yayına yarıyan dərin,
Öz paltarın olsa yaxşıdır sənin.
Zəhri əritysə də isti göz yaşın,
Axmasın üstünə torpağın, daşın.
Sən, ey mərd sinəli, ucaboy maral,
Mən qəlbi yanmışın halına bir qal.
Bilirəm, genişdir gəzdüyün hasar,
Hasardakı Aydan bir xəbərin var?
Otladığın zaman o tərəfdə sən
Yara əhvalımı açıb deyərsən:
Düşmən qaxıncına qurban olan yar,
Əmrinə hazırım, nə istəyin var?
Biz ayrı düşəli əziyyətdəsən,
Sən də mənim kimi bu möhnətdəsən.
Bir qoca dost da yox imdada yetsin,
Bir ox da yoxdur ki, hədəfə getsin.
Ah! Sənin ətrini verməsə külək,
Onun da adını çəkməyir ürək.
Xəyal da anmasa, duymasa səni,
Yoxdur varlığında onun məskəni.
Məcnun ağlayaraq bu qəribliyə,
Dərdini bir deyil, yüz deyə-deyə
Yazıq maralcığının açdı torunu,
Gözlərindən öpüb buraxdı onu.
Qaçdı səhralara tor görmüş maral,
Məcnun öz yoluna başladı dərhal.
Gecənin yolçusu yetişdi haman
Bir Yusif camalı aldı quyudan⁸⁹.
Ulduzlar içində o parladı tək,
Göy Misri Nil kimi coşmuşdu, gerçək.

Gözü dağlı çölü mil-mil gəzərdi,
Nil rəngində axan Nilə bənzərdi.
Nə suya quş kimi dimdik vurardı,
Nə də ilan kimi dil çıxarardı.
Qıvrılıb qəlbindən vurulmuş kimi,
Ötməzdi qanadı sınımış quş kimi.
Alışıb yanardı beyni, damağı,
Sanki əriyirdi bir piltə yağı.
Şam kimi sönsə də o, birdən-birə,
Yenə də qoymazdı yanını yerə.

MƏCNUNUN QARĞA İLƏ SÖHBƏTİ

Açdı gözlərini yuxudan səhər,
Sarı köynək geydi o mavi göylər.
Güldü o sarı gül, o göylər qızı,
Dünya başdan-başa geydi qırmızı.
Məcnun xəzan görmüş gül kimiydi, ah!
Gözündə ağlardı gülüzlü sabah.
Bu sonsuz sulara od düşən zaman
O da gəmisini çəkirdi sudan.
Günəşdə yandıqca əli, ayağı,
Nəfəsdən düşmüşdü günorta çağı.
Çılpaq qaldığından o, kölgələrtək
Oturdur bir ağac kölgəsində tək.
O hündür ağacın kölgəsində, bax,
Sular axışırdı şırıldayaraq.
Göy kimi, girdə bir hovuz ki vardı,
Suyu kövsər kimi parıldayardı.
Onun dövrəsini almışdı otlar,
Yaşıl geyinmişdi o yerdə bahar.
Ciyəri istidən kababa dönən
O sudan doyunca içərək həməni,
Kar kimi, lal kimi dinib-danışmaz,
Ayaq saxlayaraq dincəldi bir az.
O yaşıl çəmənə heyran qalmışdı,

O gözəl ağacı seyrə dalmışdı.
Budaqda qaraca bir qarğa vardı,
Gözü çıraq kimi işıq salardı.
Gözəllər saçıtək qaraydı rəngi,
Baxdıqca oxşardı qəlbi, ürəyi.
Saleh bir quş idi o yazıq qarğa,
Salehilər kimi geymişdi qara⁹¹.
Sakitcə durmuşdu budaqda o quş,
Sanki mina üstə şəvə oturmuş.
Məcnun fikrə getdi görəndə onu,
Duydu qəlblərinin bir olduğunu.
«Sən, ey yas libaslı, aç, söylə bəri,
Nədir əynindəki bu yas paltarı?
Nədəndir, gecənin rəngi var səndə?
Qara günlərəmi düşmüşsən sən də?
Qəmə mən yanırım, alıxsansa sən,
Mənim əvəzimdə qara geymişsən.
Ürəyin yanıqlı deyilsə bu dəm,
Nədən qaralmısan, ey dərqli həmdəm?
Sinən yanmamışsa, zavallı qarğa,
Sinəsi dağlıdan qaçma uzağa.
Zənci rəngi yağır sənin rəngindən,
Bəlkə də soyğunçu hindu kimisən.
Bəlkə də mən şaham, sən mənə çətir,
De, nədən qarasan? Açıq söylə bir.
Canana rast gəlsən, ərz elə ki, mən
Onun həsrətiylə düşmüşəm əldən.
Mənim dadıma çat, yetiş, amandır,
Dadıma yetməsən halım yamandır.
Demişdin: əlindən tutaram bir dəm,
Qorxuram bu həsrət gözümdə öləm.
Bir göz kor olarsa, ey nazlı nigar,
Tutiya verməyin nə mənası var?
Canavar quzunu aparsa əgər,
Çobanın hay-küyü nə fayda verər?
Sel ki bir binanı dibdən uçurar,
Poladdan olsa da, neyləsin divar?

Bir əkin yerini vursa quraqlıq,
Yağışın mənası qalarmı artıq?”
Məcnun dil oxunu atır uzağa,
Budaqdan-budağa uçurdu qarğa.
Məcnun danışdıqca coşub-daşırdı,
Qarğa da uçmağa hazırlaşdı.
O, söhbət açdısa əfsanələrdən,
Qarğa dərdlə uçdu durduğu yerdən.
Gecə qarğa kimi geyindi qara,
Yarasa göz açdı qaranlıqlara.
Göydə çıraq kimi yandı ulduzlar,
Qarğa gözü kimi parladı par-par.
Məcnun çıraq kimi söndü, qaraldı,
Sanki gözlərini qarğa apardı.
Yanan bir şam kimi o sinədəftər
Göz yaşı töküdü səhərə qədər.

QARININ MƏCNUNU LEYLİNİN QAPISINA APARMASI

O göylər pərisi Günəş yananda,
Səhər pərdəsindən baş qaldıranda
Hər baxış bəzənib durdu bağ kimi,
Hər göz də parladı bir çıraq kimi,
Məcnun da qaçırdı qarğa kimi tək,
Bir şam axtarırdı pərvanelərtək.
Basıb köç yolunda tikanlıqları
Qaçırdı cananın yurduna sarı...
Cananın ətrini havadan duydu,
Bir anlıq əlini köksünə qoydu.
Elə bil canlandı ölmüş bir bədən,
Dayanmış bir ürək çarpdı yenidən.
Uzaqdan bir qarı göründü bu dəm,
Yanınca gəlirdi bir taleyikəm.
Zəncir vurulmuşdu o divanəyə,
O da şadlanırdı “xoşbəxtəm” deyər...

Qarı çox sürətlə addım atırdı,
Boynu zəncirini çəkib dartırdı.
Məcnun o əsiri gördüyü zaman
Qarıya and verib dedi: “Bir dayan,
Kimdir yanındakı bu zəncirli kəs?
Neçin zəncirlidir bu divanə şəxs?”
Qadın cavab verdi: “Düzünü desəm,
Divanə deyildir bu taleyikəm.
Mən dulam, bu da bir kasıb insandır,
Bunun da, mənim də günümüz qandır.
Ah, bizi salmışdır yoxsulluq əldən,
Bunu zəncirlərə bağladım ki, mən
Əsir sifətində gəzdirim barı,
Gəzib dolandırım bu obaları.
Gəzək şəhər-şəhər, həm ölkə-ölkə,
Bir ovuc yem tapam evimə bəlkə.
Bundan əlimizə düşənləri biz
İkicə hissəyə bölək tərtemiz.
Bir toz da qalmasın haman ruzidən,
Nə tapsaq, bölüşək biz onları tən”.
Məcnun qol-qanadı sınımışlar kimi,
Yıxıldı qarının ayağına ki:
“Aç onun boynundan o zənciri sən,
Gəl, mənim boynuma bağla əlinlən.
O, divanə deyil, divanə mənəm,
Çünki mən layiqəm zəncirə bu dəm.
Hayana istəsən, al, apar məni,
Üzüqaralıqla gəzdir ölkəni.
Bu işdən əlinə nə düşsə hər gün,
Yalnız sənin olsun onlar büsbütün”.
Qadın bu şikarı görüncə həmə,ən,
Nə qədər şad oldu bu təsadüfdən.
Atıb yoldaşını, çox razı qaldı,
Zənciri Məcnunun boynuna saldı.
Qadın zəncirlədi yazıq Məcnunu,
Boynuna ip salıb apardı onu.
Gəzdirdi aşiqi o, diyar-diyar,

Bir yerdə dayanıb tutmadı qərar.
El yazıq aşıqı görüncə darda
Gülənlər də oldu, ağlayanlar da.
Qafillər Məcnuna baxıb gülürdü,
Aqillər gözündən yaş tökülürdü.
Ayağında buxov, boynunda zəncir
Məcnun tənələrə dözürdü bir-bir.
Bir çadır yanına yetişdi birdən,
Od-alov parladı nəğmələrindən.
O, “Leyli” dedikcə daşlar yeyirdi,
Daş altıda rəqs edib canan deyirdi.
Qadın yedəyində çəkdi Məcnunu,
Leyli qapısına gətirdi onu.
Çəməninin nəsimini ona dəyəndə
Dayandı sərvətək yaşıl çəməndə.
Aşıq o çəməndə ağladı zar-zar,
Sanki ilk baharda yağdı buludlar.
O, yerə baş döyüb deyirdi: “Canan,
Özümdən ayırıyam, dərdinlə həmcən.
Zəncirdən, quyudan qaçdığım üçün
Yanında təqsirkar olmuşam bu gün.
İndisə zəncirdə sızlayır bədən,
Verdiyən cəzaya şadam ürəkdən.
Yanında çox oldu mənim günahım,
Üzürsüz gəlmişəm, ey qibləgahım!
Bil ki, hakimimsən, məhkumam sənə,
Öz bildiyin kimi cəza ver mənə.
Qılınc vurmağıma baxma, ey sənəm,
Sənin hüsurunda yenə əsirəm,
Atımı sürdüm sə siz tərəfə mən,
Mən yara almışam mən öz zərbəmdən.
Ayağım etdisə dünən bir günah,
Bu gün baş qoymuşam ayağına, ah!
Sizə ox atdısa bu sınımış əlim,
İndi zəncirlidir o da, gözəlim!
O zaman bir günah etdimsə əgər,
Bəsdir bu çəkdiyim ağır cəzalər.

Qıyma ki, bu cürə zəlil olum mən,
Bir dəfə canımı çıxar bədənəndən.
Səndən özgəsinə meyl etsə ürək,
Gəl, məni xaç kimi çarmıxlara çək!
Ey vəfasızlığı vəfadan parlaq,
Xətadır yanında xətasız olmaq.
Qarşında xətasız dayanıb bu dem
Özümü xətaya düşər edirəm.
Bəlkə vəfa görə bu yolla səndən,
Ya da atdığı ox keçər sinəmdən.
Nə qədər ki sağam, salamımı sən
Alıb bir başıma əl çəkməyirsən.
Razıyam, gəl, öldür məni, ey mələk,
Öldür ki, başıma əlin dəyəcək.
Bir qılınc endir ki, başıma, canan,
Mən olum qapında kəsilən qurban.
Mən İsmayıl kimi saxlaram ədəb,
İncisəm, qoy olum İsmayılməzhəb⁹².
Şam kimi alışıb-yanır bədənim,
Qorxmaram başımı qoparsan mənim.
Bir şamın başını qoparanda biz,
O, baş ağrısından xoş olar şeksiz.
Ayağın altında can verib ölsəm,
Sənsiz yaşamaqdan bu xoşdur, nə qəm.
Madam ki bağlıdır yanına yolum,
İşim ah olacaq, qurbanın olum!
Başım ayrılmayıq qəmdən, qüssədən,
Səninsə başını ağrıtmayım mən.
İstəsən başından dərd uzaq olsun,
Dərd mənəm, qoy ölüm, başın sağ olsun”.
Deyərək, ox kimi qalxdı yerindən,
Tutub parçaladı zənciri birdən.
Qəmlərdən şadlanan o bəxtiqara
Dağ vəhşisi kimi qaçdı dağlara.
Nəcdə çatan kimi inləyib durdu,
Özünə ox kimi sillələr vurdu.
Ondan soraq alıb getdi qohumlar,

Görünməmiş bir hal gördülər onlar.
Atası, anası ağlayıb qəlbən,
Artıq əl üzgülər o divanədən.
Heç kəsə yovuşmaz görüb Məcnunu,
Yalnız, özbaşına qoydular onu.
Gördülər yamandır onun bu halı,
Leylini axtarır darğın xəyalı.
Yanında başqa bir söz danışsalar,
Özünü döyərək tutmazdı qərar...

İBN SƏLAMİN DASTANI

Məna dənizinin qəvvası insan
Səpmiş bu şəkəri dodaqlarından:
Nofəlin qələbə çaldığı gündə
Şadlandı Leylinin qəlbi köksündə.
Qəlbə işıq saçan o gözəl nigar
Dedi: “Sevin, Leyli, qalib çıxdı yar...”
Bu zaman atası gəldi vüqarla,
Güldü bığ altından o, iftixarla,
Öz əmmaməsini kəc qoyub haman,
Dil açıb dəm vurdu dilbazlığından.
“Bu gün hiylə töküüb, tor quraraq mən
Qurtardım yaxamı o divanədən.
Verdim cavabımı dönməz bir üzlə,
Onu suya verdim quruca sözlə.
Bu Tanrı vergisi dilimə görə
O Allah qarğamış Nofəl bilmərrə.
Əl çəkdi fikrindən, o xam xəyaldan,
Öz tamah dişini çəkdi vüsaldan.
Allaha şükür ki, qurtardıq ondan,
Onun da payını versin Yaradan”.
Leyli eşitdikcə bu hekayəti
Gözündə çağladı can şikayəti...
Çadırda gizləndi o dərdli pəri,
Qan sıxıb, qan tökdü ağlar gözləri.

Gözlərindən axan o qanlı yaşlar
Keçdiyi yollarda qoymadı qubar.
Bilincə itmişdir yenə o baxtsiz,
Əlini, qolunu dişləyirdi qız.
Saf qan axıdırdı gözündən mələk,
Bu sudan özünə zinət verərək.
Nərgizlə suvardı qız ərğəvanı⁹³,
Hovuza batırdı o, keyzəranı.
Onun nə hal duyan bir kəsi vardı,
Nə bir dost dərdinə çarə tapardı.
Qapını, bacanı bağlayıb möhkəm,
Dustaq ilan kimi yaşardı sənəm.
Yalnız, qapısından əsən küləklər
Ətrindən hər yana verirdi xəbər.
Adlı adamlar da “evlənək” deyər
Elçi göndərirdi hər gün Leyliyə.
Hamısı dəm vurub öz dövlətindən,
Ər olmaq istərdi ona hər yetən.
O dürrün dalınca hey mahal-mahal
Düşmüşdü ortaya minlərlə dəllal.
Birinin o bala iştahı vardı,
Başqası o taxta əl uzadardı.
Atası qızını tutub ürəkdə,
Onu inci kimi saxlardı bərkdə.
Kamala yetişmiş o gümüşbədən
Şüşəni gözlərdi daşdan, küləkdən.
Yüz min ehtiyatla yeyirdi dildar
Qəlbini gizləncə, şərəbini aşkar.
Şam kimi gülərək qızarsa da qız,
Bu gülüş altında yanardı yalnız
Gül kimi iki lay kəmərlə müdam
Ayağında nizə, əllərində şam.
Bütün möhnətlərə o dözə-dözə,
Çəkdiyi ağrını vurmazdı üzə.
Ulduzlar içində bir Ay durmuşdu,
Çadırına yüz Zöhrə halqa vurmuşdu.

LEYLİNİN İBN SƏLAMA VERİLMƏSİ

Bir xəbər tutunca tez İbn Səlam,
Tələsdi vədəyə versin sərəncam.
Şahlıq calalilə, dəbdəbəsilə
Keçirmək istədi Leylini ələ.
Çoxlu xəzinəylə elçi gəldilər,
Xalvarla şəkər, batmanla ənbər.
Nafə müşkü ilə mədən ləlləri
Bəzədi büsbütün qumlu çölləri.
Geyinsin, bəzənsin deyə o dilbər,
İpəklə yükləndi gələn dəvələr.
Atlardan “ərəbi”, “bəxti”, “təkavər”⁹⁴
Gətirdi ağıla sığmayan qədər.
İnsan döyüşdürən qızıllar ki, var,
Qum kimi dağıdıb səpirdi onlar.
Qızılı qum kimi səpdikcə yenə,
Sanki qum töküdü düşmən gözüne.
Nəydi o səxavət, nəydi o rəftar!
O böyük calala heyran qaldılar.
İki gün dincəldi o yol yorğunu,
Elçini çağırıb öyrətdi onu.
Elçinin cadulu bir dili vardı,
Daşı xəcalətdən yumuşaldardı.
Sözü İsa kimi can təzələrdi,
Ölülər yenidən dilə gələrdi.
Alıb Rum elindən, Çindən, Məkkədən,
Peşkəşlər gətirdi nadir şeylərdən.
Elçi xəzinəylə düşdü yollara,
Hamsını çatdırdı xəzinədara.
Öz şirin dilinin açarı ilə
Gizlin xəzinəni o açdı belə:
– Aslan ürəklidir bizim qəhrəman,
Ərəbin fəxridir, şənidir, inan.
Nəsəb sahibidir, adlı-sanlıdır,
Böyükdür, nəcibdir, o, çox şanlıdır.

Siz qan istəsəniz, qandan arx çəkər,
Qızıl istəsəniz, qum kimi tökər.
Davadan-dalaşdan azad olaraq,
Onunla səadət taparsan ancaq.
Elçi bu sözləri dediyi zaman
Qızıcığın atası qalmışdı heyran.
Sonra məsələnin əslinə yetdi,
Qəbul etdiyini etiraf etdi,
Bu işi qızına o rəva gördü,
Ayı əjdahanın ağzına verdi.
Sabah Günəş doğub şölə salanda,
Cəmşidin camını ələ alanda
Bəylik xələtini rus oğlu aldı,
Ərəb damadının çiyinə saldı.
Gəlinin atası çıxdı eşiyə,
Çadırı bəzədi "bayramdır" deyə.
O, qonaq çağırdı İbnSələmi,
Şadlıq məclisində öyləşdi hamı.
O, keyf məclisini sevinclə qurdu,
Ona layiq olan bir zinət vurdu.
Ərəb qaydasınca onlar bir yerdə
Öncə sınaq əhdi bağladı bir də.
Göylərə sovurdu pul tufanını,
Süd haqqına girov dedi canını.
Qızın otağında onlar bu səhər
Tünglərə nə qədər şəkər tökdülər.
O kiçik ağızlı, qaragün sənəm
Ətir yandırırdı ud kimi o dəm.
Ətir dağılırdı ah çəkən qəlbi,
Göz yaş tükürdü gülablar kimi.
Ləli od verirdi, bulağı da su⁹⁵,
O, ənlik qayırır, gülab yayır bu.
Yarı çatmışdısa bu gün murada,
Muradsız qalmışdı özü dünyada.
Ağıza çatarkən düşüb sındı cam,
Qoğalı bişmişkən dönüb oldu xam.
Qaydadır, ayağa batar hər tikan,

Od ağız yandırar, ağıza qoysan.
Kim ki müxalifət göstərə bir az,
Heç kimin əmrinə o qulaq asmaz.
Öz qəbiləsinə asi olan şəxs
Onunla bir yerdə yaşaya bilməz.
Barmağın birini çalarsa ilan,
Barmaq kəsilməsə zəhərlənər can.
Təbə can dərmanı olmuş məhəbbət,
Ölümə səbəbdir hər müxalifət.
Ruhu şənləndirən Leyli ki vardı,
İxtilaf üzündən canlar alardı.
Şahlıq çıraqından alışıb-yanan
Çıraqla gəzirdi onu hər zaman.

LEYLİNİN İBN SƏLAMIN EVİNƏ KÖÇMƏSİ

Günəş səhər-səhər yuxudan durdu,
Çadırını göy pəngli gülşəndə qurdu.
Gecə səyyarəsi alışıb-yandı,
Nil rəngli Dəcləyə tərəf yollandı.
Sevincək yerindən sıçradı damad,
Kəcavə bəzədi ürəyi çox şad.
Elə ki, əyləşdi kəcavədə qız,
Onu çox hörmətlə aparıb yalnız,
Taxtını, tacını tapşırırdı ona,
Dedi: “Hakim olsun bu gözəl sona”.
Keçdi iki-üç gün, həya üzündən
O mumu səbr ilə yumşaltdı, bilsən.
Xurma ağacına bir gün əl atdı,
Xurmalı budağa o əl uzatdı.
Lakin o, Leylidən bir zərbə aldı,
Ağrıdan sustalıb yerində qaldı.
Qızın silləsindən o, birdən-birə,
Cansız ölü kimi sərildi yerə.
Qız dedi: “Bir daha belə iş görsən,
Təqsiri məndə yox, özündə gör sən.

Mənim surətimi qurub bəzəyən
Böyük sənətkara and içirəm mən,
Qanımı töksə də sən inadın,
Həsəl olmağa qəç məndən muradın”.
Bu and təsir etdi İbn Sələma,
O da razılaşdı quru salama.
Bildirdi ki, sevməyir onu bu nigar,
Qəlbinin bambaşqa bir çırağı var.
Lakin o məğrurluq üzündən yenə
Yox deyər bilmirdi öz ürəyinə.
On dörd günlük o Ay, o nazikbədən
Bunu da salmışdı eşqiylə əldən.
Dedi: “Mən ki düşdüm onun eşqinə,
Uzaqdan da görsem, bu bəsdir mənə.
Quru bir baxışla şadlansam da mən,
Bu xoşdur, ömürlük yad düşməyimdən.
Dedi ki: “Qarşında çoxdur günahım,
Keç bu təqsirimdən, ey qibləgahım!
Quru tamaşana razıyam, inan,
Nəmərdəm çəkilsəm bu iqrarımın”.
O da ömr elədi, dözdü bu dərddə,
Başqa təmənnası olmadı bir də.
Həsərət içindəydi o bağ bəzəyi,
Yollarda qalmışdı gözü, ürəyi.
Bəlkə xoş xəbərlə əsən bir külək
Məcnundan ona bir toz gətirəcək.
Ağlaya-ağlaya döyüb köksünə,
Çadırdan çıxardı yollar üstünə.
Bülbüldən yaralı bir səsi vardı,
O, sərxoşlar kimi addım atardı.
“Aşiqim hardadır?” söylədikcə qız
Öz incik ruhuyla yaşardı yalnız.
Nə səbri qalmışdı, nə də qərarı,
Dərddən axıtdıqca o, göz yaşları,
Onun gizli sirri düşdü dillərə,
Eşqi günəş kimi güldü ellərə,

Üzülmez qəmlərin sarsıntısından
Ər, ata qorxusu qalxmış ortadan.
Sevda ki soxulur insan ruhuna,
Ər, ata qorxusu neyləyər ona?

LEYLİNİN ƏRƏ GETMƏSİNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bağdad ellərinin söz yaradanı
Belə nəql eyləyir bizim dastanı:
Boyun zəncirini qırmış o dəli,
Yenicə Ay görmüş başı zədəli⁹⁶,
Bağrı kabab olmuş, sərxoş xəyallı,
O xaraba kəndli, viran mahallı
Gəzirdi çölləri gözlərində qəm,
Dərd idi, ah idi qəlbinə həmdəm.
Yarının ətrini gətirsəydi yel,
Gülərdi yaz kimi ürəyi tel-tel.
Cananın ruh verən ətrindən haman
Ənbərə çalardı rəngi hər zaman.
Ruhu əyləndirən o xoş ənbərdən
Zövq alıb təsəlli tapardı hərdən.
Müğilan⁹⁷ dibində o bəxtiqara,
Zəliltək düşmüşdü yaş torpaqlara.
Xəyalı çasaraq düşmüşdü əldən,
O seçə bilmirdi tikanı güldən.
Bu vaxt dəvə üstə bir bədxah insan
Keçdi gürzə kimi onun yanından.
O bədbəxt əsiri görüncə yolçu,
Dəvəni saxladı, dedi: “Nədir bu?”
Bağırdı bu zaman o, bir nər kimi,
Səsləndi ətrafa qafillər kimi:
“Sən, ey bu varlıqdan xəbərsiz olan,
Bütperəstlər kimi yaşayan insan,
Yazıqsan, o bütədən daha üz döndər,

Bütlərdə tapmazsan vəfadan əsər.
Bu yolda bir işıq yanmayacaqdır,
Yox bil o yarı ki, gözdən uzaqdır.
Bu işdən işsizlik özü əfzəldir,
O yardan yarsızlıq daha gözəldir.
Ona öz könlünü tapşıranda sən,
Bilməzdin olacaq o sənə düşməni.
Düşməni sevgilindir, çıxdı vəfasız,
Dostluq peymanını sındırdı o qız.
Səni xırman kimi o verdi yelə,
Səni yad etməyir bir zərrə belə.
Onu bir cavana ərə verdilər,
İndi gəlin oldu sən sevən dilbər.
Bir də öz ərini o rədd etmədi,
Ondan baş götürüb uzaq getmədi.
O indi keyf çəkir nəşə bağında,
Hər gecə dəmlənir ər qucağında.
Öpüşmək olmuşdur peşəsi artıq,
Sən onun dərini çəkirsən, yazıq.
O, gözdən uzaqdır, könüldən iraq,
Sənəyi daşa çırp, o qızı burax.
O səni salmayır illərcə yada,
Gəl, onu bir dəfə unut dünyada.
Qadın bir deyildir, minlər ilə var,
Lakin öz əhdini tez pozur onlar.
Əhdü vəfa sözü yazıldığı dəm,
Qadınlar adına çəkildi qələm.
Qadın, doğrudan da, səni çox sever,
Səndən yaxşısını tapana qədər.
Başqa birisinə olunca həmdəm,
Səni görmək belə istəməz bir dəm.
Qadında kişidən çoxdur ehtiras,
Ölsə də dünyada muradsız qalmaz.
Qadın düz oynamaz heç bir oyunu,
Çətindir hiylədən ayırmaq onu.
Qadınlar dərini çox çəkdi insan,
Vəfa görünmədi heç bir qadından.

Bir kişi qadına bağlansa, inan,
Vəfasız bir qadın yaxşıdır ondan.
Qadın əyləncədir, saxtadır, qardaş,
Zahiri sülh olur, batini savaşı.
Aləmə bələdir düşmən olsa o,
Ölümdür qan üçün onun dostluğu.
Bir işi gör desən, əlini vurmaz,
Onu görmə desən, kənardadır.
Sən dərdlənən zaman sevinib-gülər,
Sən şadlanan zaman o, dərddən ölür.
Qadınların işi belədir, aşkar,
Pis arvadın uzun macərası var”.
Bədheybət ərəbin lağ-lağ sözündən
Məcnunun sinəsi od tutdu həməni.
Yenə ahlara çəkdi o birdən-birə,
Düşdü üzüqoylu quş kimi yerə.
O qədər döydü ki, başını daşa,
Qızardı gül kimi daş başdan-başa.
Libas parçalanmış, can parçalanmış,
Yıxıldı daşlığa o bağrıyanmış.
O əfsun oxuyan şaşırdı birdən,
Peşiman olmuşdu dediklərindən.
Dağdan çox uzağa getməmiş, yolu
Gördü ki, təzədən huşa gəldi bu.
Dönüb min üzr ilə gəldi irəli,
Dedi: “Nahaq dedim mən bu sözləri.
Bir sözdü, uydurub dedim yalandan,
Gəl, məni əfv elə, yanılar insan.
Bir zarafatımla incitdim səni,
Canımı verərəm, əfv etsən məni.
Pərdə dalındadır o canan indi,
Qırıqdır sən kimi onun da qəlbi.
Onunla öz tayı, öz əri belə
Bir gecə baş-başa yatmamış hələ.
O qıza başqası kəsmişsə nikah,
Səndən üzümüşdür öz əlini, ah!
Yoxdur səndən özgə muradı, kamı,

Bir sənsən dünyada onun adamı,
Dəqiqə başına o gözəl canan
Səni xatırlayır, yad edir, inan!
Bir ildən artıqdır gəlin gedəli,
Möhrünü saxlayır vəfalı əri.
Min il keçsə belə, yenə də sənsiz
O qızdan bar yemək çətindir, şəksiz”.
Yalançı yalanı dedikcə gerçək,
O ikiüzlünü Məcnun görərək,
Azaldı qüssəsi, dərdi bir qədər,
Dözdü ağrılara canı birtəhər.
Başına vurduğu zərbədən yazıq
Qanadsız quş kimi olmuşdu artıq.
Ləl axırdı onun yaşlı gözündən,
Vəfa axtarırdı hər beyti, bilsən,
İşinin nə sehri, nə sonu vardı,
Nə yarı bu dərddən xəbər tutardı.

LEYLİNİN XƏYALINA MƏCNUNUN ŞİKAYƏT ETMƏSİ

Belə bəzənmişdi o nazikbədən,
Bu bəzəklə çıxdı o, kəcavədən.
Hörmətçil kişinin evindəki yar,
Min nəqqaş gözünü kor qoyan nigar
Ərinə bağlanıb qalsa da üzdən,
Dost deyib ağlardı könüldən, gözdən.
Məcnun bu işlərdən tutunca xəbər
Dağıtdı qəlbini yeni qüssələr.
Pak düşüncələri artdıqca onun
Birə-min olmuşdu dərdi Məcnunun.
Qanadsız quş kimi sürünürdü, bax,
Quruca nəfəsi qalmışdı ancaq.
Axtarırdı yazıq, həyat suyunu,
Daima dörd gözlə gəzirdi onu,
O, canan yurduna üz tutub gəldi,

Həsrdədən tük kimi canı incəldi.
Küləklə söylədi dərđini ona:
“Sən, ey öz əriylə keyf çəkən sona,
Hanı o əhd edib oturduğumuz,
Bir deyib, bir gülüb, bir durduğumuz?
Hanı vəd etdiyin o şirin vüsəl?
Sənəmə baş qoyan səndin, ya xəyal?
Hanı bu dostluqda vəfa görməyin?
Nə oldu vəfaya ümid verməyin?
Bütün peymanları tərək edərək sən
Günahsız üzünü gizlədin məndən.
Tutaq, könül yoxdur vəfaya səndə,
Bəs noldu dostluğa verdiyin vədə?
Mən sənin yolunda keçərkən candan,
Sən quru vədələr verirən, canan!
Eşqinin yolunda can qoymuşam mən,
Özgənin eşqinə söz vermisen sən.
Bu qədər əhdini basarmı insan?
Qaçarmı dostunu xatırlamaqdan?
Görünür, çox şadsan sən təzə yardan,
Köhnəni yadına salmırsan bir an.
Özgənin boynuna sarılsan belə,
Barı axtar bizi quru dil ilə.
Sənin bağın üçün gəncliyim getdi,
Hayıf ki, bağbanlıq əməyim itdi.
Bağda əmək qoydu göyərçin, ey yar,
Meyvə yetişəndə yedi qarğalar.
Ah, o lətif xurman, o şirin xurman
Məndən özgəsinə tikandır, tikan.
Ahım dağlar yıxan bir sərt küləkdir,
Barını yadlara verməyəcəkdir.
Əvvəlcə “yar” dedin sən mənə, ey qız,
Sonra zəlil kimi buraxdın yalnız.
Mən sənə “yar” deyib, könül verirəkən,
Bilməzdim vəfasız olduğunu mən.
And içib, əhd edib məni aldatdın,

Dedin: “sevgilinəm”, unudub atdın,
Anda bax, nə qədər düz imiş andın!
Əhdə bax, sən özün o əhdi dandın.
Qeyrə könül verib həmdəm oldun sən,
Nəçin utanmadın mənim gözümdən?
Yaşayan bir sənle mən deyilik tək,
Zülmü ədalətə bərabər edək.
Başqa ariflər də yaşayır, bilsən,
Onlar gözəl seçir yaxşını pisdən.
Bilirlər nə qədər dərdim, qəmim var,
Mən sənə neylədim, sən mənə, ey yar?
Tutaq ki, bağlanmış gözlərim bir an,
Səni ki başqası görür kənardan.
Əhd üçün bir vəfa gəzsələr əgər,
Sənə bir vəfasız ad verəcəklər.
Əhdini sındıran yaxşı adlanmaz,
Sən əhdi qırmaqdan, gəl, saqın bir az.
Gülzarın əhdini gül qırdı, canan,
Tikanla doldurdu bağrını zaman.
Şərab xalq üzündə həya qoymadı,
Onunçün həyasız söyləndi adı.
Gecə qırmasaydı Ayın camını,
Qaranlıq almazdı onun damını.
Sənə nə ürəklə ümid bağlayım,
Nə üzle arxanca gülüb ağlayım?
Mən ömrü əhdimlə vermişəm başa,
Sənsə vurub çarpdın əhdini daşa.
Sən açmasan belə, könlümü bir dəm,
Mən səni unudan, atan deyiləm.
Əzabın başımdam aşsa da, gülüm,
İncisəm, gözümü qapasın ölüm.
Qəlbimə o qədər qəm verdin ki, sən,
Şüur da, həya da çıxır bədəndən.
Sənə “dost” deməyə məndə nə üz var,
Nə dilim “vəfasız” sözüne qıyar.
Acizəm o səninin xam sifətindən,

Bir də nə ad verim o surətə mən?
Verdiyin hər zülmə dözsə də bədən,
Canımın, ruhumun qidası sənsən.
Bu zülmün ömrümü alsa da dərhal,
Üzr istər səndəki o gözəl camal.
O camal qırsa da eli, obanı,
Halaldır o hüsnə hamının qanı.
Sən günəş üzünsən, mənsə bir çıraq,
Qarşında sönməyim şərəf olacaq.
Ay şəkər olsa da, sən elə mahsan,
Vəzirin ikidir, bir özün şahsan.
İpəkdə bir gülsən, xəzdə laləsən,
Üzüm şirəsindən çox ləzzətlisən.
Hüsnünə odun da rəqabəti var,
Baxdıqca onun da ağzı sulanar.
Gül, çiçək məskəni olsa da hər bağ,
Camalın olmuşdur gülsənə çıraq.
Şahlığın geyimi atlazsa əgər,
Yanağın yanında samana bənzər.
Qaşların incədir, oxşar xəyala,
Bayram axşamında bənzər hilala.
O qızıl gülünün yanında, ey yar,
Ud, səndəl ağacı söyüdə oxşar.
Üzünün müşk rəngli gözəl sultanı
Tutmuş Çin eliylə Həbəşistanı.
Nə olar, özün də o camala bax,
Nə qədər çətindir ondan ayrılmaq!
Canımı başına qurban demişəm,
Başqa bir tədbirim yoxdur, ey sənəm!
Cəfanı, zülmünü bunca çəkərək,
Vəfa ümidiylə yaşayır ürək.
Səbr etməliyəm ki, bir görün sonra
Ömür cilovunu çəkəcək hara...”.

ATASININ MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Fars nəslindən olan şirindil dehqan,
Belə xəbər verir ərəb halından:
Oğlunu itirmiş o Yəqub qoca
Gözəl Yusifindən ayrı qalınca,
Məcnunun halını gördü pərişan,
Kəsdi ümidini ondan bir zaman.
Ah çəkib gözüylə odlar görürdü,
Yenə də ümidlə ömür sürürdü.
Onun gəzmədiyi çarə qalmadı,
Zənci yuyunmaqla çinli olmadı⁹⁸.
Nə qədər dağıtdı yenə simü zər,
Bəxti yetirmədi ona bir nəzər.
Kəsdi ümidini dərddi oğlundan,
Bir də gözləmədi sağalmağ ondan.
Bir küncə qısılıb qaldı o baxtsiz,
Bircə dörd küncünü gözlədi yalnız.
Qocalıq, zəiflik, bir də bədbaxtlıq
Ona köç yolunu göstərdi artıq.
Dünyanın dərindən o gəldi təngə,
Sıxılmış boğazı bənzədi çəngə.
Qorxdu ki, öldürsün bu əcəl onu,
Gəlib yadlar alsın onun yurdunu.
Xəstətək əlinə bir əsa aldı,
İki nəfər cavan yanına saldı.
Allah işıqladar, deyib, yolunu,
Yenə də tapmağa çıxdı oğlunu.
Dağ ilə səhranı gəzib bir zaman,
Çölləri, qumları saldı ayaqdan.
Ümidlə əl açıb xeyli gəzdilər,
Heç yerdə tapmadı oğlundan əsər.
Nəhayət, bir nəfər xəbər verdi ki,
Əzab evindədir sizin o itki.
O bir yerdədir ki, xərəbəzardır,

Baxdıqca qorxuncudur, sanki məzardır.
Qara bulud kimi o çirkin diyar
Neft kimi alışıb, tutuşub yanar.
Yenə yola düşdü zavallı qoca,
Bütün günü gəzdi yollar boyunca.
O bəxtsiz oğlunu görəndə birdən
Oynadı qocanın qəlbi yerindən.
Məcnunda yox idi həyatdan əsər,
Varlığı dəriydi, bir də sümüklər.
Varlıq dünyasından düşmüşdü qaçaq,
Sevda yolundan da gəzirdi uzaq.
Xəyaldan asılmış çöpə bənzərdi,
Ölümdən qurtarmış bir tük qədərdi.
Yer üstə it kimi çabalasa da,
Yer altındakından da heçdi dünyada.
Qaynardan düşmüşdü həyat qazanı,
Ayaqdan düşmüşdü, huşsuzdu canı.
Yarılmış başından düşmüşdü papaq,
Yerdə ilan kimi hey qıvrılaraq,
Əl boyda dərinə o tərki-vətən
Fitətək tutmuşdu öz göbəyindən.
Ata sığalladı onun başını,
Saxlaya bilmədi öz göz yaşını.
Axitdı sel kimi ciyər qanını,
Uçurdu könlünün xanımını...
Açıldı Məcnunun bu dəm gözləri,
Qəlbə munis gördü o, bir nəfəri.
Baxdı atasına o bəxtiqara,
Lakin tanımayıb qaçdı kənara.
Bir adam özünü unutsa əgər,
Başqa bir insanı tanıyar məgər?
Dedi: “Sən nəçisən, de görüm kimsən?
Gəldiyin yollara qurban olum mən”.
“Mən sənənin atanam, ey ciyərparam,
Nə vaxtdır bir səni mən axtarıram”.
Məcnun atasını tanıdı bu an,
Düşüb ayağına ağladı al-qan.

Ata qucaqladı yazıq oğlunu,
O, bunu öpürdü, bu isə onu.
Ah, tuta bilməyib bir yerdə qərar,
Min növhə çəkərək çox ağlaşdılar.
Atanın göz yaşı çay kimi axdı,
Sonra boy uzunlu oğluna baxdı.
Gördü, ölü kimi o cıl-cılpaqdır,
Başı papaqsızdır, yalınayaqdır.
Bir xələt götürüb öz heybəsindən
Geydirdi oğluna, örtüldü bədən.
Başmaq da, papaq da verdi, müxtəsər,
Bəzədi tərədən dırnağa qədər.
Sonra da atalıq nəsihətiylə,
Ona öyüd verdi öz adətiylə.
Dedi ki: "Ey ruhum, bu yuxudan qalx,
Cüt atlı zəmanə tələsir, bir bax.
Bu yolun hər otu qılıncdır, oğlum,
Gəl, çəkin bu yoldan, qurbanın olum.
Yediyin zərbələr çox asan deyil,
Tutaq, ki, sən dözdün bir ay, ya bir il,
Yenə ox atacaq rəhmsiz fələk,
O, sənin qanını açıq tökəcək.
Tutaq bir neçə gün yenə dözdün sən,
Lakin bu yerlərdə can verib ölsən,
Canavardan tutmuş pələngə qədər
Sənin bədənininlə doyar vəhşilər.
Qürbətdə ölmə, gəl, nə varmış bunda?
İt olmaq yaxşıdır ana yurdunda.
Baş götürüb qaçdın vəhşi çöllərə,
Qocaldın, çatmadı əlin bir yerə.
Əzablar çəkməyin mənası varmı?
Daima zillətə dözmək olarmı?
O sular yatağı çaylağa bir bax,
Səldən xarab olmuş gördüyün çaylaq.
O sellər axıdan dağa qıl nəzər,
Onu da zəlzələ dağıdıb-tökər.
Bu zillət, bu əzab pəncəsində sən

Dəmirdən də olsan çürüyəcəksən.
Getdi ömrüm-günüm sənin dərdinlə,
Ram olub bir anlıq atanı dinlə.
Baş getdi, cilovun bərkdir, ey insan,
Alışdı ürəyim, sən yenə xamsan.
Çöldə ləhləməkdən bir dəfə əl çək,
Vəhşilər yanında kim at sürəcək?
Divlər yatağına, gəl, olma məhrəm,
Qaçma zəmanədən, ey taleyikəm!
Başından bir dağıt bu qayğıları,
Özünü xəyalla, gəl, aldat barı.
Bir arzuyla yaşa, o, puç olsa da,
Arzuyla şadlanar aqıl dünyada.
Yalan da, doğru da olsa hər dilək,
Barı bir nəfəsə bəzəkdir, bəzək.
Əvvəl sən rahatca nəfəs al ki bir,
Sonrakı nəfəsin gör necə gəlir.
Səadət qapını açmasa bu gün,
Kəsmə ümidini ondan büsbütün.
Çoxları buğdanı saxlanc etdilər,
Qazanc görmədilər bir arpa qədər.
Ömrün ixtiyarı öz əlindəyəkən,
İşini gör, qurtar hamıdan erkən.
Sabah cilovunu tutanda əcəl
Bir də üzr istəmə bu dünyadan, gəl.
Dediyin şərbəti verməzlər sana,
Bil ki, yaratdığın düşər payına.
Qadın nə toxusa əyninə keçər,
Kişi əkdiyini toplayıb biçər.
Bu gün bir üzərlik yandır ki, sən də
Duyasan iyini bəlkə öləndə.
Ölüm dəhşətini qabaqca sına,
Axırda dözsən hər ağrısına.
Ölümü kim duysa ölümdən qabaq,
Ölüm pəncəsindən xilas olacaq.
Baş vaxtıdan əvvəl ucalsa əgər,
Özü təpəsinə sillə endirər.

Səfər xəyalıyla gülən bir dodaq,
Öz bişirdiyindən pay aparacaq.
Adamsız qalmışdır meydanın, bir dur,
Yetər divanəlik, gəl, sakit otur.
Hər kəsin bir könül həmdəmi olar,
Hər çəkilən dərdin bir sonu da var.
Söz yox ki, ucadır insanlıq səndə,
Lakin it də yaşar, ölər vətəndə.
Əgər insansansa, insanlığı sev,
Bir div olsan belə, anla ki, hər dev
Bir insan şəklində görünmək istər,
Divdənsə dərs alıb adamlıq göstər.
Ah, oğul, insansan, şərəflisən sən,
Özünü divlərə taymı edirsən?
Azdır yoldaşlığım bu yolda sənə,
Canım yedəyindən gen qaçma yenə.
Gəl, mənə yoldaş ol, həmcinsin mənəm,
Barı təsəlli ver qəlbimə bir dəm.
Bu gecə sən məndən üz döndərsən, ah!
Bil ki, gec olacaq axtarsan sabah.
Sözlərim gəliyə qəlbinə ağır,
Bu da, bil, fələyin qəzasındandır.
Qaçma, yaxına gəl, iş gör əlinlə,
Zamanın hökmünü bir yaxşı dinlə.
Mən ömrü bitirdim, sən şad ol, yazıq,
Şərabı sən iç ki, mən məstəm artıq.
Ölürəm, ömrümü çatdırdım başa,
Qəm öldürdü məni, sənə şad yaşa.
İnan ki, göylərə sovruldu külüm,
Günəşim saralır, yaxındır ölüm.
Günəş axşam oldu, hardasan səhər?
Oğlum, mən ölürəm, bir kömək göstər!
Oğul, gəl, atanın pis gününə çat,
Gəl, canı çıxmamış ona əl uzat!
Mən əldən, ayaqdan düşməzdən əvvəl
Sönmüş ocağımı qızdırmağa gəl!
Yerimdən qoparsa məni ruzigar,

Gəl, mənim yerimdə özün tut qərar.
Qoy ölüm əmrilə canımı alsın,
Barı bir oğulsa yurdumda qalsın.
Ölüm səfərinə çıxsə bədənim,
Bilim ki, yerimdə adam var mənim.
Ölüm yastığımda baxmasan mənə,
Nə dostə xoş gələr, nə də düşməne.
Kənardan-kənara çıxar bir nəfər,
Mənim yığdığımı qarıb qəsb edər.
Rəvamı dünyada mən taleyikəm,
Oğlum ola-ola kimsəsiz öləm?
Artıq çalınmışdır köç təbilim, inan,
İndi köç yoluna hazırlaşır can.
Qorxuram, köçməyə tələsiyəm mən,
Köçümü tərpedəm sən gəlməmişkən.
Məzarım üstünə sən baş qoyasan,
O vaxt ağlayasan, bərk ağlayasan.
Tüstüyə dönsə də o gün nəfəsin,
Mənə nə faydası o ağlar səsin?
Qəmindən dünyalar yansa da, düzü,
Bir də gülməyəcək bəxtimin üzü.

MƏCNUNUN ATASINA CAVABI

Oğul atasına çox qulaq asdı,
Onun hər sözünü qəlbinə yazdı.
İstədi iki gün səbr edib dözsün,
Bu sevda yolundan o, ayaq üzsün.
Eşqə tövbə demək istədi, fəqət
Tövbə qulağını çəkdi məhəbbət.
Məhəbbət fili də qoyar piyada,
Ona diz çökənlər mərddir dünyada.
Bu, gecə şiridir, o, meşə şiri,
Bu, həmişə tikər, yırtar o biri.
Eşqin kamanından ox atsa bəşər,
Onun əllərini o, şil-küt eylər.

Məcnun toplayaraq öz qüvvətini,
Dinləyib atanın nəsihətini,
Dedi: “Ey nəfəsi ruhuma qüvvət,
Sənsən müşkülümü düzəldən, əlbət.
Sözün, nəsihətin damağımdadır,
Bax, qulluq halqan da qulağımdadır.
Gözəl nəsihətin qəlbə çıraqdır,
Kim boyun qaçırsa, bəxtdən uzaqdır.
Mən qulaq asardım bu sözlərinə,
Neyləyim, əlimdən gəlməyir yenə.
Mənə ağıl dərsi oxumaqla sən,
Nə üçün eşqimin üstə gülürsən.
Məhəbbət xəznəsi könlümçün, inan,
Bir qara pula da dəyməz bu cahan!
Tale puç eyləmiş məni dünyada,
Eşidib bildiyim düşməyir yada.
Bütün hafizəmi sovurub yellər,
Yoxdur xatirimdə nə səs, nə xəbər.
Bu gün soruşma ki, nə yedim dunən,
Bu cavab da çıxar puç hafizəmdən,
Bu saat gördüyüm işi də sorma,
Cavabsız qalarsan, özünü yorma!
Bilmirəm, oğlunam, sən də atamsan,
Adın da qalmamış yadımda, inan.
Bir atam çıxmamış yadımdan bu gün,
Huşumun özü də itmiş büsbütün.
Öz adım da çıxmış yadımdan bu dəm,
Bilmirəm məşuqam, yoxsa aşiqəm.
Bir ıldırım kimi qəlbim odlandı,
Qəlbimin odundan canım da yandı.
Ayrıldım dünyanın nemətlərindən,
Çöllərin otuyla keçinirəm mən.
Zəmanə adlanan bu boş dəyirman
Boşalmış deyirəm dən ilə sudan.
Mən öz vəhşətimdən itkin düşmüşəm,
Vəhşilər insana olarmı həmdəm?
Vəhşiyə dost olsa insan dünyada,

Vəhşi adətincə ömr edər o da.
Mən milçək toxunmuş qovun kimiyəm,
Kəs məni, at, gedim, saxlama bir dəm.
Yoxsa bir toz qopsa üstümdən əgər,
O tozum bostanı xəstələndirər,
Çiçəyi kənarı tutun uşaqdan,
Yoxsa zəhərlənər uşaqdakı qan.
Yalnız xərəbəyə meylim var mənim,
Qoy xərəbə olsun yerim, məskənim.
Zənn et ki, zəmində bitmədi bir kol,
Atdığın bir toxum puç oldu bir yol.
Bildiyin bir sözü oxumamış bil,
Zənn et ki, əkdüyün heç oğul deyil.
Gəl, bir məzar düzəlt, sözümlə dinlə,
Ölmüş bir aşiqi dəfn et əlinlə.
Ağlının üstünə qələm çəkilsən,
Divanə bir gəncdən əlini üz sən.
Deyirsən yaxındır sənə köç yolun,
Köçünü bağlamış bu bədbəxt oğlun.
Xəzanım çatacaq sən ölənədək,
Bil ki, səndən qabaq köçüm gedəcək.
Sən ölsən, üstündə dirilər ağlar,
Mən çoxdan ölmüşəm, əlimdə nə var?”.

ATASININ MƏCNUNLA VİDALAŞMASI

Atası görünəcə dərddli oğlunu,
Eşqin girdabında boğulduğunu,
Kəsdi umidini ondan büsbütün,
O qızdırma sapı düşmüşdü düyün...
Dedi: “Ey ciyərim, ciyər neştərim,
Ey boyun zəncirim, ey taci-sərim,
Əlacsız dərddini duyduam ürəkdən,
Səndən də əl üzduam, özümdən də mən.
Atan əldən düşdü, insafa gəl sən,
Gəl, tut məhəbbətlə onun əlindən,

Qalx, sarıl boynumdan, qurbanın olum,
Üzüm göz yaşınla islansın, oğlum.
Səfər qüslüm olsun o göz yaşları,
Səfər beşiyində dinc yatım barı.
Ayrılıq dəmidir, halıma yan bir,
Gözümə sürmə yox, mil çəkilməşdir.
Naz vaxtı deyildir, qucaqlaşaq gəl,
Səndən tuşə¹⁰⁰ alım səfərdən əvvəl.
Köçümü yığmışam dünyadan bu dəm,
Başqa bir aləmə köçüb düşmüşəm.
Sənin fikrindən də deyiləm uzaq,
Ölürəm, dərdinlə ölürəm, ancaq
Çox əziz olsan da gözüm kimi sən,
Atanı bir daha görməyəcəksən.
Əlvida, səfərə hazırım artıq,
Gedər-gəlməzədir bu son ayrılıq.
Əlvida, ayrılıq zamanı yetdi,
Biz gecikib qaldıq, karvansa getdi”.
Qurtardı atanın vida sözləri,
Oğluyla görüşüb qayıtdı geri.
Pərişan atanın üzündə kədər,
Ölümçül, evinə gəldi birtəhər.
Zəiflik üzündən o iki-üç gün,
Qüssəylə keçindi vücudu ölgün.
Birdən baş qaldırdı pusqudan əcəl,
O öldü murada çatmazdan əvvəl.
Onun səma quşu çıxdı qəfəsdən,
Sıdqın budağında o tutdu məskən.
Göylərdən törəyən göylərə yetdi,
Torpaqdan olan da torpağa getdi.
Asudə odur ki, Aytək hər zaman,
Bu yandan çıxaraq, batsın o yandan.
Bağlanıb qalmasın qüssə evinə,
Şimşəktək parlayıb o sönsün yenə.
Beş günlük dünyanın mənzilində sən,
Çox rahatlanma ki, zillət çəkəsən.
Qoy bilsin bu kənddə mənzil tikənlər,

Yoxdur bu aləmdə dinclikdən əsər.
Ölməz can qurtaran bu daş hasardan,
Onunçun ölmüşdür bu dünya, inan.
Mələk surətində bir divdir aləm,
Səni məhv etməyə çalışır hər dəm.
Dolmuşdur dünyanın kasası qandan,
O qan da süzülür öz bağrımızdan.
Dünyada həmdəmin olsa da hər kəs,
Ömründə şad olub sifətin gülməz.
Bu divlər yatağı yer deyil, inan,
Sel yolu tutmuşdur, qalx bu yataqdan.
Dünyanın ağzı bir xurmaya oxşar,
Əfsus, öpüşündə acı tikan var.
Sərvini bitirmə bu çəməndə sən,
Suyu duz, otu da qılıncdır, bilsən.
Bəsdir bu dünyadan yediyimiz qəm,
Çoxmu qamçısını vuracaq aləm?
Aləmi şad keçir, bil, aləm budur,
Çəkmə dünya qəmi, əsil qəm budur.
Əli uzun olsa bir oğru əgər,
Girib xəzinədən gövhərlər çəkər.
Xəzinəni atıb, kim yesə torpaq,
O, ağıllı deyil, ilandır ancaq.¹⁰¹
Yaşa ki, dünyaya işıq verəsən,
Torpağa göz dikmə ilan kimi sən.
Ömürdən bərk yapış, ömürdür məqsəd,
Ömürsüz dünya da boş qalır, əlbət.
Yaxşı-yaman gündə gümüş çox yarar,
Min gəmi ləngəri onunla sınar.
Əlində saxlama, quyutək, varı,
Dəyirman daşıtək üyüd onları.
Aldığın hər şeyi paylaş dünyada,
Belə abad olub bizim dünya da.
Hərdən bir əl iyi qayırsan da sən,
Ox da yon, hazırla dünyada bəzən.
Yüksüz bir adamdan alınarmı bac?
Xaraba bir yerdən alınmaz xərac.

Boş-bikar oturma heç yerdə bir an,
Barı əl-qolunu oynat yalandan.
Heç yerdə qəflətlə gəl tutma qərar,
Hərdən bir bağırib hay-küy də qopar.
Əli boş insanlar qəm çəkər, bişəkk,
Beldən şikəst olsun qoy gücsüz eşşək.
Səninlə cıdırı çıxanlara bax,
Yarı yolda qalan bir sənsən ancaq.
O Kəyan şahları, o peyğəmbərlər
Dünyanı qullara qoyub getdilər.
Gör bu qövm kimdir, kim idi onlar,
Gör kimin yerində kim tutdu qərar.
Yaxşılıq etməsən əgər insana,
Böyüklük şərəfi verilməz sana.
Yaxşılıq eyləyib, qorx yamanlıqdan,
Yaxşılıq gətirər yaxşılıq hər an.
Sənə pislilik edən özündən küssün,
Çünki öz canına qıymış o düşkün.
Quyuya salsan da yaxşılığı, bil,
Yenə qayıdacaq, o itən deyil.
Hər yaxşı-yamana qoca dünyada
Gələr fələklərdən bir əks-səda.
Kim dağa sirrini söyləsə əgər,
Dağ eşitdiyini geriyyə verər.
Qalxıb ucalsan da sonsuz göylərə,
Ağlı başında ol, düşün bir kərə.
Heç kəs bu fələkdən baş çıxarmamış,
Heç kəs bu kitabı sona varmamış.
Araba, mancanaq daşını heç kəs
Fələk divarına söykəyə bilməz.
Çünki o, torpaqdan, yerdən uzaqdır,
Yerin tənəsindən pak duracaqdır.
Dünya karxanadır, xor baxma barı,
Bu dibsiz quyuya düşdü çoxları.
Dərindir, çuxurdur dediyim quyu,
Sən oyuncaq yeri zənn etmə bunu.
Bil ki, bu quyudan çəkilməsən sən,

İpin buraxılsa daima əldən,
Bu sallaqxanadan qurtulmaq olmaz,
Barı bu hikməti dərk elə bir az.
Harda bir abadlıq görsən bərqərar,
İlki də, sonu da xaraba olar.
Daim xaraba da olsa bir diyar,
Bil ki, abadlıqdan onda nişan var.
İstər xarab olsun, istərsə abad,
Daimi bünövrə qoymamış ustad.

ATASININ ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bir gün, təsadüfən, doğanda səhər,
Şikara gedirdi çölə bir nəfər.
Məcnun Nəcd dağına çıxıb durmuşdu,
Tacda inci kimi tək oturmuşdu.
Yolçu yol üstündə şirə göz atdı,
Qılıntək dilini ona uzatdı.
Yasa batmış kimi soruşdu ondan:
“Ey evdən, eşikdən didərgin insan,
Leylidir gözdiyin dünyada ancaq,
Bir öz ətrafından almırsan soraq.
Yadından çıxmışdır atayla ana,
Həyasız adamsan, eyb olsun sana.
Sənintək bir oğul girsin yerlərə,
Naxələf olmaqdan əl çək bir kərə.
Tutaq ki, ömrünün çavan vaxtı sən,
Qaçdın öz atandan, o kimsəsizdən.
İndi ki, ölmüşdür o yazıq atan,
Nolar xatırlasan onu bir zaman.
Olmazmı, gedəsən ziyarətinə,
O ata haqqının son möhnətinə?
Sığınıb qəbrinin pənahına sən,
O incik ruhundan üzr istəyəsən?”
Məcnun, xəbərçinin bu sözlərindən

Sızlayıb çenk kimi büküldü birdən,
Dərclənib, yerlərə çırpdı özünü,
Dönüb sillələdi o üz-gözünü.
Kəsildi büsbütün səbri, qərarı,
Qaçdı atasının qəbrinə sarı.
Qəbrin şüşəsinə bir nəzər atdı,
Elə bil bağına almazlar batdı.
Huşsuz o türbəyə yığıldı birdən,
Basdı öz bağına onu dörd yerdən.
Onun pak ruhuna ağladı zar-zar,
Axan göz yaşıyla islandı məzar.
Gah qəbri qucayıb huşsuz durardı,
Gah dərddən başına qum sovurardı.
Gündüzkü dustağın çatdı gecəsi,
Çoxaldı xəstənin can isitməsi.
Bütün ömrü boyu o naxoş bədən,
Qəmlər əsiriydi ilk nəfəsindən.
Qorxunun əsiri olsa bir nəfər,
Halı yetimlikdə nə ola bilər.
Ah! O yetim ürək, o dərcli dustaq,
Köməksiz, arxasız, yetim qalaraq,
Qıvrılıb torpağa düşdü bir zaman.
Öz müsahibindən axtardı nişan.
Lakin, tapmayınca öz qəmxarını,
Kəsmədi ömrünün qəm ruzgarını.
Ağladı gözündən qan axıdaraq,
Tamam qızıl qana bulandı torpaq.
Dedi: “Yazıq atam, de, hardasan sən?
Oğluna tacını göstərməyirsən.
Ey mənim qəmimə, yasıma həmdəm,
Bu dərdi mən kimə şərh edim bu dəm.
Üzünü torpaqda sən gizlədərək,
Oğulsuz qalmağı istədin, demək.
Mən ki atasızlıq bilməzdim bir dəm,
Sınadım, nə qədər acıymış bu qəm.
Of! Könlüm naləsiz, sakit durarmı?
Bir də səndən özgə köməyim varmı?”

Yarım da sən idin, yavərim də sən,
Könlüm güc alardı daima səndən.
Oğluna daima yollar açaraq,
Bir səndin dərdimə yananım ancaq.
Sənsiz ki, zillətdə yaşayacağam,
Əfsus, səndən sonra yenə də sağam!
Uzaq düşməyimi başıma qaxma,
Çoxdur xəçalətim, olmuşa baxma.
Hər nəsihətini eylədikcə yad,
Ruhumdan ucalır ah ilə fəryad.
Mənim xoş yerişli atlım sən ikən,
Dönmüşdüm başı bərk ayğırına mən.
Qızıl bir sırğaydın qulağımda sən,
Qapı halqası tək uzaqdım səndən.
Sən mülayim idin, mən dəliqanlı,
Mən soyuqqanlıydım, sən istiqanlı.
Sözlə oxşamadım qəlbini bir an,
Yanımda bir gecə yatmadım, aman!
Sən mənim ucumdan dözdün yüz dərdə,
Mənsə xəyal kimi gözdüm çöllərdə,
Mənim yatağımı çırpardın hərdən,
Mənsə ayrılmazdım yenə çöllərdən.
Sən şadlıq büsəti qurardın mana,
Mənsə yıxılardım daşlar qoynuna.
Sən dua elədin, təsir etmədi,
Mən də ağac əkdim, meyvə bitmədi.
Can dostum sənsənmiş, andıqca, inan,
Bil ki, dərd əlindən bağrım olur qan.
Axır libasıma göz qaram hər dəm¹⁰²,
Bu yolla kor olub, qara geyirəm.
Ah, ata, pəşmanam tutduqlarımdan,
Bir dərdim min oldu, beləymiş dövrən.
Yersiz incitmişəm, atacan, səni,
Əhvalım çox pisdir, bağışla məni.
Səni incitmişəm bu dünyada, ah!
Bizdən sorulmasın bu ağır günah.
Sən, ey ulduzumu işıqlandıran,

Sənin əlindədir əlacım, inan!
Sən razı qalmasan oğlundan əgər,
Allah da oğluna cəzalar verir.
“Ciyərim” deyərdin mənə bir zaman,
İndi o ciyərə sən ox vurursan.
Doğrudan ciyərin yarandımsa mən,
Gəl, kabab bişirmə öz ciyərindən.
Bir də ciyərindən axırsa bu qan,
Sən niyə torpağın qucağındasan?
Ciyərim qanımı axıdaraq sən,
Yenə də: “Ciyərim sən sən” deyirsən.
Səni yandırımsa ey taci-sərim,
Alışıb od tutdu öz ciyərlərim.
Əgər sənə qarşı günahkar oldum,
Özüm öz cəzama giriftar oldum.
Qulaq asmadımsa sözlərinə mən,
Qulağım buruldu sənin zərbəndən”.
Məcnun ah çəkərdi aşdıqca dərdi,
Gününü gecətək qara edərdi.
Gecə sallayardı qara bir bayraq,
Ağlamaq təbili susmazdı ancaq.
Sədəftək arxası qaralmış gecə
Ayla və balıqla pəncələşincə,
Balıq sədəfindən qızıqdı haman,
Bütün dürrləri tökdü ağzından.
Məcnun sədəf rəngli iki gözündən
Ətrafa incilər səpirdi, bilsən.
O qəbrin üstündə səhərə qədər,
Oxudu qəlbyaxan, acı növhələr.
Turbəylə birləşdi o da türbətək,
Bu iki mənzildə vurdu bir ürək.
Qəbrə üz sürtürdü o yanıqciyər,
Bu zaman gün çıxdı, açıldı səhər.
Səhərin carçısı səslənən zaman
Şəfəq bayrağını qaldırdı dağdan.
Kimyagər – səhərin böyük iksiri,
Qızıla döndərdi nəfəslə yeri.

Torpaqda sürünən o yazıq insan,
Qalxıb Nəcdə getdi yenə pərişan.
Yenə ağlayırdı gözlərində qəm,
Onun varlığını sarmışdı matəm.
Əzabla qatlanıb tale deyənə,
Yüz min çətinliklə yaşardı yenə.
Bir könül şamını gəzirdi təkcə...
Gecəsi gündüzdü, gündüzü gecə.

MƏCNUN VƏHŞİLƏR ARASINDA

Əfsanə yaradan bir sahib hünər
Bu qəmli dastanı belə nəql edər:
O yatağı səhra, o balıncı dağ,
Bu saxsı evdəki o solğun zanbaq
Ata matəmini çatdırıb başa,
Yenə də üz tutub, qaçdı dağ-daşa.
O, vəhşi çölləri bir gün tərk etdi,
Yarının yurduna üz tutub getdi.
Gördü ki, vəfanın çəkdiyi qələm,
Leylini Məcnunla yazmışdır bahəm.
Eşdi dırnağıyla yerin layını,
Özünü saxlayıb pozdu tayını.
Görənlər dedi ki: “Bu necə işdir?
O iki rəqəmdən biri getmişdir”.
Dedi ki: “Birini pozsa da qəder,
Bir ad ikimizə kifayət edər.
Aşiqi axtarıb gəzsə bir insan,
Onun yarını da qoy tapsın ondan”.
Bu vaxt soruşdular, dedilər: “Nədən
O itmiş ortadan, itməmişən sən?”
Dedi: “Yaxşı düşməz mənimçin artıq,
Mən özüm məğz olam, o isə qabıq.
Mən dostun örtüsü olsam da ancaq,
Xoşdur o məğz üstə bir qabıq olmaq”.
Deyib, o yerlərdə tutmadı qərar,

Gah yolla gedirdi, gah yoldan kənar.
O, aşıqlər kimi dilində qəzəl
Gəzirdi bir təbib, bir mehriban əl.
İnsan adətindən əl götürərək,
İpini qırmışdı o, vəhşilərtək.
Çöl vəhşisi kimi o, zaman-zaman
Yeyib yaşayırdı yaşıllardan.
O, tordan, vəhşidən qorxmurdu bir dəm,
Vəhşilər olmuşdu Məcnuna həmdəm.
Ona yetişməsin deyə bir zaval,
Keşikdə durardı şir ilə maral.
Çöldə nə qədər ki vəhşilər vardı,
Onun qulluğunda hazır durardı.
Aslanı, maralı, tülkünü, qurdu
Yığıb yol üstündə ordugah qurdu.
Hamsı qulluğunda durmuşdu sayıq,
O da şah olmuşdu Süleyman sayaq.
Şahin qanadından günlüyü vardı,
Nəşinə qaraquş kölgə salardı.
O qədər böyükdü ondakı şahlıq,
Vəhşilər vəhşətdən çıxmışdı artıq.
Qoyun qurd belinə yatıb qalırdı,
Maral şir üstünə ayaq alırdı.
Düzəlmişdi itlə dovşan arası,
Şir sudü əmirdi ahu balası.
Məcnun yol gedirdi əlində canı,
Vəhşiylə dolmuşdu onun dörd yanı.
Yatacağı yeri tülkü görərdi,
Ona quyruğuyla yer süpürərdi,
Ahu sığallardı yanaqlarını,
Qoynuna alardı ayaqlarını.
Onun cüyür kimi həmdəmi vardı,
Maral sağrısına o, baş qoyardı.
Başının üstündə şir diz çökərək,
Keşikçi durmuşdu qılınc çəkərək.
Canavar olmuşdu ona pasiban,
Canını edərdi yolunda qurban.

Vəhşidən doğulmuş yırtıcı pələng
Öz təbiətini eyləmişdi tərki.
Çöl heyvanlarından iki-üç qatar
Onun ətrafında tutmuşdu qərar.
Vəhşilər içində tək oturmuşdu,
Elə bil qoşunlu bir şah durmuşdu.
Qorxaraq ordakı yırtıcılardan,
Onun yaxınına gəlməzdi insan.
İzinsiz gəlsəydi ora bir nəfər,
Didib-pərçalardı onu vəhşilər.
İzinlə gəlsəydi yanına hər kəs,
Vəhşi heyvanlardan çıxmazdı bir səs,
İstər qohum olsun, istərsə tanış
Yaxına gəlməzdi izin almamış.
Gedirdi vəhşilər yanınca hər an,
Sanki sürüsüylə gedirdi çoban.
Vəhşilər mülkündə tutmuşdu qərar,
Vəhşiylə dost olan vəhşi də olar.
Yanına ahular çox toplanardı,
Qəribə, çox şıltaq bir ahı vardı.
Oynağan və zirək bir ahıydı bu,
Sağrısı çox hamvar, ucaydı boynu.
O çox xoş gələrdi bizim Məcnuna,
Ayrıca bir qayğı bəslərdi ona.
Yanına çəkərək o yoldaşını,
Tutub sıgallardı onun başını.
Hər gün o gözləri öpməyi vardı,
O gözlər Leylini xatırladardı.
Camaat qalmışdı bu işə heyran,
Onun vəhşilərlə dost olmağından.
Kimin ki sevdası, eşqi solmazdı,
Məcnunu görməmiş sakit olmazdı.
Hər gün bir diyardan gələn yolçular
Onun ətrafında tutardı qərar.
Tutduğu orucu sındırırsın deyər,
Yeməklər gələrdi ona hədiyyə.
Xeyməgah quraraq şir dərisindən

İgidlər qəlbini üzərdi, bilsən.
Yemi vəhşilərə paylardı bütün,
Ozüsə bir tikə yeyərdi hər gün.
Vəhşi heyvanlara o, il uzunu
O qədər verdi ki, öz ruzusunu,
Ruzi verən bilib onu hər heyvan,
Səcdəyə durardı gördüyü zaman.
Ondan ayrılmazdı bir dəm vəhşilər,
Gəlib yem alardı hər axşam, səhər.
Bir eli aldadar verilən ehsan,
Ehsana qul olar hər azad insan.

HEKAYƏT

Qədimdə belə bir rəvayət varmış
Ki, Mərv ölkəsində bir şah yaşarmış.
Bir neçə köpəyi zəncirləyərək,
Bəndlərdə saxlardı onları divtək.
İtlərdə əjdaha qüvvəti vardı,
Dəvənin boynunu qoparırlardı.
Acıqlanan zaman şah bir nəfərə,
Atarmış yazığı quduz itlərə.
Şahın qəzəbinə düşsəydi hər kəs,
Köpəklər dağıdıb yeyərdi dinməz.
Şahın yaxın olan adamlarından
Ağıllı, kamallı bir nəfər cavan
Qorxdı ki, dostları qıran bu cəllad
Günlərin birində olsun ona yad.
Onun ahusunu öz vərdişiylə
Sınaqdan keçirsin köpək dişiylə.
İtlərdən qorxaraq, min həyəcanla
O gedib dostlaşdı it saxlayanla.
İtlərin yanına gəlcək hər kərə
Bir qoyun atardı vəhşi itlərə.
Bu yolla bəsləndi, saxlandı itlər,
O gəncdə qalmaq qorxudan əsər.

O açıq əllini görən hər köpək
Ona qul olmuşdu boyun bükərək.
Bir gün acıqlandı şah o cavana,
Üzünü, gözünü turşutdu ona.
Cəllada əmr etdi hamən zülümkar:
“Bu gənci bu saat itlərə apar!”
O itməcəzlilər itlik etdilər,
İt pay qapan kimi alıb getdilər.
Gəncin əl-qolunu bağlayıb hamən,
İtlərə atdılar onu kənardan.
O dəmirpəncəli, o pələng itlər
Əvvəlcə cavana hücum etdilər.
Ancaq, tanıyınca baxıb durdular,
Quyruq bulayaraq boyun burdular.
Həmsi yerə yatdı üzləri üstə,
Yatdılar baş qoyub dizləri üstə.
Gəncə dayə kimi oldular, bilsən,
Bir gün gəlib keçdi bunun üstündən.
Üzünü göstərdi ağ səhər yenə,
Boyandı üfüqlər qızıl rənginə.
Şah pəşiman oldu öz tutduğundan,
Yaxın nədimlərə söylədi bu an:
“Dünən o günahsız ahucuğu mən
Səhv edib itlərə verdim əlimdən.
Bir baxın, görün ki, o quduz itlər
Gəncin vücudundan qoydumu əsər?”
İtləri saxlayan gəldi çaparaq,
Dedi ki: “Ey şahım, sən sirrə bir bax,
Bu gənc – insan deyil, mələkdir, mələk,
Onu sayəsində saxlayır fələk.
Qalx, gəl, bir ondakı işığa bax sən,
Tanrı sənətini bəlkə görəsən.
İtlərin ağzında sağ oturmuşdur,
Onların ağzına möhür vurmuşdur.
O əjdahaüzüli canavar itlər
Onun tükünə də verməmiş zərər.
Şah əmr eylədi ki: “Dayanmaq olmaz,

O əldən getmiş tez edin xilas”.
İtlərin yanından, yol məmurları
Gənci gətirdilər saraya sarı.
Şah heyran qaldı ki, o igid cavan
Necə can qorumuş o quduzlardan.
Ağlaya-ağlaya göz yaşı tökdü,
Ondan üzr istəyib, diz üstə çökdü,
Dedi ki: “Aç, söylə sən, ey qəhrəman,
Necə can qurtardın o quduzlardan”.
Gənc dedi: “Əvvəlcə çəkinib səndən,
Tikələr atmışdım o itlərə mən.
Etdiyim yaxşılıq getmədi hədə,
İtlər öz ağzını möhürlədilər.
Lakin qulluq etdim düz on il sənə,
Axırda bu cürə haq verdin mənə.
Sən məni itlərə atdımsa əgər,
Yaxşı ki, dost yeyən deyilmiş itlər.
Dostluğu səndə yox, itdə gördüm mən,
İt bilən hörməti ayaqladın sən.
İt sənə dost olar, bir sümük atsan,
Nəmərd qədir bilməz, olsan da qurban”.
Şah heyran qaldı ki, bu nə hikmətdir,
Bildi ki, səadət – insaniyyətdir.
Qəflət yuxusundan ayıldı birdən,
Əl çəkdi itlikdən, itpərəstlikdən...
Bunu söyləməkdən bir məqsədım var:
Səxavət qələdir, o, can qoruyar.
Məcnun bəslədikcə o heyvanları,
Çəkdi dövrəsinə bir can hasarı.
Hasar ətrafında gəzən hər heyvan
Məcnunun işinə yarardı hər an.
Bir yerdə dursa da, qalxsa da əgər,
Yanından getməzdi dostu vəhşilər.
Məcnuna bənzəsən insanlıqda sən,
Dünyada nə qüssə, nə dərd çəkərsən.
Xəlifə də yesə süfrəndə nemət,
Yeməyi səndənsə, qulundur, əlbət.

MƏCNUNUN ULDUZLARA ŞİKAYƏTİ

Gecə parlayırdı bir gündüz kimi,
Göylər tørtəzəydi yaşıl düz kimi.
Qızıl həmailin şəddələrindən
Qızıl geyinmişdi göy üzü, bilsən.
Səyyarə ədəblə əl bağlayaraq,
Üfün fərşinə döyürdü ayaq.
Uzaqdan “lahövlə vəla” deyərək¹⁰³,
Divə qılıncını çəkmişdi şimşək.
Gecənin nafəsi fələkdə yandı,
Ayın gövhərindən yer işıqlandı.
Göydə parladıqca nafəylə gövhər,
Ətir, bəzəklə doldu üfüqlər.
Fələk çərx üstündə tutmuşdu qərar,
Qütbün qələsinə çəkmişdi hasar.
Fərqed öz atını çapırdı yenə¹⁰⁴,
Gəmisi çatmışdı Şətt sahilinə.
Fələk hər addımda büsat açırdı,
Gecəyə yüz cürə ulduz saçırdı.
Pərvin¹⁰⁵ al və sarı ipək tutaraq,
Qızıl sancağına çəkirdi bayraq.
Ay sarı ipəkdən tutmuşdu halə,
Rübəndi bənzərdi onun xəyalə.
Ulduzlar girmişdi başqa sifətə,
Min bir yaraşığa, min bir zinətə.
Elə bil ki, şahın öz kamanından
Möhrə atılmışdı Aya bu zaman.
Ütarid süzərək göydə gəzərdi,
Fəzaya sancılmış oxa bənzərdi.
Yəhərinin qaş Zöhrəydi, gerçək,
Gözəl görünürdü onun alnıtək.
Onun qılıncıtək Günəş də parlaq,
Gecə örtülüydü, gündüzse çılpaq.
Mərrix də gözündən qəzəb tökərdi,
Düşmənin gözünə millər çəkərdi.

Onun üzüyünü Bərcis saxlardı,
Onda dünyaların taleyi vardı.
Onun qılincını itilər Keyvan,
Belindən bir bülöv asmışdı əlan.
Şahın bu cəlalı heç də solmasın,
Dünya camalından məhrum olmasın.
Bu şah qapısında tapdın məqami,
Şanın nə yüksəkdir sənin, Nizami!
Bürclər, mənzillər dairəsindən
Fələk zəlzələyə düşmüşdü, bilsən.
Həməl bürcü ayın dodaqlarından
Haşiyə tikmişdi göyə bu zaman.
Dərya öküzütək, o Öküz bürcü
Gövhər boğazlıydı, dişləri inci.
Kəmər bağlamışdı Cövza iki qat,
Qoşa payalıydı əyləşdiyi taxt.
Həqqə gəlin kimi girib duvağa,
Durmuşdu Hənəylə qulaq-qulağa.
Qayçı dırnağını uzadıb Xərçəng,
Vəhşi dırnağını tuturdu, gerçək,
Nəsrə bir tərəfdə səpirdi gövhər,
Tərfə də bir yanda dağıdırdı zər.
Cəbhə budaqları yanırıdı dümağ,
Şölə saçmadaydı ondan yüz çıraq.
Qəlbüləsəd belə Əsəd bürcündən
Ud alovu kimi yanırıdı, bilsən.
Əzra kənar durmaz gözəl Sərfədən,
Sünbülə atmırdı sərfəsiz bir dən.
Ənvə güvənərək beş qılincına,
İtini qovurdu şirlə yan-yana.
“Yetim süfrəsinə” xeyirxahlartək,
Qüfr tullamışdı altı pay çörək¹⁰⁶.
Mizan öz dilindən alov saçmışdı,
Çoxbilmişlər kimi o, dil açmışdı.
Əklil bağışlamış Qəlbəyə bir tac,
Əqrəb də Kamana vermişdi xərac.
Nəayim xərcini öyrənsin deyə,

Bəldə çalışırdı iki-üç əllə.
Cədi baş kəsməyin sirtin bilərək,
Başını kəsmişdi keçi başıtək.
Ağzını yumuşdu Zabeh qorxaraq,
Səd cilovlamışdı Əxbiyəni, bax.
Yemək iştahında olmasaydı Bəl,
Duaya açmazdı səhər vaxtı əl.
Dəlv də Günəşin gileylərindən
Ağzına su alıb susmuşdu birdən.
Altına qızıldan iki xət salmış
Ki, bu qabaqdadır, o dalda qalmış.
Bir qatar dəvəylə o Rəşa, Xatun
Kəcavə etmişdi bətnini Hutun.
Bürcləri dolduran göy cisimləri
Ulduzlar yoluyla gedir iləri.
Bax Bətnülhəməlin dörd ayağına,
Bağlanmış havanın üç bucağına.
Əyyuqun zoruna, gücünə bax bir,
Tay-tuşdan tac qapıb, bir baş yüksəlir.
Sacayaq adlanan ulduz da bu an
Göyün qazanına pay verir haman.
Şəra yəmənlikək nədənsə, bilməm,
Şeirsiz rəqs edir yerində bu dəm.
Məbsutə çıraqtək yaxmış özünü,
Məqbuzə çıxarmış qarğa gözünü.
Səyyaf duman rəngli qılıncla durmuş,
Qılıncı Aslanın boynunu vurmuş.
Yalqız adam kimi Fərd adlı ulduz,
Cənubun üstündə parlayır yalqız.
Sərir üç ulduzla bir məclis qurmuş,
Dördüncü fələyin altında durmuş.
Simak ulduzları cərgəylə köçür,
Ramehdən Əzələ karvanla keçir.
Qoşa qanad açmış uçucu Nəsrin,
Uçurdu üstündə göy adlı qəsrin.
Atını Nəş ilə çapırdı Qarı,
Qarının Nəşsiz gəlməz qərarı.

Suha ulduzu da görərdi uzaq,
Bütün qonşuları geri qoyaraq.
Səhər çağının da Qurd nəfəsi var¹⁰⁷,
Yusiflək quyunun dibində parlar.
Fələkdə rəqs edən o səyyarələr
Nəş qızlarına salmışdı nəzər...
Məcnunun qəlbində gizli bir maraq,
Oyunbaz fələyi seyrə dalaraq,
Zöhrə ulduzuna dil açdı qəlbən:
“Ey sənə taleyim etimad edən,
Gecənin alnında işıq yandıran,
Səadət bəxtini işıqlandıran,
Xoşbəxtlik yolunun sənə məşəli,
Sənə aşqlərin sevdə əməli.
Hər əməl açarı səndədir, yəqin,
Şərbəti səndədir hər piyalənin.
Şahlıq üzüyünün bir qaşısən sən,
Murad sarayının gözəli sənə.
Səndən yaranmışdır incə hisslər,
Gözəl təbiətin yaratmış ənbər.
Var olan lütfündən əhsan vər bizə,
Bir ümid qapısı aç üzümüzə.
Canıma dərmandır sevdiiyim dilbər,
Sən yetir canandan mənə bir xəbər”.
Üfüqdən göründü yenə Müştəri,
Bu oldu Məcnunun ona sözləri:
“Sən, ey səadətin ulduzu sənəm,
Vədəsi, iqrarı daima möhkəm,
Sən, ey baxışları bizə ruh verən,
Dünyanı adınla fəth elədin sən.
Ey ümid məktubu yazan Müştəri,
Səndədir ölkənin fəthi, zəfəri.
Bu aləm sayəndə tutmuşdur qərar,
Dünyanı yaşadan bir qüdrətin var.
Sən, ey taleyimin şanı, şöhrəti,
Səndədir qəlbimin bütün qüvvəti.
Gəl, vəfa gözüylə üzümə bir bax,

Mənim bu dərdimə çarə taparaq,
Gəl, mərdlik əlini mənə də yetir,
Bu qara taleyi üstümdən götür.
Ah! Bir xəbər yetir mənə dostumdan,
Bir gül itirmişdir, fərz et, gülüstan”.
Gördü ki, buxardan olan ulduzlar,
Qaçışb tutmayırlar fələkdə qərar.
Bildirdi ki, xəyalın səfası çoxdur,
Amma ki, dərдинə dəvası yoxdur.
Üz tutub yalvardı aşiq bir daha,
Hər dərдин çarəsi böyük allaha,
Dedi: “Ey qapısı son sığınacaq,
Sənsən ümid yerim dünyada ancaq.
Zöhrə, Müştəriyək sənin qulun var,
Adınla başlanır aləmdə adlar.
Hamıdan ucadır elmin, hikmətin,
Axar çeşməsi sən səxavətin.
Sən, ey hər müşkülün açarı olan,
Səxavət ağası, dərdlərə dərman,
Səninlə yüksəlir hər böyük dilək,
Acizə, məzluma bir sənsən kömək.
Qarşında qul kimi bəndələrlik biz,
Yoxdur səndən özgə ağamız, şəxsiz.
Sən, ey yeddi göyü yaradan qüdrət,
Hamımız bir sənin bəndənlik, əlbət.
Kainat adlanır qurduğun əsər,
Sənin ələtidir bütün cəhətlər.
Sən o varlıqsan ki, kəc baxsa insan,
Bir dəmdə kor olar gözləri haman.
Qulundur gövhəri pak olan bəşər,
Sənsiz olan başa torpaq səpilir.
Sən, ey torpağıma su verən Allah,
Mənim bu halıma nəzər yetir, ah!
Mərhəmət sayəni kəsmə üstümdən,
Bil ki, bir acizəm, bir qəribəm mən.
Tanrılıq lütfündən mənə də göndər,
Qaranlıq gecəmi gündüzə döndər.

Günümü vəfayla mübarək elə,
Bəxtim kor olmasın bu gündən belə”.
Məcnun mətləbini dedikcə göyə,
Yatdı bu sözləri o deyə-deyə.
Onun gözlərinə bir yuxu gəldi,
Bəxtinin ağacı göyə yüksəldi.
O yaşıl budaqdan bir quş uçaraq,
Məcnunun yanına gəldi qaçaraq,
Tacının üstündə düşərək haman,
Gövhər səpələdi o quş ağzından.
Elə ki, rüyadan Məcnun oyandı,
Gün çıxdı, üfüqlər nura boyandı.
Aşiqin üzünə güldükcə səhər,
Oxşadı ruhunu gülgün şəfəqlər.
Məcnun o quş kimi qanad açmışdı,
Röya xəyalına şəfəq saçmışdı.
Aşiqin üzünə gülməsə vəsəl,
Ona təsəllidir yuxuyla xəyal...

LEYLİNİN MƏKTUBUNUN MƏCNUNA YETİŞMƏSİ

Parladı aləmə Günəşin üzü,
Ondan aydın olsun hamının gözü.
Behiştədən doğmuşdu o gözəl səhər,
İsa nəfəsliydi əsən küləklər...
İşi düz gətirən hər məsud insan,
Sağ əli üstündə qalxdı yuxudan.
Tale usanmışdı acıqdan o vaxt,
Qayıdıb gəlmişdi gec olsa da vaxt...
Öz qəlbini əkib, ciyərin biçən,
Min bir məşəqqətin suyundan içən
Məcnun vəhşilərlə dağda durmuşdu,
Onların içində tək oturmuşdu.
Səhradan kənardə, nəzərdən uzaq,
Qalxdı dağa tərəf tünd bir tozanaq.

O toz pərdəsinin ardınca gələn,
Bir atlı üzünü göstərdi birdən.
Bir nur parçasıydı o gələn insan,
Bir az yaxınlaşıb düşdü atından.
Məcnun duydu onun dost olduğunu,
Nəcib bir insana oxşatdı onu.
Baxıb yanındakı o vəhşilərə,
İşarə etdi ki, yatsınlar yerə.
Özüsə atlımın yanına qoşdu,
Mehriban bir dillə belə soruşdu:
“Ey Yəmən ulduzu, bu nə gəlişdir?
Mən hara, sən hara, nə xeyir işdir?
Nə qədər olsa da siman mehriban,
Bu çöl vəhşiləri uzaqdır ondan.
Çatıdan qorxuram ilan sancmıştək,
Əjdaha sancmışdır canımı, gerçək.
Bayaq hərzə-hərzə yalan danışan,
Sinəmin üstünə sancdı bir tikan.
O dəmir tikandan çox ağrıdım mən,
Hələ mismar qalxar mənim sinəmdən.
Mətəhin beləsə, yolunla düz keç.
Yaxşısı budur ki, ağız açma heç”.
Yolçu mehribandı, qəlbi də kövrək,
Onun ayağına düşdü kölgətək.
Dedi: “Ey dünyanın əsrəfi insan,
Vəhşilər dizinə baş qoyub yatan,
Ahular qəlbini vermişdir sana,
Aslanlar yolunda durur mərdana.
Bir qərib aşiqə sevgilisindən,
Xoş xəbər gətirən bir insanam mən.
Sənə deyiləsi sözlərim vardır,
Gizli saxladığım bir yadigardır.
Açıb söyləyəyəm, icazən olsa,
Yoxsa ağızımı da açmaram əsla”.
Aşiq bu sözlərdən ürəklənərək,
Dedi: “Nəyin varsa, aç, söylə görək”.
Yolçu söylədi: “Ey tək qalan aşiq,

Bəxtinin tünd atı ram olan aşıq,
Dünən bir obadan keçirdim yalqız,
Yol üstdə durmuşdu ayüzlü bir qız.
Ay nədir, Gün kimi üzü parlardı,
Qara bir ipəkdən niqabı vardı...
O, bağ səvi kimi deyildi barsız,
Qapısız bir behişt bağığıdı o qız.
Dinəndə bal dilli o gözəl nigar,
Lal olub yuxuya gedərdi sular.
Ahu gözləriylə baxsa o canan,
Dovşan yuxusuna gedərdi aslan...
Boyu “əlif” kimi, ağzı “mim” kimi,
Qıvrılmışdı saçı onun “cim” kimi.
Deyirdi: – Adımdır mənim də bu “cam”,
Dünyanı göstərir özündə bu cam¹⁰⁸.
Qoşa nərgiz kimi gözləri xumar,
Sanki bir bulaqda bitmişdi onlar.
Qaşları çatmaydı, həm də tamaşa,
Təkəm söyləyirdi, olsa da qoşa,
Könül ovlamağa bir sehr açardı,
Reyhan nəfəsindən ətir saçardı.
Xülasə, nə deyim, o gözəl bədən,
Doğulmuş nəfəsdən, yaranmış gözdən.
Lakin məhəbbətin üzündən bir az,
Sarılıb-solmuşdu haman sərvinaz.
Kamana dönmüşdü o gözəl pəri,
Solğun yanağında yaş inciləri...
Xeyzəran biləyi bir neyə bənzər,
Ərgəvan yanağı xeyriyə bənzər.
Xeyri sarı deyil, bəlkə də zərdir,
O ney qamış deyil, bir neyşəkərdir.
O göz qələsinin üstündə fələk,
Kəmənd oynadırdı rəqsə gələrək.
Sultan ilə Ayaz müttəfiq olmuş,
Keşikçi məst idi, sərkərdə bihuş.
Dostuna can-başla ümid bağlardı,
Ərindən qorxaraq pünhan ağlardı.

Gülab süzüldükcə kirpiklərindən,
Ay işıq səpirdi Günəşə, bilsən.
Oxşatma dedikcə daima ağlar,
Duydum ki, qəlbində bir məqsədi var,
Dedim ki: “Nə üçün ağlayırsan sən?
De, kimin həsrəti keçir qəlbindən?”
Acı bir gülüşlə o bal dodaqlar
Dedi: “Ey yarama duz səpən dildar,
Bir zaman Leyliydim, indisə nakam,
Məcnundan min dəfə artıq məcnunam.
Bəxtinin ulduzu batan aşiqdən
Min dəfə şiddətli divanəyəm mən.
O hədəf oldusa bu dərddə, yasa,
Bir qadın deyildir o, heç olmasa.
Sevda yollarında göstərir hünər,
Kimsədən nə qorxar, nə də çəkinər.
O deyil mən kimi zillət dustağı,
İstədiyi yeri gəzir ayağı...
Zavallı mənəm ki ürəyimdə qəm,
Dərdimi heç kəsə açə bilmirəm.
Qorxuram, əhvalım pərişan ola,
Yaxşı adım belə çox yaman ola.
Zəhəri bal kimi içirəm bu dəm,
Cəhənnəm odunu otlə örtürəm.
Bir yandan əlimdən itirdiyim yar,
Bir yandan üstümə tökülən əğyar,
Bu iki dəstənin əlindən, inan,
Bələlər çəkirəm hər zaman, hər an.
Ərlə vuruşmağa yox cəsərim,
Atamdan keçməyə yoxdur qüdrətim.
Eşq ürək verir ki, sən də qanad aç,
Bu qarğa-quzğundan kəklik kimi qaç.
Ad ilə namussa: “tərpənmə” deyər,
Tək uçan kəkliyi qızıl quş yeyər...
Bir qadın nə qədər cəsür olsa da,
Yenə də qadındır adı dünyada.
Cəsəret olsa da qadın qəlbində,

O, aslan olsa da qadındır yenə.
Qurtara bilmədim bu qüssələrdən,
Yenə qəm çəkməyə boyun əydim mən.
Lakin ciyərim qan, vaxtım gecədir,
Kim bilir, yarımın halı necədir?
Kimin kitabını oxuyur mənsiz?
Ömrü necə keçir yurdsuz, vətənsiz?
Kim bilir, baş alıb hara qaçmışdır?
O, hansı sarayda süfrə açmışdır?
Hansı bir insana olmuş o, həmdəm?
Kimlərə yar deyib, əylənir bu dəm?
Yolçu, bir az dayan mümkün olarsa,
Ondan bir xəbər ver, xəbərin varsa”.
Qızdan eşitdikcə mən bu sözləri,
Barəndə bildiyim hər bir xəbəri,
Hər sözü, qəlbimə nəqş edib, durdum,
Elə bil ki muma bir möhür vurdum.
Dedim: “O divana qərib bir quşdur,
Tayından, tuşundan uzaq uçmuşdur.
Maraldır, cuyürdür indi dostları,
Bir də səhraların başsız ruzgarı.
Eşqin o yazığın ağlını aldı,
Ata ölümü də nəfəsdən saldı.
Tikan, tikan üstədən batır qəlbinə,
İşdən-işə düşüb dərd çəkir yenə.
Gah sənin dərdindən hekayət eylər,
Gah da göz yaşından şikayət eylər.
Bəzən atasına mərsiyə başlar,
Səsindən dil açıb danışır daşlar”.
Sonra da o Ayın hüzurunda mən
Səndən eşitdiyim qəsidələrdən
İki-üç beytini dedim avazla,
Leyli də ah çəkdi min bir niyazla.
Yerində titrəyib, ağardı dümağ,
Dedim qız öləcək, gözündan iraq.
Sonrasa başını qaldırdı yenə,
Ah çəkdi, sarılıq çökdü rənginə.

Hönlürüb feryadla ağladı yalqız,
Atanı növhəylə xatırladı qız.
Sənin bu dərdindən deyib o mələk,
Yanırdı ürəyi od püskürərək.
Ağladı, sızladı o vəfalı yar,
Sonra da and verdi mənə o nigar:
“Sən, ey qəlbi təmiz, xeyirxah insan,
Mən bir yıxılmışam, yapış qolumdan.
Ömür keçirdiyim bu düşərgədən,
Yolun düşən zaman zəhmət çək də sən,
Mənim o xeyməmə yaxın gəl bir an,
(Göstərdi xeyməni mənə uzaqdan).
Bəlkə öz halımdan mən yana-yana
Bir məktub düzəldib tapşırım sana.
Bəlkə, o məktubu sən götürəsən,
Mənim can dostuma tez yetirəsən”.
Deyib bu sözləri, getdi o sənəm,
Mən də öz yoluma düzəldim o dəm.
Verdiyi nişanla mən dünən getdim,
O vəfa evini ziyarət etdim.
Gördüm qara paltar geyinmiş o yar,
Məktubu öpərək verdi o nigar.
Qəm möhrü vurmuşdu məktubuna qız,
Kitabın mənası sondadır yalnız.
Yolçu ehtiramla öpdü məktubu,
Sonra da Məcnuna tapşırıdı onu.
Məcnun o məktuba baxıb hıçqırdı,
Başqa nə varsa da hamsını cırdı.
Qıvrıldı, ruhuna dünya dar kimi,
Yüz dəfə fırlandı o pərgar kimi.
Sərxoştək torpağa yıxıldı birdən,
O məktub əlində düşmüşdü əldən...
Elə ki, ayılıb gəldi qüvvətə,
Qəlbindən yol verdi o, şikayətə.

LEYLİNİN MƏKTUBUNU MƏCNUNUN OXUMASI

Məcnun o məktuba tez əl apardı,
Məktubun başında bu sözlər vardı:
“Əqlə dayaq olan, ömrə can verən
Bir şahın adıyla başlayıram mən.
Ondan dərs almayan kamal qalmamış,
Odur dilsizlərin dililə tanış.
Ondan ruzi tapır quşlar, balıqlar,
İşıqı, zülməti bölən sənətkar
Göyü ulduzlarla işıqlandırmış,
Yerdə insan adlı Günəş yandırmış.
O – cəlal sahibi əzəliyyətdir,
O – ölmək bilməyən əbədiyyətdir.
Ondan həyat alır bütün canlılar,
Həyatdan qiymətli xəzinəmi var?
Ağlın işığıyla bəzədi canı,
Bunlar da bəzədi bütün dünyanı.
Su kimi gövhərlər saçdı əlləri,
Sevdadan söz açdı onun dilləri.
Bu ipək məktubu oxu, gör nədir?
Bir qəm düşkünündən dərd əhlinədir.
Yəni bu hasarda həbs olan məndən
Sənədir ki, uçdun qırıq qəfəsdən.
Necəsən, ey əhdi mötəbər olan?
Ey yeddi beşikdə bir yuva salan!
Ey dostluq mülkünə bir xəzinədar,
Məhəbbət işığı səndən alır, yar!
Sən, ey əqiq kimi daşda oturan,
Dağları qanıyla boyayıb duran.
Ey zülmətdə qalan Xızır suyu, sən,
İlk səhər şəminin pərvanəsisən.
Sən, ey vəhşilərin qəlbinə həmdəm,
Pərişan şüurlə dolmuş bu aləm.
Ey mənim tənəmə hədəf olan yar,

Sənlə qiyamətə bir yolumuz var.
Mən verdim könlümü sənin eşqinə,
Sən də sevgimizə sadiqsən yenə.
Bildir, işin nədir, de, nə haldasan?
De, kimi sevirsən, nə xəyaldasan?
Sənin bəxtin kimi uzağam səndən,
Biz ayrı olsaq da, səninkiyəm mən.
Aldanmış ərimi sevmirəm, haşa,
Bir gecə yatmamış mənle baş-başa.
Dürüm deşilməmiş, ərisəm də mən,
Bir almaz dəyməmiş o dürrə, bil sən.
Qapısı möhürlü durur xəzinəm,
Bağ qönçəsi kimi bağlıdır bu dəm.
Doğrudur, ərimin calalı vardır,
Sənsiz olan calal xərabəzardır.
Süsənə oxşayıb dursa da bir az,
Sarımsaq yarpağı ələ alınmaz.
Xiyar da saralıb turunca dönər,
Onun şəkli belə turunc görünər,
Dadı da turş olar turunc dadıtək,
Lakin turunc dadı verəmməz, bişəkk.
İstərdim, dünyada sağ başım olsun,
Sən kimi bir yuva yoldaşım olsun.
Yolundan kim qaçsa çöl eşşəyitək,
Meydini belində gətirsin eşşək.
Hicrana düşdüksə bu dünyada, ah!
Söylə, ey sevgilim, məndə nə günah?
Ah, səni duymayan soyuq bir ürək
Bələlər içində ağlasın gərək.
Hər kim ox qaldırıb qıysa canına,
Sağ əli quruyub düşsün yanına.
Bir tükün gözümdə dünyaya dəyər,
Xoşdur hər tikanın gülüstan qədr.
Xızır ətəyidir qaldığın məskən,
Xızır suyu kimi dərmanım ol sən.
Mən Ayam, sən də bir Günəşsən, inan,
Mən səndən alıram işığı hər an.

Səndən geri qaldım, əfv et məni, gəl,
Bilirsən nə idi yolunda əngəl.
Atanın vəfatı incitdi məni,
Ölmüş vücudumdan cırdım kəfəni.
Elə zənn etdim ki, atamdır ölən,
Didib-parçaladım üzümü birdən.
Gözümə gül kimi millər çəkərək,
Göy etdim donumu bənövşələrtək.
Eşqinə sadıqəm, yolunda dustaq,
Dərdinə şerikəm, qəminə ortağ.
Yanına gəlməyim olmadı mümkün,
Başqa şərtlərisə görmüşəm bütün.
Vücudum ayrısı sənin yanından,
Ruhum ayrılmamış yanından bir an.
Dərdindən, qəmindən mən xəbərdaram,
Çarə axtarıram onlara müdam.
İkicə günlükdür bu düşərgəmiz,
Yola getməliyik zəmanəylə biz.
Sənə camal verən, rəng verən bu ev
Darısqal olsa da, gəl, onu sən sev.
Günlərin yenəmi boş keçəcəkdir?
Bir az sakit ol ki, ömür gödəkdir.
Dünyada səbr elə hər şeydən əvvəl,
İradə mülkünün hakimi ol, gəl.
Bəsdir, az dərd çəkib şikayət eylə,
Cəfaya dözməyi, gəl, adət eylə.
Mən də sən gündəyəm, ey taleyikəm,
Lakin qədəmimi tutmuşam möhkəm.
Gözünü bağlasa yaxşıdır insan,
Onun göz yaşına gülürsə düşman.
Düşməni şad edib güldürürsə qəm,
Ağıllı dərd çəkib, tutarmı matəm?
Nə olur, bir az da sevinib şad ol,
Bu dərdədən, qüssədən, qəmdən azad ol!
Bu dünya dəyişib dönür əzəldən,
O, alt-üst olsa da, gəl, darıxma sən.
Kəndlinin dənini udsa da torpaq,

Yenidən göyərir, sən buna, gəl, bax.
Xurma ağacında bu gün tikan var,
Sabah yetişəcək şirin xurmalar.
Qönçə tikanlıqda olsa da əgər,
Açılacaq güldən bir müjdə verər.
Qəlbini sıxma ki, sən kimsəsizsən,
Mən kiməm, adamın deyilmiyəm mən?
Heç kəs: “köməksizəm” deməsin gərək,
Köməksiz olana Allahdır kömək.
Yanma şimşək kimi atasızlıqdan,
Buludlu gözündə qopmasın tufan.
Ata ölmüşsə də, oğul çağ olsun,
Mədən qırılmışsa, gövhər sağ olsun”.
Məcnun bu məktubu oxuyan zaman
Çıxdı qönçə kimi öz qabığından...
“Ay Allah”dan başqa dinmədi artıq,
Bir anlıq özünə gəlmədi yazıq.
Sonra huşa gələcək öz adət ilə,
Bir neçə saatlıq ağladı yenə.
Qasidi ordaca saxlayıb bir an,
Gah əlindən öpdü, gah ayağından.
Dedi: “Nə kağızım, nə qələmim var,
Cavab gözləyəcək məndən o nigar”.
Açdı heybəsini qasid belindən,
Heybənin içini tökərək birdən,
Yazı şeylərini göstərdi ona,
Sonra qaydasınca verdi Məcnuna.
Məcnun ki qələmi aldı əlinə,
Min bir nüktə vurub, nəqş açdı yenə.
Qəlbində gizlənmiş hər dərdi, qəmi
Söz boyunbağına düzdü qələmi.
Məktubun başını bağladı, sonra
Qasidə tapşırıb “qaç” dedi ona.
Qasid də məktubu alıb apardı,
Yel kimi Leylinin yanına vardı.
Məktubu açaraq oxuyanda qız,
Onun göz yaşıyla islandı kağız.

MƏCNUNUN MƏKTUBUNU LEYLİNİN OXUMASI

Məktub başlanmışdı böyük Allahla,
Misilsiz, əvəzsiz o padişahla.
Batinə, zahirə bələd qüdrətlə,
Sərt daşa gövhərlər verən hikmətlə.
Göydə ulduzları qoruyub güdən,
Ulduz karvanına başçılıq edən,
Hər qəlbi dostluqla işıqlandıran,
Gecənin qəlbində işıq yandıran,
Baharı su ilə doyuzduranla,
Bütün möhtaqlara kömək duranla.
Sonra öz dərđini açıb dərindən,
Deyirdi gül olmuş ciyərlərindən:
“Bu məktub sənədir, ey üzü mahım,
Sənsən bu dünyada öz qibləgahım...
Yox, yox, bu, qanına qərq olan məndən
Öz qanını satan sənədir, bilsən.
Daşlar arasında qalmış bir açar
Səntək xəzinəyə necə yol açar?
Canan, ayağının torpağıyam mən,
Bəs kimin suyusan bu saflıqla sən?
Mən ki alçalıram qədəmlərinə,
Kimin ətəyindən tutursan yenə?
Mən sənənin dərđini gizli çəkirəm,
Bəs kimin qəmidir sən çəkdiyən qəm?
Çiyənimdə çəkdiyim bu yük sənindir,
Kimin sırgasını taxmısan, de bir?
Sən, ey astanası mehrabım sənəm,
Camalın olmuşdur cahanda Kəbəm.
Ey yüz min sinəyə mərhəm afitab,
Sərabda incisən, şüşədə şərab.
Ey könlüm evini qarət edən yar,
Sən tacsan, rəqibim oldu tacidar.
Ey yadlar əlinə düşmüş xəzinə,

Səndən ilan çatar dostlar əlinə.
Ey cənnət bağıtək açarsız olan,
Fələk behiştitek gizli gülüstan.
Sən, ey müşkülümü açan xilaskar,
Sevdamı güldürən bir sənsən, ey yar.
Bu ud meşəndəndir, onu qırma, dur,
O sənin baltanla həlak olmuşdur.
Görürsən torpağam, gəl, məni bəslə,
Könlümün tozunu, gəl, sil həvəslə.
Bahara dönərəm bəsləsən məni,
Pis baxsan, dərdlərə salaram səni.
Torpağa mərhəmət xeyirdir, inan,
Lütf etsən, gül verər, zülm etsən, tikan.
Düşdüm ayağına başımda vüqar,
Gəl, məni sərgərdan buraxma, ey yar!
Elə yol demə ki, inciyim səndən,
Elə su vermə ki, yerə töküm mən.
Üzdə hesabın da öz mənası var,
Onsuz həyalılar həyasızlaşar.
Qulun tanınmışam dünyada, dilbər,
Düşmənin olaram, rədd etsən əgər.
İtə qurd silahı verilsə, artıq,
Başını qaldırıb edər aslanlıq.
Xəzinə tapşırsan hər gədəyə sən,
Bir dünya xətalər çıxar əlindən.
Bu qulluq yolunda yük çəkir belim,
Ağalıq rütbəni saxla, sevgilim!
Bil ki, sayılıram sənə mən sipər,
Əgər yerə atsan, olaram xəncər.
Gəl, öz silahını sən daşa vurma,
Bir də öz ordunla üz-üzə durma.
Vursan öz əlinlə canına neştər,
Bil ki, sağlam canın azara düşər.
Dostluq, mehribanlıq göstərsən, ey yar,
Gəlib qulun olar azad adamlar.
İncitmə aldığın qulu özündən,
Qoy sürmə qapmasın sənin gözündən.

Ağada olmasa belə bir tədbir,
Bil ki, öz quluna sahib deyildir.
Başqa bir insanda olsa bu hünər,
Çoxunu özünə pulsuz qul eylər.
Gəl, mənim beynimi alovlandırma,
Heç kəsin başında alov yandırma.
Hər canda bir qəzəb saxlanır, inan,
Bir div aşınası olur hər insan.
Bil ki, sənin divin çıxarsa yerdən,
Başqa div qarşıya atılar birdən.
Mən tikan dərirəm, gülünü sən dər,
Sən də gəl, birlikdə olaq bəxtəvər.
Yenəmi əyləncən olacağam mən?
Nədən bir gün məni şad etməyirsən?
Soyuq nəfəsimlə çəkdiyim ahdan
Havanın beynində toz donar, inan.
Sən, ey yad qoltuğa sığınan dilbər,
Qəlbinə çox yatır o seçdiyən ər...
Sən buz lövhəsinə yazdın adımlı,
Qırıb yerə tökdün qol-qanadımı.
Dediyin sözləri yaxşı düşün bir,
Yox, onlar heç deyil, heçdən də heçdir.
Sən bağışlamadın atıma bir nal,
Ancaq yüz nal atdın oduma dərhal,
Sən etdin günümü gecətək qara,
Acıdın sonra da bu yaralara.
Səninçin qəlbimi mən vurdum daşa.
Sənsə öz vəfanı vurmədın başa,
Ey könül ovçusu, vermədin aman,
Can gedir, nə zaman dost olacaqsan?
Budur, bax, vurduğun dil yaraları,
Mən yanıb qurtardım, sənsə coş barı.
Yox, yox, uzundilli istəsə əgər,
Yaranı canından tərək edə bilər.
Süsən uzundilli olmaq üzündən
Qılıncın başına sancıldı, bilsən.
Doğrudan qeydimə qalırsa bir yar,

Eşqi sifətindən olar aşikar.
Mənim bu günümdə, söylə, görüm sən,
Mənə nə yaxşılıq gəlmiş əlindən?
Yoxsa, budurmu ki, əhdi unuttun,
Bir yadın qoynunda sən qərar tutdun.
Mənlə dil oyunu oynayan nigar,
Eşqinin gülünü dərir ki əğyar,
Söylə, aşiqsənsə ahın hanı bəs?
Mənə uyğundurmu səndəki nəfəs?
Yox, yox, eşqimizə sən gəlmədin tuş,
Səndəki eşq yox, sultanlıq olmuş.
Sən, sənin dərdinə alıcı olan
Bu yazıq aşiqi unuttun, canan!
Mənsə göz dikmişəm üzünə müdam,
Sənin astanana mən baş qoymuşam.
Qürələr ataraq sizin məhləyə,
Fal açdım, üzünü bir görüm deyə.
Üzünü görənlər xoşbəxt oldu, bil,
Onlar mənim kimi pis gündə deyil.
Kimin ki sən kimi gövhəri vardır,
Dərddən azad olan bir bəxtiyardır.
Bülbüllər olsa da bağın zinəti,
Əncirlər olmuşdur qarğa qisməti.
Bağban ürəyindən su içsə də nar,
Axırda xəstələr qisməti olar.
Əzəldən bu dünya belədir, göz aç,
Xəznə yer altında, sən isə möhtac...
Bilmirəm, gül rəngli ləl nə zaman
Eşiyə çıxacaq daşın bağrından.
Nə zaman o qəmər durub qaçacaq,
Əjdaha ağzından uzaqlaşacaq?
Artıq arı uçub, balı qalmışdır,
Ay gedib, beşiyi lap boşalmışdır.
Xəzinə açılıb, hər xəzinədar
Çəkilib qalmışdır hasardan kənar.
Çünki xəsis dehqan bağdan getmişdir,
Bülbül də qarğanı həmdəm etmişdir.

Bağda ipəyini tökmüşdür güllər,
Zəncilər qoymayıx xurmadan əsər.
Cövhər bəhrəsizdir toz aynasından,
Xəzinə qalmışdır, ölmüşdür ilan.
O qələ xatunu çıxmış qələdən,
Lakin o qələdən uzaqdayam mən.
Sənin ɇırağından düşdümse uzaq,
Pərvanən qalmasın işıqdan iraq.
Mən dərdədən ölsəm də, rəqib sağ olsun,
Qoy İbn Səlamın kefi çağ olsun...
Halımın səndədir yaxşı-yamanı,
Bu verdiyin dərdin sənədən dərmanı.
Düzdür, dəmirdəndir hasarın sənin,
Sədəf içindədir mirvarın sənin.
O qıvrım saçların zəncirdir, nədir?
Xəzinən əjdaha ətəyindədir.
Özün də aşıqsən, bilirsen, ey yar,
Sevən ürəklərdə qısqanclıq olar.
Sənin üzərinə qonsa bir milçək,
Canımda yüz həvəs oynayır, gerçək.
Yar üstə bir milçək qonarsa əgər,
Həqiqi aşıqə qartal görünər.
Bir qarışqa kimi can atıram mən
Milçəyi qovmağa şəkər üstündən.
Ah, mənim günümdə bir kişi vardı,
Mayası olmadan qazanc sayardı.
Dərilməmiş gülə həsrət çəkərdi,
Alınmamış dürrə keşik çəkərdi.
Oyunbazlıq deyil, eşqdır bunlar,
Mənim də başımda bu xəyallar var.
Necə ağlamayım dərdindən bəzən,
Bu yaman günümdən sən xəbərsizsən.
Qəlbimdən daş kimi asıldı dərd, qəm,
Bildiyindən artıq bir divanəyəm.
Eşqinlə mənliyim oldu tarimar,
Bu yolu mənliksiz qurtarmaq olar.
Qəlb belə tutmasa ilk məhəbbəti,

Dəyməz bir arpaya onun qiyməti.
Ümidim qalmamış, ey nazlı canan,
Bir öpüş almağa gül dodağından.
Zülfündən ənbərlər saçdığı zaman,
Ağzını náfətək açdığı zaman
Səhər nəsimindən ətir göndərsən,
İşlərim düzələr, ey nazıkbədən!
Camalın bağından, ey gözəl sənəm,
Röyada bir xurma dərmək istərəm.
Badəni içməyə, ey nazlı nigar,
Könlümdə sönməyən bir ehtiras var.
Verdiyini al şərab ruh verər cana,
Mənə bu neməti qıysa zamana,
Sən əlində şərab mənə durmusan,
Sənin şərabından, sərxoşam, inan.
O gül dodağından, əlindən müdam,
Gah şərab, gah da ki öpüş alıram.
O incə dodaqlar, yolsuz dodaqlar,
Tutarmı başqa bir məclisdə qərar?
Onda əqiq rəngli bal şəhdi vardır,
Ah, onu əmən şəxs nə bəxtiyardır!
Bəzən şəhd əmirəm dodaqlarından,
Bəzən gül dərirəm yanaqlarından.
Gah sıgallayıram gözəl çənəni,
Gah ləbin şəkeri dirildir məni.
Bütün bu sözlərim, bil, əfsanədir,
Sənlə danışmağa bir bəhanədir.
İnan ki, bunlardan mən çox uzağam,
Safdır arzularım nə qədər sağam.
Tamah ayağına zəncir vurmuşam,
Sənin xəyalınla yalnız dilxoşam.
Yanında min gecə otursam əgər,
Gözüm görməsə də səndən bir əsər,
Eşqin ki daima bir yadigardır,
Sənin camalınla nə işim vardır?
Uğrunda çəkdiyim hər əzab xoşdur,
Əzabın eşqimə həmdəm olmuşdur.

Tək eşqin göstərsə mənə özünü,
Görməşəm da olar sənin üzünü.
Qoy eşqin sirmişin dönsün əğyara,
Könlümə şəfadır vurduğun yara.
Qoy heç tapılmasın yarama məlhəm,
Sən salamat qalsan, nə qüسسə, nə qəm!
Qoy, məni zillətə salsa da hicran,
Sən ondan uzaq ol, sevimli canan!
Düşsə də eşşəyim mənim ayaqdan,
Sənin ərəb atın var olsun, canan!
Pis tale gizlədi üzünü məndən,
Daima xoşbəxt ol bu dünyada sən!
Bir baş öyilməsə əmrinə bir gün,
Görüm ayağının altına düşsün!”

MƏCNUNUN DAYISI SƏLİM AMİRİNİN MƏCNUNU GÖRMƏYƏ GƏLMƏSİ

Bəli, söz sərrafı o vaxtdan bəri
Düzmüş söz sapına bu inciləri:
Məcnunun aqıl bir dayısı vardı,
Aşiqin halını yaxşı duyardı.
Hünər sahibiydi o halalzada,
Dadmışdı yaxşını, pisi dünyada.
Ona deyirdilər Səlim Amiri,
Samiri kimiydi aqlı, tədbiri.
Yaralı Məcnunun oydu məlhəmi,
Başından getməzdi aşiqin qəmi.
Hər ay əl tutardı yazıq Məcnuna,
Yemək də, paltar da verərdi ona.
Bir gün o qəribin dalınca yenə
Düşdü səhraların dərinliyinə.
Qovdu çöldən-çölə öz dəvəsini,
Dağ-daşı dolandı dəli div kimi,
Gördü ki, tayfadan, zəncirdən kənar
Bir dağın dibində o tutmuş qərar.

İki-üç vəhşi də bürümüş onu,
Gəlib gedənlərin kəsmiş yolunu.
Qorxdu vəhşilərdən yorğun müsafir,
Uzaqdan-uzağa salam verdi bir,
Məcnun o salamı eşidən zaman:
“De, kimsən, nəçisən?” – soruşdu ondan.
O da cavab verdi: “Amiriyəm mən,
Yumruqlar yemişəm pis zəmanədən.
Sənin öz dayınam, dərk elə, bala,
Üzün möhtac deyil qara bir xala.
Sən də həbəşilər kimisən bu gün,
Üzün xal olmuşdur sənin büsbütün”.
Məcnun tanıyaraq dedi: “Yaxın gəl”.
Onunla diz-dizə oturub, əvvəl
Olandan, keçəndən xəbərlər tutdu,
Söhbət şirin keçdi, dərdi unuttu.
Səlim qəbristanda kəfənsiz qalan
O çılpaq aşiqi gördüyü zaman
Bir əyin paltarını aldı yükündən,
Məcnuna verərək söylədi: “Bil sən,
Bu paltar halaldır, gey indən belə,
Halalzadə kimi davran mənimlə”.
“Yox, mənim canımdan paltar uzaqdır,
Geyinsəm bədənim od tutacaqdır.
Zənn et ki, libasa mən meyil saldım,
Sonrasa cıraq, yenə lüt qaldım”.
Səlim çox əlləşdi orda, müxtəsər,
Paltarını geydirdi ona birtəhər.
Sonra heybəsini açıb tökərək,
Gətirdi Məcnuna ət ilə çörək.
Nə qədər dil töküüb yalvardısa da,
Məcnun bir tikə də yemədi əsla.
Yeməzdi, içməzdi Məcnun bir kərə,
Nə tapsa verərdi o vəhşilərə.
Səlim soruşdu ki: “Ey bağı qan, sən,
Danış, gecə-gündüz bəs nə yeyirsən?
Adam ki, yeməklə, içməklə yaşar,

Danış, adamsansa, nə xörəyin var?”
Dedi ki: “Ey adı qəlbimtək Səlim,
Hər sözü, söhbəti, salamı həlim,
Könlümü doyuran yeməklər deyil,
Səhər çağlarının nəsimidir, bil.
Budur, ac qalmaqdan canım sönmüşdür,
Yemək qüdrətim də heçə dönmüşdür.
Yarımin ətrini gətirən külək,
Mənə həm su olur, həm də ki çörək.
Hər gecə daşların üzərindəyəm,
Ağ gün görməmişəm bu yerdə bir dəm.
Aclıqdan saralıb lap keçinirkən,
Ağacdan kitirgə qoparıram mən,
Gah da göz dikirəm ota, ələfə,
O da həftədə yox, ayda bir dəfə.
Yeməkdən əlimi üzmüşəm müdam,
Yemək qayğısından tamam azadam.
Boğazdan getməyir yediyim mənim,
Udanda inciyr bütün bədənim.
Bu arıq canımla keçinirəm ac,
Canımda yeməyə yoxdur ehtiyac...
Lakin buraxmaram ruzini əldən,
Yeyənlər tapılar, yeməsəm də mən.
Bir nemət yeyəndə aslanla maral,
Onlar çeynədikcə doyuram dərhal”.
Səlim anladı ki, o mərd, o qoçaq
Çörəksiz, ot ilə dolanır ancaq.
Gülmədi aşıqın o xörəyinə,
Dəyib toxunmadı onun qəlbinə.
Dedi ki: “Dünyada yemək üzündən,
Çox quşlar tələyə düşmüşdür, bilsən.
Nə qədər dən dərdi çəksə bir insan,
Onunçün o qədər dərd verər zaman.
Kim qənaət etsə ota, sənintək,
O öz aləminin şahıdır, gerçək”.

HEKAYƏT

Bir gün adlı-sanlı şahlardan biri
Gəzib dolaşırdı uzaq bir yeri.
Bir zahid evinə yetmişdi o şah,
Zahid o dünyaya tutmuşdu pənah...
Şah heyrət etdi ki, nə üçün, nədən
Xərabə olmuşdur zahidə məskən?
Şah sual etdi ki: “Deyin mənə bir,
Bu kişi yol üstə durub neyləyir?
Hə yeyir, nə içir, sənəti nədir?
Kimdir, haralıdır, şöhrəti nədir?”
Dedilər: “Bir məşhur zahiddir, ancaq
Ömr edir yuxudan, yeməkdən uzaq.
Qatlaşır zillətə, zəhmətə bir-bir,
Bütün insanlardan uzaq çəkilir”.
Şah onun halından olcaq xəbərdar,
Zahidin yanına at çapırdılar.
Qapıçı getdi ki, xəbər yetirsin,
Şahın hüzuruna onu gətirsin.
Dedi: “Ey dünyadan əlini üzən,
Neçin xoşlanırsan bu xərabədən?
Burda nə yoldaşın, nə yeməyin var,
Neçin mağarada tutmusan qərar?”
Ceyran ovlağından dərilib gələn
Bir çəngə quru ot götürüb həmə
Zahid cavab verdi: “Budur xörəyim,
Bundan qüvvət alır mənim ürəyim”.
Qapıçı şah kimi süzdü gözünü:
“Bəlaya salmışan – dedi, – özünü.
Yazıq, bizim şaha xidmət eyləsən,
Bir də ot yeməzsən bu çöllərdə sən”.
Zahid cavab verdi: “Sözün əbəddir,
Bu ot bir gülqənddir, mənə bu bəddir.
Bu otun sirrini bilsən, ey insan,
Şahın qulluğundan azad olarsan”.

Onu dinlədikcə şah, birdən-birə
Qızısqıb atından sıçradı yerə.
Döşəndi zahidin önünə xaqan,
Öpdü o müqəddəs ayaqlarından.
“Azadlıq əzizdir, – dedi, – daima,
Budur sözlərində gizlənən mənə”.
Məcnun bu nağıldan sevinib durdu,
Açıq bir ürəklə şadkam oturdu.
Azacıq dostlara könül verərək,
Hamının halını soruşdu tək-tək.
Aşiqi ağlamaq tutdu o zaman,
Sorub əhval tutdu öz anasından:
“Necədir qanadı qırılmış o quş?
Odamı ayrılıq dustağı olmuş?
Yanında qaradır üzüm özəldən,
Qara bir quluyam öz anamın mən.
Söylə, o, sağdırmı, necədir bu dəm?
Üzünü görməyi arzu edirəm”.
Səlim hiss etdi ki, o qəlbi qırıq,
Ana həsrətilə can verir artıq.
Onun gövhərini boyadı qana,
Evdən anasını gətirdi ona.
Ana öz oğluna boylandı bir az,
Elə bil qəlbini doğradı almaz.
Gördü ki, qızılgül solub-saralmış,
Aynanın üzünü sarı pas almış.
Bir vaxt “əlif” kimi duran qaməti
“Nun” kimi bükmüşdür eşqin möhnəti.
Onu görəni kimi titrədi həməni,
Dondu əl-ayağı onun qəmindən.
Gah göz yaşlarıyla yudu üzünü,
Gah yolub saçını, döydü özünü.
Sonra sığalladı onun canını,
Öpüb qucaqladı can dərmanını.
Canına əl çəkib, yazıq ağladı,
Oğul yarasını ana bağladı.
Tozlanmış başını yuyub islatdı,

Yorğun ayağından tikan çıxartdı.
Məhəbbət üzündən zavallı ana
Əlindən gələni göstərdi ona.
Dedi ki: “Can, bala, bu nədir, de bir?
Oyunsa, oyunun yeri deyildir.
Əcəl qılıncını çəkdiyi anda
Yenə də sərxoşsan sən biyabanda.
Atan şikayətli getdi əlindən,
Məni də ölmüş bil yaxınlarda sən...
Qalx, evinə qayıt, bir anla bunu,
Sahibsiz buraxma, gəl, öz yurdunu.
Hətta bu gördüyün quşlar, vəhşilər,
Çıxır yuvasından axşama qədr.
Elə ki, axşamın üzü görünür,
Hər quş yuvasına üz tutub dönür,
Xalqdan nə vaxtadək gizlənəcəksən?
Çöllərdə yuxusuz ömr edəcəksən?
Uzat ayağını öz evində, gəl,
Bir-iki gün sonra gələcək əcəl.
Yetər çöldə qalıb, dünyanı atmaq,
Qarışqa, ilanla baş-baş yatmaq.
Fərz et ki, canını ilanlar çalmış,
Qarışqa başında yurd-yuva salmış.
Can çınqıl deyildir, bir ayağa dur,
Canına qəsd etmə, gəl, sakit otur.
Qəm yeyib, qəlbini çox incitmə bir,
Ürəyin daş deyil, canın da dəmir”.
Məcnun anaşının nalələrindən
Yandı, alov kimi qızıqtdı birdən:
“Başımın tacıdır ayağın sənin,
İncimi bəsləmiş sənin sədəfin.
Sənin toxumunun məğziyəm, ana,
Ayaq torpağın da cənnətdir mana.
Min möhnət çəkmişəm bu sövdada mən,
Bu dəfə keçmişdir işim çarədən.
Ağıma nə yol var, nə də çarə var,
Bil ki, mən deyiləm burda günahkar.

İşim bəd gətirdi, yesəm də min qəm,
İnan ki, baisi özüm deyiləm.
Bu bəlalı sevda, bəlalı hicran
Özümdən asılı deyildir, inan.
Ana, olacağıın çarəsi varmı?
Peşiman olmaqdan fayda olarmı?
Ah, ana, can atıb deyirəm ki, mən,
Mənim bu can quşum çıxsın qəfəsdən.
Gəl, bir də danışma bu məsələni,
İkinci qəfəsə salarsan məni.
Evə getməyimdən, gəl, danışma, ah,
Evdə ölməyim də olar bir günah.
De, kimə lazımdır evdə ölməyim?
Xoşdur bu səhrada ömür sürməyim.
Vəhşilər yanında nəğmələr demək
Evdə qəm yeməkdən xoş olsun gərək.
Fərz et ki, mən kimi zəif bir bədən
Evə qayıtmış da, getmiş yenidən...
Deyirsən xanəni tərək etmək olmaz,
Yox, mənim bu nərdim xanəyə sığmaz.
Evə özün qayıt, sözlərimə bax,
Məni öz dərdimlə, gəl, rahat burax”.
Deyib, kölgə kimi sərildi nalan,
Öpdü anasının ayaqlarından.
Yerə saldığından ana sözünü,
Onun ayağına sürtdü üzünü.
Məcnun vidalaşib qaldı çöllərdə,
Anası qayıtdı, dözmədi dərdə.
Ömrünü tapşırırdı o, ruzigara,
O da üz döndərdi soyuq məzara.
Köçür bu dünyadan nə qədər canlar,
Budurmu dünyadan bizə etibar?
Yoxdur bu dünyanın vəfası, inan,
Heç kəsə dost deyil başdan, binadan.
Vəfasız ruzigar, bilməm, nədəndir,
Əkinçilər kimi toxum səpəndir?
Əvvəl səpər yerə can toxumunu,

Əkin yetişdimi, tez biçər onu.
Hər gecə yandırar yeni bir çıraq,
Çəkər sinəsinə tüstüdən bir dağ.
Sonra da yel üflər ona hər səhər,
Özü yaxdığını özü söndürər.
Qəlbə dağlar çəkən tilsimli fələk
Bizlə çıraq kimi oynayar, gerçək.
Fələk düyünləsə hər bir ayağı,
Hayana getsə də açılmaz bağı.
Dörd atdan piyada qalsan sən əgər,
Bu düyün o zaman açıla bilər¹⁰⁹.
Ol canın sapıtək düyünsüz, amma
Qızdırma sapıtək düyünlü olma.
Ud düyün vurmaqda məşhur olsa da,
Sən düyün açmaqda müşk ol dünyada.

ANASININ ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Çərxin şahsüvarı atlandı birdən,
Meydanı zəbt etdi həriflərindən.
Günəş ki dünyadan bir qorxu duydu,
Şərab şüşəsini tağ üstə qoydu.
Sübhün üsyanından göylər söküldü,
Şüşə parçalandı, şərab töküldü.
Məcnun dil verərək qəsidəsinə,
Yalnızlıq təbilin çalırdı yenə.
Gecəli-gündüzlü nə vaxtdan bəri
Dilindən düşməzdi qəsidələri.
Xəbəri yoxdu ki, anası yazıq
Dünyadan yığışb köçmüşdür artıq.
Səlimin qəlbindən ahlar yüksəldi,
O, qəmgin aşiqin yanına gəldi.
Paltar, yemək verdi çox ehtiyatla,
Sonra da dil açdı ona fəryadla:
“O bəlalər görmüş zavallı qarı

Ölüb tərək elədi bu ruzigarı.
O da öz köçünü sürdü dünyadan,
Öldü atan kimi səndən nigaran”.
Məcnun bu matəmi eşidib durdu,
Ah çəkib, “of” deyib, başına vurdu.
Səhər çəngi kimi inlədi səsi,
Qırıldı daşlarda könül şüşəsi.
Ata-anasını anaraq yenə
Üz tutdu onların qoşa qəbrinə.
Fəryadlar qoparıb diz üstə çökdü,
Hər iki məzara göz yaşı tökdü.
Gah buna, gah ona üz sürtdü, ancaq
Ölmüşə dərmandan kar olmayacaq.
Qohumlar tutunca səsindən xəbər,
Qaçıb qəbilədən bir-bir gəldilər.
Məcnunu torpağa düşmüş gördülər,
Canında az idi həyatdan əsər.
Onun ayağına yığılıb həmə, n
Qanlı yaş tökdülər onlar gözündən.
Ayılsın, deyərək, Məcnun birtəhər,
Ona güləb suyu çilərdi gözlər.
O hissiz aşiqsə ayılan zaman
Dualar etdilər ona hər yandan.
Evə aparmağa çox çalışdılar,
Dedilər: vətəndə tutsun o qərar.
Lakin, bir ah çəkdi o bəxtiqara,
Yenə öz köçünü sürdü dağlara.
Ürəyi – dərddə evi, ciyərləri – qan,
Çöllərdə gəzirdi yenə pərişan.
Ardınca düşmüşdü vəhşi heyvanlar,
Həmdəm olmamışdı ona insanlar.
Şərrində bir xeyir görmədiyindən
Öz canamazını atdı kisədən...
Ömür yol gedirdi sanki bir şimşək,
Məcnun əl üzürdü ondan buludtək.
Madam ki, bu həyat baqi deyildir,
Min il də, bir an da yaşasan birdir.

Həyatda ölümün nişanəsi var,
Onun işvəsinə insanımı uyar?
Ey ölüm sirrindən qafil dolanan,
Ey bu həqiqətdən xəbərsiz insan,
Ölüm səfərinə yığışmadan sən,
Çoxmu öz ömrünə güvənəcəksən?
Məgər dərk etməyir zəif düşüncən
Ki, sən bu dünyada nəçisən, nəsən?
Bu yer kütləsində zərrələr ki, var,
Müəyyən ölçüyə sahibdir onlar.
Ancaq, Qaf gövdəli dağ önündə, bil,
Onların qiyməti “əlif” də deyil.
Bu geniş tarlada, ey məğrur insan,
Sən kiçik bir budaq, yarpaq boydasan.
Başının üstdəki fələyə bax sən,
Gör nə görünürsən ona nisbətən.
Bu geniş aləmə açsan gözünü,
Heç kimi görərsən burda özünü.
Sənin düşüncəndə bir həqiqət var,
Müəyyən ölçüdə tutmusan qərar.
Lakin bu dünyanın qarşısında, bil,
Sənin en-uzunun zərrə də deyil.
Alçaqlıq həddini aşdığın yerdə
Dünyada “mən varam” deməzsən bir də.
Torpağın qoynuna, gəl, sığın, ancaq
Qoy örtsün eybini o qara torpaq.
İki-üç pas atmış mıxın var, bir bax,
Onu da zəkətlə yığmısan ancaq.
Bir neçə qızıla güvənib dəm-dəm,
Deyirsən: “Dünyanın ağası mənəm”.
Nə qədər möhtacsan dünya əhlinə,
İşin ahü vayla keçəcək yenə.
Ucalar dünyada başın, ey insan,
Qurtarsan dünyanın ehtiyacından!
Hələ də dünyada xalq minnətindən
Yaxanı qurtara bilməmişən sən.
Gəl, yad süfrəsindən it kimi əl çək,

Özgə süfrəsinə baxma pişiktək.
Məşəltək əlinin müzdüylə dolan,
Şam kimi sən də öz xəzinənlə yan.
Sən də Nizamitək aləmə tanın,
Sən də ağası ol şahın, sultanın.

LEYLINİN MƏCNUNA SİFARİŞİ

Leyli qəfəsdəki o gözəl deyil,
Tikilən qələlər xanımdır, bil.
Məcnundan gəldikcə acı xəbərlər,
Yeyirdi qəlbini min qəm, min kədər.
O da aşiqitək olmuşdu diltəng,
Məhbəsdə qalmışdı can çəkişərək.
Düyünlü bir sapın halqasında qız
Zəncirsiz dustağa düşmüşdü yalqız.
Onun dörd yanında gözətçi vardı,
Dürrün tətəyini almaz qırardı.
Ta ki, o bir gecə qaçmasın yenə
Bütprəst əhlinin büt məbədinə.
Əri canfəşanlıq edib Leyliyə,
Xoş üz göstərirdi şad olsun deyə.
Leylinin qəlbisə tutqun, pərişan,
Soyuq qarşılardı onu hər zaman.
Süfrədə yox idi milçəkdən bir iz,
Gecə qararmışdı, ev gözətçisiz.
Leyli aşiqini anıb ürəkdən,
Qapıdan eşiyə sıçradı birdən.
Düşmənlər yolundan bir ağac kənar
Bir yol üzərində oturdu ağlar.
İstərdi bu yoldan keçən bir nəfər
Ona aşiqindən versin bir xəbər.
Bu dəmdə dərdlərə çarə göstərən
Bir ağ saçlı qoca göründü birdən.
Qoca Xızır kimi iti gedərdi,
Yol axtaranlara yol göstərərdi,

Soruşdu qocadan o dustaq nigar:
“Fələyin işindən nə xəbərin var?
O vəhşət çölündə vəhşiyyə həmdəm,
Kimin xəyalıyla yaşayır bu dəm?”
Qoca söylədi ki: “Ayüzlüm, inan,
Sənsiz quyudadır Yusif hər zaman.
O tufanlı dəniz qoparmış haray,
Uca zirvəsini itirmiş o Ay.
Car çəkir hicrana düşəndən bəri,
Səhrələr qoynunda keçir günləri.
Hər iki addımda “Leyli, can” deyir,
Hər yerdə: “Leyli, gəl, gəl, aman”, – deyir.
Ürəyi hicranla, sitəmlə dolu,
Bir Leyli yoludur Məcnunun yolu...
Leyli dinlədikcə bu sədaqəti,
Nalədən nal oldu sərv qaməti.
Qoşa nərgizləri ağladı birdən,
Əziqlə sulandı o ağ yasəmən.
Leyli söylədi ki: “Günahkar mənəm,
Bil, mənim qəmimdir o çəkdiyi qəm.
Mən də bu qüssədən deyiləm kənar,
Ancaq dərd çəkməkdə bir fərqimiz var:
“Məcnun dağ başında ah çəkir bu dəm,
Mən quyru dibində nalə çəkirəm”.
Sonra qulağından bir neçə gövhər
Alaraq qocaya verdi o dilbər.
Dedi: “Bunları al, qayıt təzədən,
Onunla yenə də həmnəfəs ol sən.
Onu uzaq yoldan yanıma gətir,
Doyunca seyr edim o aşiqi bir.
Sən onu götürüb gəldiyin zaman
Filan nişanəli yerdə saxlarsan.
Sonra da, gəl, mənə xəbər ver bunu,
Gizlincə seyr edəm bəlkə Məcnunu.
Görüm nə soyu var, nə rəngi vardır?
Görüm ki, nə qədər o vəfadardır?
Bəlkə də söz qoşub dediklərindən

İki-üç beytinə qulaq asam mən.
Bəlkə düyünümü aç a nəfəsi,
Bəlkə şəfa verə dərdimə səsi”.
Qoca dürrləri götürüb həmən,
Ayrıldı saf qalmış haman dürrdən.
Bir dəst paltar alıb yoluna vardı,
O çıpaq qalmışa libas apardı.
Əsdi külək kimi o dağdan-dağa,
Baxdı abadlığa, xarabalığa.
Yenə də tapmadı aşıqdən əsər,
Ondan iki-üç gün tutmadı xəbər.
Sonra dağ dibində taparaq onu,
Torpağa yıxılmış gördü Məcnunu.
Onun dövrəsində vəhşi heyvanlar
Dayanıb olmuşdu bir xəzinədar.
Qocanı gördükdə Məcnun uzaqdan
Südə uşaq kimi meyl etdi bu an.
Sonra acıqlandı yırtıcılara,
Baş uzatmasınlar ona bir daha.
Yanıdan gedincə o yırtıcılar,
Təşəkkür elədi ona ixtiyar.
Əvvəl öz başını torpağa vurdu,
Sonra üzr istəyib, belə buyurdu:
“Səninlə olmuşdur eşq mülkü qaim,
Nə qədər eşq var, sən də ol daim.
Günəş çeşməsindən Xızır kimi iç,
İskəndər kimi də üfüqləri keç.
O Leyli – o dünya gözəli dilbər
Sənin dostluğunda candan da keçər.
Bil, salam göndərir sənə o nigar,
Adını duayla anıb xatırlar.
Çoxdandır görməmiş sənin üzünü,
Bir də eşitməmiş şirin sözünü.
Səndən nigarandır gülüzlü sənəm,
Görüşmək istəyir səninlə bir dəm.
Sən də sevgililə görüşsən bir an,
Hicran qəfəsindən azad olarsan.

Bir-iki nəşəli qəzəl deyərsən,
O sevda bazarı qızır yenidən.
Meşətək dolaşığı bir xurmalıq var,
Ordakı xoş rəngli gözəl ağaclar
Göyün zirvəsinə qalxıb baş vurur,
Onların altında göy çəmən durur,
Baharın o yerə dönüb gələcək,
İşinin açarı ordadır, gerçək”.

Sonra da paltarını o qoca əllər
And verib geydirdi ona birtəhər.
Razılıq kəməri bağlayıb həməni,
Onu xilas etdi müxalifətdən.
Qocanın izilə tərpendi artıq,
Dirilik suyunu tapmışdı yazıq.
Fəratdan qaçarmı susuz bir ürək?
Davaya çıxarmı ətirlə külək?
Vəhşi heyvanlar da cərgələnerək
Düşdü arxasınca şah ordusutək.
İqbal itaətdə, bəxt də fərmanda,
Görüşmək yerinə gəldi o anda.
Bir xurma altında o tutdu qərar,
Dayandı vəhşilər azacıq kənar.
Qoca da Leyliyə gətirdi xəbər,
Gördüyü işləri dedi müxtəsər.
Çadırda əyləşmiş o gözəl pəri
Açdı mələk kimi uçuş şəhpəri.
Məcnundan on addım durub aralı,
Yeriyə bilmədi o dağ maralı.
Qocaya dedi ki: “Ey nəcib insan,
Getməyə qalmaq qüvvətim, inan.
Mən ki yandırmışam ürəyimdə şam,
Yenə yaxınlaşsam, tamam yanaram.
Mənim ərim vardır, yatsa da bu dəm,
Allahın gözündən uzaq deyiləm.
Doğrudur, sevmirəm onu ürəkdən,
Lakin haramzadə deyiləm ki, mən.
Yenə yaxınlaşsam, bu ölüm olar,

Sevda məzhəbində günah sayılar.
Ayıblı sözlərin yazılmasından
Yaxşıdır, bir dəftər ağ qalsa, inan.
İdrakla üz-üzə gələrsəm əgər,
Məni qızartmasın tutduğum işlər.
Kamal bir aşıqdır, ilqarı tamdır,
Bundan çox istəmək ona haramdır.
Qoy şerlə desin o şirindillim,
Şeyrlə oxşasın məni sevgilim.
O şəkərdillidən rica ediniz:
“Bir qəzəl söyləsin, qulaq asağ biz”.
Qoca bu baharın yanından qalxdı,
O biri baharın halına baxdı.
Gördü ki, sərilməmiş o yenə yerə,
Huş başdan dağılıb, uçmuş göylərə.
Ürəkdən ah çəkib “heyf olsun” dedi,
Ona göz yaşından su da çilədi.
Məcnun huşa gəlib ayılan zaman,
Bir az xoşlanaraq sordu qoçadan:
“Söylə bir, ey qoca, bu nə bahardır
Ki, onda xoş ənbər ətiri vardır?
Bu ətir novbahar ətiri deyil,
Canan saçlarının ətiridir, bil!
Qəlbə layla çalır bu ətir, inan,
Bu gözəl ətirə canım da qurban!”.
Qoca bir imtahan açmaq istədi:
“Kənardan boylanmaq günahdır, – dedi.
Söylə, çağırılmamış gələrmə o yar?
Gəlib qucağına girərmə nigar?
Cananı görməmiş bu haldasan sən,
Nə hala düşərsən üzünü görsən?”
Məcnun cavab verdi: “Mehriban qoca,
Gəl, bu hadisəni düşünmə bunca.
Şərabın ətrindən sərxoşam bu dəm,
Şərabı əlimdə tuta bilmərəm”.
Sonrasa bir şirin, bir xoş nəfəslə
Bir neçə beyt dedi qəmli bir səslə.

MƏCNUNUN QƏZƏL OXUMAĞI

“Canan, hardayıq biz, de, hardasan sən?
Biz ki səninkiyik, sən kiminkisən?
Yoxsulluq mülkünün yolçusuyuq biz,
Buyurun, dost olaq, layiq görsəniz.
Bizik can sataraq yoxsulluq alan,
Xəzləri dağıdıb palazda qalan.
Zamanın qeydindən azadıq, azad,
Qəm bizimlə şaddır, biz qəm ilə şad.
Ciyərimiz susuz, suya qərq olan
Şəbkoruq, Günəşə yoldaş, inan!
Azdıq yolumuzu, qismətdir bu da,
Kənddən qovulsaq da, bizik kəndxuda.
Möhrəsiz və gözsüz oyun çıxardar,
Ayaqsız, miniksiz çapmağımız var¹¹⁰.
Bir sənin qəminlə yüklənirik biz,
Qəm ki, səninkidir, yoxdur qəminimiz.
Olsaq da aləmdə süst tərənənlər,
Buradan keçməkdə bizdədir hünər.
Deyirsən, qəmindən xar olub ölüm,
Hələ qəm yeməklə məşğulam, gülüm.
Çox çəkməz, sevgilim, vaxtı gələndə,
Köçmək təbilini çalaram mən də.
Sən, ey hər işində əyyar olan yar,
Aşiqin olmuşdur səndən də əyyar.
Əyyar boğazını sıxırsa əgər,
Özünü düşməndən əvvəl öldürər.
Bir kəs ki, özünün qanından qorxmaz,
Öldürər, nə yaxşı, nə pisə baxmaz.
Sürüdən qorxarsa əgər canavar,
O üstündə gecə, palaz da saxlar.
Gəlməmiş getməyin, de, nə adətdir?
Əkməmiş biçməyin nə qiyamətdir?
Mənə: “Gecən xeyir” söyləmə, canan,
Sənsiz xoş keçərmə gecəmiz bir an?”

Uyuşmaz qədəmin canımla mənim,
İki can saxlaya bilməz bədənim.
Əlinlə canımı almadıqca sən,
Qurtara bilməzsən bu bəhanədən.
Min minnət yükünü çəkir bu bədən,
Sənsə azad eylə onu bu işdən.
Bundan daha yaxşı bir can ver mana,
Uğurlu bir işə ayaq bassana!
Sənin dodağından gəlməyən bir can
Canımda yerləşməz, çıxar dodaqdan.
Dodağın olarsa can xəzinəsi,
Kəsilməz dünyadan o canın səsi,
Bilirəm, qarşında çox qulların var,
Heç biri mən kimi baş əyməz, ey yar!
Sənin varlığınla mən də azadam,
Daima xoşbəxtəm, daima şadam.
Camalın düşərsə könlümdən uzaq,
Könlüm viran olar gözündən iraq.
Bu gündən mən sənəm, sən isə mənsən,
Bir könlül yurdudur bu iki bədən.
O da sənin könlün qoy olsun, dilbər,
Yoxdur öz könlümdə həyatdan əsər.
Bir könlüm, yüz canım olmasa əgər,
Səninlə yaşamaq olmaz, ey səhər!
Sap birdir, səni öz sapıma düzsəm,
Bir can olmalıyıq ikimiz hər dəm.
Bil ki, vahid olsa bizim sikkəmiz,
İkilik nəqşini qaralarlıq biz.
Gözəl sikkəli hər badamın bil ki,
Bədəni bir olur, məğzisi iki.
Mən sənəm, başqa şey nə varsa, canan,
Bir başmaq tayıdır düşmüş ayaqdan.
Səndən işıq alır bütün varlığım,
Yoxdur səndən özgə bəxtiyarlığım.
Söylə, bu məqamda nəçidir bədən?
Adını sikkənə nəqş eyləyəsən.
Sənə qurbanlığa baş layiq deyil,

Bayrağın altına sığınmaz o, bil.
Arada tərpenən quru bir candır,
O da mənim deyil, sənə mehmandır.
Sən məndən azadsan, ey pərizadə,
Sərvdən daha çox ol sən azadə.
Mən bir kimsəsizəm, hər xidmətinə
Kəmər bağlamışam gül kimi yenə.
Məhləyin küləyi əsdikcə səhər,
Can verib, könlümün pasını silər.
Mumya arasında əzgin bir bədən
Dincəldiyi kimi dincəliyəm mən.
İtüzlü olsa da gözətçin müdam,
Sən olan küçənin yol torpağıyam.
İt saxlamağın çox bəyəniyəm,
Odur ki, onlara olmuşam həmdəm,
Yəni yanımdakı bu yırtıcılar
İtdir, hamısının it dırnağı var.
Mən yoxsul olsam da, varlısan, ey yar,
Mən tamam xaliyəm, sən xalın var.
Sən qızıl içində olursan hər dəm,
Xalxalın qızıldır, xalın da dirhəm.
Dirhəmə bənzəyən xalını görçək,
Aldım xalxalını dirhəmlə, gerçək.
Bir növbəyə üçün bulud ağladı,
Məcnun da ağlayıb qara bağladı.
Hindli qaravulda dayanıb, gəzər,
Məcnun da yanında hinduya bənzər.
Çərx gözəllik alar Ayın üzündən,
Məcnun da fal açar üzünlə bəzən.
Bülbül gül eşqiylə dolanar bağı,
Məcnun da olmuşdur hicran dustağı.
El, oba ləl üçün mədəyə gedir,
Məcnun da sənənin cana qəsd edir.
Sən meyl göstərsən mənə, ey nigar,
Bir Allah bilir ki, bu çox xoş olar.
Aydınlıq gecədə sənənlə qoşa
Duraydıq gülşəndə verib baş-başa.

Səninlə yanaşı əyləşəydim mən,
Qədəh qaldıraydıq qədəh üstündən.
Basaydım bağrıma saz kimi səni,
Olaydı qucağım ləlin mədəni.
Nərgiz gözlərindən olaydım xumar,
Məst olub saçını hörəydim, ey yar!
Kaman qaşlarını qulağa qəder
Əlimlə çəkəydim, ey nazlı dilbər.
Döşündəki nara sığınaydım mən,
Əlimlə tutaydım alma çənəndən.
Gah bir alma kimi əzib narını,
Gah da dişləyəydim alma barını.
Dağıdıb düşünə saçlarını mən,
O qulaq sırğanı çəkəydim bəzən.
Gah varaqlanırdı əynində paltar,
Bədihə deyəydim xurmana, ey yar!
Bənövşə düzəydim gül üzünə mən,
Gah da gül dərəydim o bənövşədən.
Gah səni qoynumda yerləşdirəydim,
Gah qəm məktubunu sənə verəydim.
İlahi, qalmazdı möhnətdən əsər,
Həqiqət olsaydı bu düşüncələr.
Qulağa xoş gəlir çaldığım hava,
Lakin ortalıqda tel qırılmasa.
Başımı qovğaya salma bu qədər,
İnan ki, varlığım məhv olub gedər.
Sən olduğun yerə çağırma məni,
Xoşdur bu seçdiyim sevda məskəni.
Burda nə düşmən var, nə də əğyar var,
Bizim işimizə qarışmaz onlar.
Burda əyləşsək də, qalsaq da əgər,
Bizə irad tutmaz bunu bir nəfər.
Yanımda iki-üç dilsiz heyvan var,
Yaxşını, yamanı unutmuş onlar.
Quyunun dibində tək olsaq da biz,
Yalnızlıq özü də gözəldir, şəksiz.
Əlindən tutanın olmasa bir az,

Ayağından tutub çəkən də olmaz.
Burda olmasa da bir dostun sənin,
Arxanca sallanıb gəlməz düşmənin.
Nə var can qorxusu olan o yerdə?
O yaman üzlərə sən baxma bir də.
Burdadır abadlıq, şadlıq hasarı,
Sən də, gəl, bu yerdə bir şadlan barı.
Nə qədər ki sağam, yaxın gəl, ey yar,
Hər vaxtın işi var, işin vaxtı var.
Çəsməni gün kimi göstərmə, aman,
Sərabtək aldatma məni uzaqdan.
Hüsnündən su içmək istərkən ürək,
Oldum parça-parça sənin xalintək.
Xızırın çəsməsi səndədir, dilbər,
O həyat suyundan mənə də göndər.
Təsəlli vermədən arpa boyda sən,
Mənə xalvar-xalvar qan içdirirsən.
Sənsiz qəm yesəm də, ey nazlı sənəm,
Səninlə şərab da içə bilərəm.
Yəqin, yadındadır, bir məsəl də var:
“Doşan yüyürdüyü qədər də yatar”.
Nə olar sevgilim, şərab gətirsən,
Yenəmi qanlı su içməliyəm mən?
Şərab məclisində nuş olur cana,
Halaldır behiştə şərab insana.
Saqi, dəryanı da əlindən içsəm,
Ondan bir udum da qoymaram bu dəm.
İçsəm sağlığına getmərəm huşdan,
O zəhər olsa da, nuş olar, inan.
Qoy sərxoşun olsun aşiqin indi,
Sən də qədəh qaldır sərxoşlar kimi.
Şərabı içməzlər xumar olmadan,
Səhər şərabı da içilməz pünhan.
Bağ tacı axtaran o sultan belə
Gəzir xəzinəni şəbcıraq ilə.
Qaranlıq gecədə xəzinə gəzən
Əziyyət çəksə də, oğrudur, bilsən,

Çıraqsız bir evi soruşsan: nədir?
O bir bağ da olsa həbsxanədir.
Sənin qəm nərdində uduzdu könlüm,
Bir əl də atıram, qurbanın olum.
Xoşdur, sərxoş olub, ey nazlı dilbər,
Qıvrım saçlarını öpsəydim əgər.
Ya sərxoş halımda tutub telindən,
Yavaşca məclisə gətirəydim mən.
Bir nalə çəkəydim hər addım başı,
Bir təpik vuraydı mənə hər naşı.
Yarəb, o dünyanı yaxan gözəllə
Mənə belə bir gün sən qismət eylə!”
Məcnun bu sözləri deyərək əlan,
Çöllərə üz qoydu ürəyində qan...
Pərişan ürəyi qəmlərlə dolu
Qayıtdı çadıra o sərv boylu.

BAĞDADLI SƏLAMIN MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GETMƏSİ

Deyir söz ustası, onu dinlə sən:
Bağdad şəhərinin əhalisindən
Vardı səxavətli, gözəl bir insan,
Camal sahibiydi o aşiq oğlan.
Bələlər seylinə düşüb dünyada,
Eşqin silləsini dadmışdı o da.
Başından aşı da məhəbbət dərdi,
Hər dərdə qatlaşıb qəmə dözərdi.
Dünya söyləyirdi adına Səlam,
Bəxt isə vermişdi o gəncə səlam.
O, eşq aləmində mərd dayanardı,
Şeir oxumağa çox eşqi vardı.
Qeysin inci saçan o şeirləri
Aləmə yayılıb düşəndən bəri
“Dərd əhli” deyirdi ona insanlar,
Onun pək təbinə heyran olanlar,

Dərdlilər eşitcək onun səsini,
Sürərdi yanına öz dəvəsini.
Ad qoydu Məcnunun eşqi dünyada,
Şəhərlər dolaşıb çatdı Bağdada.
Onun hər şerini gözəllər belə
Deyirdi səs-səsə aşıqlər ilə.
Səlam düşündü ki, Bağdaddan getsin,
O qəmgin aşıqi ziyarət etsin.
Dəvəni yükləyib yola düzəldi,
Çaparaq bir ucsuz səhraya gəldi.
Qovdu dəvəsini bir neçə ağac,
Axtardı aşıqi o, yamac-yamac.
Səlam yol uzununu soraraq alaraq,
Məcnunu bir yerdə tapdı çıl-çılpaq.
Yenə dörd yanında vəhşi durmuşdu,
Boyunbağı kimi halqa vurmuşdu.
Şövq ilə inləyən o zəifbədən
Əsirlik duyurdu haman həlqədən.
Məcnun hiss etdi ki, o gözəl cavan
Yanına gəlmişdir uzaq bir yoldan.
Verdi vəhşilərə belə bir qərar:
Bütün qılıncları qına qoysunlar.
Səlam da aşıqi gördüyü zaman
Ona səlam verdi ürəkdən, candan.
Xoş gəldi səlamı onun Məcnuna,
Ürəkdən yaxınlıq göstərdi ona.
Onu cavabıyla xoşhal eylədi,
Hardan gəldiyini sual eylədi.
Gənc dedi: “Səninçin dolaşırım mən,
Çölə düşməyimin səbəbi sənsən.
Bağdad şəhərindən bura gəlmişəm,
Ta görüb üzünü şadlanım bir dəm.
Bağdadda rahatcə yaşardım, düzü,
Heç vaxt görməmişdim mən səfər üzü.
Gözəl sözlərinə çox həvəsim var,
Onunçün qürbəti etdim ixtiyar.
Dünya işıq alır camalından, ah,

Səni görməyimə yol verdi Allah.
Bu qalan ömrümü, ey qərib həmdəm,
Səndən başqasıyla sürməyəcəyəm.
Ayaq torpağını öpə-öpə mən
Boyun qaçırمامam heç bir əmrindən.
Sənsiz çıxmayacaq mənim nəfəsim,
Yanıdan gələcək daima səsım.
Yazdığın hər şeri oxuyub müdam,
Əzbərdən öyrənib yadda saxlaram.
Gözəl sözlərini dedikcə əzbər
Könlümün qəmləri dağılıb gedər.
Mən də çəkinmərəm heç bir bələdən,
Məni öz könlünlə tanış eylə sən.
Oxu sözlərindən, dinləyim hərdən,
Hesab et məni də bu vəhşilərdən.
Mən kimi bir gəncin qul olmağından
Sənə heç bir zərər toxunmaz, inan.
Sevda qəfəsində dustaq bir quşam,
Eşqin ağrısını mən də duymuşam”.
Gülüb hilal kimi onun üzünə,
Məcnun cavab verdi onun sözünə:
“Ey nazla, nemətlə bəslənmiş insan,
Bu yol qorxuludur, qayıt bu yoldan.
Kişi olsan belə, tayım deyilsən,
Yüzdə bir qəmimi yeməmişən sən.
Yalnız vəhşilərdir könlümə həmdəm,
Mən öz qeydimə də qalan deyiləm.
Bəsdır bu səhrada düşdüyüm dara,
Yaramın üstündən, gəl, vurma yara.
Bil ki, bambaşqadır bizim dərdimiz,
Uyuşa bilmərik səninlə hərgiz.
Sənə söhbətimin nə faydası var?
Mənim söhbətimdən divlər də qaçar.
Hər gün bir mənzildə yatıb qalırım,
Hər gecə bir yerdə mən yurd salıram.
Mən artıq vəhşiyəm, sən isə insan,
Xoşdur öz cinsini gəzib tapasan.

Bil ki, dəmir kimi olsan da möhkəm,
Səni də əridər ahımdakı qəm,
Su kimi canımı oxşasan da sən,
Yanğıma bir gecə dözə bilməzsən.
Görürsən əliboş, müflisəm bu dəm,
Qonaq qalmağını rəva görmürəm.
Yazıqlıq səsidir cahanda səsim,
Bir mənəm, bir də ki, sevda nəfəsim.
Olmazsan mənimlə bu yerdə həmdəm,
Sən sevdiyin cana mən qəsd edirəm.
Öz paltar bəndimi boşaltdıqca mən,
Sən öz kəmərinə düzəltməkdəsən.
Şələmi çiyimdən atıram bu an,
Sənsə başqasıyla qucaqlayırsan.
Mənə dost olmaqdan ümidini kəs,
Mən büt sındıranam, sənsə büt pərəst.
Get, mənim məskənim xarabalıqdır,
Məndən dost nəfəsi ummaq artıqdır.
Bilirəm, yol gəlib zəhmət çəkmisən,
Sənin qulun olum, zillət, çəkmisən.
İndi ki, sən məni gördün pərişan,
Allaha tapşırıb qayıt bu başdan.
Xoşluqla getməsən bu yerdən əgər,
Zorla qaçıracaq səni zillətlər”.
O sözlər etmədi Sələmə əsər,
Qəbula keçmədi o nəsihətlər.
Dedi: “Yalvarıram, halıma bir yan,
Gəl, suyu gizlətmə susuz qalandan.
İzin ver, qiblənə baş əyim bir az,
Məhəbbət adlansın qıldığım namaz.
Yolum səhv olarsa səcdədə bir dəm,
Yenə səcdə qılıb üzr istərəm”.
Sələm çox yalvarıb-yaxardı yenə,
Məcnun razılaşdı onun əhdinə.
Sələm süfrəsini açıb tökərək,
Çıxardı qarşıya halvayla çörək.
Dedi ki: “Dostluğa göstərək həvəs,

Gəl, mehriban olaq, çörəyimi kəs.
Qəlb açan olsa da bu yeməməyin,
Bu bir-iki loğma lazımdır yəqin.
Hərçəndi kişinin kişiliyi var,
Canının qüvvəti yeməklə olar.”
Məcnun cavab verdi: “Öz bədənimdən
Yemək yeyənləri öldürmüşəm mən.
Kim ki öz canının qeydinə qalır,
Çörəklə halvadan o, qüvvət alır.
Mən öz varlığımдан düşmüşəm uzaq,
Məni öldürəmməz bu ac yaşamaq”.
Səlam anladı ki, o taleyikəm
Yeməksiz, yuxusuz dolaşib bu dəm,
Hər yana üz tutub gəzir fərari,
Bir yerdə durmayırsən səbri, qərarı.
Qəlbi inciməsin, sınmasın deyər,
Dedi: “Sür ömrünü qəm yeyə-yeyə.
Fələyin dövrünü bir yerdə qalmaz,
Ürəyin daima pərişan olmaz.
Hər anda bir varaq açıb bükərək,
Çox iti fırlanır bu çərxi-fələk.
Cahanda göz yumub açana qədər
Yüz nicat qapısı açıla bilər.
Heç də qəmgin olma çəkdiyən qəmdən,
Ta ki yer tapdağı olmayasan sən.
İndiki dərдинin sonu xoş olar,
Bir gün ağlamağın gülməyi də var.
Mən də sən kimi ürəyim dağlı,
Könüldən xəstəydim, ayaqdan bağlı,
Allahın köməyi sayəsində mən
Qurtardım canımı o dərddən, qəmdən.
Nəhayət, bir sükut qaplayar səni,
Sən də unudarsan bu vəqəni.
Bu sevda şöləsi nə mehribandır,
Gənclik atəşinin alovundandır.
Kişidən cavanlıq gəlib keçəcək,
Bu odlu kürənin odu sönəcək”.

Məcnun o aqili dinləyib qəlbən,
Yerdən durmadısa, oynadı yerdən.
Dedi: “Zənn etmə ki, mən bir sərxoşam,
Ya hava-həvəsə məftun olmuşam.
Eşqin şahənşahı mənəm cahanda,
Xəcalət çəkmirəm bundan bir an da.
Qüsl ilə canımı təmizlədim mən
Torpağın, şəhvətin bəhanəsindən.
Nəfsin çirkabından can qurtararaq,
Həvəs bazarını dağıtmışam, bax.
Ömrümün mənası eşqdir müdam,
Məhəbbət bir oddur, mənə bir udam.
Məhəbbət evimi tutduğu zaman
Mən də öz köçümü çəkdim ortadan.
Ömrümü hesaba alanmı vardır?
Mən yoxam, var olan yalnız o yardır.
Nə vaxt ki, göylərdən ulduz azalar,
Mənim də eşqimin qəmi az olar.
Çöllərin qumları sayılsa əgər,
Mənim də könlümün eşqi silinər.
İndi ki, həmsöhbət oldun mənimlə,
Gəl, ayıb sözünü gətirmə dilə.
Boyuna, halına nəzər sal da sən,
Gəl, əl çək vurduğun bu tənələrdən.
Çəkdi o sərkərdə yaxşı bir məsəl,
Saxla öz işinin ölçüsünü gəl!
Bil ki, qızışaram soyuqluq etsən,
Yalnız qisas alıb yumşalaram mən.
Sən məni dilinlə incitsən əgər,
Getməz dostluğumuz axıra qədər.
Könül qəzəbindən qızışan zaman
Həya da, ismət də qalxar ortadan”.
Məcnun bu sözləri ədəblə dedi,
Hərifə astaca tənbeh eylədi.
Hərif də Məcnunu tanıdı əlan,
Xəta çıxarmadı bir də ağzından.
Heç kəslə qaydasız danışma ki, sən,

Axırda utanıb üzr istəyəsən.
Kamanın boşsa da, bərkə də əgər,
Ehtiyatsız çəksən bəla gətirər.
Boş olsa mələmət gətirər kaman,
Bərk olsa xəcalət gətirər kaman.
Bağlı bir qıfılı açmaq istəsən,
Əvvəlcə sınaqdan keçir onu sən.
Harda quyu varsa, ipsiz iş olmaz,
Ayaqsız bir yol da başa vurulmaz.
Məcnun ilə Səlam bağlayıb ilqar,
Bir neçə günlüyə yoldaş oldular,
Şirin qəzəllərin axırdı səsi,
Məcnunun qonağa buydu töhfəsi.
Məcnun şeirləri dedikcə bənd-bənd,
Onları döşünə yığdı o mərd.
Çox zəif düşmüşdü Məcnun bu zaman,
Büsbütün qalmışdı yeyib-yatmaqdan.
Səlamsa bunlara heç dözməyirdi,
Yeməkdən, yatmaqdan əl üzməyirdi.
Elə ki, boxçası boşaldı, yenə
Qayıtmaq istədi öz mənzilinə.
Axır vidalaşdı atdı Məcnunu,
Vəhşilər içində tək qoydu onu.
Bağdada üz tutub yola düzəldi,
Yadında bir neçə qəsidə gəldi.
Harda bir qəsidə çıxsa ağzından,
Bütün dinləyənlər olurdu heyran.

MƏCNUNUN ƏZƏMƏTİ HAQQINDA

Məcnunu sərsəri zənn etmə ki, sən,
Deyildi gördüyün divanələrdən.
Oruclu, namazlı, nurlu bir çıraq,
Əqlə yad deyildi, ədəbdən uzaq,
Vaxtının ən böyük bir alimiydi,
Aləmi şərh edən Loğman kimiydi.

Gizli mənalara o yol açardı,
Qəlbində göylərin min sirri vardı.
Qızıl sikkəsitək hər sözü gözəl,
Lələ bənzəyirdi dediyi qəzəl.
Dəlinin ağına bələddir hər kəs,
Ondan bu incilər saçıla bilməz,
Dünyanın qeydini tamam ataraq,
Qeydsiz bir həyat sürürdü ancaq.
Ondan ölüm fikri aşıb daşırdı,
Köç tədarükünə hazırlaşdı.
Deyirdi: “Can evim alışırdərdədən,
Ölüm qurtaracaq məni möhnətdən”.
Kim ki düz gəlməsə dünyayla, inan,
Çətin can qurtarar bu dar dünyadan.
Dünyanı dörd əlli tutsa bir nəfər,
Çətinliklə köçüb dünyadan gedər.
Məcnun yol yoldaşı gəzmədən bir an,
Açırdı zənciri öz varlığından.
Ta ki, can ovuna çıxsın Yaradan,
“Gətir” dediyi vaxt desin: “Budur can”.
Ömür gəmisində can qorxusu var,
Bu qorxu ucundan geyməzdi paltar.
Xörəyi olmuşdu acı tikələr,
Yeməzdi dünyada o heç bir bəhər.
Dünyadan əl üzüb, düşmüşdü uzaq,
Leyli bəhanəydi bu yolda ancaq.
Nə vaxt ki arzusu bir yol vurardı,
Dünyadan qaçacaq yeri də vardı.
Onun da qəlbində yaşardı dilək,
Qında saxlayırdı onu qılınctək.
Vüsal gəzməyirdi bizim pərizad.
Ta ki eşqin evi yaşasın abad.
Bir alim ustaddan soruşdum ki, mən:
“Aşiqin halını şərh et bizə sən.
Onu ki vüsalə çağırırdı yar,
Möhlət verməyinin nə mənası var?
Neçin muradına yetmədi o da?”

Ömründən otuz il o verdi bada?”
Dedi ki: – Yetşeydi murada bir an,
Əbədi çıxardı nəşə canından.
Uymadı bir anlıq kefə dünyada,
Otuz il nəşəni vermədi bada.
Bir qədər əlsaydım o şərəbdən mən,
Təmənnam qalmazdı iki aləmdən.

Zeydlə Zeynəbin Sevgisi Haqqında

Başqa bir aşiq də o zaman varmış,
O da bu dərd ilə zəncir qırmış.
Dağ kimi durmuşdu ürəyində dərd,
Yazığı dağlara salmışdı möhnət.
Onu qurtarmışdı dəlilik, bilsən,
Bu divdən törəmiş cinsi-bəşərdən.
Təmiz bir gənc idi, vardı hünəri,
Dürrə bənzəyirdi xoş qəzəlləri.
Eşqin acısını dadıb dünyada,
Başını qoymuşdu bu yolda o da.
Öz adı Zeyd idi, sevdə gəzərdi,
Xisləti Əmr ilə Zeydə bənzərdi.
Könül yuvasını zülmət sarmışdı,
Onun var-yoxunu eşq aparmışdı.
Əmisi qızına o vurulmuşdu,
Qız da bu oğlana aşiq olmuşdu.
Onların qəlbi də, fikri də birdi,
Onlar bir-birini candan sevirdi.
O gözəlcəmali, o qəşəng nigar
O divanə üçün tutmazdı qərar.
Oğlan da sevərdi öz cananını,
Bir tükədən asılı qalmışdı canı.
Qız Ay cəmaliydi, özü də xoşram,
Təmiz xilqətliydi o nazikəndam.
Şümşad nəfəsliydi, rəngi ərğəvan,
Baldırı civətək, qəddi xeyzəran.

O bütdə hamının nəzəri vardı,
Dünyaya qiyamət şuru salardı.
Şən idi, şux idi, həm də füsunkar,
Gözəllər gözəli, o nazlı nigar.
Min səfra başını gicəlləndirən,
Min sevda səfrası qırdı hərfdən.
Tük kimi incəydi beldən o dilbər,
Ağzı xırdacaydı qarışqa qədər.
Şəki almasıək çənəsi vardı,
Məkkə qumundan da çox yandırardı.
Öpüşü bal kimi, hüsnü bəxtəvər,
Dadına çatmazdı nə bal, nə şəkər.
Dodağı nabatla şəkərdən şirin,
Nabat – meyvəsiydi öpüşlərinin.
Hər kəs camalında bir su görədi,
O dirilik suyu, həyat verədi.
Uca bir sərv idi onun vüqarı,
Güləblə şəkərdi bu sərvin barı.
Camalı Günəşlə bir asimanda,
Ətri də ənbərlə bir karivanda.
Hüsnünün şövqüylə əsirdi ruzgar,
Zeynəb adlanırdı o gözəl nigar.
O nazənin qızın qəmiylə yanan
Zeyd axtarırdı bu dərdə dərman.
Neyləsin, hayandan bir çarə bilsin
Ki, ləli qart daşdan qopara bilsin.
Zeydin qohumluqda bir aybı vardı
Ki, dünya malından kasıb yaşardı.
Varlı əmisini yoxsul Zeyddən
Bircə dövlət idi yaxşı göstərən.
Zeyd öz əmisindən dövlət görmədi,
Ondan qız istədi, qız da vermədi.
Hər işdən soyuyub xəyala daldı,
Əmisi yad oldu, o, yazıq qaldı.
Canan arzusuyla o axşam, səhər,
Natəvan gəzirdi qəlbində kədər.
Ağlar nəğmələri bir dəfə gülməz,

Deyirdi: “Günümə düşməsin heç kəs”.
Əmi gizlədərdi qızını ondan,
Pərdələr dalında saxlardı pünhan.
Zeydə öz qızını verməmək üçün
Dövlətli bir kişi gəzirdi hər gün.
Nəhayət, məqsədə yetişdim deyə,
Verdi öz qızını bir dövlətliyə.
Yazıq Zeyd o gündən düşdü həsrətə,
Sevdası qərq oldu qəmə, möhnətə.
Yeməkdən, yatmaqdan qaldı sərbəsər,
Tutdu sevdasından yer üzü xəbər.
O da Məcnun kimi çəkdi göz dağı,
Zəncirə bağlandı əli, ayağı.
Hünərsiz, vəfasız yoldaşlara bax,
Ondan ayrıldılar uzaqlaşaraq.
Bir özü, bir könlü qaldı dünyada,
O da ki, daima yanırıd o da.
Qıgılçım saçırdı ondakı ciyər,
Leyli də tutmuşdu bu dərdədən xəbər.
Arabir yanına çağırıb onu,
Oxşar, əzizlərdi eşqin oğlunu.
Ondan hal tutardı o gözəl nigar,
Dərdinə qoşulub ağlardı zar-zar.
Zeydin vəfasını xoşladığından,
Ona öz sirrini açdı o canan.
Zeyd isə mehriban, gözəl Leylidən
Xəbər aparırdı Məcnuna bəzən.
Məcnun ki, canandan xəbər bilərdi,
Onun qarşısında rəqsə gələrdi.
Zeyd idi Məcnunun eşqinə həmdəm,
Xəbər gətirərdi yarından hər dəm.
Ona xoş xəbərlər dedikcə gündə,
Məcnun qul olmuşdu onun önündə.
Zeydi çox görmüşdü vəhşi heyvanlar,
Vəhşilik hissindən qalmışdı onlar.
Məcnun ayrılığa düşəndən bəri
Ayüzlü Leyliyə dediyi şəri

Zeyd öz əlləriylə yazıb kağıza,
Aparıb verərdi o gözəl qıza.
Dostlar arasında o, yol salardı,
Məktub apardıqca məktub alardı.
Bir axşam Məcnunun növhə yerindən,
Dürlər axdıqca şeirlərindən,
Zeyd ona uz tutub dedi töhmətlə:
“İncilər səpikən sən bu sənətlə,
Nə üçün dəlilik yolu tutaraq,
Ağlın şöləsindən gəzirsən uzaq.
Sən söz ustasısan, ey böyük insan,
Nə üçün bu yazıq günə qalmısan?
Zahirdə çox rüsva görünsən də sən,
Sevdada Zeyddən artıq deyilsən.
Mən də ağlayaraq qəmlər içirdim,
Səndən də pərişan günlər keçirdim.
Nəhayət, səbr edib yaşayaq dedim.
Sonra su da içdim, çörək də yedim.
Gəl vurgun könlünü unudub dincəl,
Adına bir Məcnun deməsinlər, gəl”.
Şəhvəti öldürüb mənliyi atan,
Dünya görmüş Məcnun qızıb bu zaman,
Zeydin töhmətindən alışıb-yandı,
Vurgun deməsinə çox acıqlandı.
Zeyd söylədi ki: “Bu üz ilə sən
Uzun danışansan, çəkil gözümdən.
Mənə bir sifariş gətirdin əgər,
Söylə, artıq-əskik danışma hədə.
Uzun danışanın pis olur səsi,
Danışma Zeyd ilə Əmr əfsanəsi.
Mənə dəli dedin, nə haqqın vardır?
Dəli təkəbbürlü dolananlardır.
Mən div bağlayanam, bir div deyiləm,
Huri, mələk kimi azadam bu dəm.
Div xisləti deyil, xoşdur xislətim,
Dünya şahındandır bu təbiətim,
Mənim xasiyyətim xoş olduğundan

Yanımda ram olur bu qədər heyvan.
Günaha batsa da mənə baxanlar,
Lətif xasiyyətli bir xilqətim var.
Düzlük axtarmaqdır mənim adətim,
Onunçün əyridir bu gün qamətim.
İki düz alətin nəğməsimi var?
Bərbət əyri olar, mizrab düz olar.
Əyri qayrılmasa tutulan kaman,
Düz nişan gözləmə atılan oxdan.
Üzərlik yerinə yanan naləmdən
Əziyyət paltarı toxuyuram mən.
Mən yaman gözləri yaxşı bilirəm,
Onunçün gözümdən qorxuram bu dəm,
Pisdir öz gözünə gələrsə insan,
Uğrasın nəzərə bir başqasından.
Dəli o şəxsdir ki, dünya varını
Çox sevib, bərkidir ev hasarını.
Mən özüm kamala yetəndən bəri
Açdım boynumdakı ağır bəndləri.
Rişəsi dörd olan bu ağacın mən
Dörd mıxlı kökünü kəsirəm, bilsən.
Qurtuluş qəbzidir məndə yadigar,
Nə paltarlığım var, nə paltarım var.
Sınıq bir gəmidir aparən məni,
Varsın da olmasın onun yelkəni.
Gəyim dəryalarda batmazdan qabaq
Yükümü ataraq qalırım çılpaq.
Mənim o dünyaya məhəbbətim var,
Nə minnət çəkənəm, nə minnətim var.
Çarmıxa çəkilmiş bir bədən yəqin,
Köç vaxtı can versə çox olar çətin.
Səndən can istəyən o yar gözəldir,
Sənin can verməyin hökmi-əzəldir.
Sevgi meydanında yalnız dayanmaq,
Canana can vermək şərtəndir ancaq.
Demə ki, bu torda dolaşdıqca mən,
Bir dən arzusudur keçən qəlbimdən.

Torun gözlərində, inan ki, hər gün,
Əl-ayaq çalırım batmamaq üçün.
Tikanlı dünyadan istərəm müdam
Murdar kimi deyil, mərd kimi çıxam.
Dünya ikilaylı qapıya oxşar,
Odur ki, tutmaram bir yerdə qərar.
Bu layın birini açanda insan,
O biri başına dəymiş hər zaman.
Quyuda yerləşmiş aciz bədənin,
Zəncirə möhtacdır həyatın sənin.
Yol ayrıcındakı bu bədbəxt bəşər
Quyudan zəncirsiz çıxamı bilər?
Gözəllər zülfüdür dediyim zəncir,
O da ki rəqibin əllərindədir.
Quyudan qurtarmaq mümkün olsa da,
Özgənin əliylə olacaq o da.
Özünün qəmindən at sürən adam
Özgənin qəmindən azaddır müdam.
İnsan öz bütünü sındırsa əgər,
Başqa bütə necə pərəstiş edər?
Dəvəmi bir bütə tərəf sürərsəm,
Canım öz bütümdən qurtarar o dəm.
Qırmızı şərabı içsə bir nəfər,
Öz zəhmətlərindən çox yüngülləşər.
Məqbuldur belə iş, mənəfətlidir,
Qafillər gözündə çox dəhşətlidir.
Şikayət etmirəm mən bu halımdan,
Yoxdur bundan rahat başqa bir cahan.
Bu findıq şəklində səməyə bir bax,
Başıma daş yağır göylərdən ancaq.
Canın məğzi olan öz başını sən
Bir sümük zirehlə hifz edəməzsən.
İydətək qırmızı olsam belə mən
Çılpaq olduğum vaxt ağarar bədən.
Badam ki, deyiləm mən çılpaq olam,
Zəncitək qapqara balalar doğam.
Allahdan gəlmişdir mənə bu qismət,

Xoşdur bu çəkdiyim bəlalı möhnət.
Qoltuqda turş qora gəzdirib satan
Meyvəçi bir misal çəkmiş bir zaman:
“Qardaş, əncir satan bir adam üçün
Ənciri satmaqdır hər şeydən üstün.
Hər kəs sənətindən yapışsa əgər,
Dünyada nə əksə onu da biçər.
Oxumu hədəfə düz tutmuşam mən,
Kaman boşluğudur ziyan gətirən.
Xəzinə bəndini açardım, ancaq
Açar şüşədəndir, bəlkə, sınaq.
Hər qorxu içində bir ümid də var,
Ümid zamanında qorxu da olar.
Yox bu xərabətdə mənə bir həmdəm,
Bütün qohumlardan uzaq düşmüşəm.
Qeybət eyləməyəm, hiylə bilməyəm,
Qafil yaşamaram, dərdə gülməyəm.
Əcəl pəncəsinə düşməmiş bədəm
Köç səsi “Köçməyə yığış” demədən.
Bu möhnət evindən qalxaraq bu dəm,
Bu gordan o gora mən getmədəyəm.
Başqa bir dəlilik görmürəm məndə,
Dəlilik budursa, dəliyəm mən də”.
Kamal dəryasını bir az da açdı,
O, polad diliylə gövhərlər saçdı.
Bu cana yayılan xoş cavablardan
Zeyd artıq utanıb, dinmədi bir an.
Bildi o budağın qönçəsi təkdir,
İkinci bir qönçə verməyəcəkdir.
Ədəb dərəsi aldı hamın vəfadan,
Ağzını min mıxla mıxladı o an.
Sadiq yoldaş olub yenə Məcnuna,
Xəbər gətirirdi Leylidən ona,
Məcnun da nə desə, savabdır, deyə,
Tamam çatdırardı gözəl Leyliyə.
Ay ilə Günəşin arasında tək
Qasidlik edərdi o da Zöhrətək.

İBN SƏLAMİN ÖLÜMÜ

Bütün nöqtələrdə iş nişanı var,
Zərurət üzündən baş verir onlar.
Bütün varlıqların hərəkətində
Məqsud yazısından bir xətt var yenə.
Kağızın, bax, iki üzü var həməən,
Odur hədəf olar o iki üzdən.
Bu üzdə tədbirin sayıdır ancaq,
O üzdə təqdirin hesabına bax.
Bu iki hesabda bir ziddiyyət var,
Bunu yaxşı bilər arif hesabdar.
Sən gül saydığın gül sancdığı zaman
Tikan olduğunu bilərsən haman.
Bir çox qara olan salxımlar da var,
Yoxlarkən bilərsən, üzumdür onlar.
İnsanı süst edən aclıq da bəzən,
Həzmə kömək olur, saflaşır bədən.
Sənsə bu dünyanın ziddiyyətinə
Dəva etməkdənsə, təslim ol yenə.
Müxtəsər, dünya ki yaranmış belə,
Sən də turş sirkəni bal hesab elə.
Gözəllər çırağı o Leyli nəydi,
Dərdi başqasına bir xəzinəydi.
İlan halqasından çəkilmiş hasar
İçrə xəzinəydi o gözəl nigar.
Məşəqqət içində dustaq yaşardı,
Sanki daş bağrında bir ləl vardı.
Əjdaha ağzında Ay kimi yalnız
Bir ağır qiymətli gövhərdir o qız,
Ərisə daima qəmlər yeyirdi,
Ona keşik çəkib, şükür deyirdi.
O pəri qızının söhbəti üçün
Polad qeymindəydi hər gecə, hər gün.
Hünərlə səbr edib, qəmlə gəzərdi,
Özünü aldadıb, dərdə dözərdi.

Təklidə ağlardı o gözəl pəri,
Silərdi gözünü gələndə əri,
Təklidə inlərdi o ahugözlü,
Əri olan yerdə ağlardı gizli,
Ah çəkib, “of” deyən o dərqli sənəm,
Ağlaya bilməzdi aşkara bir dəm,
Gizlində çəkilsə başağrı, bir dərd
İnsanın ömrünü çürüdər möhnət.
Ərin, qohumların xəcalətindən
Zülfütək pərişan gəzirdi bilsən,
Yoldan bir yad adam keçdiyi zaman
Dalınca həsrətlə baxıb çadırdan.
Ağlardı, ağlardı yanıb qəmlərə,
Sonra üzü üstə düşərdi yerə.
Daldan ayaq səsi gəlsəydi bir an,
Zorla əl çəkərdi ağlamağından.
Şam kimi yandıqca könlünün bağı,
Gülüşlə sınırdı hər ağlamağı.
Lakin əl çəkməzdi pisləkdən fələk,
Leyli ah çəkərdi qəmlər yeyərək.
Gəldi bir zaman ki, qansız ruzigar
Dolanıb hökmünü verdi aşikar.
O qədər vüsalsız keçdi günləri,
Qəmdən xəstə düşdü Leylinin əri.
Pozuldu bədəni qəmlə möhnətdən,
Artıq İbn Səlam düşdü quvvətdən.
Qızdırma qoymadı canından əsər,
Qalxdı hərərəti beyninə qədər.
Onun bədənindən köçdü rahatlıq,
Sağlamlıq şüşəsi qırıldı artıq.
Qarurə tanıyan baxdı nəbzinə,
İstədi səhhəti düzəlsin yenə.
Qaydayla, hörmətlə zəhmət çəkərək,
Deyirdi: “Xəstəlik sağalsın gərək”.
Nəhayət, dincəldi o zəif bədən,
Göründü səhhətin yolu yenidən.
Bir az yaxşılaşdı o zəif ürək,

Arıq vucudunu kökələn görcək
Zərərli şeylərdən pəhriz etmədi,
Təbibin dediyi yolla getmədi.
Yalnız sancı deyil pəhrizlə gedən,
Onunla dincəlik zəhmətdən bədən.
Rahatlıq vaxtında cana xeyri var,
Əzab zamanında nicat tapılar.
Gülün zillətindən min dərman törər,
Dürrün xəznəsindən dəvə yüklənər.
Xəstə qurtarınca tünd qızdırmadan,
Yenə pəhrizini pozduğu zaman
Qızdırma bir daha gəldi bədənə,
Əvvəlki xəstəlik qayıtdı yenə.
Birinci yarayla zəif düşən can
İkinci yarayla köçdü dünyadan.
Birinci su ilə islanan torpaq
İkinci su ilə oldu bir suvaq.
Əvvəl bir zəlzələ qopardı ruzgar,
Sağa da, sola da çatladı divar.
İkinci zəlzələ qopduğu zaman
O çatlamış divar uçdu binadan.
Xəstə iki-üç gün darda qalaraq,
Nəfəs vurmadaıdı səhhətdən uzaq.
Elə ki, tənqid köksündə ürək,
Çırpdı şüşəsini daşlara külək.
Yel kimi dünyaya əl edib həmə, n,
Qurtardı dünyanın işgəncəsindən.
O getdi, bu haldan bizimçün də var,
Dünya öz borcunu geriye alar.
Dünyanın borcundan qorxmalısən sən,
Bir çöp olsa belə alacaq səndən.
Bu borcu verməyə çalış, ey insan,
Çalış ki, qurtarsın minnətdən yaxan.
Bu borcun üstündə sən tutsan qərar,
Əndama mıx olar, bədənə mismar.
Öz cövhərin üçün bu sandığı qır,
Göyərçinlər kimi göylərə hayqır.

Dördköklü yeddiqat bir ağac, inan,
Mın yerdən mıxlanmış bu doqquz qalxan,
Ölümlə üz-üzə durduğı yerdə
Elə düşərlər ki, qalxmazlar bir də.
Bu gözəl günbəzdən doğanda səhər,
Dünya xırmanına düşən atəşlər,
Hər axşam çağında fələyə qədr
Bu pəlçıqlı küpdən qalxan tüstülər
Deyir ki: – Dünyaya nəzər yetir bir,
Dünya bir tüstülü atəşgədədir.
Gecə də, gündüz də ciyərlərinə
Od vurduğı halda, sən şadsan yenə.
Çoxdan həyasızdır bu iki quş, bax,
Sənin xurcununu deşirlər ancaq.
Bir darı xırmanı olsa da ömrün,
Bu quşlar onu da yeyəcək bir gün.
Sanma ki, dünyada can qalacaqdır,
Nə varsa, bir zaman məhv olacaqdır;
Ömrün çətinliklə yüz yaşa yetər,
Yüz deyil, min il də yaşasan əgər,
Ölümün dəhşəti pusquda durur,
Özünü getmiş bil, doğru söz budur.
Nakam İbn Səlam öldüyü zaman
Leyli ceyran kimi sıçradı tordan.
Bu ölüm Leyliyə xeyir olsa da,
Ölən öz əriydi, incidi o da.
Zahirdə ərinə matəm saxladı,
Batində Məcnunu anıb ağladı.
Saçını yoları anıb Məcnunu,
Guya ki əriyəcün eyləyir bunu.
Ərinin üstündə etdiyi şivən
Məcnunu oxşardı yalnız ürəkdən.
Zahirdə ərinin xatiri vardı,
Batində dostunu duyub anardı,
Bir bəhanə tutub ölmuş ərini,
Ağlayıb sökərdi can dəftərini.
Ərinin üstündə dediyi dillər

Dostunun halından verirdi xəbər.
Sözlərin qabığı əriydi yalnız,
Məğzində dostunu oxşardı o qız.
Ərəb qaydasınca, əri ölən şəxs
Matəm saxlayaraq gözə görünməz.
İki il qapalı evdə əyləşər,
Qadının üzünü görməz bir bəşər.
Bacardığı kimi oxşayıb ağlar,
Şeirilər deyərək qəlbini dağlar.
Bu bəhanə ilə fürsət taparaq
Çadırını xəlvətə çəkdi Leyli, bax.
Ərinə el dəbi yas tutmaq üçün
Qəm ilə üz-üzə oturdu hər gün.
Artıq fürsət tapdı o ağlamağa,
Səbrini ellərə verdi sadağa.
Yas bəhanəsiylə yüksəldi səsi,
Yeddinci fələyə qalxdı naləsi.
Qəlbində hicranın tükənməz dərdi
Üzünü, gözünü-sillələyirdi.
Artıq nə qorxusu, nə qeydi vardı,
İstədiyi kimi nəfəs alardı.

ZEYDİN İBN SƏLAMIN ÖLÜM XƏBƏRİNİ GƏTİRMƏSİ

Bu gözəl dastanı bizə nəql edən,
O iliyə qədər çürümüş bədən
Dedi ki: canandan uzaq düşən Zeyd
Qəlbinin başında min ağrı, min qeyd,
Səbr ilə udardı bu ağır dərdi,
Yazıq su yerinə qanlar içərdi.
Onun bu sirrinə bələd qohumlar
Bir çarə tapmağı vermişdi qərar.
Zorla alınmışdı o sevdiyi yar,
Zeydə yoldaşları kömək durdular.
Səbriylə gəldi Zeyd o dərdə üstün,

İşinin düyünü açıldı bir gün.
Aşkar olmasa da, gizli, birtəhər,
Zeyd ilə o Zeynəb görüşürdülər.
O, canan yanına getdikcə az-az
Qəlbin aynasından silinirdi pas.
O təzə qönçəylə görüşən zaman
Açıb söyləyirdi dərini pünhan.
Mehribanlıq dolu şirin dodaqlar
Gizli nəvazişlər elərdi izhar.
Elin qaydasına uyğunlaşaraq,
Quruca hal-əhval sorardı ancaq.
Könüllər pak idi, saflıq duyardı,
Ortada həyalı baxışlar vardı.
Çarə tapmışdısa Zeyd öz dərdinə,
Məcnunun qeydinə qalırdı yenə.
Məcnunun dərdinə qalib ürəklə,
Çarə axtarırdı min bir diləklə.
Öz dərdi başından aşıb-daşırdı,
Lakin Məcnun üçün çox çalışırdı.
Elə iş gördü ki, durduqca cahan
Afərin söyləyər hər xatırlayan.
Səndən də yaxşılıq qalsa yadigar,
O camal sənə də üzündə parlar.
Bir çox sifətlər var insanda hələ,
Almasan yaxşıdır onları dilə.
Pis sözü ağızına alınca insan
Qarnında öldürsə yaxşıdır, inan.
Bu dünya dolanıb, döndükcə ruzgar
Qoy səndən yaxşı söz qalsın yadigar.
Səndən də, məndən də nə qalsa ancaq,
Bil ki, kəndxudaya qismət olacaq.
Köçdü İbn Səlam, getdi dünyadan,
O quş bu qəfəsdən qurtaran zaman
Zeyd baş götürüb, yola çıxdı tək,
Məcnunun yanına gəldi sevincək.
Ölümün verdiyi acı qədəhdən,
Məcnuna tez xəbər yetirdi həmə:

“Arzu karvanının o yol vuranı
Sənin sağlığına tapşırıdı canı.
Artıq ölüb getdi, bil, İbn Səlam,
Ömrə sən layiqsən, sən yaşa müdam”.
Məcnun bu loğmanı ağızına aldı,
Fələyin dövrünə bir nəzər saldı.
Bir fəryad qopardı, nəre çəkərək,
Çəkdiyi nərədən titrədi fələk.
Gah rəqsə gətirdi onu həyəcan,
Gah da öz şəklini gördü məzardan.
Sevindi bu işə o bir cəhətdən,
Gülün ətəyindən kəsildi tikən.
O biri cəhətdən duyurdu ürək,
Rəqibi öldüsə, o da öləcək.
Odur ki, gülməyib, ağladı dərhal,
Ağlamaq əmr etdi bu dəmdə kamal.
Ağlayıb, ağlayıb, ağırlar uddu,
Sonra Zeydə baxıb, acığı tutdu:
“Sən, ey ürəyində bir nalə, min qəm,
Baş ağrımı çəkmiş vəfalı həmdəm!
Könüldə bir mətləb ummuşam səndən,
Qulaq as, bu sirri açıq deyim mən:
Bugünkü varağı sən açıq-aydın,
Oxuyub, ortada xəta buraxdın.
Dedin ki, fılankəs dünyadan getdi,
Sənə öz canını sadağa etdi.
Sevsəydin dostluğun düz peymanını,
Deyərdin: Leyliyə verdi canını.
Ona qismət olan bir tikə, inan,
Mənim boğazımdan keçməz heç zaman”.
Zeyd ona dedi ki: “Ay canım, burax,
Leylini sevmisən sən ondan qabaq.
O bərabər olan iki nəqşdən
Birini əksiltədin öz əlinlə sən.
Aradakı fərqi sildin ortadan,
Varağın birindən qoymadın nişan.
Madam ki, nə mənlik, nə də sənlik var,

İkilik rəqəmi mənasız olar.
Mən də qaydalara aldanıb bu dəm,
Mənə yaraşmayan bir söz demişəm.
Yaxşı düşmədisə söhbətim, sözüm,
Mən gedə bilərəm, incimə, gözüm!”
Məcnun bu cavaba asdıqca qulaq,
Zeydi qucaqlayıb dedi: “Sözə bax!”
Dedi: “Ey müsahib, dilinə əhsən!
Ən xoş nəsimlərin ən gözəlisən!
Nə gözəl danışdın, nə xoş söylədin,
Mənə layiq oldu cavabın sənin.
Nə gözəl, nə dürüst cavabların var,
Bax, belə danışar həmdərd olanlar!
Cahanda hal əhli olsa bir nəfər,
Onunla danışmaq dünyaya dəyər.
Mən əhd etmişəm ki, nə qədər sağam,
Səninlə daima dost olacağam.
Nə qədər ömrüm var, səninlə varam,
Neyləsən yolundan baş qaçırmaram.
Daima dərs alıb dediklərimdən,
Səndən sirr saxlasam, kafir olum mən”.
Məcnunun qəlbində ayrılıq dərdi,
Əmrək Zeyd ilə ömür sürərdi,
Aradan bir həftə gəlib ötüşdü,
Bir gün ayrılığa bəhanə düşdü.
Məcnun yuvasına yollandı yenə,
Zeyd də qayıdıb getdi evinə.

LEYLİNİN ALLAHA YALVARMASI

Vaxtın buxağından, qulaqlarından
Gecə, incisini asdığı zaman
Leyli göy üzündə Sürəyya kimi
Gözündən dənizə səpirdi inci.
Bir oydu, bir gecə, bir dərd, bir də dağ,
Onun həmdəmiydi yalnız bir çıraq.

Gecələr yatmazdı, pərvanələrtək
Gecədən çıraqa gileylənərək
Deyirdi: “Nə zaman qurtaracaqdır?
Bu gecə fələyin alnında dağdır.
Mənə qismət olan gecəyə bax bir,
Bütün varlığımı o, həlak edir.
Bu uzun qaranlıq gecəyə, inan,
Bir əlac tapmıram əlacsızlıqdan.
Qəlbində qalmamış onun hərarət,
Qorxuram səhəri olsun qiyamət.
Gülmədim bu gecə gələndən bəri,
Barı xoş olaydı onun səhəri.
Ev uçmuş, çırağ da sönmüşdür bu dəm,
Bağı talan olmuş bağban kimiyəm.
Tutaq ki, xoruzun boynu vurulmuş,
Sübhün nəfəsinə, deyin, nə olmuş?
Tutaq ki, qarının xoruzu öldü,
Məhlə əzançısı yerə gömüldü,
Səhər növbətçisi getmişdir hara?
Yadından çıxdımı onun nağara?
İlahi! Məni sən canana yetir!
Oduna yandığım o şəmi gətir!
Mənə işıq verər sevdalı yar,
Bu zülmət gecəni o işıqladar”.
Dilindən düşmədi səhərə qədər
Bu duaya oxşar dərddli nəğmələr.

LEYLİ İLƏ MƏCNUNUN GÖRÜŞMƏSİ

Tezdən duran xosrov səhər vaxtında
Sevinclə əyləşdi səhlik taxtında.
Günəş ki eşq ilə öpdü Gündüzü,
O eşqə baş əydi bütün yer üzü.
Gözlərə nur verən bu işıqlı gün
Novruz bayramından xoş idi o gün.
Arzu kəmərinə bağlamışdı baxt,

Qüssə dağılmışdı dünyadan o vaxt.
Leylinin ayağı zəncirdən azad,
Aləmi Ay kimi gəzirdi dilşad.
Heç kəsdən çəkinib qorxmayan o qız
Aşkara dərd çəkib, ağlardı yalqız.
Canı qurtarmışdı ər qayğısından,
Artıq güdməyirdi onu bir insan.
Qəlbində alovlar, yanıb ağlardı,
Nə ata, nə ana qorxusu vardı.
O, evdə, sarayda, məhəllədə tək
Gəzirdi, üzünü əllə örtərək.
Hər dəmdə bir könül axtardığından,
Hər qəlbə peyğam da verirdi pünhan.
O, yerdən göylərə işıq açardı,
Hər bir nəfəsə də ənbər saçardı.
O kimi axtarıb yanırıdı oda?
Bircə dostu vardı onun dünyada.
Ərinin yasını qurtardı, yenə
Çəkdi qəm evini ata evinə.
Səbrə qatlaşmağı buraxıb artıq,
Eşqin pərdəsini atdı apaçıq.
Şərab şüşəsini sındırıb bütün,
Suya qalxan tutdu gül kimi o gün.
Qıfilla bağlanmış o dürr, o canan
Qapını qıfilsız gördüyü zaman
Çarə axtarmaqda tərənib zirək,
Səhhət axtarırdı çarə gəzərək.
Hücrədə əyləşib fikir eylədi,
Zeydi çağırtdırıb belə söylədi:
“Bu gün ki intizar günü deyildir,
Bu vüsal günüdür, get yara bildir.
Dünya nə gözəldir, bir oyan, az yat,
Get, şəkəri gətir, qızılgülə qat!
Sərvin qucağında yatır çəmənini,
Lalənin sapına düz yasəmənini!
O gözəl ahunu tapıb tora sal,
O müşk nəfəsini indi ələ al,

Onun tikanından ipək tutaq biz,
Tozundan qayrılısın qoy ənbərimiz.
Qoy alım onunla könüldən nəfəs,
Həmnəfəslərimdən qalmamış heç kəs.
Pusquya gəlməmiş insafsız əcəl,
Bir onu görsəydim əcəldən əvvəl”.
Leyli xəznədəki xəzlə ipəkdən
Bir paltar çıxartdı o nazikbədən.
Ona layiq olan bir neçə şey də
Şah kimi götürüb tapşırıd Zeyd.
Zeyd isə şadlanıb bu hədiyyədən,
Ucaldı dağ kimi, qalxaraq həmə
Bütün paltarları çölə gətirdi,
Qanadsız hümaya müjdə yetirdi.
Bütün paltarları verdi Məcnuna,
Xoş xəbər danışdı Leylidən ona.
Məcnun bu xəbərdən şadlanıb o dəm,
Atlanıb-düşürdü o taleyikəm.
Dönüb fələk kimi hər bir tərəfə,
Yerində fırlandı o, yeddi dəfə.
Onun yeddi dəfə bu hərlənməyi
Keçib yeddi çərxi, ötdü fələyi...
Sonra da üzüylə yer süpürərək,
Şükür səcdəsinə o baş qoydu tək.
Öpüb o paltarı, yad etdi yarı,
Sonra da əyninə geydi paltarı.
Dostluq bulağında aldı dəstəmaz,
Hicran zillətindən qurtardı bir az.
Ay kimi parlayan üzünə bax sən,
Ənbər duyulurdu xoş nəfəsindən.
Şeir deyə-deyə üz qoyub yola,
Şəkər dağıdırdı o sağa, sola.
Dışili, erkəkli bütün vəhşilər
Onun arxasınca yola düşdülər.
Məcnunla bir yerdə hamsı durardı,
Onun ətrafında halqa vurardı.
Canan qarısına yetişib durdu,

Ordusu da vardı, amma nə ordu?
Elə bir ordu ki, döyüş zamanı
Pəncələr olardı qılinc, qalxanı.
Zeyd xəbər yetirdi o Zübeydəyə,
Bu qoca xəlifə yumşalmış deyə,
Məcnun ki çəkdiyən qəmə sirdaşdır,
O bu gun qapında torpaqdır, daşdır.
Səcdənə düşmüşdür, rəhm et Məcnuna,
İçəri gəlməyə izin ver ona.
Leyli bu müjdəni eşidən zaman
Xərabəyə döndü bu abadlıqdan.
Çadır dirəyitək qalxaraq əvvəl,
İp kimi sərildi sonra o gözəl.
Huşsuz, vəhşilərdən tamam bixəbər,
Çadırdan bayıra qaçdı o dilbər.
Şümşad ayağına düşən bir odtək
Qonaq ayağına düşdü o mələk.
Məcnun seyr elədi dərdli cananı,
Ayaq pərdəsində göruncə canı,
Naləsi titrətmə saldı göylərə,
O da huşdan olub yıxıldı yerə.
Cansız bir dirəkdi o nazikbədən,
Məcnun da canlı bir ölüydü, bilsən.
Dünyanın səsindən tamam bixəbər,
Huşsuz uzanmışdı o sevgililər,
Məcnunla yol gəlmiş çöl heyvanları.
Bu vaxt ortalığa alıb onları,
İki sevgiliyə keşik durdular,
Dağ çənbəri kimi halqa vurdular.
O qədər çoxdu ki orda vəhşilər,
Yol tapa bilmirdi onlara nəzər.
Oraya gəlmişdi iki-üç insan,
Onları vəhşilər dağıtdı haman,
Ortadan çıxaraq yerdə qalanlar,
Hərəsi bir küncdə gizləndi onlar.
Orda huşu getmiş o sevgililər
Qaldılar günorta olana qədər.

Zeyd gəlib güləblə ənbər yetirdi,
O qoşa baharı cana gətirdi.
Elə ki, huşları qayıtdı, yenə
Dinməzcə baxdılar biri-birinə,
Leyli utanaraq qızardı gültək,
Torpaq qəribinə yaxın gələrek,
Əlindən yapışıb çəkdi irəli,
Çadırına apardı o gözəl pəri.
Onu çadırında oxşadı nazla,
Ovutdu qəlbini minbir avazla.
Zeyd məhrəm kişiydi, həm də mehriban,
Əmr-As¹¹¹ olmağı atıb ortadan,
Qapının ağzında o da halqatək
Haman vəhşilərlə əyləşmişdi tək.
Hərəmi dörd yerdən tutan heyvanlar
Onun ətrafında çəkmişdi hasar.
Havada milçək də uçsaydı əgər,
Tutub parçalardı onu vəhşilər.
Orda vəhşiləri görə bir insan
Yaxına gəlməzdə can qorxusundan.
O bağlı qapını görüb bu saat
Heyrətə düşmüşdü bütün camaat.
– Həqiqi eşqdir, – deyirdi hər kəs, –
Ona bulaşmamış şəhvətlə qərəz.
Bu həqiqi sevda düşəcək dilə,
Ona ram olmuşdur vəhşilər belə.
Ona vəhşilərdən dəyməyir zərər,
Yoxdur xilqətində vəhşətdən əsər.
Qəlbində vəhşəti boğduğu üçün
Durmuş xidmətində vəhşilər bütün.
Bu torpaq nəslinin sevdası, aşkar,
Paklıqla yaranıb tutmuşdur qərar.
Bu gün naləsini eşitdiyimiz
Hər iki aşiqə nəzər salaq biz.
Əldə içilməmiş qədəhlərindən
Bu xarab, o biri sərxoşdur, bilsən!
“Artıq qucaqlaşın”, – deyirkən zaman

Bu əldən getmişdi, o biri huşdan.
Bu eşq dəlilikdən törənməmişdir,
Dünyaya dərs olan nadir bir işdir.
Kim ki, hal əhliydi, dadmışdı dərdi,
Evində onlardan söhbət edərdi.
O bağlı xəzinə, ətrafı hasar,
Durmuşdu yanında gənc xəzinədar.
O əziz qonağın eşqiylə durdu,
Onu bəzəndirib min zinət vurdu.
Öz gözəl saçının hələlərindən
Ona çalma hördü o nazıkbədən.
Diyləmi sakitcə görünəcə o yar,
Qıvrım saçlarından geydirdi paltar.
Onu qəlb evinə eylədi sultan,
Həmayil qolunu saldı boynundan.
Sonra da bərk basdı bağına birdən,
İki gül cücərdi bircə qönçədən.
Onu kökləmədən, mizrabsız çaldı,
Şərabsız, öpüşsüz aqlını aldı...
Zəncirdən açıldı “əlif” ilə “lam”,
Üzdən bir-birinə yapışdı tamam,
İki əyilmiş xətt, artıq öpüşdü,
Bütöv bir dairə şəklinə düşdü.
Ədlin tərəzisi bərabər olcaq,
Quş qanad gətirdi, uçmadı ancaq.
İki şam bir teştdə yaxıldı, bilsən,
Ruhları bir idi, birləşdi bədən.
İki sap bir tovda eşilmiş oldu,
İki sürəhi də bir sudan doldu.
İki lay vuruldu bir qapıya tən,
İki göz yarandı bir baş üstündən.
Birləşdi bu zaman uzaq qütblər,
Bir nurla parladı o iki səhər.
Könülləri yanmış o iki dildar,
Bir gecə, bir gündüz belə qaldılar
Nə onun, nə bunun qalmışdı huşu,
Ortadan uçmuşdu ehtiras quşu.

Onlar özlərinə gəldiyi zaman
Şahin uçmuş idi, şah da arxadan.
Çadırdan bayıra çıxmışdı canan,
Onun keşiyində dururdu soltan.
Yığışib köçmüşdü sarayından şah,
Tacı da, taxtı da boş qalmışdı, ah!
Məhəllə əğyardan boşalmışdı, bax!
Orda sevgililər qalmışdı ancaq.
Məcnun o cananı hazır görərək,
Evi danışıqdan boşaltdı, gerçək.
Özü də halqatək qapıda durdu,
Məcnunun gözüydü Leylinin yurdu.
Elə ki, qəlbində yer verdi ona,
Qapıçı olmağı aldı boynuna.
O iki qazanın isti dodağı
Kasa tək lal idi bu vüsəl çağı.
Əsincə behiştədən sərin bir külək,
O iki alovu söndürdü şamtək.
Eşq gəlib, üzərlük yandırdı dərhal,
Ağızlar bağlandı, dillər oldu lal.
İki divardakı iki naxıştək
Onlar hərəkətsiz dururdu, gerçək.
Ürək sözlə dolu, bağlıydı dillər,
Sanki ağzı bağlı bir kuzəydilər.
Onların eşqiylə dolmuşdu cahan,
Nitqi açılmazdı heç kəsin bir an.
Nə qədər vardısı qəmə intizar,
Gecələr şam kimi dil açardılar.
Elə ki, vüsalla açıldı səhər,
Kəsildi şam kimi danışan dillər.
Dilin bəlasıdır uzunçu olmaq,
Ariflər işidir sükuta dalmaq,
Xəzinə qızıldan olduqca kənar,
Qapısı daima qıfilsız olar.
Onu qızıl ilə doldursa insan.
Xəzinə qapısı bağlanar hər an.
Qəməzlər diliylə o nazlı dilbər

Deyirdi qəlbaçan xoş bədiyələr:
“Ey ondilli süsən, sənə nə olmuş?
Mənim dərdimdənmi dilin tutulmuş?
Sənədən söz deyən bir şeydə bülbül
Dinməz il uzununu, açılmasa gül.
Lakin gül üzünü gördüyü zaman
Bir deyil, oxuyar min yeni dastan.
Sən dünya bağında şeydə bülbülsən,
Vüsala can atan gül kimiyəm mən.
Bu vüsal günündə hanı həvəsin?
Ağzın qıfıllıdır, çıxmayırsən”.

Qanlı göz yaşında boğulub gedən
Məcnun alovlu bir dil açdı birdən:
“Ey sənəm, bal kimi dodağın vardır,
Dilimi bağlayan o dodaqlardır...
Düşün ki, ağızda dil yoxdur, canan!
Dil deyil, bir tükdür bu dilim, inan.
Camalın şövqündə qəm çəkə-çəkə
Tüküm dilə döndü, dilimsə tükə¹¹².
Qapında bir tükün dil olmasından
Dilin tük olmağı yaxşıdır, inan.
Səninlə tük kimi danışmaq üçün
Qoy dilim tük kimi incəlsin hər gün.
Sənə can satmaqda mahirəm, ey yar,
Sənə dil satmasam, daha xoş olar.
Qoy sənə məlhəmi çox olduğundan
İşdə dil yarası olmasın, canan!
Axtaran bir hərif uzundil olar,
Tapınca nə dili, nə sözü qalar.
Mənim də tapdığım sən sən, ey sənəm,
Sənin də quyuya saldığım mənəm.
Mənimçün sən varsan özümdən əvvəl,
Çünki mənim deyil, səindir bu əl,
Nəçiyəm, de, kiməm mən taleyikəm?
Dünya şahiddir ki, sənin kölgənəm.
Özümü hər sayda heç bilirəm mən,
Heçə bənzəyirəm bu heçkəslikdən...

Səndən əsər çatdı ənə, ey dilbər,
İnan ki, ondandır məndəki əsər.
Bir qızılquş kimi ucaldıqca mən,
Bir nişan görmədim dağ kəkliyindən.
Sındı qızıl quşun qanadı bu gün,
Uçdu dağ kəkliyi, uçdu onunçün.
Bizim milçəyimiz gəlməmiş cana,
Tovuzun gəlmədi sənəin meydana.
Şahın ov köpəyi edəndə şikar,
Ahu balası da şaha ox vurur.
Vüsal ümidinlə güldüyüm vaxtlar
Mənə dad verərdi o xoş intizar.
Elə ki, sevgilim əlimə keçdi,
İşim mənlüyimdən uzağa köçdü...
Sənə könül verən aşiqə, canan,
Əldən düşdüyü vaxt əl uzadırsan.
Can sənə olarsa, peşkəşdir, nə qədər sağam,
Sənəin qədəminə baş qoyacağam.
Baş sənəiz olarsa, ayrılısın.
Can sənəiz olarsa, çıxsın bədəndən.
Hər gün ayağına baş qoyam görək,
Məndən can verməkdir, səndən istəmək.
Nə qədər ki, sağam, sənəin nigarım,
Sənəin öləndə də pərəstişkarım.
Canın ki canımdan cüda deyildir,
Sənəiz yaşamağım rəva deyildir.
Məni odlarına yandırsan da sən,
Balıqtək suyundan ayrılıram mən.
Sənəinlə gözlərin dünyaya baxar,
Kim görən gözünü kor istər, ey yar!
Bu yolu mən sənəiz gedərəmmi, ah?
Səndən ayrılıram, nəuzibillah!
Aşiq məzhəbində ayrılıq nədir?
Mən sözü, sən sözü – bir əfsanədir.
İki parça olan bir zirehik biz,
Bir can parçasıyıq, bil ki, ikimiz.
Mən yoxam, dünyada sənəin var olan,

Bu xəyali surət özünsən, inan!
Madam ki, mən sənəm, ikilik nədir?
Birliyi qırmağa nə bəhanədir?
Heykəl ikidirsə, bünövrə birdir,
“Lam əlifla” ki, bax, ayrı deyildir¹¹³.
Orda ki mən varam, sən nigar da var,
Orda ki sən varsan, bu qubar da var.
Yox, yox, yanılıram, can birdir, canan,
İkilik qovğası çıxmış ortadan.
Necə birləşirsə bir bəm ilə zil,
Birləşən canımız ayrılan deyil.
Zillə bəm olmasa, çəng çalan bir kəs
O çəngdən sədalar çıxara bilməz.
Bir xəzinədəndir ürəyimiz, bax,
Arada ikicə sifət var **ancaq**.
Xoş olar bir hərəm seçsək ikimiz,
Xoşdur bir addımda qərar tutsaq biz,
Cüt ağız qılıncın qımı bir olar,
Cüt məğzli badamın bir qabığı var.
Yumurta sarısı cüt olsa belə,
Sərmayəsi birdir, bir hesab elə.
İki həmcins hərf düşsə bir yerə,
Onlar bir yazılar səhifələrə.
Nişanımız birdir, cinsimiz də bir,
Yuvamız ikidir, gəl də birləşdir!
Gəl, iki hərf yaz bir adda, ey yar,
İki damla tutsun bir camda qərar.
İncəsən, ikiyə vurma biri sən,
Gəl, təkə təkə vur, əgər arıfsən”.
Məcnunun göz yaşı tufanlar açdı,
Min belə dürrlər, incilər saçdı.
Leyli can yandırır ülfətlə, nazla
Məcnunu oxşadı minbir niyazla.
Hoqqanı doldurdu o, ixtilatla,
Dodaqlarındakı abi-həyatla...
Xətər saçılırdı qara saçından,
Ağızı da zərifdi ətir qabından.

Qızın ay üzündə o incə dodaq,
Şəkər paylayırdı ətir saçaraq.
Məcnunun başına xalvarla şəkər,
Batmanla ənbərlər saçdı o dilbər.
Xəyalı Misirdən min bac istədi,
Hümməti həbəşdən xərac istədi.
Kim ki bu dünyada sükuta dalar,
Öz ətri gül kimi ağzında qalar.
Onun söz yaradan bir ağzı vardı,
Bunun da çənəsi sözlə oynardı.
Mənim düşüncəmə, zənnimə görə,
O ağız layıqdir belə sözlərə.
Dünyadan bir qismət alır hər bəşər,
Biri ciyər yeyir, o biri şəkər.
Sevdaı adamlar uyuşmaz Ayla,
Şəkər saziş etməz çoxlu səfrayla.
Qızılgül ətrindən doysa bir nəfər,
Ona haram olar başqa ətirilər.
Məcnun seyr etdikcə gözəl yarını,
Cırmağa başladı öz paltarını.
Hissizlik şərabi çox təsir etdi,
Ayaqdan düşərək, əldən də getdi.
Könlünü üzrlə eləsə də pak,
Taqətsizlik onu etmişdi həlak.
Gördü ki, sümüyə dayanmış bıçaq,
Aldığı zərbədən həlak olacaq.
Qılıncı başından, başını teştdən
Götürüb çöllərə yollandı birdən.
Onun kəsilmişdi səbri, qərarı,
Sızları yanında çöl heyvanları.
O, öz aynasını verərək yara,
Başqa bir ayinlə çıxmış yollara.
Yarının zülfünü qucaqlayaraq,
O, öz varlığından düşmüşdü uzaq.
Özünü öz yarı sayaraq bəzən,
Özünə müştəri olurdu səhvən.
O, öz varlığını unutmuşdu, bax,

Varlığı, mənliyi Leyliydi ancaq.
O, gülər baharı görəndən bəri
Birə-min olmuşdu eşqin kədəri.
Xəyal aləmində xoşbəxtliyindən,
Bir vüsal dastanı deyirdi hər an.
Gah dost vəfasından söhbəti vardı,
Gah da bir qabıqdan məğz çıxarırdı.
Zeyd o beytləri dinləyib hər an,
Asıb sırğa kimi qulaqlarından,
Ona pak ruh ilə deyirdi əhsən,
Deyirdi: “İnsanlığ elmində təksən!
Müqəddəs bir eşqi vermədin bada,
Sənə səcdə qılmaq bərcdur dünyada.
Əgər məhəbbətdə olmasa ismət,
O şəhvət hissidir, deyil məhəbbət!
Saf eşqin nurlu bir güzgüsü vardır,
Eşqin hesabından şəhvət kənardır.
Qərəzli bir sevda yaşamaz, inan!
Eşq ilə qərəzi bir tutmaz insan.
Düz gəlməz eşq ilə qərəz, müxtəsər,
Qərəz olan yerdən eşq qalxıb gedər,
Düzü, səndən başqa aşıqlər tamam
Qərəzə sitayiş edirlər müdam.
Saf eşq səninkidir, başqası nədir?
Onlar eşq adına bir bəhanədir”.
Bir eşq doğruluqda tutarsa qərar,
Dostun yaxşılığı birə-on olar.
Sevgi bu kamala çatarsa bir an,
Yaxşı ad qazanar özünə insan.
Nizami, nə gözəl bir dövlətin var,
Hər zaman, hər yerdə o rəvac tapar.

PAYIZIN YETİŞMƏSİ VƏ LEYLİNİN ÖLMƏSİ

Qaydadır, yarpaqlar tökülən zaman
Qanlı sular axar o yarpaqlardan.
Hər bir budağın ki, içində qan var,
Axır, deşiklərdən süzüb damcılar.
Suyun şüşəsi də soyuyub donar,
Bağların üzünə sarılıq qonar.
Ölüm zərbəsilə qabarar budaq,
Torpağa pay olar hər qızıl yarpaq.
Nərgiz öz köçünü dəvəyə çatar,
Şümşad taxtdan düşüb, tacını atar.
Yasəmən siması sarılar yenə,
Gül də qan məktubu alar əlinə.
Zöhhak ilanıtək hey qıvrılaraq,
Çəmənin başına sarılar torpaq.
Qaydadır, acı bir külək əsəndə
Tökülər yarpaq da, solar çəməndə.
Dəniz tufanına düşən adamlar
Qorxudan saxlamaz əynində paltar.
Solar yaşıl otlar, bənzəyər yenə
Sarılıq tozundan xeyri gülünə.
Tülkü əldən düşüb yolda dolaşar,
Tülkü tükü kimi qana bulaşar,
Ciyəri naziklər bağda naxoşlar,
Meyvə gözəlləri nazlanmaq xoşlar.
Bağa bağban olan hindli bir nəfər
Zənci balasının başını kəsər.
O kəsik başları götürüb bağban
Budaqlar üstündə asar eyvandan.
O gözəl çənəli almaya bax bir,
Nardan soruşar ki: “Kəfin necədir?”
Parça-parça olan ciyərindən nar
Yaralı qəlbinə qan damızdırar.
Püstənin ağzı da yırtılan zaman
İnnab dodaq büzər ona uzaqdan.

Narınc üzünün də girdəliyi var,
Turuncdakı ətri çəkib aparar.
Muğan şərabinin küpündən dehقان
İçib sərxoş olar, düşər ayaqdan.
Payız bu tufanı qurduğu anda
Qəlbən yaralandı bir gülüstan da...
Ucalıq taxtından Leyli düşərək,
Bir dərd quyusuna endi o mələk.
Sızladı bağının baharı tel-tel,
Onun çırağına sillə vurdu yel.
Başına bağlarkən qızıl çalmalar,
Başqa bir çalmaya düşdü o nigar...
Zərli ipək geyən o nazikbədən,
Qamış teli kimi incəldi birdən.
Bədirlənmiş Ayı döndü hilala,
Sərv qaməti də döndü xəyala.
Könlünün sevdası başına keçdi,
Başının ağrısı könlünə köçdü.
Təmuzun ¹¹⁴ istisi şəhi apardı,
Lalə yarpağını yellər qopardı.
Yardan ayrılalı yanıb-sönmüşdü,
Sərvi də incəlib çöpə dönmüşdü.
Qabaqlar da vardı bu dərd, bu möhnət,
Birə-yüz olmuşdu indi məhəbbət.
Leyli aşiqini görüncə darda,
Gördü öz könlünü min intizarda.
Elə ki, ayrılıq zamanı çatdı,
O köhnə sevdası birə-on artdı.
İş gəlib o yerə çatdı ki, birdən,
Düşüb xəstələndi o nazikbədən.
Qara qızdırmaya düşdü o canan,
Dodaqlar qaysıdı bu qızdırmadan.
O sərvın balınca həvəsi düşdü,
Onun qırqovulu sərvdən düşdü.
Sünböldən torpağa danə düşəntək
İpək örpəyini üzə çəkərək,
Anaya sirrini açdı balası,

Dedi ki: “Başımın çoxdur bəlası.
Ana! Mən ahuya əlacın varmı?
Südlə zəhər içdim, dərman olarmı?
Köçüm yığışmışdı... Neyləyim bu dəm?
Məni bərk tutma ki, köç üstündəyəm.
Mən ki qan yeyirəm, nə mehribanlıq?
Mən ki can üstəyəm, nə zindəganlıq?
Gizlində nə qanlar uddum, anacan!
İndi ürək dərdim aşır ağzımdan.
Canım dodağımdan çıxırsa bu dəm,
Nə olar sirrimi açib söyləsəm?
Sirrin pərdəsini götürdüyümdən,
Mən gedəsi oldum, salamat qal sən!
Qucaqla boynumu, ey mehribanım!
Amandır, boynuna düşməsin qanım!
Bədənəndən ayrılıb çıxanda bu can,
Yarın hieranından öldüyüm zaman
Xoşdur niyazından nilimi çəksən!
Sürməmi dostumun tozundan çək sən!
Başım göz yaşıyla islansın gərək!
Ciyər şamamamdan, gəl, ətrimi çək.
Bağla hunutumu o sarı güldən,
Ahından səpgilən kafurumu sən!
Şəhidəm, qan rəngli olsun kəfənim,
Qoy belə bəzənsin bayramım mənim.
Məni gəlin kimi bəzəyib, yarat,
Pərdəmi saxlayan bu torpağa at!
Eşqimdən didərgin düşən o bədbəxt
Ölüb getməyimi eşitdiyi vaxt
Sənə başsağlığı yetirmək üçün
Bizim bu çadıra gələcək bir gün.
Qəbrimin üstündə əyləşərək tək,
O, Ay axtaracaq, torpaq görəcək.
Qəbrimin üstündə əl bağlayaraq,
Göz yaş tökəcək o yanan çıraq.
Ən əziz, ən gözəl bir dostdur mənə,
Bir yadigar qalır o məndən sənə.

Sən Allah, çıxmasın sözüüm yadımdan,
Ona alçaq gözlə baxmayın bir an.
İtirdiyin könlü onda tap, ana!
Bildiyim nağılı söylərsən ona,
Mən onu tutmuşam canımdan əziz,
Onu məndən sonra əzizləyin siz,
Söylə: “Bu can çıxan köhnə saraydan
Leyli zəncirini qırdığı zaman
Eşqinlə torpağa gömdü canını,
Uçurdu ömrünün xanimanını.
O, eşqin yolunda mərdanə getdi,
Aşiqlik yolunda can qurban etdi”.
Sorsa: – Nə cür etdi həyata vida?
De: “Sənin eşqinlə o getdi bada.
Nə qədər dünyada nəfəsi vardı,
Sənin qəmlərini canda saxlardı.
Sənin dərdinlə də o məhv olaraq,
O dərdi azuqə apardı ancaq,
De: – Torpaq olsa da bu gün niqabı,
Yalnız səni çalır onun rübabı.
O intizar çəkən adamlar kimi,
Sənin yolundadır gözüylə qəlbi.
İstəyir arxadan çatasan ona,
Odur ki, göz dikib sənin yoluna.
Tez gəl, intizardan Leylini qurtar!
Gəl, onun qoynunda tutginən qərar!”
Ana, bu sözləri ona yetir sən:
“Ey mənə can verən, məni öldürən!
Dünyada heç kəsdən gözləmə kömək,
Bir Allahdan başqa hamıdan əl çək.
Özün kimisinə göz dikdiyindən
Yolunu azaraq uzaq düşdün sən.
Ağlın nə qədər ki, kamala doldu,
Adın zamanənin Məcnunu oldu”.
Bu sözlə Leylinin doldu gözləri,
Başqa bir aləmə köçdü o pəri.
Öz gizli sirrini danışdığından

Sevdaya can verdi dilində canan.
Qızını o halda görüncə ana
Elə bil qiyamət göründü ona.
Ağarmış başından götürüb örpək,
Saçını küləyə verdi səməntək.
Anıb övladının qara gözünü,
Yolub saçlarını, cırdı üzünü.
Nə oxşama varsa dedi əzbərdən,
Nə saçı vardisa yoldu o birdən.
Ağladı baxdıqca qızın boyuna,
Gözündən qan tökdü həyat suyuna.
Gah qızın üstündə sıxdı gözünü,
Gah onun alınına qoyub üzünü,
Gözünün yaşını tökdü fəğanla,
Yudu o çeşməni bu axan qanla.
Ananın naləsi göyə yüksəldi,
Fələk bu nalədən naləyə gəldi.
Andıqca gül rəngli əqiqi, bilsən,
Daşlar qana döndü növhələrindən.
Aya ulduzlardan zəncir bağladı,
Ciyər sandığında onu saxladı.
Onu növhələrlə bəzədi dili,
Güləblə ənbərə buladı gülü.
Torpağa tapşırırdı Leylini, bir bax,
Torpaqdan törəyən torpaq olacaq.
Qız yeni hasara düşdüyü zaman
Qəm də xilas oldu xəzinədən¹¹⁵.
Onun da həyatı qurtarıb bitdi,
Alıb baratını dünyadan getdi.
Aldığın atmayan bir insan varmı?
Dolub-boşalmayan bir şey olarmı?
Dünyanın bazarı iti olsa da,
Kasadlıq çəkəcək onda piyada.
Dünya mələk donlu şeytana bənzər,
Əlində təsbeh var, belində xəncər.
İnan, bu dünyada yoxdur bir mələk
Ki, dünya açmasın başına kələk.

Çalış aldatmasın səni bu qarı,
Belini əyməsin onun ruzgarı.
Bir quyu olmamış altındakı taxt,
Burdan köçünü sür gecikməmiş vaxt.
Bu yaşıl kamanlı çərxə qıl nəzər,
Sən üz döndərməsən, o üz döndərər.
Hələ bitirməmiş, inan ki, torpaq,
Doludan bir zərər görməmiş yarpaq.
Bu ada mühiti – dərin bir quyu,
Torpağı qaradır, tutğundur suyu.
Gəmini ortadan sahilə çək sən,
Bəlkə öz şəhrinə çata biləsən.
Bu torpaq can alan bir nəhəngdir, bil!
Sümüklərindən də əl çəkən deyil.
Bu sandıqca kimi fırlanan torpaq
İnsanın qanına qərç olmuş ancaq.
Ağzı olmasa da qan içir hər an,
Özünə can tapır aldığı candan.
Hamını qumlayır onun ac gözü,
Ölülərdən qalmış bir qumdur özü.
Bax, bu dairədə olan naxışlar
İnsan cəsədindən şəkil almışlar.
Qəlbi açıq adam fəni dünyada
Yaxşılıq uğrunda can etsə fəda,
Taleyin gözüylə o baxdığı vaxt,
Tikanı gül görür, quyunu da taxt.
Yorğunluq üzündən, kədər üzündən
Ona adi gözlə baxarsa, bəzən,
Varlığı qərəzslə kinə bürünər,
Ona gözəlliklər çirkin görünər.
Xudpəsənd olmayan təmiz bir insan
Qorxmaz nə yaxşıdan, nə də yamandan.
Yalnız bu quyudan çıxmaq fikri var,
Behiştin qəsrinə yollar axtarar.
İstər ki, zəncirdən çıxsın ayağı,

Yetişsin onun da azadlıq çağı.
Qısalt hekayəni, gecə keçmişdir,
Bir iki olmasın, olsun iki bir.
O Xosrov, Keyqubad, o Cəməşid hanı?
Onlar gedən yolu gedəcək hamı.
Hiyləylə qurtarmaz quyudan heç kəs,
Bu qapı davaya bağlana bilməz.
Qocalar düşündü, çalışdı gənclər,
Olmadı düyünü açan bir nəfər.
Dünyaya yel kimi gəlib-gedənlər
Fələyin işinə neyləyə bilər?
Sən açıq bir gözlə baxsan aləmə,
Özünə şəbə de, Şəbdiz söyləmə?¹¹⁶
Bundan da irəli uzansa əlin,
Bil ki, unudarsan aləmi yəqin.
Nə qədər acizik bu dünyada biz,
Fələyin sirrini açmaz fikrimiz.
Rəngi gömgöy olan bu axar suyu
Qoy su aparsın ki, çay suyudur bu.
Bir damcı verməyib o, öz suyundan,
Öldürdü gəlini susuzluğundan.
Leyli ki torpağı eylədi məskən,
Xəzinə divarı oldu dəmirdən.
Ərəblər bu dərddən bağı qan oldu,
Onun zülfü kimi pərişan oldu.
Qızın həsrətini çəkən adamlar
Ah çəkib, “of” deyib, ağladı zar-zar.
Dostların behiştü – Leylinin qəbri,
Cənnəti andırır ilk bahar kimi.
O müqəddəs qəbri öpərdi yellər,
Onu ziyarətə gələrdi ellər.

LEYLİNİN ÖLÜMÜNDƏN MƏCNUNUN XƏBƏR TUTMASI

Bu məşhur dastanı yaradıb yazan
Yazmış səhifəyə belə bir fərman:
Ay batdı, dolanıb keçdikcə günlər,
Qəlbi qırıq Zeydə çatdı bu xəbər.
Ağlayıb könlünü açdı fəryada,
Deyin, ağlamayan varmı dünyada?
O, qara geyindi yası var kimi,
Ədalət axtaran adamlar kimi.
O, qəbrin yanına yetişdi, bir bax,
Bahar buludutək yaş axıdaraq.
Onun qan dalğalı qəbrinin üstə,
Sorma nə haldaydı o qəlbi xəstə,
Səllər axıtdıqca o, didəsindən,
İnsanlar baş alıb qaçdı səşindən.
Ah çəkib, aləmə vəlvələ saldı,
Qəmindən fələyin üzü qaraldı.
O parlaq çıraqlı, gözəl məzarı
Tərk edib üz qoydu çöllərə sarı.
O çırağı sönmüş qaranlıq gecə
O yoldan azmışı taparaq təkçə,
Onun qarşısında zar-zar ağladı,
O dağlanmış qəlbi yenə dağladı.
Cırıb üz-gözünü o birdən-birə,
Ah çəkib, başını vururdu yerə.
Məcnun öz dostunun baxıb rənginə,
Gördü bulud kimi tutulmuş yenə.
Soruşdu: “Qardaşım, nə olmuş, nə var?
Nədir nəfəsindən çıxan alovlar?
Nədən üz-gözünü dağıtmısan sən?
Nədən paltarını qara geymisən?”
Zeyd dedi: “Bəxtimiz gəlmişdir qara,
İşimiz çox yaman düşmüşdür dara.
Torpağın bağrından qara su çıxdı,

Ölüm qapımızın əlini sıxdı.
Dolu bağımızı döydüyü zaman
Töküldü yarpaqlar əsən ruzgardan.
O gözəllik Ayı düşdü fələkdən,
Sərvimiz yıxıldı, boş qaldı çəmən.
Leyli, gözəl Leyli yerə gömüldü,
O sənin dərdinlə yaşayıb öldü”.
Bu sözdən Məcnunun büküldü beli,
Sanki zəlzələdən tutuldu dili.
İldırım vurmuş tək qaraldı haman,
Həm düşdü, həm yandı bu ildırımndan.
Taqətsiz yerində dayandı bir an,
Fələyə üz tutub dedi: “Ey dövrən!
Nədir bu verdiyin insafsız qərar?
Bir zəifə qarşı bu qanunmu var?
Ota da ildırım yağdırarlarmı?
Bir qarışqa üçün bu zülm olarmı?
Nə lazım ardınca min bir cəhənnəm,
Onu bir qığılcım yandırır bu dəm.
Sən cama görə də göz yaşı göndər,
Hər arzuya görə verilər sağər.
Mən bağı yanımışın tutduğu çıraq
Bir yel silləsiylə qaralar ancaq.
Bu qılınc çəkməyin nə mənası var?
Məgər ağcaqanad əjdaha olar?”
Bütün fələklərə nifrət deyərək,
Qaçdı səhralara o vəhşilərtək.
Cırdı paltarını o min dəhşətlə,
Vəhşilər baxırdı ona heyrətlə.
Onun sellər kimi göz yaşı vardı,
Ona baxanlar da belə ağlardı.
Dalınca sürünüb Zeyd kölgətək,
Onun kölgəsindən dilərdi kömək.
Qəlbində sızıltı, gözləri gıryan,
Dağları, daşları saldı ayaqdan.
Tab edə bilməyib bu intizara,
İstədi baş çəksin o dost məzara.

Zeydə: “O məzarı nişan ver”, – dedi,
Sonra yar qəbrində bitdi ot kimi.
O, sərxoşlar kimi başı havalı,
Özündə deyildi fikri, xəyalı.
Özü qəm yolçusu, yoldaşı ah-vay,
Rüsvaylar içində hamıdan rüsvay,
Saçları pərişan, başı dumanlı,
Yoldu saçlarını o qəm nişanlı.
O beli qırılmış şikəstəqamət,
Gecəsi bir məhsər, günü – qiyamət,
Uzaqdan o qərib məzarı görcək
Düşdü torpaqlara nurdan kölgətək.
O, yerdə qıvrılıb bir ilan kimi,
Tikana sancılmış soxulcan kimi,
Xəzinə üstündə yatmış ilantək
O qərib türbəyə sarıldı bərk-bərk.
Gözündən lalətək göz yaşı getdi,
Ondan ot üstündə lalələr bitdi.
Şam kimi əridib ciyər qanını,
Açdı alovlanmış qəm lisanını:
“Neyləyim, bir çarə tapmayıram mən,
Yanıb əriyirəm şam kimi dərddən.
Mənim Deyləm taclı sevgilim vardı,
Dünyada var-yoxum yalnız o vardı,
Bu Deyləm ayinli qoca şahənşah
Mizraqla yarımı apardı, eyvah!
Əlimdə tørtəzə bir gülüm vardı,
Onu da əcəlin yeli apardı.
Azadca bir sərvim vardı çəməndə,
Yıxıldı əcəlin yeli əsəndə.
Ağacda çiçəyim açıldığı vaxt
Saxlaya bilmədi o neməti baxt.
Ah, onun eşqiylə bir kiçik dəstə
Bənövşə bitmişdi qəlbimin üstə.
Onu da bir zalım qaparaq keçdi,
Mən əkib-becərdim, özgəsi biçdi.
O reyhan üzlümün xəyalıyla mən

Qaçardım dünyanın hər nemətindən.
Bir oğru pusqudan ona əl atdı,
Qırıb reyhanımı, yol üstə atdı.
O qələ gözəlīm belə bir yardı,
Mənim də qulluğum belə qurtardı”.
Sonra yar qəbrinə qoyub başını,
“Ah” deyib, axıtdı o, göz yaşını:
“Sən, ey xəzan görmüş körpəcə gülüm!
Dünyanı görməmiş ölən sevgilim!
Ey xərabə qalan bağı-gülüstan,
Bar verib, barını yeməyən canan!
Torpağın zülmünə dözürsənmi sən?
Bu dərə dibində, söylə, necəsən?
O qara xallardan varmı bir əsər?
Söylə, nə haldadır o ahı gözlər?
Necədir yaquta bənzər dodaqlar?
Ətirli saçların necədir, ey yar?
Nəqşini çəkirlər, de, hansı rəngdən?
Şamın hansı dərdlə əriyir, de sən?
Kimin gözlərinə gülürsən, canan?
De, kimin başına ətir saçırısan?
Sərvi hansı bağda tutmuşdur qərar?
Məclisin olmuşdur hansı laləzar?
Tikanlar içində necədir halın?
Necə mağarada keçir əhvalın?
İlan məskənidir bu mağaralar,
Sən Aysan! De, burda nə məqsədin var?
Qəbrinin üstündə yanırım, canan!¹¹⁷
Sənsə mağaraya həmdəm olmusan.
Sən bir xəzinəydin, uddu torpaqlar,
Xəzinə olmasan, udmazdı, ey yar.
Hansı mağarada xəzinə ki var,
Üstündə bir ilan qıvrılıb yatar.
Mən də ilan kimi küsüb yuvamdan,
Məzarın üstündə oldum pasiban.
Qum kimi tapdandım bir zaman gerçək,
İndi sakit oldum quyuda sutək.

Qismətin Ay kimi qəribliksə, bil,
Ayın qəribliyi qərribə deyil.
Sən gizli olsan da zahirdə məndən,
Cənın cənımdadır, ayrılmaz səndən.
Uzaq duşdünsə də gözümdən, inan,
Könlümdən uzaqda deyilsən bir an.
Ortadan qalxdısa nəqşin, surətin,
Öz yerində qalmış qəmin, möhnətin.
Səninçün könlümü yelə verdin mən,
Xatirən çıxarmı heç xatirimdən!
Qəmin yolumdadır, toz-torpaq atmış,
İstəsən oyaq ol, istəsən yatmış.
Gedir sənin Rəxşin məndən irəli¹¹⁸,
Çünki mən çolağam, ey gözəl pəri!
Behişt məclisinə qonaq düşübsən,
Cənını qurtardın bu xərabədən.
Mən də çarə tapsam həmənin düyünə,
Yanına gələrəm bir neçə günə.
Qəbrinin başına dolandığımın
Əhdə vəfadaram hələ də, cənən!
Nə zaman yanına düşsə bədənim,
Kəfənin batmasın qanıma mənim.
Yerin behişt olsun daima sənin,
Qoy Allah hərəmi olsun məskənin.
Ruhunun qəndili axıcılıqdan
Ətrafa şölələr salsın hər zaman”.
Deyib yığışdırdı əl-ayağını,
Hərlənib sındırdı öz qolbağını.
Başında bir dəstə heyvanlar, yenə
Üz qoydu öz doğma vilayətinə.
Sürüb dəvəsini yollar boyunca,
Hicran şeirləri dedi doyunca...
Ayrılıq vəsfini alaraq dilə
Vəfadən qoymadı bir kəlmə belə.
Boyadı qumları o göz yaşına,

Çırpdı öz başını çölün daşına.
Qıgılıcı saçmamış öz naləsindən
Qoymadı yol üstə qalsın bir tikən.
Yollarda gördüyü bütün daşları
Boyadı al qana o göz yaşları.
Başından aşdıqca sevdalı dərdi,
Cananın qəbrini arzu edərdi.
Dağlardan sel kimi axıb gələrək,
Leylinin qəbrinə döşənərdi tək.
Başını məzara qoyub qalardı,
Torpaqdan minlərcə öpüş alardı.
Anıb o vəfalı can həmdəmini,
Məzara söylərdi könül qəmini.
O, möhnət bağında tutduqca qərar,
Yanından getməzdi vəhşi heyvanlar.
Axan göz yaşları olduqca Zənzəm,
Vəhşilər qurmuşdu ona bir hərəm.
Yanından getməzdi onun heyvanlar,
Adam buraxmazdı yanına onlar.
Qorxaraq o vəhşi yırtıcılardan
O yoldan keçməzdi bir nəfər insan.
Məcnun dost qəbrindən getməmiş hələ
Məzara gəlməzdi qarınca belə.
Gündüzu bu sayaq olurdu gecə,
Ömrünü həvəslə verirdi heçə.
Neçə gün yaşadı vəhşilərlə tək,
Bu həyat ölümdən pis idi gerçək.
Gah canan qəbrinə səcdə edərdi,
Gah ceyran ardınca çölə gedərdi.
Qarışqa gözündə məskəni vardı*,
Qəbirdən-qəbirə addımlayardı*.
Bu hicran qüvvədən saldı Məcnunu,
Nəhayət, oxudu köç məktubunu...

BAĞDADLI SƏLAMIN İKİNCİ DƏFƏ MƏCNUNUN GÖRÜŞÜNƏ GƏLMƏSİ

Verir bu tarixi yazan bir nəfər
Ərəb məxəzindən belə bir xəbər:
Səlam o aşıqın ziyarətinə
Gəlmək xəyalına düşmüşdü yenə.
Qalxıb yol getməyə üz qoydu Səlam,
Bir ay dağı, daşı dolaşdı tamam.
Atını hər yana sürdü bir zaman,
Axtarıb tapmadı ondan bir nişan.
Axır bir dərədə rast gəldi ona –
Daşdan ayaqları qabar Məcnuna.
Halı dəyişmişdi onun büsbütün,
Tamam qol-qanadı sınımışdı o gün.
Bir neştər olduqca hər ötən tikən,
Könül yarasıyla dolmuşdu bədən.
Zavallı, Səlamı gördüyü zaman
Sordu: “Ey cavanmərd, söylə, hardansan?”
Səlam: “Mənəm – dedi, – gəlmişəm xəstə,
Səninçün qalmışdır gözüm yol üstə”.
Məcnun bu sözlərə qulaq verərək,
Səlamı tanıyıb qucaqladı bərk.
Qovdu vəhşiləri onun yolundan,
Suyu oddan çəkdi, kölgəni nurdan...
Dedi ki: “Yenəmi zəhmət çəkmisən?
Səni ki, əvvəldə incitmişdim mən.
Mən qəm xəstəsiyəm, sənsə nazənin,
Nə məqsəd daşıyır belə gəlməyin?
Əvvəl ki, baxmadım mən sən deyənə,
Mənə söz deməkmi fikrin var yenə?
İndi ki, gəlmisən sən, ey mərd ürək!
Ayıbdır gələnə “dur, qayıt” demək.
Arzunu aç, de ki, mən əməl edim,
Məqsədin nədirsə, o yolla gedim”.

Səlam salamını yetirib ona,
Təşəkkür bildirib, dedi Məcnuna:
“Sənin nemətinlə dolanıram mən,
İnan ki, səcdəyə şükrə layiqsən.
Qabaq göstərdiyin gözəl lütfələr
Mənə dövlət idi xəzinə qədr.
Çünki sinəndəki gözəl təbindən
Mənə bir xəzinə bağışladın sən.
İnci qəsidələr dediyin zaman
Əlim də, ağzım da dolardı, inan.
Yenə də gəlmişəm sən olan bağa,
Gəlmişəm bağından meyvə yığmağa.
Əgər zəhmət çəksən, qəbul edərəm,
Olmasa, yenə də razı gedərəm.
Bu dəfə nə üçün düşdün həvəsdən?
Təəccüb edirəm bu halına mən.
Söylə, dərdinmi var, bunun sirri nə?
Bu il bənzəmirsən keçən ilkinə.
Görürəm, sınımışdır şadlıq qanadın,
Azalmış əvvəlki şurun, fəryadın.
Danış, öz işlərin də, nə haldadır?
Sevgilin necədir, nə xəyaldadır?”
Dost suallarını dinləyib həməən,
Yenə işdən düşdü, incəldi bədən.
Yenə xatirinə düşdü o sənəm,
Məcnun çox ağladı gözlərində nəm,
Soyuq bir ah çəkib bəlalər yedi,
“Ah, dərdəndən ciyərim alışdı, – dedi.
– Dostum! Nə deyirsən? Başqadır zaman,
Məndən sevgilimi xəbər alırsan?
Torpaq altındadır indi sevgilim,
Yox, yox, bu yalandır, qurusun dilim.
Vəfadan yoğrulmuş o gözəl mələk,
Behişt qapısıdır qapısı, demək.
Sevgilim öldüsə, yanır çırağı,

Mənisə öldürmüş onun bu dağı...”
Bu varaq üstünə nə sözlər saçıdı,
Hər söz üstündə də varaqlar açdı.
Sələmin əlindən tutub apardı,
Yenə də Leylinin qəbrinə vardı.
Dedi ki: “Bax, budur dediyim pəri,
Canımdan əl çəkdim ondan ötəri”.
Sələm çox dinlədi bu nalələri,
Məcnun sevgilisiz qalandan bəri
Növhəsi, fəryadı sinə dağladı,
Sələm da bir yanda durub ağladı.
Qanlı sular tökdü gözündən, bilsən!
Axdı qan bulağı hər kirpiyindən.
Sonra üz tutaraq xəstə Məcnuna,
Qəm yeyib, təsəlli verirdi ona:
“O behişt gülüdür mənim də qəmim,
Könül dəryasında qərğ oldu gəmim.
Canım dərdə düşdü səndən ötəri,
Çünki bu ıldırım çaxandan bəri
Bir üzün yandısa sənin bu oddan,
Vallah, tamam yandı məndəki bu can!”
Bu cür fəisahətlə o təmiz ürək
Aşiq yarasına duzlar səpərək,
Tamam iki-üç ay yanında qaldı,
Qəlbini oxşayıb, dərdini aldı.
Tanış olduqları on ildən bəri
Onun söylədiyi bütün sözləri –
Qitədir, qissədir, şeirdir deyə,
Köçürdü hamsını bir dəftərçəyə.
Yazdı o sözləri çox sevə-sevə,
Sonra izin alıb qayıtdı evə.
Ondan aldığına nəqş edib yada,
Bir töhfə gətirib gəldi Bağdada.

LEYLİNİN QƏBRİ ÜZƏRİNDƏ MƏCNUNUN ÖLMƏSİ

Məşhur söz ustası, o söz Loğmanı
Belə tamamlayır bizim dastanı:
O xırmanı yanmış alışıb söndü,
Göz yaşından olan xırmana döndü.
İnsafsız fələyin əl dəyirmanı
Üyüdüb apardı haman xırmanı.
Çünki, zəif düşdü get-gedə bədən,
Daha gücsüz oldu o əvvəlkindən.
Canı ayağından dodağa çatdı,
Günü axşam olub zülmətə batdı.
Sızlayıb, ahları göyə yüksəldi,
Torpaq gəlininin yanına gəldi.
O hasarlı qəbrə üz qoyub yatdı,
Gəmisini bulanıq bir suya batdı.
Xəstə qarınca-tək başı fırlandı,
Yaralı ilantək qıvrılıb yandı,
İki-üç beyt dedi qəmlə, möhnətlə,
İki-üç göz yaşını tökdü həsrətlə.
Sonra da göylərə tutub üzünü,
Əl açıb o zaman yumdu gözünü:
“Ey bütün aləmi qurub xələq edən!
Səni əzizinə and verirəm mən,
Al dərddli canımı, ya Pərvərdigar!
Məni sevgilimin yanına apar!
Bu canı bərklikdən özün azad et,
Apar o dünyaya, könlümü şad et”.
Deyib bu sözləri, baş qoydu yerə,
Qəbri qucaqladı o birdən-birə.
Cananın qəbrini öpdükdən sonra
“Dost!” deyib, canını tapşırırdı ona.
Keçdi bu körpüdən axır ki, o da,
Bu yoldan keçməyən varmı dünyada?
Elə bir yoldur ki, son başı ədəm,

Onun bəlasına düşəcək aləm...
Belə uçurumu olan ruzgarda,
De, kimin həyatı qalmayırdarda?
Deyin, tüstülənib yandıqca ruzgar,
Onda qovrulmayan bir yaramı var?
Hər yara üstündə qəm damğası var,
Zülmün dırnağıyla didilir onlar.
Ey çolaq eşşəyi bu dəyirmənin,
Üzün kəhrəbadan sarıdır sənin.
Uzaqlaş fırlanan bu dəyirməndən,
Çıxmaz azadlığa onunla insan.
Bir evdə olduqca sel təhlükəsi,
Qalx ki, yaxınlaşır o selin səsi.
Hələ sındırmamış körpünü fələk,
Dəvəni körpüdən kənara tez çək!
Dünyanın göbəyi yellə doludur,
Yel də ki, bir heçdir, heçlik yoludur.
Yelə bağlı olan bu diriliyə
Çox da bel bağlama dirilik deyər.
Tələs ki, rahatlıq getdi dünyadan,
Çox yavaş sürmə ki, getmişdir karvan.
Qan içən bu yeddi başlı əjdaha,
Dövrəndə ilandır, açılmaz daha.
Özünə bir diqqət yetirsən əgər,
Bürümüş dövrəni bu əjdahalər.
Bu qoca dünyanı zənn etmə fağır,
Qarı görünsə də, bir əjdahadır.
Bu dünya oğrudur, köçünü tez çək,
Bu cığal oyunçu daş gizlədəcək.
Gəl, əyri vurma ki, sən mümkün qədər,
Əyri zərbələrin özünə dəyər.
Qorxma, öz könlünü elə abadan,
Yaqut ye, zərrəcə qorxma vəbadan.
Ağalığı atından aşağıya en,
Bir zəiflik göstər acizliyindən.
Ta ki, əcəl şiri can alsə yenə,
Baxıb rəhmi gəlsin acizliyinə.

Təkəbbürlü gəzmə, bu işdən əl çək,
Bil ki, sənin yemin deyil bu çörək.
Torpaqdan məhəbbət kəsmək gəzirsən,
Deyəcəyəm deyib, heç dinməyirsən.
Sinə düyünləyən bu qıfıl ki, var,
Qızılı xəznənin qarnında saxlar.
Qıtlıqdan istərsən ölsün bu qarı,
Ta ki sənə qalsın ev qızılları.
Gözə görünməmiş o bir hümadır,
Gözə göründümü, bir əjdahadır.
Düşəndə məhbəsə aqıl bir adam
Baxıb yol axtarar qaçmağa müdam.
Dunya məhbəsində tutmusan qərar,
Sən ki yol bilənsən, durma, yol axtar!
Bu işin dərmanı tapılar, şəksiz,
Bu yükün cövrünü çəkməliyik biz.
Gözündə işıq var, qəlbində qüvvət,
Boş ki yaratmamış səni təbiət.
Özünü zənn etmə zəif bir çırağ,
Bil ki, zinət alır səndən yeddi bağ,
Fələyin üstündə vilayətin var,
Himayən altında durur varlıqlar.
Səcdə edənlərin Səlcuqisən sən¹¹⁹,
Bir də son vücudun mirası sən sən.
Fələk kimi olan boyuna bir bax,
Saxla qiymətini, vüqar qalacaq.
Sarıлма torpağa, o, tozdur, inan!
Uyma təbiətə, od çıxır ondan.
Sən öz mərtəbəndə otursan əgər,
Bil, ucalar başın göylərə qədər.
Dağ kimi qaçırma başını seldən,
Sillə yesən belə, üz döndərmə sən.
O nalını salan daşı al ələ,
Qaldır, öp: “Nə gözəl ləlsən”, – söylə¹²⁰.
Səninlə qaynayan sirkəni sutək
Gözünü yumaraq içəsən gərək!
Bu yol bir vəfayla başa vurular,

Ondan vəfa ilə qurtarmaq olar.
Çox içən adamlar bədxumar olar,
Yaxşı içənlərsə xoşgüvar olar.
Axar sular kimi sən də sakit ax,
Axdığın yerlərdə xoşlansın torpaq.
Bil ki, su nohurdan içilsə əgər,
Sərin ola bilməz axar su qədər.
Varlıq dünyasıdır torpağın, gerçək,
Dünyaya pərəstiş etmə torpaq tək.
Dünya gedərgidir, dalınca getmə!
Qalmayacaq şeyə sitayiş etmə!
Məcnun ki dünyadan heçliyə vardı,
Dünya töhmətindən canı qurtardı.
Gəlin beşiyinə qoydu özünü,
O, yuxuya gedib yumdu gözünü.
Bu fani dünyada öldü möhnətdən,
Köçüb o dünyaya, qurtardı dərddən.
Torpaqlar onu da qoynuna aldı,
Bir ay, bəlkə bir il o halda qaldı.
Qəbrin dövrəsində bir böyük dəstə
Vəhşi dayanmışdı gözü yol üstə.
Şah kimi yatmışdı sarayında tək,
Vəhşilər baxırdı keşik çəkərək.
O hasarlı səhni bürüyüb onlar,
Yuva düzəltmişdi orda heyvanlar.
Baxıb vəhşilərə, can qorxusundan
O qəbrin yanına gəlməzdi insan.
Uzaqdan baxanlar görərdilər ki,
Vəhşilər qaynaşır arılar tək.
Zənn edirdilər ki, o qərib xəstə
Yenə də əyləşmiş o qəbrin üstə.
Qılınc vuranlar da hər axşam, səhər
Şahın sarayına keşik çəkirlər.
Bilməyirdilər ki, şah qəbrə varmış,
Tacla kəmərinə külək aparmış.
Məcnun – o canını eşqə xərc edən,
Dürrünü torpağa basdırıb gedən

Məhv oldu fələyin zəlzələsindən,
Çürüyüb torpağa qarışdı bədən.
Onun canındakı nişanələrdən
Quruca bir sümük qalmışdı, bilsən!
Vəhşi heyvanlar da gəlib bir kərə
Yaxın durmazdılar o sümüklərə.
Nə qədər hərəmi güddü vəhşilər,
Ayaq da basmadı ora bir nəfər.
Ölünü insanlar anıb, yad edər,
Yoxdur vəhşilərdə belə bir hünər.
Bir il bu qaydayla keçdi, əlqərəz,
Dağıldı vəhşilər istər-istəməz.
Bəzisi iy alıb, üz qoydu dağa,
Bəzisi də ölüb getdi torpağa.
Xəznə tilsimini qapanda dövrən,
Xəznə qıfılı da çürüdü pasdan.
Bu halı görüncə yol adamları
Qeydsiz gəldilər hərəmə sarı,
Gördülər ki, yatır orda bir insan,
Sümüklər qalmışdır onun canından.
Bir vəfa gözüylə seyr edib onu,
Tezəcə tanıdılar kim olduğunu.
O zaman yayıldı bu səs hər yana,
Yayıldı bu xəbər Ərəbistana.
Toplaşdı qohumlar, qəlbi yananlar,
Başına dərd gəlmiş qəmgin insanlar
Baxdıqca meyidə nalə çəkdilər,
Şivən qopardaraq, qan–yaş tökdülər.
Gövhərini saçmış o quru bədən
Bir ağ sədəf kimi düşmüşdü, bilsən!
Qızılla sildilər sədəf tozunu,
Yenə də sürtdülər ənbərlə onu.
Onun müşk kimi saçları vardı,
O, öz nəfəsindən ətir saçardı.
Bu məzar ağlatdı hər yaşlı qəlbi,
Axdı göz yaşları yağışlar kimi.
Bu göz yaşlarıyla yuyub Məcnunu,

Torpaqdan torpağa qoydular onu.
Daxmanın yanını açıb, müxtəsər,
Leylinin yanında dəfn eylədilər.
Şahı apardılar bir meyخانəyə,
Saqiyə verdilər, sərxoşdur, deyə.
Qiyamətə qədər yatdılar rahət,
Qalxdı yollarından dərdlə məlamət.
Sağkən vermişdilər bir əhdə qərar,
Ölüb bir beşikdə qoşa yatdılar...
Zaman dolaşdıqca hər iki qəbrə
Tikdilər ordaca bir daş məqbərə.
Hüsnünə bağ-bostan həsəd aparən
O türbə səcdəgah oldu çox zaman.
Bütün xəstələrə şəfa verərdi,
Cəfadan qurtarıb səfa verərdi.
İstəyi yerinə çatmasa əgər,
Geri qayıtmazdı ordan bir nəfər.
Ey Allah! Aləmdən o iki insan
İsmətlə, paklıqla uçduqlarından
Kəsmə sən onlardan öz ülfətini,
Bağışla onlara öz rəhmətini!
Bizim də növbəmiz yetişən zaman
Sən özün bilərsən, böyük Yaradan!

ZeydİN Leyli və Məcnunu Yuxuda Görməsi

Bütün ömrü boyu dərd əhli olan
Zeydə rəhmət olsun görüm hər zaman.
O, nur çeşmələri məqbərəsindən,
Bir an da uzağa getməzdi, bilsən!
Leyliylə Məcnunun nə vaxtdan bəri
Eşq üçün dediyi xoş qezəlləri
Bəsirət gözüylə hafizəsindən

Arayıb, axtarıb, toplayıb bəzən
Gəlib -gedənlərə verərdi xəbər,
Afərin deyirdi qulaq verənlər.
O iki aşiqdən qalan yadigar
Aləmə Zeyd ilə oldu aşikar.
Bir gün dostlarını anaraq yenə
Ağlayıb onların bu taleyinə,
Dedi: “Nakam ölən, yazıq aşiqlər
İndi bir-birindən tuturmu xəbər?
Bəlkə yer altında kərpic olmuşlar,
Ya behişt taxtında tutmuşlar qərar.
Nafənin başını qaşayan gecə
Gündüzün üstünə ənbər səpincə,
Zeydin yuxusuna girdi bir mələk,
Bir behişt göründü şəfəqlənərək.
Onun həyətində boylu sərvlər
Şad idi bəxtiyar könüllər qədər.
Hər gülün, çiçəyin ətəyində bağ,
Hər gül yarpağında yanar bir çıraq.
Hər çəmən qoynunda bir behişt vardı,
Yanar gözlər kimi işıqlanardı.
Zümrədə bənzərdi o yer, dedikcə,
Parlaq görünürdü göz işlədikcə.
Əlində cam tutmuş hər növrəstə gül,
Baxıb dil açmışdı sevdalı bülbül.
İrmaqlar sim üstdə tutmuşdu qərar,
Quşlar orda min bir nəğmə oxuyar.
Güllər kölgəsində güldükcə səhər,
Bir taxt qurulmuşdu Günəşə bənzər.
O taxt bəzənmişdi bir behişt qədər,
Onu bəzəmişdi ipək xəlçələr.
Orda iki mələk qoşa durmuşdu,
Nicat dərgahında cüt oturmuşdu.
Onlar nur içində hurilər qədər
Başdan ayağadək bəzənmişdilər.

Əldə şərab vardı, könüldə bahar,
Sevdadan danışib, deyirdi onlar.
Gah şərab edirdi onlara əsər,
Gah dodaq-dodağa öpüşürdülər.
Gah keçən sevdanı anırdı onlar,
Gah da qoşa yatıb kam alırdılar.
O taxta bir qoca baş söykəyərək,
Durmuşdu onların qulluğunda tək.
Qoca, aşıqlərin başına hər an
Şabaş dağıdırdı asimanlardan.
Zeyd bu yuxunu gördüyü zaman
Soruşdu gizlicə göy qocasından:
“Əlləri qədəhli bu iki nəfər
Bu behişt bağında, de, nəçidirlər?
O can mənzilində havalanmışlar
Hardan bu məqamda tutmuşlar qərar?”
O dilsiz qoca da ona birtəhər,
Eyhamla fikrini dedi müxtəsər:
“Dost olmuş dünyada bu iki vicdan,
Yoldaş yaranmışdır başdan, binadan.
Biri doğruluqda dünya şahıdır,
O biri qəlb alan qızlar mahıdır.
O dediyim Ayın adı Leylidir,
Yanıdakı şaha Məcnun deyilir.
Səfa sandığında bu iki nəfər
Eşq ilə yaşamış saf ləldirlər.
Rahatlıq görməyib fani dünyada,
İndi yetişmişlər yalnız murada.
Burda görməyirlər dərd-qəmdən əsər,
Daima şadlıqla ömür sürürlər.
Kim ki o dünyada bəhrəsiz qalar,
Onun bu dünyada başı ucalar.
Kim ki o dünyada acı qəm içər,
Ömrü bu dünyada şadlıqla keçər”.
Sübhün işığıyla yanan asiman

Gecə xırmanına od vuran zaman
Zeyd öz yuxusundan ayıldı birdən,
Hamıya söz açdı bu sirrlərdən,
Kim ki o dünyadan istəyir bir bar,
Bu dünya keyfinə o ayaq basar.
Bu aləm fanidir, quru torpaqdır,
O aləm daimi, özü də pakdır.
Doğrudur, əbədi, təmiz bir aləm
Fani bir torpaqdan yaxşıdır, desəm!
Amandır, aqlını unutma ki sən
Gülünü tikana dəyişməyəsen!
Özün çıxarmasan mədəndən gövhər,
Gövhər axtarma ki, müftə verməzlər.
Eşqin hərəminə can ver, ey insan!
Bəlkə özlüyündən can qurtarasan.
Eşqin aləmində ox kimi süz sən,
Uzaq düşməyəsen o nişanədən.
Ox duz getdiyindən öz nişanına,
Bil ki, layiq olmuş şah kamanına.
Varlığın açarı eşq ilə insan –
Qürur girdabından qurtarar, inan!
Əgər qəm şərbəti olsa da zəhər,
Eşqin əlləriylə şirin içilər.
Baxma bu şərbətin acısı çoxdur,
Saqisi eşq isə, qorxusu yoxdur.
Dözülməz olsa da bu qəm, bu zillət,
Xoşdur! Yaratmışsa onu məhəbbət.
Artıq söz deryası axıra yetdi,
Ayıq ol ki, gəmi ədəmə getdi,
Nizami! Allaha şükür edək biz,
Mükəmməl qurtardı bu hekayəmiz.
Bağlılar açarı olsun bu dastan,
Oxuyub ağ günə çatsın hər insan.
Əsər səadətlə yetişdi sona,
Uğurlu aqibət diləyək ona.

KİTABIN SONU

Ey şah, bu dünyaya özün pənahsan,
Sən bir şah deyilsən, bəlkə min şahsan.
İkinci Cəmişidsən taxt almaqda sən,
Birinci Günəşsən misilsizlikdən.
Keyqubad görkəmli Şahi-Şirvansan,
Əbülmüzəffərsən, böyük xaqansan.
Yalnız Şirvan deyil, dünya şahısan,
İkinci Keyxosrov, ey şah Axsitan!
Sən, ey padşahlıq bürcünün sonu,
Dünya çox görməsin şah olduğunu.
İnsanlığ fəxr edir adınla hər dəm,
Səndən abad olmuş bu iki aləm.
Dəniz çeşməsisən, cəlalın vardır,
Sənin böyüklüyün apaşıkardır.
Mübarək başını, ey fəxri-cahan,
Fələkdən yuxarı tutduğun zaman
Şadlıqla, nəşəylə xəyalata get,
Bu gözəl dastanı mutaliə et!
Bu fikir qızının gözəlliyindən
Xəzinə aparıb, murada yet sən.
Kaş ki bəyənəydin bu gözəl yarı,
Əhsənin olaydı ipək paltarı.
Belə bir səxavət səndən istərəm,
Məndən təvəkküldür, səndən də kərəm.
Səndəki pak könül, bir də qalib baxt
Sənə nəsihətçi olsa da hər vaxt,
Bu Allah vergisi nəsihətçidən
İki-üç söz eşit səhər çağı sən.
Gör dünya nə qədər baş yola saldı,
Gör hansı şahlardan bu vaxta qaldı?
Dünyanı abad et sən, ey hökmüdar,
Adın bu dünyada qalsın yadigar.
Sən ki iş bilməkdə ayıq bir şahsan,
Daha da ayıq ol, nə qədər sağsan.
Sonsuz ədalətin, səxavətin var,

Daha da çox olsa, zərərmi olar?
Bir iş dövlətinə gətirsə cəlal,
Sən həyata keçir o işi dərhal.
Şahlıq zinətinə diqqətlə baş çək,
Tük qədər bir ləkə qonmasın gərək.
Sənin bayrağına layiq bir torpaq
İdarən altında yaşayır ancaq.
Səndən uzaq olan yerləri də sən
Öz torpağın bilib şad ol ürəkdən.
Kim ki, sevir səni, boynunu burma,
Hər bir günah üçün qılınc da vurma!
Səndən üzr istəsə hiyləgər düşmən,
Onu qov qarından, heç aldanma sən!
Qüdrətli, təmkinli, həm də sayıq ol,
Şərab içsən belə, yenə ayıq ol!
Qolların iş görənlə olsa da hər an,
Yenə kömək istə böyük Allahdan.
Öz fikrin nə qədər ayıq olsa da,
Xor baxma sən başqa fikrə dünyada.
Heç iki ürəklə girişmə hər bə,
Ta ki, qəlp çıxmasın vurduğun zərbə.
Gah yumşaq, gah da tünd olsa bir adam,
Onun söhbətindən pəhriz tut müdam.
Kimin ki içində iki qapı var,
O heç yaşamasa daha xoş olar.
İrəliyə addım atdığı zaman
Geri dönməyi də unutma bir an.
İş, doqquz addımla atılsa sən bil,
On addım atmağın məsləhət deyil.
Ədalət axtaran insanlara sən
Doğru cavab göndər doğru dillərdən.
İşində sadıq ol, sözündə möhkəm,
Kim aman istəsə, olsun xatircəm.
Hər kəsi sınaqdan keçirib, düz bax,
Sınaqsız olmasın o sənə küstax.¹²¹
Heç kəsin əhdinə bel bağlama gəl,
Onun iç-üzünə atmayınca əl.

Kiçik görünməsin gözüne düşman,
Belə təmizlənir yollardan tikan.
İncisən bir sirrin açılmağından,
Danışma, bilməsin onu bir insan.
Vurduğun bir şeyi çıxart kökündən,
Hörmət etdiyini gözdən salma sən.
Gecəni, gündüzü çox vermə bada,
Yaxşı ad uğrunda çalış dünyada.
Şərab halalsa da, mindirmə başa,
O haramzadədən uzaqda yaşa!
Meyi qaydasınca nuş edə bilsən,
Sən şərab içərsən, keflənər düşmən.
Həddini aşırıb, çox içsən əgər,
Sənə bütpərəstlik ləkəsi dəyər.
O gün ki, xoşhalsan, xeyli dayan, dur,
Pis gözlərə qarşı üzərlik yandır!
Təbin şad olduğu gecələr belə
Özünə bir dua nəfəsi üflə.
Kef vaxtı üzünü nəşəli saxla,
Qoy məclis qızıqsın daha maraqla.
Dünyada şir kimi sən göstər vüqar,
Ta ki igidlikdən dəm vurmasınlar.
Bir xərabə görsən, qurmağa tələs,
Məsləhət belədir, əməyin itməz.
Gətir bu dünyanı aqlın önünə,
Tələsmə heç kəsin ölüm gününə.
Diləyin baxma ki, uzaqda qalar,
Öz bəxtin qapıdan içəri salar.
Bəlkə də, bu sözlər bir əfsanədir,
Sənlə danışmağa bir bəhanədir.
Yoxsa, ey dünyaya sahib hökmdar,
Səndə nəsihətə ehtiyacını var?
Nə qədər ki sənsən, özünsən rəhbər,
Əlindən daima yaxşılıq törər.
Yaxşı kişilərin duasına bax,
Sənə çərx altında o, sədd olacaq.
Nə qədər şadlıqdır, kefdir, həvədir,

Sənə Nizaminin hümməti bəsdir.
Ey Allah, bu şahın gül camalından
Zilləti, zəhməti gizli tut hər an!
Qapını döyərsə, fəryadına yet,
Hər yerə gedərsə, ona kömək et!
Bütün sərkərdəsi zəfərə çatsın,
Düşməni basılıb, yaslara batsın!
Onun əlindəki o şahənə cam
Həyat şərbətiylə qoy dolsun müdam.
Mənə də bir qətrə versin o camdan,
Yazmışam adına bir belə dastan.
Adıyla adlansın bu dastan hər dəm,
Şahın dövlətinə olsun xoşqədəm.

İZAHLAR

¹ Sənin tərəfindir “təbarəkallah”...

Təbarəkallah – Nə gözəl! Nə yaxşı! Nə əcəb! Allah mübarək etsin! – deməkdir.

² Yeddi qız, doqquz taxt qapında sənin
Olmuşdur daima pərdə çəkənin.

Yeddi qız – yeddi planetə, **doqquz taxt** isə doqquz fələyə (göyə) işarədir. Yəni: yeddi planet və doqquz göy həmişə sənin qapında qul kimi pərdə tutur. Qədim astrologiyada göylərin yeddi qat olması iddia olunurdu. **Ərş və kürsi** deyilən iki məqamı da buna əlavə edib, doqquz göy, doqquz fələk yazmışdır.

³ Axşamın qapqara, səhərin ala
Atına göyləri yaratdın tovla.

Yəni sən axşamın qara atına və səhərin ala atına fələkləri tövlə yaratdın ki, bir-birini əvəz edən gecə və gündüz dincəlmək üçün atlarını göylərdə bağlasınlar.

⁴ Yeddi düyün vurdun göylərə, birdən
Yetmiş açıldı bu qüdrətindən.

Qədim Şərqdə insanlar talelərinin ulduzlara bağlı olduğuna inanır və öz səadətləri üçün planetlərin bürcələr arasında hərəkətini izləyirdilər. Buna görə də Nizami: göylərdə yaratdığın **yeddi düyün** – yeddi planet ilə yetmiş düyün açdın, – deyir.

⁵ Bir dağ çapmadısa bu “kaf” ilə “nun”,
Göy adlı bir böyük Bisütun qurdun.

“**Kaf**” (ك – k) və “**nun**”un (ن – n) birləşməsindən ərəbcə (كن) “kon” (ol!) gəlməsi əmələ gəlir. Beytin mənası belədir: Sən (Allah) bir dəfə “ol!” deməklə dağ çapmadan fələk kimi bir Bisütun qurdun. **Bisütun** burada iki mənə verir: 1. Göylərin sütunsuz dayanması. 2. Bisütun dağı.

⁶ **Hənüt** – ətirli bir göyörtidir, meyitlərin üzərinə səpirlər ki, qoxumasın.

⁷ Mənəm dərgahında bir dilsiz ehrəm,
Sənin sorağında ləbbeyk vuraram.

Hacılar Kəbə ziyarətinə gedərkən qurban kəsməzdən əvvəl soyunaraq, **ehram** adlanan ağ bürüncəyə bürünür və qum üzərində qaçıb “**Ləbbeyk**” (hazıram!) deyər qışqırırlar.

⁸ Libasım ətrinlə süslənər müdam,
Buyam ya dirəmnə, ya da ud olsam.

Dirəmnə pis qoxulu, **ud** isə yandırılarkən gözəl ətir verən bir bitkidir. Şair Allaha xatırladır ki, insanın yaxşı və pisliliyinə məsul Allah özüdür. Dirəmnə və ya uda qoxu verən də odur.

⁹ **Qabü qövsey**n – 1. Yayın ortası ilə uclarından birinin arasındakı məsafə.
2. Dini rəvayətə görə, Məhəmməd peyğəmbərin merac zamanı Allaha guya yayın ortası ilə uclarından biri arasındakı məsafə qədər yaxın olması.

¹⁰ Altı-yeddi min il keçir o andan
Ki, bu dəbdəbəni eşitmiş çahan.

Dini əfsanələrə görə, Məhəmməd bəşərin ilk xilqət günündə, hətta Adəmdən belə qabaq yaranmışdır. Adəm onun nurundan ruhlanmışdır. Beytdə də bu əfsanəyə işarə edilir.

¹¹ Bu beş vaxt namazdır əslü tövbənin,
Beş növbə təblidir qapında sənin.

Adət üzrə padşahların sarayında gündə beş dəfə təbil vurulardı; islam dinində isə hər bir müsəlmanın gündə beş dəfə üzünü Kəbəyə tutub namaz qılması vacibdir. Şair Məhəmmədi padşaha və beş vaxt namazı oyun sarayında vurulan beş növbə təbilə oxşadır.

¹² Bu evə yeddi səqf yaratdın yenə,
Tapşdırdın onu da dörd xəlifənə.

Dörd xəlifə – Əbu Bəkr, Ömər, Osman və Əliyə işarədir.

¹³ Siddiq sədaqətə olmuşdur rəhbər,
Faruqi fərqdən uzaq bildilər.

Siddiq – birinci islam xəlifəsi Əbu Bəkrin ləqəbidir.

Faruq – ikinci islam xəlifəsi Ömərə işarədir ki, o Haqqı batildən fərqləndirməmişdir.

¹⁴ O, Allahdan qorxan həyalı qoca...

Məhəmmədin canişinlərindən olan III xəlifə Osman ibn Əffan nəzərdə tutulur.

¹⁵ Yeddi xəzinəni açaraq bir dəm,
Dörd gövhər üstünə basmışan qədəm.

Yeddi xəzinə – yeddi göyə işarədir. **Dörd gövhər** – dörd ünsür: su, torpaq, od və hava deməkdir.

¹⁶ **Ümmi-Hani** – Faxtə Əbutalib qızı dördüncü xəlifə Əlinin bacısıdır. Merac əfsanəsini uyduranlar Məhəmmədin Ümmi Haninin evindən göylər səyahətinə aparıldığını rəvayət edirlər.

¹⁷ **Ütarid** – Merkuri planeti.

¹⁸ **Zöhrə** – Venera planeti, qədim poeziyada fəza çalğıcısı timsalıdır.

¹⁹ **Mərrix** – Mars planeti.

²⁰ **Müştəri** – Yupiter planeti.

²¹ **Keyvan** – Zühəl planeti.

22

Qədr gecəsidir bu gecə, tələs...

Qədr gecəsi – orucluq ayı olan Ramazanın 21, 23 və 27-ci gecələri duaların Allah dərğahında müstəcab (qəbul) olacağı gecələrdir. Bunlar, eyni zamanda əhya (dirilmə) gecələri adlanır.

²³ **Buraq** – Məhəmməd peyğəmbərin merac gecəsi mindiyi, başı insana oxşayıb qanadları olan atdır.

24

Qalxanda göylərin yeddi qatına,
Nə pərçəm, nə də bir tac qurdun ona.

Yəni göylərin yeddi qatına qalxarkən həm fələyin pərçəmini (bayrağını – Günəşi), həm də onun tacını (Ayı) qurdun.

²⁵ **Cəbrayıl** – dini rəvayətə görə, mələklərdən biri. Allahın qasidi kimi təsvir olunur.

²⁶ **Mikayıl** – Allaha yaxın olan mələklərdən biri. Ona ruzu mələyi də deyirlər.

²⁷ **İsrafil** – dini əfsanələrdə adları çəkilən dörd mələkdən biridir. Guya onun vəzifəsi həyatın yaranması və məhv olması barədə şeypur çalmaqla dünyanı xəbərdar etməkdir.

²⁸ **Rəfrəf** – Məhəmmədin göylərə merac etməsi əfsanəsində onun mindiyi ikinci xəyali atdır. Bəziləri onu bulud, nur saçağı və sair təsəvvür edir.

²⁹ **Sidrə (Sidrətül-müntəha)** – göylərin yeddinci qatında olan əfsanəvi ağac adıdır.

30

Sübbuh – yüksək tərif və sitayişə layiq olan.

31

Nübüvvət – peyğəmbərlik.

32

İki vəfasızın əhdini bir et,
Bu dörd ayaqlını özün əlbir et.

33

İki vəfasız – gecə-gündüz, **dörd ayaqlı** isə – dörd ünsürə işarədir.

34

Nafə – xüsusi cinsdən olan ahunun göbəyindəki müşk vəzisi.

34

Biz kimik, nəçiyik, aç göstər artıq,
Büt qayıranmıyıq, büt qıranmıyıq?

İslam dininin dünya və insan haqqındakı ehkamıyla kifayətlənməyən şair, Məhəmmədə müraciətlə, insanları varlığın gizli sirləri ilə tanış etməsini tələb edir ki, bəlkə hər insan nə uçun yarandığını, niyə yaşadığını başa düşsün. Öz işlərinin əsl mahiyyətini, büt qayırdığını, yoxsa büt qırdığını bilsin.

35

Mən bütün bədənə yem verən zaman,
Öz ciyərpəram da pay alar ondan.

Yəni mən öz sözlərimi bütün xalqa deyirəm, qoy oğlum da ondan özünə bir pay götürsün.

36

Musa gövhər tapdı xəzinələrdə,
Qarun da boğuldu ləli-gövhərdə.

Musa – Yəhudilərin peyğəmbəri. Guya Allah tərəfindən ilk müqəddəs kitab – Tövrat ona nazil olmuşdur. **Qarun** – dini əfsanələrə görə, Musa peyğəmbərin zamanında yaşayan çox varlı və xəsis bir adam olmuşdur. Musanın qarğışı nəticəsində öz xəzinələri ilə birlikdə yerə batmışdır.

³⁷ **Barbəd** – Sasani hökmdarlarından Xosrov-Pərvizin sarayında məşhur müğənni və çalğıçı olmuşdur. Nizami “Xosrov və Şirin” poemasında Barbəddən və onun sənətindən geniş bəhs etmişdir.

³⁸ Hər sadə damcının əsil cövhəri
Dəryaya meyl edir əzəldən bəri.

Yəni gördüyünüz hər zərrə küllün, hər sadə mürəkkəbin uzvüdür. Qətrə ilə dəniz arasında maddi bir vəhdət vardır ki, onu pozmaq mümkün deyildir. Çünki hər qətrə böyük dənizlərin cüzidir. Ona görə də hər qətrə dənizə, hər cüz küllə qovuşmağa meyl edir.

³⁹ Bir qara pul olsun, bir arpa əgər,
Onda dörd gövhərdən tapılar əsər.

Yəni hər bir kiçik maddənin tərkibi dörd ünsürün (torpaq, od, su, hava) birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

⁴⁰ **Keyqubad** – İrən tarixində Kəyan sülaləsinin qüdrətli padşahı hesab edilir.

⁴¹ Sənətin ziddinə söz danışanlar
Əyri pərdə kimi yanlış çalarlar.

Yəni həqiqəti, insanların əsl arzularını tərənnüm etməyi bacarmayan hər şair pərdəsi düz olmayan sazlar kimi havanı pozar və ahənglərdə baş-ayaq vurur.

⁴² Bu fala mən qürə atdığım anda,
Ulduzlar keçirmiş eyni zamanda.

Qürə – bəxt yoxlamaq, bir şeyi ürəkdə tutmaq; ulduzların keçməsi isə taleyin arzuya uyğun gəlməsinə işarədir. Yəni mən bu arzuda olarkən (bu fəali tutarkən) tale ulduzu da ona müvafiq gəldi. Qədim Şərqi astrologiyasına görə, guya hər insanın taleyi ulduzlardan birinə bağlı imiş və bu planetlərin bürclər arasında hərəkətilə insanların həyatında yeni-yeni hadisələr baş vermiş.

⁴³ Qüdrətin böyükdür, ona-on yarat,
Onda beş verməyi birdəfəlik at!

Ona on – saf qızıl, **onda beş** isə qatışıq qızıl mənasındadır. Yəni yazdıqların saf qızıl kimi bakir və qiymətli olsun, zəif misralar yazma!

⁴⁴ Dedi: “Ey kəlamı əkizim ata...”

Şairin oğlu Məhəmməd atasının yaratdığı əsəri özünə qardaş bilir, öz əkizi adlandırır.

⁴⁵ Bəhrin suyu yüngül, özü axardır,
Canlı, nəfəs alan balığı vardır.

Şair birinci misrada **bəhr** kəlməsini iki mənada işlətmişdir. Birinci mənada poemasının vəznü, ikinci mənada dəniz nəzərdə tutulur.

Yəni poemanın vəznü **bəhri-xəfif** həm yüngül, həm də axıcıdır. **Bəhrin** (dənizin, əsərin) balığı olan sözlər isə diridir, canlıdır.

⁴⁶ S. F. D. ili idi, rəcəbin sonu.

Ərəblərdəki say sistemində (əbcəd hesabı) uç nöqtəli S hərfi – 500, F hərfi – 80, D hərfi isə 4-ə bərabərdir. Nizami “SDF” hərfləri ilə “Leyli və Məcnun” poemasının yazıldığı tarixi göstərmişdir ki, bu da hicri 584-cü ilə, miladi 1188-ci ilə təsadüf edir.

⁴⁷ Bu Bəhram nəşəbli, ölkər üzlü sən...

Burada **Bəhram** sözü həm Marsın farsca adıdır, həm də Sasani şahları sülaləsinin on dördüncü padşahı Bəhram Gura işarədir.

⁴⁸ Bu yeddi örtüklü, altı barmaq, Bir gözlü, dörd əlli, doqquz ayaqlı.

Bu beytdə kainatın təsviri verilir: **yeddi örtük** – yeddi fələk, **altı barmaq** – altı tərəf: şərq, qərb, şimal, cənub, aşağı və yuxarı, **bir göz** – Günəş, **dörd əl** – dörd ünsür: od, su, torpaq və hava, **doqquz ayaq** – doqquz göy mənasında verilmişdir.

⁴⁹ Onun qapısında mehtərdir Qeysər, Fəğfur o qapıda gəlib dilənər.

Qeysər – qədim Rum padşahlarının, **Fəğfur** isə qədim Çin padşahlarının ləqəbidir.

⁵⁰ Uçarmış Arəşin oxu, deyirlər, Ad qəbiləsinin nizəsi qədən.

Arəş – İrannın məşhur mifik pəhləvanlarından biridir. Əfsanələrə görə, Arəşin atdığı ox qırx mənzil yol gedərmiş.

Adilər – **Ad qovmu** – ərəb qəbilələrindən olub, öz başçıları ibn Hövs adı ilə adlanmışlar.

⁵¹ **Zubin** – nizyə oxşar bir silahdır.

⁵² Altı hərfi olan adıyla, bilsən, Dünyanı bağlamış altı tərəfdən.

Yəni Axsitanın altı hərfdən ibarət olan adı dünyanın altı tərəfini nərtdaxtanın altı xanəsi kimi bağlamışdır.

⁵³ Mahmudun filindən qüvvətli olar.

Mahmudun (Sultan Mahmud) fili öz böyüklüyü və gücü ilə Şərq əfsanələrində məşhurdur. Yəni: sənin ehsanın milçəyi böyük qüvvət sahibi edər.

⁵⁴ Yarəb, mən ki Üveys adını aldım, Məhəmməd adına mən sadiq qaldım.

Üveys sözünün bir mənası bəxşiş verən, ikinci mənası canavar (qurd) deməkdir. Beytin mənası: mən nə cür adlansam da Məhəmmədə sadiqəm.

55

Onun atasını görə bilməsən,
Barı qardaşına hörmət saxla sən.

Yəni: əsərin atası, müəllifi olan Nizamini görməsən, onun (əsərin) qardaşına – Nizaminin oğlu Məhəmmədə hörmət et!

56

Mən ki ayna kimi dəmir deyiləm.

Qədim zamanlarda dəmirə seyqəl verməklə ayna düzəldərdilər.

57

Çərşənbə cinlisi ağıllı olmaz.

Çərşənbə cinlisi ağıllanmaz məsəli Şərqdə məşhurdur. Dini əfsanələrdə çərşənbə cinlər günü adlandığından, o gün dəli olanların sağalması qeyri-mümkün hesab olunur.

58

Gözəl üzərliklə bəslənib gülər.

Üzərlik çöl bitkilərindən biridir. Əfsanəyə görə, üzərlik insanı bədnəzərdən saxlayır. Ona görə də qadınlar öz uşaqlarını həmişə üzərlik tüstüsünə verirlər ki, bədnəzər onlara təsir etməsin və həmişə gözəl qalsınlar.

59

İlyasmi “əlif”ini “lam”ından kəssən,

Yenə doxsan doqquz tamı görərsən.

Yəni: İlyas (إلياس) adının “əlif” (ا) hərflərini atsan (ليس) və onun “1” (1) hərfindən də bir “əlif” (ا) yəni, bir rəqəmi çıxsan, iyirmi doqquz rəqəmi alınar. Xüsusi say sistemi olan əbcəd (الجد) hesabına görə “1” hərfi 30-dur, birini çıxanda 29 qalar, “y” (ي) hərfi 10 və “s” (س) hərfi 60-dır. Cəmi 29+10+60=99.

60

Əhməd ki rəhbəri oldu ərəbi,

Gördü cəfasını Əbüləhəbin.

Əhməd – Məhəmməd peyğəmbər, **Əbüləhəb** – onun peyğəmbərliyini qəbul etməyən, onun ziddinə gedən ərəbdir.

61

Dürümü çəkmədim özgə suyuna...

Yəni incimi başqasının suyunda yumadım, heç kəsin pisliyini istəmədim.

62

Söz mənim oduma nal atmışdır, nal!

Oda nal salmaq bir adamın gəlməsini arzulamağın fəlidir. Hər kəs öz müsafirinin tez qayıtmasını istəsəydi oda nal atardı. **Söz mənim oduma nal atmış**, yəni: şeir məni öz tərəfinə çağırır.

63

Xurma yoldaşlıqla şirə yaradar.

Yəni: tək xurma ağacı bar verməz, yalnız bir neçə ağac bir yerdə olarsa onlardan məhsul almaq olar. Nizaminin bu fikrini müasir elm təsdiq edir. Bir ağacın bar verməsi üçün ondakı diş çiçəklərin başqa ağacdakı erkək çiçəklərin tozu ilə mayalanması mütləq lazımdır. Həm də burada məcazi mənə vardır.

64

Hörümçək torudur o, açıq-aşkar,

Gah yara bağlayar, gah da qanadar.

Hörümçək torunun qan axıtması məlumdur: milçəklər və başqa kiçik heyvanlar ona ilişib qalar və hörümçək onların qanını sorar, yenə hörümçək

torunu qanı axan yaranın üstünə basmaqla yaranın qanını kəsər. Beləliklə, hörümçək toru həm qan axıdan, həm də qan saxlayandır.

⁶⁵ Gül kimi xəzinə payladı o da.

Qızılgül solanda **pörəkləri** pul kimi səpələnər. Şair Məcnunun atasının xəzinə paylaşmasını qızılgülün xəzan olmasına oxşadır.

⁶⁶ Düzüldü bənövşə, lalə başına...

Yəni onun bənövşə rəngli teli lalə yanaqlarının ətrafına düzüldü.

⁶⁷ Sanki qara qarğa tutmuşdu çıraç.

Leylinin qara saçları ilə əhatə olunmuş üzünə işarədir.

⁶⁸ Zülfü də “leyl” idi, adı da Leyli.

“Leyl” ərəbcə gecə (qara) mənası verir. Yəni: zülfü gecə kimi qara, adı da Leyli idi.

⁶⁹ Doğardı Şərqi də Yusif üz-lüsü.

Yəni Şərqi Yusifi (gözəli) – Günəş doğardı.

⁷⁰ Tuluqlar yırtıldı, yıxıldı eşşək.

Eşşək yıxıldı, tuluq yırtıldı məsəli məşhurdur. Yəni sirr açıldı, aləm bildi.

⁷¹ Bağdad ellərinin qanunu – Məcnun.

Yəni Məcnun Bağdad çalğıcılarının qanunu (çalğı alətidir) kimi daima səslənməkdə, sızıldamaqdadır.

⁷² Yadlardan yetməsin deyə bədnəzər,

Üzün dövrəsinə nil də çəkərlər.

Keçmişdə kiçik yaşlı uşaqları bədnəzərdən qorumaq üçün boyaqxana küpünün dövrəsinə dolandırar, üzlərinə nil (qara rəng) çəkərdilər.

⁷³ Küsufun gözündən Günəş qorxaraq,

Üzünə salmışdır qara bir duvaq.

Xəzinə üstünü örtməyə əgər,

Onu bu insanlar tez qarət edər.

Küsuf – Günəşin tutulmasıdır.

Yəni onun saçı və saqqalı uzanaraq, üzünün ətrafını tutmuş və Gün kimi camalını qara bir dairə içərisinə almışdı.

⁷⁴ Leyli çəng tutmuşdu bağı başında,

Məcnun rübab kimi əli qaşında.

Yəni Leyli saçlarını **çəng** (çalğı alətidir) kimi bağına basmışdı, Məcnun isə **rübab** (yenə çalğı alətidir) kimi ikiqat olub əlini alnına qoymuşdu. Burada hər iki çalğı alətinin quruluşu nəzərdə tutulur.

⁷⁵ Leyli gül saçırdı ağaclara, bax,

Məcnun dürr səpirdi şabaş olaraq.

Yəni Leyli ağacların arasından boylanır və onun üzü gül kimi ağacların budağını bəzəyirdi, Məcnun isə inciye oxşar göz yaşını şabaş edirdi.

⁷⁶ Divanə bir mənəm, gizli deyildir,

Bəs sənin boynunda nədir o zəncir?

Yəni divanə mənəm, zəncirlənməli mənəm, zəncir kimi höruklərin nə üçün sənin boynundan asılmışdır? Sən o zənciri-zülfünü mənim boynuma sal!

⁷⁷ **İrhəm-türhəm (ərhəm-türhəm)** – ərəbcə “rəhm et, sənə də rəhm etsinlər” deməkdir. Yəni, sən aciz insanların əlindən yapış ki, çətin gündə başqaları da sənə əl tutsunlar.

⁷⁸ Qatlandı dizlərim qoşa, “lam” kimi,
“Yey” kimi bukmüşəm öz əllərimi.

Ərəb əlifbasında “ل” (l) çəngəl şəklində yazılır və “lam” adlanır, “ی” (y) hərfi isə qarmaq şəklində yazılır, “yey” adlanır.

Məcnun deyir ki, mən dörd əlindən dizlərimi iki “lam” kimi qatlamışam, qollarımı isə iki “yey” kimi bukmüşəm və bunların birləşməsindən sevgilimin adı, yəni “Leyli” əmələ gəlmişdir.

⁷⁹ Qum kimi səpdi o qum rənglilərə.

Qum rənglilər sözündə ərəblər nəzərdə tutulur.

⁸⁰ **Zəməzəm** – Məkkədə bir su quyusuna verilən addır. Əfsanələrə görə, İbrahimxəlil peyğəmbər zamanında, yəni eramızdan təqribən 2800 il qabaq qazılmışdır.

⁸¹ Əqrəb çalmışlara verilsə gərfəs...

Gərfəz, gərəvüz – səbzizat qismindəndir. El arasında kərəvüzün əqrəb çalmış adama verilməsi zərərli sayılır.

⁸² Hindli fil başına döyər hər yerdə
Ki, fil Hindistanı anmasın bir də.

Adət üzrə filbanlar fili sürərkən toppuzla onun başına vururlar. Nizami bunu belə izah edir ki, filbanlar filin başına onun yeriməsi üçün deyil, onu gicəllətmək üçün döyürlər ki, meşələrə qaçmasın.

⁸³ Kölgə özbaşına düşməz quyuya,
Göydə dayanmamış Ay duya-duya.

Yəni həyat və kainatın xüsusi bir qanunu vardır, heç şey öz başına hərəkət etmir.

⁸⁴ Su səpdi gülünün yaqut rənginə.

Yəni o ağlayaraq, alışıb-yanan yaqut rəngli yanaqlarının oduna göz yaşları ilə su çilədi.

⁸⁵ Sədəfə dürr kimi girdi o nigar.

Yəni inci sədəfdə gizlənən kimi Leyli də çadırda gizləndi.

⁸⁶ **Qarurə** – şüşə, sənək.

⁸⁷ **Xəyzəran** – bambuq ağacı.

⁸⁸ Bax, Çinin aynası parladı Çindən,
Həbəşin qaşları çatıldı birdən.

Yəni **Çinin aynası (Günəş)** Çindən (Şərqdən) baş qadırarkən **Həbəşin** (qaranlığın) qaşları çatıldı. Günəş parladı, qaranlıq çəkildi.

Gecənin yolçusu yetişdi hamam
Bir Yusif camalı aldı quyudan.

Yəni gecənin yolçusu olan ulduzlar quyunun başına çataraq, oradan bir Yusif camalı gözəli (Ayı) çıxarıb öz sıralarına qatdı. Əfsanəyə görə, Yusifi qardaşları quyuya saldıqdan sonra bir karvan oraya yetişib quyudan su çıxarmaq istədikdə Yusifi tapmış və özlərilə bərabər Misrə aparıb orada qul adına satmışlar. Beytdə ulduzlar yolçuya, Ay Yusifə, **qaranlıq üfüq** isə quyuya təşbih olunur.

90

Ulduzlar içində o parladı tək,
Göy Misri Nil kimi coşmuşdu, gerçək.

Yəni Ay ulduzların içində parlayarkən göy Misrinin bazarı Nil çayı kimi coşdu. Yəni misirlilər Yusifin camalından vəcdə gəlib onu almağa cəhd etdiyi kimi, ulduzlar da Ayı araya almaq üçün Nil çayı kimi coşub həyəcana gəldi.

91

Saleh bir quş idi o yazıq qarğa,
Salehilər kimi geymişdi qara.

Saleh – peyğəmbərlərdən birinin adı və ərəbcə xeyirxah mənasındadır. Əfsanələrə görə, Salehin bir dövəsi var imiş ki, peyğəmbərin bütün gücü də ondaymış. Düşmənləri bu dövəni öldürdükdən sonra Salehin tərəfdarları qara geyinib matəm saxlamışdı. Şair qarğanı xeyirxahlıqda Salehə, sakitlikdə onun dövəsinə və qaralıqda matəm libası geymiş salehçilərə oxşadı.

92

Mən İsmayıl kimi saxlaram ədəb,
İncisəm, qoy olum İsmayilməzhəb.

İsmayıl İbrahim peyğəmbərin oğlu idi, dini əfsanələrə görə, atası onu qurban kəsmək istədikdə, o, bu təklifi razılıqla qəbul etmişdi. Məcnun dəxi sevgilisinə deyir ki, sən mənim başımı kəssən də (İsmayıl kimi), ədəb gözləyib etiraz etmərəm. Əgər belə etməyib səndən incisəm İsmayilməzhəb olum.

İsmayilməzhəb – VIII əsrdən başlayaraq, müsəlman şərqində geniş surətdə yayılmış ismaililər təriqətinə mənsub olanlara deyilirdi. Sonralar ismaililərin **həşşatilər**, **əsasiiyun**, **Fatimiyyun** adlanan qolları əmələ gəlmiş, bir sıra gizli sui-qəsd qrupları təşkil edib İran-Səlcuq hökmdarlarına qarşı mübarizə aparmışlar. Başçıları iflas etmiş zadəganlardan ibarət olan bu təriqət, yoxsul kəndli və sənətkar kütlələrindən öz məqsədləri üçün geniş istifadə etmiş və bərabərlik şüarını öz siyasi görüşlərində irəli sürmüşlər.

93

Nərgizlə suvardı qız ərğəvanı.

Yəni **Qızın nərgiz** (çiçək adıdır) gözündən axan yaşı onun ərğəvan (qırmızı) yanaqlarını islatdı.

94

Atlardan “ərəbi”, “bəxti”, “təkavər”...

“**Bəxti**”, “**ərəbi**”, “**təkavər**” – hər üçü at cinsləridir.

95

Ləli od verirdi, bulağı da su.

Yəni dodaqlarından od qalxırdı, gözlərindən isə yaş axırdı.

96

Yenicə Ay görmüş başı zədəli.

Yəni yeni Ay görmüş dəli. Dəlinin Ay gördükdə coşması məşhur bir misaldır.

⁹⁷ **Müğilan** – dəvətikanı.

⁹⁸ Zənci yuyunmaqla çinli olmadı.

Yəni qara yuyunmaqla ağarmadı.

⁹⁹ Bir küncə qısılib qaldı o baxsız,
Bircə dörd küncünü gözlədi yalnız.

Yəni bir küncə qısılib **dörd küncü** qəbrin (ölümün) yolunu gözlədi.

¹⁰⁰ **Tuşə** – azuqə.

¹⁰¹ Xəzinəni atıb, kim yesə torpaq,
O, ağıllı deyil, ilandır ancaq.

Yəni: xəzinəni saxlayıb torpaq yeyənlər ağıllı adam olmayıb, ilandırılar. Əfsanəyə görə, ilan xəzinə üzərində yatır, gündə bir toz qədər torpaq yeyir.

¹⁰² Axır libasına göz qaram hər dəm.

Yəni gözümün qarası hər an göz yaşıyla birlikdə libasına axır.

¹⁰³ **Lahövlə vəla (qüvvətə illa billah)** – Allahdan başqa heç kəsdə qüdrət yoxdur.

¹⁰⁴ **Fərqed** – Şimal qütbünə yaxın olan iki kiçik və parlaq ulduzdan biridir.

¹⁰⁵ **Pərvin (yaxud Sürəyya) – səmada boyunbağıya oxşar ulduz toplusu.** Sonrakı beytlərdə də bürcələrin və ulduzların vəziyyəti göstərilir.

¹⁰⁶ “Yetim süfrəsinə” xeyirxahlartək
Qüfr tullamışdı altı pay çörək.

Yəni **Qüfr** (Ay mənzillərindəndir) səxavətli adamlar kimi “yetimlər süfrəsi”nə altı çörək salmışdı. **“Yetimlər süfrəsi”** ulduzlar qrupudur ki, onda altı ulduz vardır. Şair bu ulduzları kökəyə (qoğala) oxşadır.

¹⁰⁷ Səhər çağının da Qurd nəfəsi var.

Yəni səhərin soyuq nəfəsi, nəsimi vardır. **Qurd nəfəsi** eyni zamanda səhər görünən ulduz adıdır.

¹⁰⁸ Boyu “əlif” kimi, ağzı “mim” kimi,
Qıvrılmışdı saçı onun “cim” kimi.
Deyirdi: – Adımdır mənim də bu “cam”,
Dünyanı göstərir özündə bu cam.

“Əlif” (ا) hərfi ərəb əlifbasında düz, şaquli, “mim” (م) ağzı düyməli, “cim” (ج) isə qıvrım yazılır. Şair gözəlin saçını “cim”ə, qəddini “əlif”ə, ağzını “mim”ə oxşadır və onların birləşməsindən “cam” (مج) əmələ gəldiyini söyləyir.

¹⁰⁹ Dörd atdan piyada qalsan sən əgər,
Bu düyün o zaman açıla bilər.

Dörd at sözüne iki məna vermək olar, birinci dörd ünsür, (su, torpaq, od, hava), ikinci isə dörd həyatı zövq (yemək, içmək, ehtirası təmin, yuxu).

Beytin məzmunu ikinci mənaya daha yaxındır. Yəni əgər sən dünyanın əsas ləzzətlərindən əl çəksən, bütün düyünləri açə bilərsən.

¹¹⁰ Möhrəsiz və gözsüz oyun çıxardar,
Ayaqsız, miniksiz çapmağımız var.

Yəni aşıqsız və taxtasız nərd və şahmat oynayır, ayağı və atı olmadan minib çapırırq.

¹¹¹ **Əmr-As (Əmr ibn As)** – Böyük xəlifələr zamanı dördüncü xəlifə Əlinin əleyhinə olub, Müaviyəni xəlifəliyə layiq bilən hiyləgər diplomat.

¹¹² Tüküm dilə döndü, dilim də tükə.

Yəni tüklərim dilə gəldi, dilləndi, dilim isə tük kimi incəldi.

¹¹³ “Lam əlifla” ki, bax, ayrı deyildir.

“**Lam əlifla**” (ل) erəbcə iki hərfin “l” və “a” hərflərinin birləşməsinədən əmələ gəlir və lüğəvi mənası “yox” deməkdir. Misranın mənası odur ki, mən “la” kimi “yox” olsam da, bu yoxluq “lam” ilə “əlif”in, yəni səninlə mənə birləşməyimin nəticəsidir.

¹¹⁴ **Təmuz** – iyul ayı.

¹¹⁵ Qəm də xilas oldu xəzinədən.

Yəni qəm onu öz ürəyində həbs edən, onun xəzinədarı olandan xilas oldu. Yəni Leyli vəfat etdi və qəm də onun sinəsindən uçub getdi.

¹¹⁶ Özünə şəbə de, Şəbdiz söyləmə.

Yəni qara olsan da **Şəbdiz** (qara at, Şirinin məşhur atının adı) deylsən, kiçik bir şəbəsen (qara muncuqsan.)

¹¹⁷ Qismətin Ay kimi qəribliksə, bil.

Qədim astrologiyada Ayın hər ayda bir bürcdən və hər gün burcün bir dişiyindən çıxması rəvayət olunurdu. Beləliklə də, iki gün bir yerdə dayanmayan Ay qərblilik timsalı kimi tərənnüm edilmişdir.

¹¹⁸ Gedir sənün Rəxşin məndən irəli.

Yəni sənün atın məndən qabaqda gedir, sən tez öldün, vüsal mənzilinə məndən tez çatdın. **Rəxş** – məşhur Rüstəm Zəlin atının adıdır.

¹¹⁹ Səcdə edənlərin Səlcuqisən sən.

Səlcuq – səlcuqilər şülaləsinin banisidir. Burada səcdə edənlərin pənahı, pərəstişgahı mənasında işlənmişdir.

¹²⁰ O nalını salan daşı al ələ,
Qaldır öp, “Nə gözəl ləlsən” söylə.

Yəni ayağına toxunan daşı öp, gözünün üstünə qoy və gözəl ləl adlandır. Pislilyə qarşı yaxşılıq et.

¹²¹ **Küstax** – kobud, dikbaş, qorxmaz, ədəbsiz.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

İnsan dühasının ölçətmazlıq nümunəsi	4
“Ey adı ən gözəl başlanğıc olan”	15
Sonuncu peyğəmbərin tərifi	21
Peyğəmbərin meracı	23
Hikmət və moizə haqqında	27
Kitabın yazılmasının səbəbi	33
Axsitanın tərifi	38
Padşaha xitab.	43
Şahzadənin tərifi və oğlumun ona tapşırılması	45
Məni inkar edənlərdən şikayət	47
Şikayətin üzrü	50
Oğlum Məhəmmədə nəsihət	51
Az danışmağın gözəlliyi	52
Ölən qohumlarımdan xatirələr	53
Atamın xatirəsi	53
Anam Rəisənin xatirəsi	54
Dayım Xacə Ömərın xatirəsi	54
Keçmiş müsahiblərin xatirəsi və başqaları ilə müsahiblik	55
Vücuda unutmaq	55
Şöhrəti unutmaq	56
Keçən ömrü unutmaq	56
Alçaqlığı və yaltaqlığı rədd etmək	57
Zülmə qatlaşmamaq	58
Padşahların qulluğunu tərkm etmək	58
İnsanların işinə və ruzisinə əl uzatmamaq	59
Şadlıq və qənaət	60
Şadlıqla xalqa xidmət etmək	60
Təvazökar ol	61
Xəlvətə çəkilib söz yaratmaq	62
Dastanın başlanğıcı	62
Leyli ilə Məcnunun seviməsi	67
Məcnunun eşqi haqqında	70

Məcnunun Leylinin tamaşasına getməsi	72
Məcnunun atasının Leyliyə elçi getməsi	74
Leylinin eşqi ilə Məcnunun ağlayıb sızlaması	77
Atasının Məcnunu Kəbəyə aparması	81
Məcnunun atasının Leyli qəbiləsinin qəsdindən xəbər tutması	84
Atasının Məcnuna nəsihəti	88
Məcnunun atasına cavabı	91
Leylinin əhvalı haqqında	94
Baharın tərifı və Leylinin xurmalıq tamaşasına getməsi	98
İbn Səlamın Leylini istəməsi	102
Nofəlin Məcnunla tanış olması	104
Məcnunun Nofələ acıqlanması	109
Leylinin qəbiləsi ilə Nofəlin müharibə etməsi	110
Məcnunun Nofələ acıqlanması	115
Nofəlin ikinci muharibəsi	116
Məcnunun ahuları azad etməsi	122
Məcnunun maralı azad etməsi	125
Məcnunun qarğa ilə söhbəti	128
Qarının Məcnunu Leylinin qapısına aparması	130
İbn Səlamın dastanı	134
Leylinin İbn Səlama verilməsi	136
Leylinin İbn Səlamın evinə köçməsi	138
Leylinin ərə getməsindən Məcnunun xəbər tutması	140
Leylinin xəyalına Məcnunun şikayət etməsi	143
Atasının Məcnunun görüşünə getməsi	147
Məcnunun atasına cavabı	152
Atasının Məcnunla vidalaşması	154
Atasının ölümündən Məcnunun xəbər tutması	158
Məcnun vəhşilər arasında	162
Hekayət	165
Məcnunun ulduzlara şikayəti	168
Leylinin məktubunun Məcnuna yetməsi	173
Leylinin məktubunu Məcnunun oxuması	179
Məcnunun məktubunu Leylinin oxuması	183
Məcnunun dayısı Səlim Amirinin Məcnunu görməyə gəlməsi	189
Hekayət	192
Anasının ölümündən Məcnunun xəbər tutması	196

Leylinin Məcnuna sifarişi	199
Məcnunun qəzəl oxumağı	204
Bağdadlı Səlamın Məcnunun görüşünə getməsi	209
Məcnunun əzəməti haqqında	215
Zeydlə Zeynəbin sevgisi haqqında	217
İbn Səlamın ölümü	224
Zeydin İbn Səlamın ölüm xəbərini gətirməsi	228
Leylinin Allaha yalvarması	231
Leyli ilə Məcnunun görüşməsi	232
Payızın yetişməsi və Leylinin ölməsi	243
Leylinin ölümündən Məcnunun xəbər tutması	250
Bağdadlı Səlamın ikinci dəfə Məcnunun görüşünə gəlməsi	256
Leylinin qəbri üzərində Məcnunun ölməsi	259
Zeydin Leyli və Məcnunu yuxuda görməsi	264
Kitabın sonu	267
İzahlar	272

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktorlar: *Rauf Cəfərov*
Rövşan Ağayev

Tərtibatçı-rəssamı: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Alianna Duxanina*

Kompyuter yığıcıları : *Bəsti Cəfərova*
Aygün Məmmədova

Korrektorlar: *Elmira Teymurova*
Aysel Qarayeva

Yığılmağa verilmişdir 28.04.2004. Çapa imzalanmışdır 10.11.2004.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 18. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 158.

Kitab “Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.